

در احوال حضرت ولی عصر صاحب العصر والزمان بقیة اللدائم عظیم نورانی
ثقة المشین حاج میرزا حسین طبرسی نورمی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خبرِ شاقِب

در احوال امام غائب عليه السلام

جلد اول

به قلم خاتمة المحدثين:
میرزا حسین نوری طبرسی

نوری، حسین بن محمد تقی، ۱۲۵۴ - ۱۳۲۰ ق
[النجم الثاقب في احوال الامام الغائب]
نجم ثاقب در احوال امام غایب "علیه السلام" / به قلم خاتمه المحدثین
میرزا حسین نوری طبرسی. - قم: مسجد مقدّس جمکران، ۱۳۸۴.
ج: نمونه.

ISBN964-8282-56-2

دوره ۵۰۰۰۰ ریال

ISBN964-8282-57-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
این کتاب در سال‌های مختلف توسط ناشرین متفاوت منتشر شده است.
۱. محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق. - ۲. مهدویت.
الف. مسجد مقدّس جمکران. ب. عنوان. ج. عنوان: النجم الثاقب في احوال الامام الغائب.

۲۹۷ / ۹۵۹
۳۷۴۶۵ - ۸۴ م

۱۳۸۴   ۳ ن ۹ ن / BP51
کتابخانه ملی ایران

انتشارات مسجد مقدّس جمکران

-
■ نام کتاب:	نجم ثاقب در احوال امام غایب ﷺ
■ مؤلف:	حضرت آیت الله خاتم المحدثین میرزا حسین نوری طبرسی ﷺ
■ تحقیق و ویرایش:	صادق برزگر بفرویی
■ ناشر:	انتشارات مسجد مقدّس جمکران
■ تاریخ نشر:	زمستان ۱۳۸۴
■ نوبت چاپ: (دهم)	اول (با تحقیق، ویرایش و اضافات)
■ چاپ:	سرور
■ تیراژ:	۵۰۰۰ جلد
■ قیمت دوره (۲ جلدی):	۵۰۰۰ تومان
■ شابک دوره:	۹۶۴ - ۸۲۸۲ - ۵۵ - ۴
■ شابک جلد اول:	۹۶۴ - ۸۲۸۲ - ۵۶ - ۲
-

■ مرکز پخش:	انتشارات مسجد مقدّس جمکران
■ تلفن و نمابر:	فروشگاه بزرگ کتاب واقع در صحن مسجد مقدّس جمکران ۷۲۵۳۷۰۰ ، ۷۲۵۳۳۴۰ - ۰۲۵۱
■ قم - صندوق پستی:	۶۱۷

سواد دست خط مبارک جناب مستطاب ظهير الملة والدين حجة الاسلام و رئيس المسلمين
 آية الله بزرگ شیرازی، مرحوم آقای حاجی میرزا محمد حسن - رضوان الله عليه -

بسم الله الرحمن الرحيم
 بحمد الله تعالى و تأييده و حسن توفيقه و برکات امام العصر ولي الله و حجته في أرضه و بلاده و
 خليفته على خلقه و عبادته عليه و على آياته البررة الكرام افضل الصلوة والسلام.
 كتابي است در نهايت تماميت و متانت و جامعيت و حسن ترتيب و جودت تهذيب كه در نظر
 ندارم در اين باب به اين خوبی نوشته شده باشد و در دفع شبهه و تصحيح عقيدة پر متدين،
 مراجعتش لازم است تا ان شاء الله تعالى از لمعان انوار هدايتش به سر منزل ايقان و ايمان و محل امن
 و امان رسند.
 ان شاء الله خداوند اقدس عز اسمہ۔ هر كه در اين امر خير بزرگ، دخلى داشته، از انصار آن
 جناب عليه السلام مقرر فرمايد.

بسم الله الرحمن الرحيم

بحمد الله تعالى و تأييده و حسن توفيقه و برکات امام العصر ولي الله و حجته في أرضه و بلاده و
 خليفته على خلقه و عبادته عليه و على آياته البررة الكرام افضل الصلوة والسلام.

كتابي است در نهايت تماميت و متانت و جامعيت و حسن ترتيب و جودت تهذيب كه در نظر
 ندارم در اين باب به اين خوبی نوشته شده باشد و در دفع شبهه و تصحيح عقيدة پر متدين،
 مراجعتش لازم است تا ان شاء الله تعالى از لمعان انوار هدايتش به سر منزل ايقان و ايمان و محل امن
 و امان رسند.

ان شاء الله خداوند اقدس عز اسمہ۔ هر كه در اين امر خير بزرگ، دخلى داشته، از انصار آن
 جناب عليه السلام مقرر فرمايد.

حرره الاحقر محمد حسن الحسيني

ویدیرا کثرت و کونک سجاد مملو العلماء الکرامین
 و طراز الفقهاء و اهل الثمن سرکار شریعت و شرف
 آقا میرزا محمد باقر صاحب کتب مطبوعه مسجده کمال
 میرزا حسن الطبری اودی فاضله فقه فخر المیزان
 عالمان کلام و فروع زانی و فخر وقت بصفتی جلی
 غزمت در سکن کتیف و تهذیب و سوط کتیب
 و ترتیب کتیب علم و طریقی حسن و وفور ما من اوس
 لوزان است که در هر صله مکانی باور خط قدرت کتیب
 ختمک انقلب کتب غیب ایشان من مرقوم آتوقه شریف
 دلند فو منها بکمال اللطیف عن الکتابه و نقل اول
 و بسم الله الرحمن الرحیم است در باره او کتیب خود
 و کتیب علی رتبه و چون سیر فرود مسافره و آثار طراز
 جلیب معظم از بار کتیب متدین و علمه اهدی منافع
 و متن خوانده و کتیب کتیب سروره مناجیه
 منزه عن تاج کتیب از ان کتیب که زکات کتیب
 فخرین زندان کتیب که از کتیب از ان کتیب
 و مع اعداد جود لم یزل من کتیب کتیب
 صحیفه اهل آفتاب ساری حال کتیب از ان کتیب
 اشتقاق از کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب
 اقبال ضمیمه کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب
 زانی و فخرت زانی فخرت کتیب کتیب کتیب
 اندامه و کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب
 و قسم کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب کتیب
 و خواب میان اندامه کتیب کتیب کتیب

بسمه جل کبریا

کتاب مبارک نجم ثاقب در احوال امام غائب ایا...
 یسر الله بفرجه الرغائب که حسب اشاره مرقوم البشاره
 مستطاب بنندگان عیوق شان استادن پناهی ظهیر المله و الدین
 خلاصه الماء و الطین استاد الفقهاء و مجتهدین و مرتبه العلماء
 و المحققین مجمع بحری الافاده و الرفاده و مشرق شمسی
 غرة العترة الزاکیه و عدة الفرقة الناجیه سیدنا الاکرم و استادنا
 الاعظم آقای حجة الاسلام الحاج میرزا محمد حسن متع الله ببقائه العلم
 کما طبق بعبیه قرآن البسیط و سوطه ما اسندت احادیث
 علمه السنة الاطلاق و انزاه المایر و سلسلت مسانده فخره
 بطون المهارق و صدور الدفاتر آمین امین دار رضی حیا
 عشق انیف الیه الف آیتنا من مستطاب کردی رعایا
 طود البسط الباقع و علم العلم لثانی شرح لفتحه و حافظ لوائه

بسمه جل کبریا
 کتیب مبارک
 در احوال امام غائب
 مستطاب بنندگان
 عیوق شان استادن
 پناهی ظهیر المله و
 الدین خلاصه الماء
 و الطین استاد
 الفقهاء و مجتهدین
 و مرتبه العلماء
 و المحققین مجمع
 بحری الافاده و
 الرفاده و مشرق
 شمسی غرة العترة
 الزاکیه و عدة
 الفرقة الناجیه
 سیدنا الاکرم و
 استادنا الاعظم
 آقای حجة الاسلام
 الحاج میرزا محمد
 حسن متع الله
 ببقائه العلم کما
 طبق بعبیه قرآن
 البسیط و سوطه
 ما اسندت احادیث
 علمه السنة
 الاطلاق و انزاه
 المایر و سلسلت
 مسانده فخره
 بطون المهارق
 و صدور الدفاتر
 آمین امین دار
 رضی حیا عشق
 انیف الیه الف
 آیتنا من مستطاب
 کردی رعایا طود
 البسط الباقع و
 علم العلم لثانی
 شرح لفتحه و
 حافظ لوائه

بسمه جل کبریا
 کتیب مبارک
 در احوال امام غائب
 مستطاب بنندگان
 عیوق شان استادن
 پناهی ظهیر المله و
 الدین خلاصه الماء
 و الطین استاد
 الفقهاء و مجتهدین
 و مرتبه العلماء
 و المحققین مجمع
 بحری الافاده و
 الرفاده و مشرق
 شمسی غرة العترة
 الزاکیه و عدة
 الفرقة الناجیه
 سیدنا الاکرم و
 استادنا الاعظم
 آقای حجة الاسلام
 الحاج میرزا محمد
 حسن متع الله
 ببقائه العلم کما
 طبق بعبیه قرآن
 البسیط و سوطه
 ما اسندت احادیث
 علمه السنة
 الاطلاق و انزاه
 المایر و سلسلت
 مسانده فخره
 بطون المهارق
 و صدور الدفاتر
 آمین امین دار
 رضی حیا عشق
 انیف الیه الف
 آیتنا من مستطاب
 کردی رعایا طود
 البسط الباقع و
 علم العلم لثانی
 شرح لفتحه و
 حافظ لوائه

سواد خط شریعتمدار آقای آقا میرزا ابو الفضل سلمه الله که در حاشیه ورق اول کتاب مرقوم است
 بسمه جل کبریا

کتاب مبارک نجم ثاقب در احوال امام غایب یسر الله بفرجه الرغائب که حسب الاشارة موفور
 البشاره حضرت مستطاب بندگان عیوق شان اسلامیان پناهی ظهیر المله و الدین خلاصه الماء
 و التین استاد الفقهاء و المجتهدین و مربی العلماء و المحققین مجمع بحری الافاده و الرفاده و مشرق
 شمسی السیادة و السعادة و غرة العترة الزاکیه و عدة الفرقة الناجیه سیدنا الاکرم و استادنا الاعظم
 آقای حجة الاسلام الحاج میرزا محمد حسن بیضای شیراز و متوقف المجتاز متع الله ببقائه و العلم

واهلہ کما طبق بصیّته حزن البسیط و سهلہ ما اسندت احادیث علمہ السنّة الاقلام و افواه المحابر و سلسلہ مسانید فضلہ بطون المہارق و صدور الدفاتر آمین آمین لا ارض بواحدة حتّٰی تضیف الیہا الف آمینا جناب مستطاب کزوبی نصاب طود الفضل البازخ و علم العلم الشامخ شیخ الفقه و حامل لوائہ و مدیر الحدیث و کوکب سمائہ عماد العلماء الراسخین و طراز الفقہاء الشامخین سرکار شریعت مدار خلائق افتخار امین الاسلام ثالث الطبرسیّین الحاج میرزا حسین الطبرسی النوری ضاعف اللہ قدرۃ المعنوی و السوری در اسرع زمان واقصر وقت بہ صدق ہمت و جدّ عزیمت در سلک تصنیف و تہذیب و سمط ترصیف و ترتیب کشیدہ اند ظہور محاسن و وفور میامن او بیش از آن است کہ در حوصلہ بیان گنجد یا در خطّہ عبارت آید حقاً کہ از غالب کتب غیبت امتیازی معلوم و تفوّقی مشہود دارد. «فہومنها بمکان الہزع منه الکنانہ و محل الواسطۃ من القلادۃ.»

بسی شایستہ است کہ دربارہ او بگوید: «خذہ ولو بقرطی ماریۃ» و چون سایر فواید سائیرہ و آثار ظاہرہ جناب معظم از برای کافّہ مہتدین و عامّہ اہل دین نافع و ممتّع خواہد بود:

کتاب فی سرائرہ سرور
مناجیہ من الاحزان ناچ

***

گوہر از این گونه زکان کہ زاد
نادرہ چندین ز زبان کہ زاد
ارجو کہ از حسن امداد فیض ازلی و یمن امداد لم یزلی مساعد این کتاب میمون و میامن این صحیفہ ہمایون، آفتاب آسا ہر حال ہمہ برادران ایمانی و طالبان استنشاق روح یمانی سایہ گستر و پرتو افکن شدہ و از فرط اقبال زمین و کمال توجّہ خاطر بہ صفع عنایات بلانہایات قطب زمان و غوث زمین بقیّۃ اللہ فی الارضین کحلّ اللہ ابصارنا بتراب اقدامہ و سکّن جیشان جیش الکفر بخفوق اعلامہ حظّی موفور النصیب و قسمی کامل النصاب ببرند و زنگ غفلت از آینہ خاطر بزدایند و خواب نسیان از دیدہ بصیرت بربایند و مقدار این کتاب کریم را نیکو بشناسند و بہ وظایف مواظبت و حقوق مراقبت معانی محکمۃ المبانی او شایستہ قیام نمایند و مساعی جمیلہ سرکار سعادت مدار مقرب الخاقان حاجی میرزا حسین علی دام عزّہ و تائیدہ را در نشر آثار اہل بیت و احیای امر امام عصر علیہ السلام مشکور شمارند و جنابش را بہ نام نیک و دعای خیر مذکور بدارند.

قالہ من فلق قمہ و حاکہ من سنّ قلمہ العبد الآبق الآثم ابوالفضل بن
العلامة المحقق ابی القاسم خصّما اللہ بفضلہ الدائم من شهر ربیع الاول فی
البقعة المبارکة من الارض سرّ من رأی سنة ۱۳۰۴.

Handwritten text at the top of the page, including a circular stamp on the left and a signature on the right.

Main body of handwritten text, organized into several columns and paragraphs.

Handwritten text at the bottom of the page, including a circular stamp on the left and a signature on the right.

صفحة ابتدایی کتاب از نسخه خطی

بسم الله الرحمن الرحیم
 الحمد لله رب العالمین
 والصلوة والسلام
 علی من فیها برکات
 ورحمت رب العالمین
 وعلی آله الطاهرین
 اجمعین

این کتاب از جانب
 صاحب کرامت
 حضرت سید
 محمد حسین
 صاحب
 کرامت
 حضرت
 سید
 محمد
 حسین
 صاحب
 کرامت
 حضرت
 سید
 محمد
 حسین
 صاحب
 کرامت

در سنه ۱۳۰۰
 قمری
 در شهر
 قم

در کتب
 مطبوعه
 و غیره
 در دسترس
 می باشد

این کتاب در بیان
 فضایل حضرت
 سید محمد حسین
 صاحب کرامت
 حضرت
 سید محمد
 حسین صاحب
 کرامت
 حضرت
 سید محمد
 حسین صاحب
 کرامت
 حضرت
 سید محمد
 حسین صاحب
 کرامت

در سنه ۱۳۰۰
 قمری
 در شهر
 قم

در کتب
 مطبوعه
 و غیره
 در دسترس
 می باشد

صفحة ابتدای کتاب از چاپ سنگی

در نقصت شبیه به خواب خوانده شد و در وقت خواب بی آنکه ذکر و تسبیح کند
 روزی که در آن شب خواب بصری که در وقت خواب خوانده شد و در وقت خواب بی آنکه ذکر و تسبیح کند
 نقل فرموده است که در آن شب خواب خوانده شد و در وقت خواب بی آنکه ذکر و تسبیح کند
 سوال در پیش آنکه در آن شب خواب خوانده شد و در وقت خواب بی آنکه ذکر و تسبیح کند
 که هر کس بخواند در شب بعد از اذان یا شب سوره کوثر را در شب و صلوات بخواند در شب سوره کوثر را در شب
 در شب سوره کوثر را در شب و صلوات بخواند در شب سوره کوثر را در شب و صلوات بخواند
 صلوات علیکم آرد و خواب بی درگت نماز کند بعد از نماز عشاء هر روز که خواست نگاه بخواند این عمار احمد مرتب
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بِأَنَّكَ يَا اللَّهُ الْوَدُودُ بِالْمَلِكِ وَالْأَمِينِ صَلَوَاتُكَ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَوَسَائِلِهِمَا
 وادعیه و نماز و اوراد برای این قسم حاجت بسیار است و ما پیش از آنها را استحضار نمودیم و بعد از حصول آیه اول از مکه تا سنه
 کتاب دانه سلامت که در آن است آنچه نفوس دستگیر آن میل کنند و دیده نامر و شستن نماید آنچه آمده و در آن
 و اشک که این بند ضعیف عاجز را توفیق عنایت فرمود که این خدمت را با تو آرد که حساب مغرور است
 و دردت فریب میدهد ماه به انجام رسانده مرید عنایت بی نهایت آن که در تو آب و حلاوت در آن
 و حساس که این فرستاده است و در آن صلوات علیکم
 کرده و آنجا را از این مجرب نام بسیار است و در هر روز که
 نام در باران و مولیان در پیش محبوبه داشته در روز سه شنبه
 از شما عنایت خود و فرمایند فرج شود بر شما در آن شب
 والسلام علی محمد و آله الطیبین
 رایح عشره هدی غنیه و حسن استغناء و بیاهمه
 القدره سنه الف مؤثره نورانی
 عابد بصلی استغفار
 نام شد کتاب

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مقدمه ناشر

مبحث وجود منجی در آخر الزمان از جمله مباحثی است که از ابتدای خلقت انسان مطرح بوده، چنانچه از موعود در صحیفه حضرت آدم علیه السلام،^۱ صحیفه

۱. چون آدم نور مقدس محمدی را مشاهده نمود، که شعاعش عالم ملک ملکوت را فرو گرفته و انوار ائمه هدی و صدیقه کبری را نظاره گر شد که برگرد آن نور برآمده و از وی استمداد کنند، از مشاهده آن انوار قاهره الهیه، متحیر و حیران گردید، گفت: ای داننده هر نهان! و آمرزنده گناهان، ای دارنده توانایی! و کننده آنچه خواهی؛ کیست این آفریده سعادت‌مند که گرامیش داشته و بر تمام آفریدگان علم جلالش برافراشته‌ای؟ کیستند این نورهای درخشانده که گردش برآمده‌اند و دور او را احاطه کرده‌اند؟

وحی الهی در رسید، ای آدم! این انوار وسیله تو و وسیله سعادت‌مندان بندگان من باشند، ایشانند که در میدان بندگی من از همه پیشی گرفته‌اند و نزدیکی به من یافته‌اند و شفاعت‌کنندگان بندگان منند که شفاعتشان بپذیرم؛ و این احمد، بزرگ ایشان است، او را برگزیدم و اسم او را از اسم خود بیرون آوردم، منم محمود و او است محمد؛ و آن دیگر برادر و وصی او است، برکات خود را به اولاد او عطا کردم و این خاتون کنیزان من است که از احمد باقی ماند و نسل احمد از او است؛ و این دو سبط جانشین احمد باشند و این ذوات مقدسه که نورشان عالم را فرا گرفته، انوار بقیه از نسل احمد است. ای آدم! همه ایشان را برگزیدم و پاکیزه گردانیدم و برکت دادم. همه ایشان را به علم خود، پیشرو عباد و روشنی بلاد گردانیدم. پس آدم نگرست در آخر آن انوار، شبیحی نورانی را دید که در میان آن انوار مانند ستاره صبح، برای اهل دنیا می درخشید. پرسید: پروردگارا! این کیست؟ خدای تعالی بفرمود: ای آدم! به این بنده سعادت‌مند خود زنجیرهای گران از گردن بندگان خود بردارم و بارهای سنگین از پشت آنان فروگذارم و به وجود و ظهور او توده خاک را از انوار رأفت و رحمت و عدالت، تابناک گردانم، چنانچه پیش از ظهور او از بی‌رحمی و ظلم و فساد پرشده باشد. ر. ک: اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۳۳۴-۳۳۶.

ادریس نبی علیه السلام،^۱ صحیفه حضرت ابراهیم علیه السلام،^۲ کتاب دانیال پیامبر علیه السلام،^۳ زبور حضرت داود علیه السلام،^۴ تورات موسی علیه السلام،^۵ و انجیل عیسی علیه السلام،^۶ و نیز در کتاب حضرت زرتشت علیه السلام،^۷ کتاب صفینای نبی ^۸، کتاب اشعیای نبی و دیگر کتب آسمانی به اسامی مختلف و متقارب با فرهنگ و السنه هر قومی نام برده شده است

در کتب کهنه و اساطیر^۹ نیز به ظهور منجی اشارات بسیاری رفته است و در هر حال، هر دین و مذهبی و هر کفر و لامذهبی، به نوعی اعتقاد به منجی آخرالزمان دارد و جالب این که تمامی تعبیرات کتب آسمانی موجود به نوعی با مشخصاتی که از بقیه الله الاعظم در شیعه اثنی عشری وجود دارد، تطبیق می کند.^{۱۰}

۱. قول خداوند متعال که در قرآن کریم می فرماید: *وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ*، برای ما حجت است که در زبور چنین نقلی وجود داشته است و علی بن ابراهیم در تفسیر خود می فرماید: «منظور از عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ حضرت قائم و اصحاب ایشان هستند». رک: تفسیر القمی، ج ۱، ص ۱۴.

۲. رک: سفر تکوین، فصل ۱۷، آیه ۹؛ پاراش لَخ لَخا، فصل ۱۷، آیه ۱۸؛ جهت اطلاعات بیشتر رک: العبقری الحسان، بساط اول، عبقریه ششم، رفرقه اول تا چهارم.

۳. انجیل متی باب بیست و چهارم، آیات ۲۵ به بعد؛ باب سیزدهم آیه ۳۱؛ باب بیستم، آیات اول به بعد؛ انجیل مرقس، باب سیزدهم، آیه ۲۱ به بعد؛ باب سیزدهم، آیه ۳۳ به بعد؛ انجیل لوقا، باب بیست و یکم، آیه ۵ به بعد؛ باب بیست و یکم، آیه ۳۴ به بعد؛

۴. صفینای نبی پیغمبری است از آل داود.

۵. رک: سفر تکوین، فصل ۱۷، آیه ۹؛ پاراش لَخ لَخا، فصل ۱۷، آیه ۱۸؛ جهت اطلاعات بیشتر رک: العبقری الحسان، بساط اول، عبقریه ششم، رفرقه اول تا چهارم.

۶. انجیل متی باب بیست و چهارم، آیات ۲۵ به بعد؛ باب سیزدهم آیه ۳۱؛ باب بیستم، آیات اول به بعد؛ انجیل مرقس، باب سیزدهم، آیه ۲۱ به بعد؛ باب سیزدهم، آیه ۳۳ به بعد؛ انجیل لوقا، باب بیست و یکم، آیه ۵ به بعد؛ باب بیست و یکم، آیه ۳۴ به بعد؛

۷. رک: العبقری الحسان، بساط اول، عبقریه دهم، رفرقه هشتم.

۸. صفینای نبی پیغمبری است از آل داود.

۹. چون کتاب های: ۱- باتنگل که از اعظم کفره هند است؛ ۲- بشارت شامکونی که نیز از کفره هند است؛ ۳- کتاب دیند و این نیز هکذا؛ ۴- کتاب ماسک، هکذا؛ ۵- دادیک؛ ۶- جاماسب و...

جهت اطلاعات بیشتر رک: تذکره الائمة، ص ۱۸۴.

۱۰. جهت اطلاعات بیشتر رک: العبقری الحسان، بساط اول، عبقریه هفتم تا یازدهم.

در قرآن کریم نیز در جای جای مختلف از حضرت بقیة الله الاعظم نام برده شده است. برای مثال آیات اول سورة بقره: ﴿الْم * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾، در کمال الدین شیخ صدوق^(ع) در تفسیر آیه شریفه از حضرت صادق^(ع) روایت شده که فرمود: «متّقین، شیعه امام علی^(ع) باشند و غیب، حجّت^(ع) است و شاهد بر این معنی قول خدای تعالی است: ﴿قُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَبِهُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ﴾^۱».

شیعه و سنی معترفند که بسیاری از آیات الهی، در حق آن جناب نازل شده است، با این تفاوت که شیعیان آن حضرت را منحصر در «م ح م د» بن حسن العسکری^(ع) می دانند و بیشتر اهل سنت ایشان را در کسی تعیین نکنند، بلکه وی را از اولاد فاطمه^(ع) به شمار آورند، گرچه بعضی از ایشان موافق نظر شیعیانند، چنانچه در کتاب بدان پرداخته خواهد شد.

چیزی که طایفه شیعه اثنی عشری را از دیگر طوایف اسلامی و غیر اسلامی متمایز می کند، همین است و نیز این که احادیث وارده از طریق ائمه اثنی عشر بر تولّد، غیبت و خروج ایشان چندان بسیار و همگی شامل اطلاع بر غیبت است که کسی را یارای مقابله و صف آرایی بر آن نیست و کسانی که خواسته اند این احادیث را تأویل کرده یا تفسیر کنند به مثابه الغریق یتشبت بكل حشیش به ادعاهای واهی و اباطیل متمسک شده اند که جای شبهه برای هیچ عاقل منصفی نمی گذارد که حق را دیده و بر آن پا نهاده اند یا چشم از حق پوشیده اند که آن را ننگرند.

اما کتاب حاضر:

مرحوم خاتمة المحدثین حضرت آیت الله نوری طبرسی قدس سره الشریف در این کتاب به بیان احوالات خاتم الائمة حضرت حجة بن الحسن العسکری^(ع) پرداخته

۱. سورة یونس آیه ۲۰.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۱، ص ۱۸.

است. این کتاب چنان چه آن مرحوم در ابتدای کتاب تصریح می‌فرمایند، بنا به سفارش مرحوم مجدّد السنّة و الشریعة میرزای بزرگ شیرازی ساخته و پرداخته شده است و مرحوم میرزای شیرازی و نیز مرحوم حاج آقا میرزا ابوالفضل تهرانی^۱ بر آن تعلیقه‌ای گران‌سنگ دارند که در ابتدای کتاب تصویر آن دو نوشتار موجود است.

از این کتاب دو چاپ فارسی و یک ترجمه عربی به نظر رسید که هر دو چاپ فارسی متعلق به انتشارات مسجد مقدس جمکران می‌باشد، چاپ اول به سال ۱۴۱۲ قمری و چاپ دوم، چاپ جدید کتاب است و ترجمه عربی نیز از روی چاپ اول ترجمه شده است که جناب آقای سید یاسین موسوی آن را به زبان عربی شیوایی بازگردانده و به کوشش انتشارات انوار الهدی در سال ۱۴۱۵ به چاپ رسیده است.

نیز از این کتاب شریف، نسخه‌ای خطی موجود است که در سال ۱۳۰۳ ق سمت تحریر یافته است که به املاي مرحوم مؤلف است و احتمال کمی نیز وجود دارد که به خط خود آن جناب باشد. این نسخه به شماره ۹۳۶۱ در کتابخانه آستان مقدس حضرت علی بن موسی الرضا علیه و علی ایبه آلاف التحية و الثناء موجود است.

نسخه دیگری از این کتاب نیز به عنوان چاپ سنگی موجود است که به سال ۱۳۰۶

۱. میرزا ابوالفضل فرزند میرزا ابی‌القاسم فرزند حاج محمدعلی فرزند حاج هادی نوری کلانتری تهرانی (۱۳۱۶-۱۲۷۳)، عالمی فاضل، فقیهی اصولی و متکلم، دانشمندی فیلسوف و ریاضیدان، آشنا به سیر و تواریخ و نیز انسانی شاعر و ادیب، خوش صحبت و خوش کلام بود. ابتدا نزد پدر علامه‌اش تلمذ نموده و سپس از حضرات سید محمد صادق طباطبایی، میرزا عبدالرحیم نهاوندی، حکیم محمدرضا قمش‌های، میرزا ابی‌الحسن جلوه استفاده نموده، پس از آن به سامرا مهاجرت فرمود و در محضر میرزای بزرگ شیرازی قرار گرفت. سپس در سال ۱۳۰۹ به تهران بازگشت. از جمله آثار باقی مانده از وی عبارت است از: تمیمة الحدیث فی الدراية، الدر الفتیق فی الصرف، شفاء الصدور فی شرح زیارة العاشور که در تهران و بمبئی در سال ۱۳۱۰ به چاپ سنگی رسیده است، میزان الفلک که منظومه‌ای در هیئت است، منظومه‌ای در نحو، دیوان شعر (چاپ تهران، ۱۳۶۹ ق) حاشیه بر رجال نجاشی و حاشیه بر مکاسب شیخ انصاری و ... ر: ک: مرآة الکتب، ثقة الاسلام تبریزی (م ۱۳۳۰)، به کوشش: محمدعلی حائری، چاپ اول، ۱۴۱۴، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، قم، ص ۲۱۳، حاشیه اول.

یعنی سه سال بعد از نسخه خطی به چاپ رسیده است و مرحوم مؤلف بر آن تعدادی حاشیه دارند.

چاپ سنگی و نسخه خطی در مواردی با هم تطابق ندارند و این عدم تطابق دو دلیل می‌تواند داشته باشد:

دلیل اول: آن که ناسخ چاپ سنگی در بعضی موارد نتوانسته خط نسخه را درست بخواند و در نتیجه بعضی از کلمات را به غلط نگاهشته و از دید مرحوم استاد که آن را املا و بازنگری کرده پوشیده مانده، در نتیجه بعضی از اسامی مخصوصاً اسامی روات احادیث در نسخه خطی صحیح است ولی در چاپ سنگی اشتباه.

دلیل دوم: آن که مرحوم مؤلف هنگام املا چاپ سنگی بعضی از جملات را اصلاح کرده یا تغییر داده است و حتی در موردی خاص یک تشرّف خدمت حضرت ولی عصر^{علیه السلام} را کاملاً تغییر داده و گویا چون به منبعی دقیق‌تر دست یافته است، تشرّف را از منبع جدید نقل نموده است.^۱

در هر حال چون مصححین محترم قبلی به نسخه خطی دسترسی نداشته‌اند، در چاپ‌های فارسی کتاب، حاشیه‌های مرحوم محدّث نوری را به متن کتاب منتقل کرده‌اند و ترجمه عربی نیز، چون از روی نسخه چاپی انجام شده است، حواشی به همان صورت در متن آمده که گاهی برای مترجم ایجاد اشکال نموده و خود مترجم محترم نیز در یک بخش کتاب به آن اشاره می‌کند.^۲

روش مادر آماده سازی کتاب

۱ - تصحیح و جایگزینی آیات قرآن کریم

۲ - تطبیق چاپ حاضر با نسخه خطی و چاپ سنگی.

۱. رک: باب هفتم همین کتاب، حکایت سی و یکم.

۲. النجم الثاقب، به ترجمه سید یاسین موسوی، چاپ انوار الهدی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۴۵،

پاورقی ۲.

● مواردی که نسخه خطی با چاپ سنگی تفاوت داشت و احساس می شد تغییر از ناحیه مرحوم مؤلف است، - مثلاً یک پاراگراف به صورت کامل تغییر کرده بود - عبارت چاپ سنگی جایگزین شد.

● مواردی که به نظر می آمد اشتباه ناسخ است، - مثلاً نام روات یا موارد مشابه به صورتی که احادیث در منبع اصلی مطابق نسخه خطی بود و اشتباه قرائت نسخه، باعث نگارش کلمه جدیدی در چاپ سنگی شده بود - اصل کلمه از نسخه خطی جایگزین شد.

● مواردی که اسامی روات یا کلماتی دیگر از احادیث در هر دو چاپ با اصل حدیث در کتابهای منبع مغایر بود، کلمه به صورت صحیح ذکر شد و کلمه موجود در کتاب به پاورقی انتقال یافت.

۳ - منابع موجود در کتاب تا حد امکان تحقیق شد و تنها پژوهش مواردی که کتابی از آن در دست نبود، باقی ماند که نشانی آن نیز تا حد امکان از کتابهای دیگر ذکر شد. برای مثال کتابی است که مرحوم مؤلف در متن با عنوان مناقب قدیمه از آن یاد می کند و خود می فرماید:

«در یکی از مناقب قدیمه که اول آن چنین است: خبر داد مارا [...] و مشتمل است بر اجمالی از احوال همه ائمه علیهم السلام و تا کنون مؤلف آن معلوم نشده [...] و ما از او تعبیر می کنیم به مناقب قدیمه»

این کتاب برای ما نیز ناشناخته ماند، اما هر چه که به آن ارجاع شده بود، تا حد امکان از کتب دیگر استخراج و در پاورقی درج شد.

۴ - حواشی مرحوم مؤلف که عمدتاً با پسوند (منه) مشخص بود به پاورقی انتقال یافت و چون بعضی از حواشی این پسوند را نداشت، تمام پاورقی های مربوط به مرحوم مؤلف با کلمه [مرحوم مؤلف] در انتهای پاورقی مشخص گردید.

در پایان بر خود لازم می دانم از همه عزیزانی که در انتشار این اثر گران سنگ سهیم بودند، کمال تشکر را بنمایم.

مخصوصاً از تولیت محترم مسجد مقدس جمکران، حضرت آیه الله وافی که زمينه انجام این گونه امور فرهنگی را فراهم می‌سازند و با راهنمایی‌های خود مشوق ما در انتشارات می‌باشند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و نیز از برادر عزیز و محقق جناب آقای صادق برزگر بفرویی که کار احیای این اثر بر عهده ایشان بود، سپاسگزار بوده و امید عنایت خاص حضرت مهدی عج را برای ایشان دارم.

امید که نشر این کتاب گران سنگ باعث خشنودی مولانا و حجتنا و صاحبنا و امام عصرنا، حضرت حجة بن الحسن المهدی صلوات الله علیه و علیه آبائه الکرام گردد و نیز باعث شادی روح مرحوم مغفور مؤلف بزرگوار و محترم این کتاب شود و در این زمان که جوانان غیور کشور اسلامیمان به سوی فرهنگ مهدویت و انتظار تمایل دارند و با عنایات و رهنمودهای مقام معظم رهبری دام ظلّه به سوی تقوا و خودباوری گام برمی‌دارند، بتوانیم خدمتی ناچیز را ارایه نماییم و ان شاء الله برکات این امور بر ارواح منور علمای شیعه، مخصوصاً روح عظیم و منور حضرت امام خمینی عج بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران نازل گردد.

در خاتمه از همه عزیزان همکار در انتشارات مسجد مقدس جمکران کمال تشکر را دارم. ان شاء الله که ذخیره‌ای برای آخرت ما و همه عزیزانی که در این راه زحمت کشیده‌اند، گردد.

و الحمد لله رب العالمین و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم

حسین احمدی قمی

مدیر انتشارات مسجد مقدس جمکران

عید غدیر خم ۱۳۸۴

شرح حال مؤلف

حاج شیخ میرزا حسین فرزند میرزا محمد تقی فرزند میرزا علی محمد فرزند تقی نوری طبرسی، پیشوای بزرگان حدیث و رجال و از متأخرین و برجستگان علمای شیعه و بزرگان رجال اسلام در قرن حاضر است.

میرزا حسین نوری طبرسی در ۱۸ شوال ۱۲۵۴ هـ ق در روستای «یالو» از توابع نور طبرستان متولد شد و در سن هشت سالگی پدر بزرگوار خود - میرزا محمد تقی - را از دست داد و بعد از فوت پدر تحت حمایت فقیه بزرگ مولا محمد علی محلاتی قرار گرفت.

اولین مهاجرت میرزا حسین، بعد از فوت پدر بود که به تهران مهاجرت کرده و در حلقه درس عالم جلیل شیخ عبدالرحیم بروجردی قرار گرفت که بعدها به عنوان افتخار دامادی وی نیز مفتخر شد.

در سال ۱۲۷۳ هـ ق به همراه استادش به نجف اشرف، مشرف شده، استادش پس از زیارت مراجعه نمود، ولی میرزا حسین رحمته به مدت چهار سال در نجف اشرف اقامت گزید. بعد از اقامت چهار ساله به ایران بازگشت و سپس به عراق رفته و ملازم شیخ عبدالحسین طهرانی مشهور به شیخ العراقین گردید و همراه او مدتی در کربلا، به انجام تکالیف علمی و دینی پرداخت سپس به کاظمین رفته و دو سال نیز در آن جا اقامت گزید و در سال ۱۲۸۱ هـ ق به حج مشرف شد.

بعد از بازگشت از حج به نجف اشرف رفته و چند ماهی در حلقه درس شیخ انصاری رحمته حضور یافت تا این که شیخ در سال ۱۲۸۱ هـ ق درگذشت و میرزا حسین نیز در سال ۱۲۸۴ هـ ق به ایران بازگشت و به زیارت امام رضا رحمته مشرف شد.

مرحوم محدث نوری در سال ۱۲۸۶ هـ ق به عراق بازگشت و در همان سال بود که شیخ عبدالحسین طهرانی که اولین استاد اجازه حدیث او بود، دارفانی را وداع گفت. ایشان در سال ۱۲۸۶ هـ ق برای بار دوم به زیارت خانه خدا مشرف شد و بعد از بازگشت از حج سال‌ها در درس میرزای بزرگ شیرازی در نجف حضور یافت.

چون مرحوم میرزای شیرازی در سال ۱۲۹۱ هـ ق به سامراء مهاجرت کرد، مرحوم محدث نوری نیز به همراه اهل و عیالش به وی ملحق شد و در قرب به استاد خویش تا به آنجا پیش رفت که مهمترین امور استادش را به عهده گرفت و پاسخ نامه‌ها غالباً از او و به قلم او صادر می‌شد و در تحریم تنباکو نیز نامه‌هایی از وی به خواهرزاده‌اش مرحوم شیخ شهید فضل الله نوری و دیگر علمای ایران در تأیید فتوای مرحوم میرزای بزرگ شیرازی صادر شد و نیز وی در تصدّی اموری چون استقبال از علما و بزرگانی که وارد سامرا می‌شدند و بدرقه ایشان و برگزاری مراسم سوگواری ائمه اطهار علیهم‌السلام و... نایب خاصّ میرزای بزرگ شیرازی بود.^۱

بعد از سومین تشرّف به حج در سال ۱۲۹۷ هـ ق به زیارت امام رضا علیه‌السلام شرفیاب گردید و در سال ۱۲۹۹ هـ ق بعد از انجام اعمال حج به سامراء رفته و در کنار استادش اقامت گزید تا آن که استادش میرزای بزرگ شیرازی در سال ۱۳۱۲ هـ ق به لقای حق پیوست.

مرحوم نوری تا سال ۱۳۱۴ هـ ق در سامرا توقّف کرد و سپس به نجف بازگشت و تا آخر حیات خویش در آن جا اقامت گزید. شیخ آقا بزرگ تهرانی - کتاب شناس معروف - در باب شخصیت وجودی مرحوم نوری علیه‌السلام می‌فرماید:

شیخ نوری یکی از نمونه‌های سلف صالح بود که وجودشان در این روزگار، چون کیمیا، کمیاب است.

اسطوره‌ای غریب و اعجوبه‌ای عجیب و آیتی از آیات شگفت‌آور آفریننده بود.

۱. مستدرک وسایل الشیعة، ج ۱، ص ۴۹.

و خصایص خدادادی و ملکات سزاواری در وی نهفته بود. او را می‌سزد که در طلوعه دانشمندان شیعه شمرده شود، دانشمندانی که عمری دراز را در خدمت دین و مذهب سپری کردند.^۱

و در جای دیگر می‌نویسد:

او استاد استناد، بلکه بزرگترین اسنادی است که تا روز معاد خواهد ماند، چرا چنین نباشد در حالی که او متخصص ماهر و باریک‌بین این وادی - علم رجال و حدیث‌شناسی - و امام و پیشوای این تخصص است.^۲

آیه‌الله سید محسن امین عاملی رحمته‌الله صاحب اعیان الشیعه در حق مرحوم محدث نوری رحمته‌الله چنین نگاشته است:

عالم فاضل، محدث متبحر، متخصص در حدیث‌شناسی و علم رجال، عارف به تاریخ و سیر بود. پژوهشگری بود که سره را از ناسره به خوبی جدا می‌کرد.^۳

متفکر شهید استاد مرتضی مطهری در جای، جای حماسه حسینی از مرحوم نوری با احترام و تجلیل یاد می‌کنند و در جایی می‌فرمایند:

مرحوم حاج میرزا حسین نوری اعلی‌الله مقامه، مرد بسیار فوق‌العاده‌ای بوده است. محدثی است که در فن خویش فوق‌العاده متبحر است، حافظه‌ای بسیار قوی داشت. مرد با ذوق و بسیار با شور و حرارت و با ایمانی بوده است.^۴

بنابراین سزا است که مرحوم نوری رحمته‌الله را پیشاپیش علمایی بدانیم که عمرشان را در خدمت دین و مذهب سپری کردند، چرا که دوران حیات ایشان برگ نورانی انباشته از اعمال صالح بود.

شیخ آقا بزرگ طهرانی می‌فرماید: زمانی که این اسم - میرزا حسین نوری - را

۱. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۴۵.

۲. همان، ص ۵۵۵.

۳. اعیان الشیعه، ج ۶، ص ۱۴۳.

۴. حماسه حسینی، ج ۱، صص ۱۳-۱۴.

می‌نویسم، قلمم می‌لرزد و بعد از فراق ۵۵ ساله به همان هیبت قبلی و معهود برایم متمثل می‌شود.^۱

هم چنین آقا بزرگ در بیان و توصیف شخصیت مرحوم نوری رحمته می‌فرماید: اولین بار که به خدمت این مرد بزرگ مشرف شدم در سال ۱۳۱۳ ه. ق، یک سال بعد از درگذشت مرحوم میرزای بزرگ شیرازی بود و اولین سال ورود من به عراق بود که در همان سال ناصرالدین شاه نیز در گذشت.

اولین دیدار من با وی زمانی بود که قصد زیارت سامرا را داشتم پس به خانه او به جهت زیارت وی رفتم و او را در مجلس عزای امام حسین علیه السلام در روز جمعه در حالی که بر کرسی خطابه نشسته بود و وعظ می‌کرد، دیدم. بعد از ذکر مصیبت، جمعیت پراکنده شدند و از آن زمان هیبتی عظیم از وی در دلم بر جای ماند.

زمانی که مرحوم نوری رحمته در سال ۱۳۱۴ ه. ق به نجف آمد، هم چون سایه‌ای ملازم وی شدم تا آن که دارفانی را وداع گفت. در این مدت عجایبی از وی دیدم که شرح بعضی از آنها را بر خود لازم می‌دانم.

مرحوم نوری برای هر ساعت از عمر گرانمایه خویش عمل خاصی معین کرده بود و از آن تخلف نمی‌کرد.

زمان نگارش وی بعد از نماز عصر تا نزدیک غروب بود و وقت مطالعه او بعد از نماز عشا تا وقت خواب؛ بدون تطهیر نمی‌خوابید و تنها کمی از شب را به استراحت می‌پرداخت؛ به این ترتیب که دو ساعت قبل از فجر از خواب برخاسته و تجدید وضو می‌کرد و همیشه از آب کر برای تطهیر استفاده می‌کرد. یک ساعت قبل از اذان صبح به حرم مطهر مشرف می‌شد و در تابستان و زمستان پشت درب قبله می‌ایستاد و نماز شب می‌خواند تا این که کلیددار روضه مقدسه می‌آمد و در را می‌گشود و مرحوم نوری اولین زایر بود. وی به همراه کلیددار شمع‌های حرم را روشن می‌کرد، سپس در جانب سر مطهر می‌ایستاد و تا طلوع فجر به زیارت و تهجد مشغول می‌شد و نماز صبح را با

۱. ر. ک: مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، ص ۴۱، پاورقی ش ۱.

بعضی از بزرگان و بندگان خدا به جماعت به جا می‌آورد. سپس تا قبل از طلوع آفتاب به تعقیب نماز مشغول می‌شد. آن گاه به کتابخانه بزرگ خود - که مشتمل بر هزاران کتب نفیس و آثار نادر عزیزالوجود و منحصر بود - می‌رفت.

صبحگاهان کسانی چون علامه علی بن ابراهیم قمی و شیخ عباس قمی، وی را در تصحیح و جمع‌آوری کتب حدیث و غیره یاری می‌کردند و هرگاه در این حالت کسی بر وی وارد می‌شد، یا عذر وی را می‌خواست و یا کار وی را به عجله به انجام می‌رساند تا مزاحم کارهای علمی وی نشود.

مرحوم نوری در اواخر عمر که مشغول تکمیل مستدرک بود، با تمامی مردم ترک مراوده کرده، حتی اگر کسی از او شرح حدیثی یا خبری می‌پرسید، او را به اجمال پاسخ می‌گفت یا کتاب مورد نظر را به وی می‌داد تا مزاحمتی به مشاغل علمی وی وارد نیامد.

بعد از اشتغال به کار، کمی غذا میل می‌فرمود و بعد از خوابی سبک، نماز ظهر را در اول فضیلت آن به جای می‌آورد. روزهای جمعه سیرهٔ وی تغییر می‌کرد و پس از بازگشت از حرم مطهر به مطالعه کتابهای مصیبت مشغول می‌شد.

بعد از طلوع آفتاب از کتابخانه خارج و به مجلس عزای امام حسین علیه السلام می‌رفت. بعد از سخنرانی، ذکر مصیبت می‌نمود و اشک بر پهنای صوتش فرو می‌ریخت. چون مجلس تمام می‌شد به امورات مخصوص جمعه - مانند کوتاه کردن مو و گرفتن ناخن و غسل روز جمعه و نوافل آن - می‌پرداخت.

عصر جمعه برخلاف عادت روزانه به نگارش اشتغال نداشت، بلکه به حرم علوی مشرف شده و به زیارت می‌پرداخت و بر همین منوال بود تا با خدای خود ملاقات نمود. از سنت‌های حسنه‌ای که در عصر وی رواج یافت، پیاده روی به کربلای معلی بود که تا عصر مرحوم انصاری برپا بود.

بعد از درگذشت مرحوم انصاری (ره) زمانی فرا رسید که پیاده‌روی نشانه‌ای از فقر بود و هر که پیاده می‌رفت به عنوان شخصی دنی و فقیر به چشم می‌آمد، مرحوم

نوری علیه السلام به آن اهتمام ورزید. به ویژه عید قربان به همراه اصحابش پیاده به طرف کربلا حرکت می‌کرد، اما به علت بیماری توان پیاده روی در یک روز را - چنان که مرسوم بود - نداشت، لذا این راه را در سه روز طی می‌کرد.

در دومین سال، رغبت مردم و صالحان نسبت به زیارت پیاده حرم امام حسین علیه السلام بیشتر شد و ذلت پیاده‌روی از بین رفت؛ به گونه‌ای که در بعضی از سال‌ها تا سی خیمه در راه برپا می‌شد که در هر خیمه بین ۲۰ تا ۳۰ نفر به استراحت و طی طریق مشغول بودند. در سال آخر عمر مبارک مرحوم نوری علیه السلام عید نوروز و جمعه و عید قربان در یک روز قرار گرفت و در همان سال به خاطر کثرت ازدحام حجاج در مکه، وبای عظیمی در آن سال مکه را فراگرفت و جمع زیادی را به وادی مرگ کشاند.

شیخ آقابزرگ تهرانی می‌فرماید: من در آخرین سال عمر با برکت آن جناب در خدمت وی پیاده به کربلا مشرف شدم و در بازگشت مرحوم نوری علیه السلام - بر خلاف طبیعت همیشگی که پیاده مشرف می‌شده و سواره باز می‌گشت - پیاده به نجف بازگشت و این بدان دلیل بود که مرحوم میرزا محمد مهدی بن مولی محمد صالحی مازندرانی که نذر کرده بود، پیاده به نجف مشرف شود، از شیخ خواهش نمود که در خدمت آن مرحوم باشد. در بازگشت، مرحوم شیخ به مرضی مبتلا شد که در آن وفات یافت و آن بدان گونه بود که بعضی از آشنایان غذایی را در ظرف در بسته گذاشته بودند که در اثر حرارت فاسد شده بود و هر که از آن میل کرده بود، به قی و اسهال مبتلا شده بود.

شیخ برای این که خوف بر دوستان مستولی نشود، از قی امساک شدیدی نمود، پس آن غذا در وجود مبارک وی مانده و اثر خود را در آن بدن به جای گذاشت تا این که بعد از بازگشت به نجف، بیماری وی شدت گرفت و بعد از تب شدید در روز چهارشنبه، سه روز باقی مانده از جمادی الثانی ۱۳۲۰ هـ ق در گذشت و بنا به وصیت، بین ایوان سوم صحن شریف از باب قبله در حرم مقدس علوی به خاک سپرده شد.

شیخ عباس قمی علیه السلام در فقدان مرحوم محدث نوری علیه السلام می‌فرماید:

سزاوار است بگوئیم که زیستن من پس از استادم، چون زندگانی ماهی بود در

خشکی و برف در گرما ..... زندگانی او سراسر برکات الهی و مشحون از الطاف نهانی خداوندی بود و چه لطفی از این برتر که مرحوم استاد با تعدّد مسافرت و کثرت اشتغال، تألیفاتی با این عظمت در ماهیت و کثرت در عدد از خود به جای گذاشت.^۱

اساتید مرحوم نوری

مرحوم نوری رحمته از محضر اساتید و بزرگان بسیاری بهره برده است که اجمالاً به اساتید برجسته و بزرگ آن جناب اشاره‌ای می‌شود.

- ۱ - شیخ عبدالحسین طهرانی، مشهور به شیخ عراقین
- ۲ - شیخ عبدالرحیم بروجردی - پدر همسر مرحوم نوری رحمته - که بعد از مهاجرت به تهران در حلقه درس این استاد بزرگ حضور یافت.

۳ - شیخ علی خلیلی

۴ - شیخ ملاعلی کنی طهرانی

۵ - فتح علی سلطان آبادی

۶ - میرزا سید محمد حسن شیرازی

۷ - شیخ محمد علی محلاتی

۸ - شیخ مرتضی انصاری

۹ - سید مهدی قزوینی

اما باید توجه داشت که از میان اساتید شیخ رحمته مرحوم میرزا محمد حسن شیرازی، شیخ عبدالرحیم بروجردی و شیخ عبدالحسین طهرانی، در حیات علمی آن جناب مهمترین تأثیر را داشتند.

شاگردان ایشان

حیات علمی مرحوم نوری رحمته گذشته از بهره‌گیری از اساتید برجسته، هم چنین

۱. ر.ک؛ فواید الرضویه، صص ۱۵۱ - ۱۵۰.

شامل تربیت شاگردانی می‌شود که در مکتب درس آن جناب شرکت جستند و آن جناب نیز در تربیت شاگردان عالم و وارسته از هیچ کوششی دریغ نکرد. حلقهٔ درس مرحوم محدث نوری رحمته شاگردان بسیاری را به جامعه دینی و علمی عرضه کرد که ما بر ذکر چند تن از شاگردان مشهور وی اکتفا می‌کنیم:

۱ - شیخ عباس قمی

بیشتر اوقات خود را در خدمت مرحوم نوری رحمته بود و به کار استنساخ و مقابلهٔ تألیفات شیخ می‌پرداخت. از تألیفات این شاگرد برجسته می‌توان به مفاتیح الجنان، نفس المهموم فی مقتل الحسین المظلوم، وقایع الایام، الکنی والا لقاب و... اشاره کرد.^۱

۲ - شیخ محمد حسن معروف به شیخ آقا بزرگ طهرانی

مرحوم شیخ آقا بزرگ در سال ۱۳۱۳ هـ ق بعد از وفات مرحوم میرزای شیرازی برای اولین بار خدمت محدث نوری رحمته شرفیاب گردید. این شاگرد برجسته نیز به تبع از استادش بیشتر عمرش را در راه تألیف سپری کرد که از مشهورترین کتابهایش می‌توان به الذریعه، طبقات اعلام الشیعه، مصفی المقال فی مصفی الرجال و... اشاره کرد.^۲

۳ - شیخ محمد حسین کاشف الغطاء

مرحوم محدث نوری رحمته از جمله اساتید اجازهٔ شیخ محمد حسین کاشف الغطاء صاحب کتاب کشف الغطاء بود. شیخ محمد حسین نیز دارای تألیفات بسیاری از جمله

۱. ر.ک؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۹۹۸-۱۰۰۱.

۲. ر.ک؛ مقدمه الذریعه: ج ۲، ص (و-یب).

شرح عروة الوثقی، نزهة السمر، المراجعات الريحانية و... می باشد.^۱

۴ - سید عبدالحسین شرفالدين

سید عبدالحسین از جمله کسانی بود که مرحوم نوری رحمته به او اجازه حدیث داده بود. سید عبدالحسین نیز مانند سایر شاگردان مرحوم نوری رحمته تألیفات بسیار از جمله المراجعات، الفصول المهمة، النصوص الجلیه فی الامامة و... را به دوستان دین و علم عرضه کرده است.^۲

تألیفات مرحوم محدث نوری رحمته

تلاش چندین ساله، مطالعه و تفکر علمی مرحوم محدث نوری رحمته را در تألیفات علمی بسیار آن جناب می توان دید. تلاشی که ثمره اش بعد از گذشت چندین سال، در محافل علمی و دینی مورد توجه می باشد.

۱ - البدر المشعشع فی ذریه موسی المبرقع

مرحوم نوری رحمته در ربیع الاول ۱۳۰۸ هـ ق از تألیف این کتاب فارغ شد و در همان سال در بمبئی به چاپ سنگی رسید. این کتاب مشتمل بر زندگی و شرح احوال و هجرت ابی جعفر موسی المبرقع پسر امام ابی جعفر محمد تقی از کوفه و ورود آن جناب به قم می باشد.^۳

۲ - تحیة الزائر

این کتاب آخرین تألیف مرحوم نوری رحمته بود که قبل از اتمام آن دار فانی را وداع گفت و شیخ عباس قمی به علت ارادت و علاقه به استادش آن را تکمیل کرد.^۴

۱. معارف الرجال، ج ۲، ص ۲۵۷؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۶۱۷.

۲. ر.ک: ریحانة الادب، ج ۳، ص ۱۹۴؛ معارف الرجال، ج ۲، ص ۵۱-۵۳.

۳. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۲؛ الذریعة، ج ۳، ص ۶۸.

۴. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۲.

- ۳ - اجوبة المسائل^۱
 ۴ - اخبار حفظ القرآن^۲
 ۵ - الاربعونيات^۳
 ۶ - ترجمه جلد دوم «دارالسلام»^۴
 ۷ - جنة المأوى فى من فاز بلقاء الحجة ﷺ فى الغيبة الكبرى
 در این کتاب نود و پنج حکایت ذکر گردیده و مرحوم نوری به سال ۱۳۰۲ هـ. ق،
 تألیف این کتاب را به پایان رسانده است^۵ و کتاب نجم الثاقب (کتاب حاضر) نیز تکمیل
 شده همین کتاب است.

۸ - حواشی بر رجال ابن علی

عمر مبارک مرحوم نوری ﷺ بر تکمیل این کتاب فرصت نداد.^۶

۹ - دارالسلام فیما يتعلق بالرؤیا و المنام

پایان تألیف این کتاب سال ۱۲۹۲ هـ ق بود.^۷

۱۰ - دیوان شعر

این کتاب که به عنوان «مولودیه» نیز مشهور است، مجموع قصایدی است که در
 ایام ولادت ائمه اطهار ﷺ سروده است و هم چنین مشتمل بر قصیده‌ای در مدح
 صاحب الزمان ﷺ و مدح سامراء می‌باشد.^۸

۱. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۴.

۲. همان.

۳. الذریعه، ج ۱، ص ۴۳۶، رقم ۲۲۰۸.

۴. الفوائد الرضویه، ص ۱۵۱؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۴.

۵. الذریعه ج ۵، ص ۱۵۹ - ۱۶۰؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۱، این کتاب اکنون به عنوان تکملة باب
 غیبت بحار الانوار به همراه آن به چاپ رسیده است. ر.ک: بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۳۳۶ - ۱۹۷.

۶. الفوائد الرضویه، ص ۱۵۱؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۴.

۷. الذریعه، ج ۸، ص ۲۰، نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۰، الفوائد الرضویه، ص ۱۵۱.

۸. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۲.

۱۱ - رساله‌ای در زندگینامه مولی ابن الحسن شریف عاملی فتونی

این رساله را در انتهای تفسیرش در سال ۱۲۷۶ هـ ق نوشته است.^۱

۱۲ - سلامة المرصاد

این کتاب به زبان فارسی و مشتمل بر زیارت عاشورای غیر معروف و اعمال مسجد کوفه است. مرحوم نوری این کتاب را در سال ۱۳۱۷ هـ ق برای مشهدی عباس علی خیام تبریزی نوشت و در همان سال ۱۳۱۷ هـ ق نیز به چاپ رسید.^۲

۱۳ - شاخه طوبی

این کتاب نیز به زبان فارسی بوده و مناسب اعیاد و ایام شادی و سرور می‌باشد.^۳

۱۴ - الصحيفة السجادية الرابعة

در این صحیفه ۷۷ دعا جمع شده است غیر از دعاهایی که در صحیفه سجادیه اولی، صحیفه سجادیه ثانیه و صحیفه سجادیه ثالثه است.^۴

۱۵ - ظلمات الهاویة في مثالب معاویة

مباحث مطرح شده در این کتاب عام است بر خلاف عنوان کتاب که خاص است و مشتمل بر ابوابی است که در هر باب احادیث، حکایاتی به نظم و نثر فارسی و عربی وارد شده است.^۵

۱۶ - فصل الخطاب في مسألة تحريف الكتاب

کتابی است که در بررسی تحریف قرآن کریم نگاشته است و در ۲۸ جمادی الثانیه سال ۱۲۹۲ از تألیف آن فراغت یافته است و چنانکه خود ایشان اذعان نموده‌اند نیکوتر بود که نام آن را فصل الخطاب فی عدم تحریف الكتاب می‌نهادند تا برداشت سوئی از

۱. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۴؛ مصفی المقال، ص ۱۶۰.

۲. نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۵۲؛ اعیان الشیعه، ج ۶، ص ۱۴۴، ریحانة الادب، ج ۳، ص ۳۹۰؛ الذریعه، ج ۱۲، صص ۲۱۳-۲۱۴.

۳. الفوائد الرضویه، ص ۱۵۱.

۴. الذریعه، ج ۱۵، ص ۲۰.

۵. همان، ص ۲۰۲.

این عنوان نگردد.

مرحوم شیخ محمود تهرانی ردیه‌ای به نام کشف الارتیاب عن تحریف الکتاب بر آن نگاشته و مرحوم نوری نیز در پاسخ به آن رساله‌ای به نام الجواب عن شبهات کشف الارتیاب را تألیف و فرموده راضی نیستم کسی کتاب فصل الخطاب مرا بخواند و در این رساله نظر ننماید.^۱

۱۷ - رساله‌ای در رد بعض الشبهات علی فصل الخطاب

چنانچه گذشت این رساله در واقع رد رساله (کشف الارتیاب عن تحریف الکتاب) شیخ محمود طهرانی است و مرحوم نوری بعضی از ردیات را در آن وارد کرده، و توصیه کرده بود که هر کس کتاب فصل الخطاب را دارد، این رساله را که دفع شبهات شیخ محمود است به آن ضمیمه کند.^۲

۱۸ - الفيض القدسی فی احوال المجلسی

مرحوم نوری رحمته در سال ۱۳۰۲ هـ ق تألیف این کتاب را به پایان رساند و این کتاب در ضمن جلد ۱۰۵ بحار از چاپ حدیث مکتبه الاسلامیه در تهران به چاپ رسیده است.

۱۹ - کشف الاستار عن وجه الغائب عن الابصار

مرحوم محدث نوری این کتاب را در رد قصیده بغدادی که متضمن انکار مهدی عجل بود، تألیف کرد و این کتاب را بعد از کتاب نجم ثاقب در احوال امام غایب عجل تألیف نموده است.

۲۰ - کلمه طیبه

این کتاب به فارسی نوشته شده و مشتمل بر احادیث و حکایات اخلاقی است. مرحوم محدث در سال ۱۳۰۱ هـ ق تألیف این کتاب را به پایان رساند و در سال ۱۳۵۲، در ۶۱۶ صفحه در بمبئی به چاپ رسید. مطالب این کتاب ترغیب به ترویج دین،

۱. الذریعه، ج ۱۶، ص ۲۳۲.

۲. الذریعه، ج ۱۰، ص ۲۲۰-۲۲۱؛ نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۵۰-۵۵۱.

احترام علما و مؤمنین و... می باشد.

۲۱ - مستدرک الوسایل و مستنبط المسایل

آقا بزرگ تهرانی می فرماید: این کتابی است که علامه مجلسی و محدث حر عاملی علیه السلام بر تألیف آن موفق نشدند و خداوند متعال آن را برای شیخ ما علامه نوری ذخیره کرد و او را بر تألیف آن موفق گردانیده است.

بر عموم مجتهدین واجب است که مطلع بر این کتاب باشند و در استنباط احکام به آن رجوع کنند.^۱

۲۲ - مستدرک مزارالبحار

عمر با برکت مرحوم نوری علیه السلام به اتمام این کتاب فرصت نداد.^۲

۲۳ - مواقع النجوم و مرسله الدر المنظوم و الشجرة المونقة العجیبة

این کتاب مشتمل بر اساتید اجازه علما از عصر مرحوم مؤلف تا زمان غیبت بود. این اولین تألیف مرحوم نوری علیه السلام بود که در رجب ۱۲۷۵ هـ ق آن را به اتمام رساند.^۳

۲۴ - موالید الائمه علیهم السلام

رساله‌ای است مختصر که در تعیین ولادت ائمه علیهم السلام بنابر اخبار صحیح، تألیف شده است.^۴

۲۵ - میزان السماء فی تعیین مولد خاتم الانبیاء

مرحوم نوری علیه السلام در این کتاب اثبات کردند که ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ۱۷ ربیع الاول بوده است. مرحوم مؤلف علیه السلام در ۱۳ ربیع الثانی ۱۲۹۹ هـ ق تألیف این کتاب را به پایان رساندند و در آن سال نیز به چاپ رسید.^۵

۱. الذریعة، ج ۲، صص ۱۱۰-۱۱۱.

۲. همان، ج ۲۱، ص ۶؛ خاتمة المستدرک، ص ۸۷۸.

۳. الذریعة، ج ۲۳، صص ۲۳۰-۱۳۱.

۴. همان، ص ۲۳۵.

۵. همان، ص ۳۱۲.

- ۲۶ - نفس الرحمان في فضائل سيدنا سلمان^۱
- ۲۷ - معالم العبر في استدراك البحار السابح عشر^۲
- ۲۸ - لؤلؤ و مرجان در شرط پله اول و دوم روضه خوان^۳
- ۲۹ - فهرست كتب كتابخانه مرحوم مؤلف^۴
- ۳۰ - الصحيفة العلوية الثانية
- این کتاب مشتمل بر ۱۰۳ دعا از ادعیه امیرالمؤمنین علی علیه السلام می باشد و مرحوم مؤلف این کتاب را تکمله صحیفه علویه اولی قرار داده است.^۵

۱. همان، ج ۲۴، ص ۲۶۴؛ خاتمة المستدرک، ص ۸۷۸.

۲. الذریعه، ج ۲۱، ص ۲۰۰.

۳. همان، ج ۱۸، صص ۳۸۸-۳۸۹.

۴. الذریعه، ج ۱۶، صص ۳۹۰-۳۹۱.

۵. همان، ج ۱۵، صص ۲۲-۲۳.

[مقدمه مؤلف]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِهِ نَسْتَعِينُ

سپاس بیرون از اندازه و قیاس، سزاوار قائمی است بالذات، غایب از عالم اندیشه و حواس و ستایش بی حد احصاء، لایق صاحبی است مأمول و مرتجا، در زمان شدت و رخا. هادی است هر آن چه را که پدیدار نمود و دلیل است مر آن را که به فرمانش عمل نمود و درود بی نهایت بر روان پاک نخستین پاسخ دهنده به «بلی» و برگزیده ایزدی چون، پیش از پوشیدن آدم، خلعت اصطفاء، فاتح ابواب خیر و رشاد و خاتم رسولان پاک نهاد، منصور مؤید، محمود احمد، ابی القاسم محمد ﷺ و بر پا کان و پاکیزگان از فرزندان آن سرور پیمبران، خصوصاً بر خلف سلف و صاحب ناحیه عزت و شرف، قطب زمین و غوث زمان، کنز رجا و کشف امان و گوهر تابان در بحر امکان، حجاب ازل ایزد سبحان و اسم اعظم الهی پوشیده و پنهان و عنقای قاف محیط به جهان، دادرس در ماندگان و دادخواه خون برگزیدگان و پاک کننده دامن خاک از لوث ملحدان و فرمانفرمای ممالک زمین و آسمان و حجت بالغه خداوندی بر جهان و جهانیان «بقیة الله، الحجّة بن الحسن العسکری، صاحب العصر و الزمان علیه و علی آباءه صلوات الله الملك المئان».

و بعد چنین گوید: بنده مذنب مُسیء، حسین بن العالم المؤید، محمد تقی النوری الطبرسی «أَحْسَنَ اللَّهُ تَعَالَى عَاقِبَتَهُ وَ جَعَلَ مِنْ أَشْرَفِ الْخَوَاتِمِ خَاتِمَتَهُ» که عالی جاه، رفیع

جایگاه، کمالات اکتناه، مقرب الخاقان، حاجی میرزا حسن علی خلفِ غفران پناه، حاجی علی اصغر نوری «وقفه الله تعالى لمراضیه»، حسب سلامتی فطرت و پاکی طینت، در فکر تحصیل زادی برای معاد و وسیلهٔ فوزی در مقام مرصاد برآمده، چنان دید که وسیله‌ای بهتر از چنگ زدن به دامن «خلیفة الرحمان و امام الانس و الجان ﷺ» و خدمتی به آن ولیّ علیّ القدر عظیم الشان نیست. لهذا در چند ماه قبل، از جناب مستطاب فخرالشیعه و تاج الشریعه و رئیس المسلمین و سید الفقهاء الکاملین و افضل العلماء الراشدین، المنتهی الیه ریاسة الامامیة فی عصره، حجة الاسلام حاج میرزا محمد حسن شیرازی، مجاور بلد طیبیه سُرَّ مَنْ رَأَى - مَتَّعَ اللهُ تَعَالَى اهل الایمان بطول بقائه - مستدعی شد که مقرر فرمایند، تا کتاب شریف کمال الدین شیخ اقدم ابو جعفر محمد بن علی بن بابویه ملقب به «صدوق» - رضوان الله علیه - را به زبان فارسی ترجمه کرده تا آن را به حلیهٔ طبع درآورد و در میان اهل ایمان منتشر نماید. جناب ایشان - دام ظلّه العالی - از این احقر در اجابت آن مسوول، مشورت فرمودند. معروض داشتم که عالم فاضل سید علی بن سید محمد اصفهانی معروف به «امامی» تلمیذ علامه مجلسی رحمته آن کتاب را ترجمه نموده و از اجزای کتاب، هشت بهشت او است که ترجمهٔ هشت کتاب است، چون عیون و امالی و خصال^۱ و نیز بعضی از فضیله‌های معاصرین از سادات شمس‌آباد اصفهان، کتاب شریف مذکور را ترجمه نموده و ترجمهٔ دوبارهٔ آن و رنجی است بی‌فایده. بهتر آن که همان را طلب کرده، منتشر نمایند. پس، از آن خیال منصرف شده و از کتاب دیگر صحبت داشتند. سخن به جایی منتهی نشد و مدتی بر این گذشت تا در ماه شعبان گذشته از سنهٔ هزار و سی صد و سه، شبی در محضر عالی حاضر بودم که سخن از این مطلب، در میان آمد و باز جویای موردی شدند و بالأخره فرمودند: بهتر آن که مستقلاً در این باب، کتابی نوشته و شخص تو از برای این خدمت نمایان، شایسته.

حقیر به جهت قلت بضاعت علمی و کثرت اسباب پریشانی و حاضر نبودن بیشتر کتب حقیر که اسباب انجام این شغل عظیم بود، عرض کردم: مقدمات اقدام در این امر خطیر

فراهم نیست و لکن سال گذشته رساله‌ای مسمی به جنة المأوی نوشتم و در آن جا جمع کردم کسانی را که در غیبت کبری به خدمت امام عصر علیه السلام رسیدند، غیر از آن چه در سیزدهم بحار مذکور است؛ چنان چه صلاح باشد، همان را ترجمه کرده، موجود در بحار را بر آن افزوده؛ کتابی شود لطیف و برآمدن از عهده آن آسان.

این رأی را پسندیدند و لکن فرمودند: اقتصار بر آن نکرده شمه‌ای از حالات آن جناب نیز به آن منضم شود، هر چند به ایجاز و اختصار باشد.

حسب الامر المَطاع العالی، در انجام این خدمت، اقدام نموده با نهایت یأس از حال خویش، جز آن که حق مجاورت قباب عالیة حضرت عسکریین علیهم السلام را وسیله کرده و از آن باب عالی استمداد نمودم.

و بحمدالله تعالی، از برکت آن محل برکات الهیه، در اندک زمانی، این خدمت مرجوعه به انجام رسیده، شکر حضرت یزدان، جل ثناؤه را به جا آوردم و نام این نامه گرامی را «نجم ثاقب در احوال امام غایب علیه السلام» گذاشتم و مطالب آن را در ضمن دوازده باب بیان نمودم.

[معرفی کتب غیبت و نویسندگان آنها]

قبل از شروع در فهرست اجمالی ابواب و دخول در مطالب کتاب، بایست که تنبیه نمود بر مقدمه و آن، آن است که کتب متعلق به احوال آن حضرت - صلوات الله علیه - که معروف اند به کتب غیبت بسیار است و آن چه حاضر الوقت از اسامی آن ها به نظر رسیده: کتاب شفا و جلا در غیبت که از ابوالعباس یا ابوعلی، احمد بن علی رازی خصیب آبادی.

کتاب مختصر ما نزل من القرآن فی صاحب الزمان علیه السلام از ابوعبده محمد بن احمد بن عیاش.

کتاب ترتیب الادلة فیما یلزم خصوص الامامیة دفعه عن الغیبة و الغایب از احمد بن حسین بن عبدالله مهرانى آبی ابوالعباس عروضی.

- کتاب في ذكر القائم من آل محمد عليه السلام از احمد بن رميح المروزي.
- کتاب المهدي از ابی موسی عیسی بن مهران.
- کتاب غیبت از حسن بن حمزة العلوی الطبری المرعشی.
- کتاب اثبات الرجعة معروف به غیبت از ابی محمد، فضل بن شاذان نیشابوری.
- کتاب الحجّة فی ابطاء القائم عليه السلام از آن جناب.
- کتاب ازالة الران عن قلوب الاخوان در غیبت، از ابوعلی احمد بن محمد بن جنید، معروف به ابن جنید.
- کتاب کمال الدین از شیخ صدوق.
- رسالة غیبت برای اهل ری از آن جناب.
- کتاب غیبت از شیخ جلیل، محمد بن مسعود عیاشی، صاحب تفسیر.
- کتاب رجعت، نیز از او.
- کتاب غیبت از ابی عبدالله، محمد بن ابراهیم نعمانی تمليذ ثقة الاسلام کلینی و این کتاب، از نفایس کتب مدوّنه در این باب است و شیخ مفید در ارشاد از آن مدح کرده و چنان ظاهر می شود که قبل از آن، بهتر از آن تصنیفی در این باب نشده.
- رسالة غیبت از شیخ مفید.
- کتاب مقنع در غیبت از سید مرتضی که برای وزیر مغربی نوشته.
- کتاب غیبت از شیخ الطایفه ابی جعفر طوسی عليه السلام.
- کتاب برهان در طول عمر صاحب الزمان عليه السلام از ابوالفتح، محمد بن علی بن عثمان، علامه کراچکی و آن را جزو کتاب کنزالفوائد خود کرده.
- کتاب صاحب الزمان عليه السلام از محمد بن جمهور عمی، صاحب کتاب واحده.
- کتاب وقت خروج قائم عليه السلام، نیز از او.
- کتاب فرج کبیر در غیبت از ابوعبدالله، محمد بن هبة بن جعفر وراق طرابلسی.
- کتاب غیبت از ابوالمظفر، علی بن حسین حمدانی که از سفرای امام عليه السلام است، چنان چه شیخ منتجب الدین در رجال خود فرموده.

کتاب توقیعات غیبت از ابو عبدالله جعفر حمیری.

کتاب جنات الجنین، فی ذکر ولد العسکرین علیه السلام از قطب راوندی.

کتاب سلطان المفرّج عن اهل الایمان.

کتاب سرور اهل الایمان فی علائم ظهور صاحب الزمان علیه السلام.

کتاب غیبت، هر سه از بهاء الدین علی بن عبدالکریم بن عبدالحمید حسینی نیلی نجفی، صاحب مقامات و کرامات و استاد ابن فهد.

و بعضی احتمال داده اند که دو کتاب اخیر، یکی باشد و اما آن چه شیخ حرّ عاملی در امل الامل در احوال سید مذکور فرموده که از تصانیف او انوار المضيئة است در احوال مهدی علیه السلام، اشتباه است. چه «انوار المضيئة فی الحکمة الشرعیة» از کتبی است که نظیر ندارد؛ مشتمل است بر جمیع مسایل اصول دین و مذهب و ابواب فقه و اخلاق و ادعیّه و غیرها. اگر چه احوال آن جناب را در مجلد اول، در ضمن حالات سایر ائمه علیهم السلام بسطی داده، ولیکن کتاب، اختصاصی ندارد به آن حضرت.

کتاب بحار الانوار مجلد سیزدهم که اجمع کتبی است که در غیبت نوشته شده.

رسالة رجعت نیز از آن مرحوم.

کتاب کفایة المهتدی فی احوال المهتدی علیه السلام از سید محمد ابن محمد لوحی حسینی موسوی سبزواری، ملقب به مطهر و متخلص به نقیبی، تلمیذ محقق داماد و بیشتر آن چه در آن کتاب نقل کرده، از کتاب فضل بن شاذان است که اولاً خبر را با سند و متن نقل کرده، آن گاه ترجمه نموده و غیبت شیخ طرابلسی و غیبت حسن بن حمزه مرعشی در نزد او بوده و ما آن چه از این سه کتاب نقل کنیم، به توسط این کتاب است.

رسالة شرعة التسمية از محقق داماد علیه السلام.

رسالة كشف التعمية فی حکم التسمية از شیخ محدث حرّ عاملی.

کتاب ایقاظ الهجعة فی اثبات الرجعة، نیز از آن مرحوم.

رسالة رجعت از امیر محمد مؤمن استرآبادی از مشایخ اجازة علامه مجلسی علیه السلام.

رساله در تحریم نام بردن اسم صاحب زمان علیه السلام از عالم محقق نحیر، شیخ سلیمان

ماحوزی بحرانی.

رسالة فلک المشحون از جناب سید باقر قزوینی.

کتاب مولد قائم علیه السلام

کتاب محجة فيما نزل في الحجة علیه السلام

کتاب تبصرة الولي في من رأى القائم المهدي علیه السلام، هر سه از محدث خبیر، سید

هاشم توبلی بحرانی.

کتاب عوالم، مجلد [...] از آن.^۱

غیبت فاضل آخوند ملاکاظم هزار جریبی و آن مختصری است از ترجمه بحار یا

ترجمه‌ای است از مختصر بحار.

رسالة جنّة المأوی فی من فاز بقاء الحجة علیه السلام في الغيبة الكبرى از حقیر و آن به

منزله مستدرکی است از باب بیست و سوم جلد غیبت بحار. ترجمه سیزدهم بحار.

ترجمه کمال‌الدین.^۲ رسالة غیبت از سید خلیل، سید دلدار علی نقوی هندی نصیر آبادی

که از فحول علمای آن بلاد بود و صاحب تصانیف رایقه بسیار و از جناب بحر العلوم علیه السلام

اجازه دارد و این رساله، ردّ است بر اقوال عبدالعزیز دهلوی در غیبت آن جناب - صلوات

الله علیه - . و غیر این‌ها از مؤلفات که بعضی دارای تمام حالات آن جناب است به قدر

استعداد مؤلف و بعضی در تنقیح بعضی از امور متعلقه به آن حضرت - صلوات الله علیه - .

و با این همه تصانیف، باز جمله‌ای از مطالب مربوطه به آن جناب، در زوایای کتب

۱. کتاب عوالم العلوم والمعارف والاحوال من الآيات والاخبار والاقوال اثر مرحوم شیخ عبدالله

بحرانی متوفی ۱۱۳۰ ق، که ۱۲۹ جلد و ملهم از بحار الانوار استادش مرحوم علامه

مجلسی علیه السلام است که مجلد مربوط به امام عصر علیه السلام بر مؤلف محترم و نیز بر ما معلوم نشد.

۲. از این کتاب دو ترجمه موجود است:

الف) ترجمه‌ای قدیمی از مرحوم محمدباقر کمره‌ای، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۹ ق.

ب) ترجمه‌ای جدید از منصور پهلوان، انتشارات مسجد مقدس جمکران، قم، - ۱۳۸۲. و

ترجمه‌هایی که مؤلف محترم در مقدمه از آن یاد کرده است یافت نشد. ر.ک: الذریعه، ج ۲۵،

ص ۲۲۳.

اصحاب مانده که تا کنون در کتب غیبت جمع نشده و چون این حقیر بی بضاعت، بنای استقصای مطالب موجوده در آن کتب را ندارم؛ لهذا به بعضی از مستطرفات حالات و نوادر امور منسوبة به آن جناب و تنظیم بعضی از مطالب موجوده در آن کتب پرداخته؛ امید که بر اهل فضل و دانش، محاسن و منافع و لطایف و بدایع آن، مخفی و مستور نماند.

«وبالله التوفیق وعلیه التکلان»

فهرست ابواب کتاب

مطالب ابواب کتاب به نحو اجمال به جهت سهولت پیدا کردن هر مطلبی در بابش:

باب اول

در ذکر شمه‌ای از حالات و ولادت با سعادت آن جناب - صلوات الله و سلامه علیه -
به نظم و ترتیب بدیعی که متضمن باشد مضامین غالب اخبار آن باب را با ذکر مأخذ و
حذف مکررات و اجمالی از حال حکیمه خاتون - سلام الله علیها -

باب دوم

در ذکر اسامی و القاب و کنیه‌های آن حضرت ﷺ

که از صریح و فحوای کتاب و سنت و تصریح روایات و محدثین و علمای رجال و غیرهم
به دست آمده و آن یک صد و هشتاد و دو اسم است و اسم بر هر سه اطلاق می‌شود، چنان
چه بیاید در باب چهارم

باب سوم

مشمول بر دو فصل:

فصل اول در شمایل آن جناب

با استقصای تام و ایجاز در کلام.

فصل دوم در خصایص آن جناب و الطاف خاصه الهیه

که به آن حضرت ﷺ شده یا خواهد شد بالنسبه به جمیع انبیا و اوصیای گذشته علیهم السلام یا
بالنسبه به اکثر ایشان که معدودی در بعضی از آنها با آن جناب شرکت دارند و آن چه

مذکور می شود از آنها در این جا چهل و شش است.

باب چهارم

در ذکر اختلاف مسلمین در آن جناب

بعد از اتفاق ایشان در صحت صدور اخبار نبویه بر تحتم آمدن شخصی در آخر الزمان، هم نام آن حضرت و ملقب به مهدی علیه السلام که پر کند دنیا را از عدل و داد و ذکر کتب مؤلفه از اهل سنت در احوال آن جناب و محل اختلاف در چند جا است:

اختلاف اول: در نسب، که آن جناب از فرزندان کیست؟ و در آن چهار قول است:
اول آن که: از اولاد عباس است.

دوم: علوی غیر فاطمی است.

سوم: آن که حسنی است.

چهارم: آن که حسینی است و بیان صحت این قول و ابطال آن سه، به نحو اوفی.

اختلاف دوم: در اسم پدر آن جناب و در آن دو قول است:

اول: قول امامیه که نام پدر آن جناب حسن علیه السلام است.

دوم: قول بعضی از عامه که نام او عبدالله است و ابطال این قول.

اختلاف سوم: در تشخیص و تعیین آن جناب و در آن ده قول است:

اول: قول کیسانیه که محمد بن حنفیه یا پسر او است.

دوم: قول مغیریّه که محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن علیه السلام است.

سوم: اسماعیلیّه خالصه که اسماعیل پسر حضرت صادق علیه السلام است.

چهارم: ناووسیه که حضرت صادق علیه السلام است.

پنجم: مبارکیّه که محمد بن اسماعیل بن امام جعفر صادق علیه السلام است.

ششم: واقفیه که حضرت کاظم علیه السلام است.

هفتم: عسکریّه که حضرت عسکری علیه السلام است.

هشتم: محمدیه که ابو جعفر محمد بن علی الهادی علیه السلام است.

نهم: امامیه که خلف صالح، حجة بن الحسن العسکری علیه السلام است.
 دهم: جمهور اهل سنت که مهدی را در کسی تعیین نکنند و در آن جا ذکر نمودیم اسامی
 بیست نفر از علمای ایشان را از فقها و محدثین و عرفا که با امامیه در این مطلب موافق اند
 با ذکر کلمات آنها و مدح و توثیق ایشان از علمای رجال ایشان و حدیث مسلسل شیخ
 بلاذری معروف که از خود آن حضرت روایت کرده و ذکر کرده شبهه از شبهات اهل سنت بر
 امامیه در این مقام و جواب آنها به نحوی که در کمتر کتابی جمع شده و نیز در آن جا ابطال
 نمودیم قول شاذی را که فرزند امام حسن علیه السلام وفات کرده.

باب پنجم

در اثبات نمودن مهدی موعود

همان حجة بن الحسن العسکری علیه السلام است از روی نصوص اهل سنت
 و از آنها سی حدیث ذکر شده و نصوص امامیه زیاده بر آن چه علامه مجلسی رحمته الله در جلد
 نهم و سیزدهم بحار نقل فرموده که از آنها چهل حدیث با سند نقل شده و بیشتر آنها از کتب
 «غیبت» فضل بن شاذان است.

باب ششم

در اثبات دعوی مذکوره از روی معجزات صادره از آن جناب
 زیاده از آن چه در ابواب دیگر، متفرقاً ذکر می شود و از غیر کتبی که علامه مجلسی رحمته الله
 از آنها نقل فرموده و از آنها چهل معجزه نقل نمودیم.

باب هفتم

در ذکر آنان که در غیبت کبری خدمت آن جناب رسیدند یا بر معجزه آن
 بزرگوار واقف شدند یا بر اثری از آثار داله بر وجود آن بزرگوار
 که عمده غرض از تألیف این کتاب بود. در آن جا صد حکایت مذکور شده و قبل از

شروع در آنها، ذکر شده نام آنان که در غیبت صغری خدمت آن جناب مشرف شدند یا واقف شدند بر معجزه‌ای و در ذیل بعضی از آنها مطالب نفیسه مناسبه درج شده است. چنان چه در ذیل اول، کیفیت نماز منسوب به امام عصر علیه السلام از برای شداید و حاجات و حال مسجد جمکران در قم که به امر آن حضرت بنا شده، ذکر شده.

در دوم که قصه شهرهای فرزندان آن حضرت است، اثبات شده، بودن عیال و اولاد برای آن جناب و امکان وجود چنین بلاد در همین ارض‌ها در بریا بحر و مستور بودن آن از انظار، حتی از عبور کنندگان به آن جا و وقوع نظایر آن به نحو اختصار و در ذیل سی و هفتم که قصه جزیره خضراست، این مطلب مشروحاً بیان شده.

در پنجم، اجمال احوال شیخ محمد، پسر اسماعیل هرقلی که زخم رانش را در سامره، حضرت شفا داد.

در ششم، ذکر یکی از رقااع استغاثه به آن حضرت که قلیل الوجود است.

در هفتم، تحقیق حال نرمی کف مبارک آن حضرت و حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله یا درشتی و غلظت آن و اختلاف شراح احادیث در قرائت «شتن الکفین» که در خبر شمایل است که با تالی قرشت است یا تالی ثخذ؟

در دهم، توضیح آن که شارح ترددات کتاب شرایع محقق، زهدری است.

در یازدهم، بیانی از الطاف خفیه و هدایات خاصه الهیه شده و ذکر اسامی معروفین از بنی طاوس که ارباب تصانیف‌اند.

در ذیل نوزدهم، اشکال در خبر معروف «اللهم ان شیعتنا منّا، الخ» و کلام شیخ رجب برسی.

در بیستم، شرح نسبت هر روز از ایام هفته به امامی و کیفیت نماز هدیه که باید برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام کرد و ترتیب آن در ایام هفته و ذکر تسبیح امام عصر علیه السلام که باید از روز هیجدهم هر ماه خواند تا آخر ماه.

در بیست و دوم، ذکر شده دعای عبرات که امام عصر علیه السلام به سید رضی الدین آوی داد. و در بیست و هفتم، اشاره به این که وجود اماکن شریفه مانند مشاهد و مساجد و مقابر

امام زادگان و صلحا و مواضعی که یکی از حجج طاهره در آن جا قدم گذاشته در بلاد، از نعم سنیه الهی است.

در بیست و هشتم، ذکر دعای معروف که باید در ماه رجب و مسجد صعصعه خواند.
در سی ام، ذکر چند دعا که معروف اند به دعای فرج.

در سی و یکم، ذکر خبر ثواب زیارت ابی عبدالله علیه السلام در شب جمعه که امام عصر علیه السلام حکم به صحت آن فرمودند.

در سی و هفتم که قصه جزیره خضرا است، بیان اعتبار سند آن و حال فضل بن یحیی، راوی آن و ذکر پاره‌ای نظایر آن و کلمات اشعریه در امکان وجود اغرب از آن و اجمالی از حال جابلسا و جابلقا و حکم سهم امام عصر علیه السلام از خمس، در ایام غیبت و تکلیف آن که به دستش می‌افتد و سیره و سلوک امام زمان علیه السلام در غذا و لباس.

در سی و هشتم، اجمالی از احوال جناب میرزا محمد تقی الماسی.

در پنجاه و یکم، ذکر بعضی از احجار که اسم امامی در آن منقوش شده بود.

در پنجاه و دوم و سوم ترجمه تویقات که برای شیخ مفید علیه السلام رسید و بیان عدد و اعتبار آنها و عذر عدم تعرض ذکر علامات و آیات ظهور در این کتاب.

در شصت و چهارم، بیان اختلاف نسخ صحیفه کامله.

در شصت و پنجم، ذکر بعضی از روایات صحیفه کامله.

در شصت و ششم، ذکر کرامتی از شیخ محمد پسر صاحب معالم.

در هفتادم، اختلاف نسخ زیارت جامعه و فضیلت عجیبه از زیارت عاشورا.

در نود و دوم، اشاره به بعضی از مقامات عالیة صاحب کرامات، جناب سید باقر

قزوینی - اعلی الله مقامه - .

در نود و ششم، اجمالی از احوال سید الفقها، جناب سید مهدی قزوینی حلی، برادر زاده

آن مرحوم.

در ذیل حکایت صدم، ذکر شبهه و استبعاد مخالفین در طول عمر امام زمان علیه السلام و ذکر

بعضی از کلمات آنها و جواب از آنها مشروحاً و ذکر عبود که صاحب قاموس گفته که او

هفت سال در صحرا خوابید و ذکر کلمات و شمّه‌ای از تکالیف جماعتی از اهل سنت که دعوی رؤیت آن جناب را کردند در ایام غیبت و ذکر جمله‌ای از معمرین و حدیث غریبی در حال دجال که از اخبار صحیحّه ایشان است و حکایت عجیبی از الیاس نبی علیه السلام و شرح حال معمر مغربی و سبب طول عمر او و بیان رفع توهم تعدّد در او و بیان جو از طول عمر به قواعد نجومیّه و بعضی فواید طریفه و مراد از خرابات در حکایت شصت و ششم.

باب هشتم

در جمع بین حکایات و قصص مذکوره و آن چه رسیده در اخبار

که باید مدّعی رؤیت را در غیبت کبری تکذیب نمود

و بیان وجوب صرف آن اخبار از ظاهر خود و ذکر پنج وجه برای آنها که از کلمات علما و مطاوی اخبار ظاهر می‌شود و ذکر تصریح جمعی از اعلام به امکان رؤیت در ایام غیبت و بعضی از کلمات سید جلیل، علی بن طاوس که ظاهر است در دعوی این مقام برای نفس خود.

باب نهم

در عذر داخل نمودن چند حکایت از درماندگان در بیابان و غیر آنها

در ضمن حکایات سابقه با نبودن شاهی در آنها، بر این که آن نجات دهنده و فریادرس، امام عصر علیه السلام بوده؛ چنان چه سایر علما ذکر کردند و بیان آن که به هر امامی برای کدام حاجت باید متوسّل شد و اثبات آن که اغاثه ملهوفین، از مناصب خاصّه امام زمان علیه السلام است و ذکر لقب غوث و قطب و کنیه ابوصالح برای آن جناب و کلام شیخ کفعمی در ذکر قطب و اوتاد و ابدال و نجبا و صلحا و توضیح آن که آن فریادرس و نجات دهنده به نحو خارق عادت یا خود آن جناب است، یا از خواصّ محضر شریف و بر تقدیر نبودن آن شخص، یکی از این دو و احتمال بودن او یکی از اولیا، باز دلالت کند بر اصل مقصود که وجود آن جناب است.

باب دهم

در ذکر شمه‌ای از تکالیف عباد، بالنسبه به آن جناب
و آداب و رسوم بندگی و عبودیت خلق و بالنسبه به ایام غیبت و از آنها هشت چیز ذکر
شده:

اول: مهموم بودن برای آن جناب و برای آن سه سبب ذکر شده.
دوم: انتظار فرج و ثواب فضل آن.
سوم: دعا کردن از برای حفظ آن وجود مبارک و از دعاهای ماثوره مطلقه و موقته،
هفت دعا برای این حاجت ذکر شده.

چهارم: صدقه دادن برای سلامتی وجود آن شخص معظم.
پنجم: حج کردن یا حجه دادن برای آن ولی النعم.
ششم: برخاستن از برای تعظیم شنیدن اسم مبارک آن حضرت.
هفتم: دعا کردن از برای حفظ دین و ایمان خود، از شرّ شبهات شیاطین جنّ و انس داخلی
و خارجی در ظلمات ایام غیبت و از ادعیه ماثوره، هفت دعا برای این مطلب ذکر شده.
هشتم: استمداد و استعانت و استکفا و استغاثه به آن جناب در هنگام شداید و احوال و
کیفیت توّسل و یکی از رقاّع استغاثه و اشاره به بعضی از مقامات آن جناب در علم و قدرت
الهیّه و احاطه به رعایا و جهات تشبیه آن جناب در غیبت، به آفتاب زیر سحاب و ذکر
یکی از توّسلات معروفه مجرّبه، به آن حضرت.

باب یازدهم

در ذکر پاره‌ای از ازمنه و اوقات که اختصاص دارد به امام عصر علیه السلام
و تکلیف رعایا در آن اوقات بالنسبه به آن جناب و از آنها هشت وقت ذکر شده:
اول: شب قدر، بلکه هر سه شب معهود.
دوم: روز جمعه.

سوم: روز عاشورا.

چهارم: از وقت زرد شدن آفتاب تا غروب آن، در هر روز.

پنجم: عصر دو شنبه.

ششم: عصر پنج شنبه.

هفتم: شب و روز نیمه شعبان.

هشتم: روز نوروز و در ذکر هر یک از اعمال و آداب و ادعیه متعلقه به آن و سبب

نسبت آن وقت را به آن جناب بیان نمودیم.

و در آخر باب، اشاره شد به اختصاص بعضی از امکنه منسوبه به آن جناب و نیز حضور

آن حضرت در تشییع جنازه هر مؤمنی.

باب دوازدهم

در ذکر اعمال و آدابی که شاید بتوان به برکت آنها به سعادت ملاقات و شرف

حضور باهرالتور امام عصر - صلوات الله علیه - رسید

چه بشناسد یا نشناسد، در خواب یا بیداری و اثبات آن که مواظبت عملی از کردنی‌ها

یا گفتنی‌ها، خوب یا بد، در چهل روز، سبب تأثیر و افاضه صورتی و انتقال از حالتی است

به حالتی.

«والله العالم.»

باب اول:

در مجملی از تاریخ ولادت و شمه‌ای از حالات آن جناب در حیات پدر بزرگوارش - صلوات الله علیهما -

[تاریخ ولادت با سعادت امام زمان (علیه السلام)]

در ارشاد شیخ مفید^۱ مذکور است که ولادت آن حضرت، در شب نیمه شعبان سنه دویست و پنجاه و پنج بود.

شیخ کلینی در کافی^۲ و کراجکی در کنزالفوائد^۳ و شهید اول در دروس^۴ و شیخ ابراهیم کفعمی در جنة و جماعتی موافقت کردند و لکن شیخ مفید در مسارالشیعه^۵ سنه ۵۴ گفته و در تاریخ قم^۶ تألیف حسن بن محمد بن حسن قمی مذکور است که ولادت، روز آدینه هشت روز از ماه شعبان گذشته بوده است.

به روایتی شب آدینه، یک نیمه از ماه شعبان برآمده، سنه دویست و پنجاه و پنج از مادر، در وجود آمده است. و به روایتی سنه پنجاه و هفت و در شجره پنجاه و هشت.

---

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۳۹.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۵۱۴.

۳. کنزالفوائد، ص ۲۴۳.

۴. الدروس الشرعية، ج ۲، ص ۱۶.

۵. مسارالشیعه فی مختصر تواریخ الشریعة، ص ۶۱.

۶. تاریخ قم، ص ۲۰۴.

حسین بن حمدان خصیبی^۱ روایت کرده در هدایه^۲ خود، از عیسی بن مهدی جوهری که گفت:

«بیرون رفتیم من و حسین بن غیاث و حسین بن مسعود و حسن بن ابراهیم و احمد بن حسان و طالب بن ابراهیم بن حاتم و حسن بن محمد بن سعید و محجل بن محمد بن احمد بن الخصیب، از حله به سوی سرّ من رأی، در سنهٔ دویست و پنجاه و هفت. پس از مداین رفتیم به کربلا، پس زیارت کردیم ابی عبدالله علیه السلام را در شب نیمهٔ شعبان، پس ملاقات نمودیم برادران خود را که مجاور بودند مر سیدنا، ابی الحسن و ابی محمد علیهما السلام را در سرّ من رأی و ما بیرون رفته بودیم به جهت تهنیت مولد مهدی علیه السلام، پس بشارت دادند برادران ما، ما را که مولد پیش از طلوع فجر روز جمعه بود، هشت روز از ماه شعبان گذشته...» تا آخر حدیث که طولانی است.

و در آخر آن گفته: «من ملاقات کردم این هفتاد و چند نفر را و سؤال کردم از ایشان، از آن چه خبر داد به من عیسی بن مهدی جوهری، پس خبر دادند مرا به تمام آن چه او خبر داد و ملاقات کردم در عسکر یکی از موالیان حضرت جواد علیه السلام را، و ملاقات کردم ریّان، غلام حضرت رضا علیه السلام را، همه خبر دادند مرا به آن چه، آنها خبر دادند.»

ولکن جمعی دعوی شهرت کردند بر نیمه و شیخ طوسی^۳ و ابن طاوس^۴ دعایی نقل کردند در آن که خواهد آمد در باب یازدهم.

۱. حسین بن حمدان خصیبی که در نام او حضینی نیز وارد شده است و مرحوم مؤلف در مستدرک الوسایل در مکان‌های مختلف نام او را حضینی ضبط کرده است. جهت اطلاع بیشتر دربارهٔ او ر. ک: تهذیب المقال، سید محمد علی موحد ابطحی، نشر مولف، ۱۴۱۲، قم، ج ۲، صص ۴ - ۲۵۳؛ رجال ابن داود، ابن داود حلّی، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۳، ص ۴۴۴؛ رجال ابن الغضائری، احمد بن حسین بن الغضائری، موسسهٔ اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۴، ق، ج ۲، ص ۱۷۲؛ رجال للعلامة الحلّی، علامه حلّی، دارالذخائر قم، ۱۴۱۱، ق، ص ۲۱۷.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۳۴.

۳. مصباح المتعجد، ص ۸۳.

۴. اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۳۱۵.

اختلاف اقوال در سال ولادت و ترجیح آن

در روز که جمعه بود، خلافتی نیست و در سال، خلاف شدید است و علی بن حسین مسعودی در اثبات الوصیة،^۱ پنجاه و شش گفته، ولکن روایت پنجاه و پنج را ذکر کرده، چنان چه بیاید.

احمد بن محمد فاریابی (فاریابی)، راوی تاریخ موالید ائمه^{علیهم السلام} نصر بن علی جهضمی که در عصر ولادت بوده، در پنجاه و هشت ضبط کرده، لکن اقوی، قول اول است به جهت روایت صحیح که شیخ ثقة جلیل، ابو محمد فضل بن شاذان که بعد از ولادت حضرت حجت^{علیه السلام} و پیش از وفات حضرت عسکری^{علیه السلام} وفات کرده، در کتاب غیبت^۲ خود ذکر کرده و گفت: حدیث کرد مرا محمد بن علی بن حمزة بن الحسین بن عبیدالله بن عباس بن علی بن ابی طالب^{علیه السلام} و گفت: شنیدم از حضرت امام حسن عسکری^{علیه السلام} که می گفت: «متولد شد ولی خدا و حجت خدا بر بندگان خدا و خلیفه من بعد از من، ختنه کرده، در شب نیمه شعبان، سال دویست و پنجاه و پنج، نزد طلوع فجر. و اول کسی که او را شست، رضوان، خازن بهشت بود با جمعی از ملائکه مقربین که او را به آب کوثر و سلسبیل شستند؛ بعد از آن، شست او را عمه من، حکیمه خاتون، دختر محمد بن علی رضای^{علیه السلام}».»

وجه اختلاف در اسم والده آن جناب^{علیه السلام}

پس، از محمد بن علی که راوی این حدیث است، پرسیدند از مادر حضرت صاحب الامر^{علیه السلام} گفت: مادرش ملیکه بود که او را در بعضی از روزها سوسن و در بعضی از ایام، ریحانه می گفتند و صقیل^۳ و نرجس نیز از نام های او بود.^۴

۱. اثبات الوصیه، ص ۲۵۷، در آن جا فقط روایت پنجاه و پنج یافت شد و نامی از پنجاه و شش برده نشده بود.

۲. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث سی ام، ص ۱۴۹.

۳. در بعضی نسخ صیقل آمده است ولی در نسخه خطی صقیل ذکر شده و ظاهراً صقیل صحیح است. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۴۹.

۴. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث سی ام، ص ۱۴۹.

شیخ صدوق^۱ و شیخ طوسی^۲ به چند سند صحیح روایت کرده‌اند از حکیمه خاتون که گفت:

«فرستاد نزد من ابو محمد علیه السلام سال دویست و پنجاه و پنج در نصف از شعبان» تا آخر آن چه بیاید.

شیخ عظیم الشأن، فضل بن شاذان در غیبت خود گفته، خبر داد ما را محمد بن عبدالجبار، گفت: گفتم به مولای خود، حسن بن علی علیه السلام:

«ای فرزند رسول خدا! فدای تو گرداند مرا خداوند، دوست می‌دارم که بدانم که امام و حجّت خداوند بر بندگانش بعد از تو کیست؟»

فرمود: «امام و حجّت بعد از من، پسر من است که هم نام و هم کنیه رسول خدا صلی الله علیه و آله است، آن که او خاتم حجّت های خداست و آخرین خلیفه اوست.»
گفتم: از کیست او؟

فرمود: «از دختر پسر قیصر پادشاه روم...» الخ و شرح رسیدن آن معظّمه، خدمت آن جناب.^۳

شیخ مذکور در کتاب غیبت^۴ و صدوق در کمال الدین^۵ و شیخ طبرسی در دلایل^۶ و شیخ محمد بن هبة الله طرابلسی در غیبت خود و شیخ طوسی^۷ و غیر ایشان^۸ روایت کرده‌اند به عبارات مختلفه و معانی متقاربه و ما آن را به عبارت شیخ طوسی در غیبت نقل می‌کنیم.

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۴.

۲. الغیبة، ص ۲۳۴.

۳. کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث بیست و نهم، ص ۱۳۳ و نیز ر.ک: اثبات الهداة، ج ۷، ص ۱۳۸ و کشف الحق (الاربعین) خاتون آبادی ص ۱۵.

۴. همان.

۵. کمال الدین و تمام النعمة ص ۴۱۸.

۶. دلایل، شیخ طبرسی، ص ۴۹۱.

۷. الغیبة، ص ۲۰۹.

۸. روضة الواعظین، ص ۲۵۲ - ۲۵۳؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۶؛ مدينة المعاجز، ج ۷، ص ۵۱۴.

شرح رسیدن نرجس خاتون خدمت آن جناب علیه السلام

روایت کرده از بشر بن سلیمان نخّاس، یعنی (برده فروش) که از نسل اسی ایوب انصاری و از موالیان حضرت امام علی تقی و امام حسن عسکری علیهما السلام و همسایه ایشان در سرّ من رأی ظ بود، گفت: کافور خادم آمد به نزد من و گفت: «مُولای ما حضرت ابوالحسن علی بن محمّد علیهما السلام، تو را به نزد خود می خواند.»

پس رفتم به نزد آن حضرت، و چون نشستم، آن حضرت فرمود:

«ای بشر! تو از اولاد انصاری و این موالات و دوستی ما، مدام در میان شما بوده، به میراث می برید خلف شما از سلف شما این دوستی و محبّت را، شما ثقات و معتمدان ما اهل بیتید و من پسند کننده و بزرگوار کننده ام تو را به فضیلتی که به آن پیشی گیری بر شیعه در پیروی کردن آن فضیلت؛ به سرّی و رازی مطلع می کنم تو را و می فرستم تو را به خریدن کنیزی.»

پس نوشت آن حضرت، نامه لطیفی به خط رومی و زبان رومی و مُهر بر آن زد به انگشتر خود و دستارچه زردی بیرون آورد که در آن دو بیست و بیست اشرفی بود و فرمود: «بگیر این دو بیست و بیست اشرفی را و توجه نما با این زر به بغداد و در معبر فرات حاضر شو که در چاشتگاه، زورقی چند خواهد رسید که اسیران در آن باشند و خواهی دید در آنها کنیزان را و خواهی یافت طوایف خریداران از وکلای قایدان بنی عباس و اندکی از جوانان عرب را.»

چون این را ببینی از دور نظر انداز به شخصی که او را عمرو بن یزید نخّاس می نامند در تمام روز، تا آن که ظاهر سازد برای مشتریان، کنیزکی که صفتش چنین و چنین باشد و دو جامه حریر محکم بافته، در بر او باشد و آن کنیز ابا کند از آن که او را بر خریداران عرض کنند که او را نظر کنند و ابا کند از دست گذاردن خواهند بر او و منقاد نشود آن را که اراده لمس او کرده و بشنوی آواز او را به زبان رومی در پس پرده رقیقی که چیزی می گوید، پس بدان که می گوید: وای! که پرده عفتم دریده شد!

پس یکی از خریداران گوید: کنیز، بر من باشد به سی صد اشرفی که عفت او بر رغبت من افزوده.

پس به او به زبان عربی بگوید: اگر در آیی به زئی سلیمان بن داود و به حشمت ملک او، مرا در تو رغبتی پیدا نشود، پس بر مال خود بترس.

پس آن برده فروش می گوید: پس چاره چیست و از فروختن تو چاره‌ای نیست. آن کنیز می گوید: چه تعجیل می کنی و البته باید مشتری به هم رسد که دل من به او میل کند و اعتماد بر وفا و دیانت او داشته باشم.

پس در این وقت تو برخیز و برو به نزد عمرو بن یزید برده فروش و به او بگو که با من مکتوبی است که یکی از اشراف از روی ملاحظت نوشته به زبان رومی و به خط رومی و وصف کرده در آن نامه، کرم و وفا و بزرگواری و سخاوت خود را، پس این نامه را به آن کنیز ده که در اخلاق و اوصاف صاحب نامه، تأمل نماید. اگر میل نمود به او و راضی شد به او، پس من وکیل اویم در خریدن آن کنیز از تو.»

بشر بن سلیمان گفت: پس امثال نمودم تمام آن چه را که معین کرده بود برای من، مولایم ابوالحسن رضی الله عنه در امر آن کنیز.

پس چون آن کنیز نظر کرد در نامه، سخت بگریست و گفت به عمرو بن یزید: مرا به صاحب این نامه بفروش! و قسم‌های مغلظه که به اضطرار آورنده بود، خورد که اگر ایا کند از فروختن او به صاحب مکتوب، خود را بکشم.

پس پیوسته سختگیری می کردم با او در بها، تا آن که به همان قیمت راضی شد که مولایم با من روانه کرده بود از اشرفی‌ها، پس آن زرها را دادم و کنیز را تسلیم گرفتم و آن کنیز خندان و شکفته بود. با من آمد به حجره‌ای که در بغداد گرفته بودم و تا به حجره رسید، نامه امام را بیرون آورد و می بوسید و بر دیده‌ها می مالید.

پس من از روی تعجب گفتم: می بوسی نامه‌ای را که صاحبش را نمی شناسی؟ کنیز گفت: «ای عاجز کم معرفت به بزرگی فرزندان و اوصیای پیغمبران! گوش خود را به من سپار و دل را برای شنیدن سخن من فارغ بدار تا احوال خود را برای تو شرح کنم.

من، ملکه، دختر یثوعای، فرزند قیصر، پادشاه روم و مادرم از فرزندان شمعون بن الصفا، وصی حضرت عیسی علیه السلام است، تو را خبر دهم به امری عجیب.

بدان که جدّم قیصر خواست که مرا به عقد فرزند برادر خود در آورد، در هنگامی که من سیزده ساله بودم؛ پس جمع کرد در قصر خود، از نسل حواریان عیسی علیه السلام و از علمای نصارا و عباد ایشان سی صد نفر و از صاحبان قدر و منزلت هفت صد کس و از امرای لشکر و سرداران عسکر و بزرگان و سرکرده‌های قبایل چهار هزار نفر.

تختی فرمود حاضر ساختند که در ایام پادشاهی خود به انواع جواهر، مرصع گردانیده بود و آن تخت را بر روی چهل پایه تعبیه کردند و بت‌ها و چلیپاهای خود را بر بلندی‌هایی قرار دادند و پسر برادر خود را بر بالای تخت فرستاد.

پس چون کشیشان، انجیل‌ها بر دست گرفتند که بخوانند، بت‌ها و چلیپاها همگی سرنگون شد و بیفتاد و پایه تخت بشکست و تخت بر روی زمین افتاد و پسر برادر ملک، از تخت در افتاد و بیهوش شد.

پس در آن حال رنگ‌های کشیشان، متغیّر شد و اعضایشان بلرزید؛ پس بزرگ ایشان به جدّم گفت: ای پادشاه! ما را معاف دار از چنین امری که به سبب آن، نحوست‌هایی روی داد که دلالت می‌کند بر این که دین مسیح به زودی زایل شود.

پس جدّم این امر را به فال‌بد دانسته و گفت به علما و کشیشان که این تخت را بار دیگر بر پا کنید و چلیپاها را به جای خود بگذارید و حاضر گردانید برادر این برگشته روزگار بدبخت را، که این دختر را به او تزویج نمایم تا سعادت آن برادر، دفع نحوست این برادر کند.

پس چون چنین کردند و آن برادر دیگر را بر روی تخت بردند، همین که شروع به خواندن انجیل کردند، همان حالت اولی روی نمود و نحوست این برادر، نحوست آن برادر بود و سرّ این کار را ندانستند که این از سعادت سروری است نه از نحوست دو برادر.

پس مردم متفرّق شدند و جدّم به حرم سرا بازگشت و پرده‌های خجالت در آویخت. چون شب شد و به خواب رفتم، در خواب دیدم که حضرت مسیح با حواریین، جمع شدند

و منبری از نور نصب کردند که از رفعت، بر آسمان سر بلندی می نمود و در همان موضع تعبیه کردند که جَدَم، تخت را گذاشته بود.

پس حضرت رسالت پناه محمدی ﷺ، با وصی و دامادش علی بن ابی طالب ﷺ، با جمعی از امامان فرزندان بزرگوار ایشان، قصر را به نور قدوم خویش، منور ساختند. پس حضرت مسیح به قدم ادب از روی تعظیم و اجلال، به استقبال خاتم انبیا، محمد مصطفی ﷺ، دست در گردن آن حضرت درآورد. پس حضرت رسالت فرمودند: «یا روح الله! آمده ام که ملکه فرزند وصی تو، شمعون الصفا را برای این فرزند سعادت مند خود، خواستگاری نمایم.» و اشاره کردند به ماه برج امامت، امام حسن عسکری ﷺ، فرزند آن کسی که تو نامه اش را به من دادی.

حضرت عیسی ﷺ نظر افکند به سوی حضرت شمعون و گفت: «شرف دو جهانی به تو رو آورد، پیوند کن رحم خود را به رحم آل محمد ﷺ». شمعون گفت: «کردم.»

پس همگی بر آن منبر برآمدند و حضرت رسول ﷺ خطبه ای انشا نمود و با حضرت مسیح، مرا با حضرت امام حسن عسکری ﷺ، عقد بستند و فرزندان حضرت رسالت با حواریان گواه شدند.

چون از خواب سعادت مآب بیدار شدم، از بیم کشتن، آن خواب را برای پدر و جدّ خود نقل نکردم و این گنج یگانه را در سینه، پنهان داشتم و آتش محبت آن خورشید فلک امامت، روز به روز در کانون سینه ام، مشتعل می شد و سرمایه صبر و قرار مرا، به باد فنا می داد تا به حدی که خوردن و آشامیدن، بر من حرام شد و هر روز چهره ام گاهی می شد و بدن می کاهید و آثار عشق پنهان، در بیرون ظاهر می گردید.

پس در شهرهای روم، طبیبی نماند که جَدَم، جهت معالجه حاضر نکرده باشد و از دواي درد من، از او سؤال ننموده باشد. چون از علاج درد من مأیوس گردید، روزی به من گفت: ای نور چشم من! آیا در خاطرت، در دنیا هیچ آرزویی هست تا به عمل آورم؟ گفتم: «ای جدّ من! درهای فرح را بر روی خود بسته می بینم؛ اگر شکنجه و آزار اسیران

مسلمانان را که در زندان تو آند دفع نمایی و بند زنجیر را از ایشان برداری و آزاد نمایی، امیدوارم که حضرت حق تعالی و حضرت مسیح و مادرش، عافیتی به من بخشند.»

چون چنین کردند، اندک صحتی از خود ظاهر ساختم و اندک طعامی تناول کردم؛ پس خوشحال و شاد شد و دیگر اسیران مسلمانان را عزیز داشت.

بعد از چهار شب، در خواب دیدم که بهترین زنان عالمیان، فاطمة زهرا علیها السلام به دیدن من آمد و حضرت مریم را که با هزار کنیز از حوریان بهشت در خدمت آن حضرت اند.

پس مریم گفت: «این خاتون و بهترین زنان، مادر شوهر تو است، امام حسن عسکری علیه السلام.»

به دامنش درآویختم و گریستم و شکایت کردم که حضرت امام حسن علیه السلام به من جفا می کند و از دیدن من ابا می کند.

آن حضرت فرمود: «فرزند من چگونه به دیدن تو آید و حال آن که به خدا شرک می آوری و بر مذهب ترسایانی و اینک خواهرم مریم دختر عمران، بیزاری می جوید به سوی خدا از تو، اگر میل داری که حق تعالی و حضرت مسیح و مریم علیهم السلام از تو خشنود گردند و حضرت امام حسن عسکری علیه السلام به دیدن تو بیاید، پس بگو: «اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله.»

چون این دو کلمه طیبه را تلفظ نمودم، حضرت سیده النساء، مرا به سینه خود چسبانید و دلداری فرمود و فرمود: «اکنون، منتظر آمدن فرزندم باش که من، او را به سوی تو می فرستم.»

چون بیدار شدم، آن دو کلمه طیبه را بر زبان می راندم و انتظار ملاقات آن حضرت می بردم.

چون شب آینده در آمد و به خواب رفتم، آفتاب جمال آن حضرت طالع گردید، گفتم: «ای دوست من! بعد از آن که دلم را اسیر محبت خود گردانیدی، چرا از مفارقت جمال خود، مرا چنین جفا دادی؟»

فرمود: «دیر آمدن من به نزد تو، نبود مگر برای آن که مشرک بودی، اکنون که مسلمان

شدی، هر شب نزد تو خواهم آمد تا آن زمان که خدای تعالی ما و تو را به ظاهر، به یکدیگر برساند و این هجران را به وصال، مبدل گرداند.»

از آن شب تا حال، یک شب نگذشت که درد هجران مرا، به شربت وصال، دوا نفرماید.

بشر بن سلیمان گفت: «چگونه در میان اسیران افتادی؟»

گفت: «مرا خبر داد امام حسن عسکری علیه السلام، در شبی از شب ها، که در فلان روز جدت، لشکری بر سر مسلمانان خواهد فرستاد و خود، از عقب خواهد رفت؛ تو، خود را در میان کنیزان و خدمتکاران بینداز به هیأتی که تو را شناسند و از پی جد خود روانه شو و از فلان راه برو.»

چنین کردم. طلیعة لشکر مسلمانان به ما برخوردند و ما را اسیر کردند و آخر کار من این بود که دیدی و تا حال، به غیر تو کسی ندانسته که من دختر پادشاه رومم و مرد پیری که در غنیمت، من به حصه او افتادم، نام مرا پرسید. گفتم: «ترجس نام دارم.» گفت: «این نام کنیزان است.»

بشر گفت: «این عجیب است که تو از اهل فرنگی و زبان عربی را نیک می دانی.»

گفت: «بلی! از بسیاری محبت که جدّم به من داشت و می خواست که مرا بر یاد گرفتن آداب حسنه بدارد، زن مترجمی را که زبان عربی و فرنگی، هر دو را می دانست، مقرر کرده بود که هر صبح و شام می آمد و لغت عربی به من می آموخت تا آن که زبانم، به این لغت جاری شد.»

بشر گوید: چون آن را به سرّ من رأی به خدمت حضرت امام علی التقی علیه السلام رسانیدم، حضرت به کنیزک خطاب کرد: «چگونه حق سبحانه و تعالی، به تو نمود عزّت دین اسلام را و مذلت دین نصارا را و شرف و بزرگواری محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت او علیهم السلام؟»

گفت: «چگونه وصف کنم برای تو ای فرزند رسول خدا چیزی را که تو بهتر می دانی از

من.»

حضرت فرمود: «می خواستم تو را گرامی دارم. کدام یک بهتر است نزد تو، این که

ده هزار اشرفی به تو بدهم یا تو را بشارتی بدهم به شرف ابدی؟»
گفت: «بلکه بشارت شرف می خواهم و مال نمی خواهم.»
حضرت امام علی النقی علیه السلام فرمود: «بشارت باد تو را به فرزندی که پادشاه مشرق و مغرب عالم گردد و زمین را پراز عدل و داد کند، بعد از آن که پراز ظلم و جور شده باشد.»
گفت: «این فرزند از که به عمل خواهد آمد؟» فرمود: «از کسی که حضرت رسالت پناه، تو را برای او خواستگاری کرد.» سپس از او پرسید: «حضرت مسیح و وصی او، تو را به عقد که در آوردند؟» گفت: «به عقد فرزند تو، امام حسن عسکری علیه السلام.»
فرمود: «آیا او را می شناسی؟» گفت: «از شبی که به دست بهترین زنان، مسلمان شدم، شبی نگذشته است که او به دیدن من نیامده باشد.»

پس کافور خادم را طلبید و فرمود: «برو و حکیمه خواهرم را بگو که بیاید.»
چون حکیمه داخل شد، حضرت فرمود: «این، همان کنیز است که می گفتم.»
حکیمه خاتون، او را در بر گرفته، نوازش بسیار کرد. پس آن حضرت فرمود: «ای دختر رسول خدا! ببر او را به خانه خود و واجبات و سنت‌ها را به او بیاموز؛ که او زن حضرت امام حسن عسکری و مادر صاحب الزمان - صلوات الله علیهما - است.»^۱

ذکر ولادت آن جناب

جماعتی از قدمای اصحاب، مثل ابی جعفر طبری^۲ و فضل بن شاذان^۳ و حسین بن حمدان حضینی^۴ و علی بن حسین مسعودی^۵ و شیخ صدوق^۶ و شیخ طوسی^۷ و شیخ

۱. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۲۰۹.

۲. دلائل الامامة، ص ۴۹۹.

۳. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث بیست و نهم، ص ۱۴۳ - ۱۴۸.

۴. دلائل الامامة، ص ۴۹۹.

۵. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث بیست و نهم، ص ۱۴۳ - ۱۴۸.

۶. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۶.

۷. الغیبة، ص ۲۳۴.

مفید^۱ و غیر ایشان،^۲ کیفیت ولادت را به چند سند صحیح و غیر آن از حکیمه روایت نمودند و صدوق آن را به دو سند عالی روایت کرده است.

یکی از موسی بن محمد بن قاسم بن حمزة بن موسی بن جعفر علیه السلام، از حکیمه دختر حضرت جواد علیه السلام، دیگری از محمد بن عبدالله از حکیمه خاتون و اصل مضمون یکی است، ولیکن چون ثانی ابط بود، خبر را به لفظ او ذکر می‌کنم با اشاره به فارق با بعضی دیگر در محلّ خود.

محمد بن عبدالله گفت: «رفتم خدمت حکیمه خاتون، دختر حضرت جواد علیه السلام بعد از وفات حضرت عسکری علیه السلام که سؤال کنم از او، از حال حجّت علیه السلام و آن چه اختلاف کردند مردم در آن از تحیری که در آن بودند، پس به من گفت: «بنشین!»

آن گاه گفت: ای محمد! به درستی که خدای تعالی خالی نمی‌گذارد زمین را از حجّت ناطقه یا ساکت و قرار نداده آن را در دو برادر بعد از حسن و حسین علیه السلام به جهت فضیلت دادن حسن و حسین علیه السلام و تنزیه آن دو بزرگوار از این که بوده باشد در زمین، عدیلی برای ایشان.

و به درستی که خدای تعالی مخصوص فرمود فرزندان حسین علیه السلام را بر فرزندان حسن علیه السلام چنان چه اختصاص داد فرزندان هارون را بر فرزندان موسی علیه السلام هر چند موسی علیه السلام حجّت بود بر هارون. پس فضل برای فرزندان حسین علیه السلام است تا روز قیامت و چاره‌ای نیست اُمت را از حیرتی که به شک بیفتند در آن، اهل باطل و نجات یابند در آن اهل حق تا این که نبوده باشد برای خلق بر خداوند حجّتی و به درستی که حیرت الآن آن چیزی است که واقع شده بعد از حسن علیه السلام.»

گفتم: ای خاتون من! آیا برای حسن علیه السلام فرزندی بود؟

تبسم نمود و فرمود: «اگر برای حسن علیه السلام فرزند نباشد، پس حجّت کیست بعد

از او؟

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۵۱.

۲. روضة الواعظین، ص ۲۵۶-۲۵۷؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۱۱.

و من تو را خبر دادم که امامت برای دو برادر نمی شود بعد از حسن و حسین علیهما السلام.
گفتم: ای سیده من! خبر ده مرا به ولادت مولای من و غیبت او.
فرمود: «آری! مرا جاریه ای بود که او را نرجس می گفتند، پس به زیارت من آمد
برادرزاده من، پس به او نظر تندی کرد.

گفتم: ای سید من! شاید مایل شدی به او؛ پس او را بفرستم نزد تو!
فرمود: «نه ای عمه و لکن تعجب کردم از او.»
گفتم: تو را چه به شگفت آورد از او؟
فرمود: «زود است که بیرون آورد خداوند از او فرزندی که ارجمند است نزد خداوند
عزوجل و کسی است که پر نماید خداوند به او، زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده
باشد از جور و ظلم.»

گفتم: او را به سوی تو بفرستم؟
فرمود: «رخصت گیر در این امر از پدرم.»
جامه خود را پوشیدم و رفتم به منزل ابی الحسن علیه السلام، پس سلام کردم و نشستم.
ابتداً فرمود: «ای حکیمه! بفرست نرجس را برای پسر من ابی محمد علیه السلام»
گفتم: ای سید من! برای همین به نزد تو آمدم.
فرمود: «ای مبارکه! به درستی که خدای تعالی خواست که تو را شریک گرداند در اجر
و قرار دهد برای تو سهمی از خیر.»

حکیمه گفت: درنگی نکردم، برگشتم به منزل خود و او را آرایش نمودم برای
ابی محمد علیه السلام و جمع کردم میان ایشان در منزل خود. پس چند روز در منزل من اقامت
فرمود. آن گاه تشریف برد به منزل والد خود و او را با آن جناب فرستادم.

حکیمه گفت: حضرت ابوالحسن علیه السلام وفات کرد و نشست ابو محمد علیه السلام در جای پدر
بزرگوار خود، پس به زیارت او می رفتم، چنان چه به زیارت والدش می رفتم.

روزی به نزد آن جناب رفتم. پس نرجس به نزد من آمد که موزه ام را از پایم در آورد.

گفتم: «ای خاتون من! تو موزه خود را به من ده!»

گفت: «بلکه تو سیده و خاتون منی، موزه خود را به من ده!»
 گفتم: «بلکه تو سیده و خاتون منی، والله موزه خود را به تو وانمی گذارم که در آری،
 بلکه من تو را خدمت می کنم بر دیدگان خود!»

شنید این کلام را ابو محمد رضی الله عنه؛ پس فرمود: «خداوند تو را جزای خیر دهد، ای عمّه!»
 نشستم در نزد آن جناب تا غروب آفتاب. پس آواز کردم کنیزک را و گفتم: «جامه مرا
 بیاور که مراجعت کنم.»

فرمود^۱ - و در اول چنین است که حکیمه گفت: کس فرستاد به نزد من امام حسن
 عسکری رضی الله عنه که - : «ای عمّه! روز هات را نزد ما بگشا! که امشب، شب نیمه شعبان است.»
 و در دوم، حکیمه گفت: کس فرستاد نزد من ابو محمد رضی الله عنه در سال دویست و پنجاه و پنج
 در نیمه شعبان و فرمود: «ای عمّه! - به روایت اول - امشب را نزد ما بیتوته کن! زیرا که این
 شب، شب نیمه شعبان است و به درستی که زود است که متولد شود در این شب مولودی که
 کریم است بر خداوند عزوجل و حجت اوست بر خلق، او کسی است که زنده می کند به او
 زمین را بعد از مردنش.»

گفتم: «از که ای آقای من؟»

فرمود: «از نرجس»

- به روایت شیخ - : «ای عمّه! افطارت را امشب، نزد ما قرار ده! پس به درستی که
 خداوند عزوجل زود است که تو را مسرور نماید به ولی خود و حجت خود بر خلق که
 جانشین من است بعد از من.»

حکیمه گفت: داخل شد بر من به جهت این بشارت، سرور شدیدی و جامه خود را بر
 تن گرفتم و همان ساعت بیرون رفتم تا آن که رسیدم خدمت ابی محمد رضی الله عنه و آن جناب
 نشسته بود در صحن خانه خود و کنیزانش در دور او بودند.
 پس گفتم: «ای سید من! خلف، از کدام یک است؟»

۱. ابتدای روایت موسی و نیز اول خبر محمد مذکور در غیبت شیخ طوسی از این جا است.

فرمودند: «از سوسن»

چشم خود را در میان کنیزان سیر دادم؛ ندیدم کنیزی را که در او اثری باشد از غیر سوسن و - به روایت اول - پس گفتم: «ای سید من! نمی بینم در نرجس چیزی از اثر حمل.» فرمود: «از نرجس است نه از غیر او»

گفت: برخاستم و به نزد او رفتم؛ سپس در پشت و شکم او تفحص کردم. و ندیدم از او اثر حمل.

برگشتم نزد آن جناب و خبر دادم او را از اثر حمل و به آن چه کردم.

تبسم فرمود. آن گاه فرمود به من: «چون وقت فجر شود، ظاهر می شود برای تو حمل؛ زیرا که مثل او مثل مادر موسی است که حمل در او ظاهر نشد و کسی آن را ندانست تا زمان ولادتش؛ چون که فرعون می شکافت شکم زن های آبستن را به جهت جستجوی موسی و او نظیر موسی است.»

حکیمه گفت: دوباره برگشتم به نزد نرجس و او را خبر کردم به آن چه فرمود و از حالش پرسیدم، پس گفت: ای خاتون من! چیزی از این، در خود نمی بینم.

به روایت حسین بن حمدان حضینی در هدایه،^۱ از غیلان کلابی و موسی بن محمد رازی و احمد بن جعفر طوسی و غیر آنها، از حکیمه و روایت علی بن حسین مسعودی در اثبات الوصیه،^۲ از جماعتی از شیوخ علما، که از جمله آنهاست علان کلینی و موسی بن محمد غازی و احمد بن جعفر بن محمد به اسانید خود از حکیمه، که او داخل می شد بر ابی محمد علیه السلام، پس دعا می کرد برای آن جناب که خداوند روزی فرماید او را فرزندی.

او گفت که روزی داخل شدم بر آن جناب، و دعا کردم برای او، چنان چه می کردم. پس به من فرمود: «ای عمه! آگاه باش که آن را که دعا می کردی که خداوند به من روزی کند، متولد می شود در شب.»

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۵۵.

۲. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۵۷.

و آن، نیمه شعبان بود سنه دویست و پنجاه و پنج^۱ یا متولد می‌شود در این شب، مولودی را که ما منتظر او بودیم. پس قرار ده افطار خود را در نزد ما و آن شب جمعه بود. گفتم به آن جناب: «از کی خواهد شد این مولود عظیم ای سید من؟» فرمود: «از نرجس ای عمه!»

گفت، پس گفتم: ای سید من! نیست در کنیزان تو، محبوب تر از او در نزد من و نه خفیف تر از او بر قلب من و من هر وقت داخل خانه می‌شدم، مرا استقبال می‌کرد و دست مرا می‌بوسید و موزه را از پایم بیرون می‌آورد.

چون داخل شدم بر او، کرد با من آن چه می‌کرد. پس افتادم بر دست‌های او، آن را بوسیدم و مانع شدم او را از این که بکند آن چه می‌کرد. او مرا به سیادت خاتونی خطاب کرد، و من او را مثل آن، خطاب کردم.

به من گفت: فدای تو شوم! به او گفتم: من فدای تو شوم و همه عالمیان. این را از من مستنکر شمرد؛ به او گفتم: استنکار مکن، زیرا خداوند عطا می‌کند در امشب به تو پسری که سید است در دنیا و آخرت و او فرج مؤمنین است. پس شرمنده شد و در او تأمل کردم، اثر حمل نیافتم؛ تعجب کردم و گفتم به سید خود ابی‌محمد علیه السلام که در او اثر حملی نمی‌بینم.

تبسم کرد و فرمود به من: «ما معاشر اوصیا برداشته نمی‌شویم در شکم‌ها و جز این نیست که ما را حمل می‌کنند در پهلوها و بیرون نمی‌آییم از ارحام و جز این نیست که بیرون می‌آییم از ران راست مادران خود؛ زیرا که ماییم نورهای خداوند که نمی‌رسد به او قذارات.»

گفتم به او: «ای سید من! مرا خبر دادی که او امشب متولد می‌شود، پس در چه وقت از اوست؟»

فرمود: «در وقت طلوع فجر متولد می‌شود مولود ارجمند در نزد خداوند

۱. این تاریخ مطابق کتاب اخیر است و در اول، چنان است که سابق ذکر شد. منه (دام ظلّه).
[مرحوم مؤلف]

ان شاء الله تعالی.»

به روایت اول: چون از نماز فارغ شدم، افطار کردم و به خوابگاه جای خود رفتم و پیوسته مراقب او بودم.

به روایت شیخ طوسی: ^۱ «چون نماز مغرب و عشا را کردم، مائده را حاضر کردند، پس من و سوسن افطار کردیم در یک اطاق.»

به روایت اول: «چون نیم شب رسید، برخاستم به نماز و چون از نماز فارغ شدم، نرجس خاتون خوابیده بود و از پهلو به پهلو حرکت نمی کرد.»

به روایت موسی: ^۲ «چون از نماز فارغ شدم، نرجس خاتون خوابیده بود و او را حادثه ای نبود. نشستم به تعقیب نماز، آن گاه به پهلو خوابیدم؛ بعد از آن بیدار شدم ترسان، و نرجس خاتون هم چنان خوابیده بود؛ بعد از آن برخاست و نماز کرد و خوابید.»

حکیمه خاتون گفت: بیرون رفتم جستجوی فجر کنم، دیدم که فجر اول طالع شده و حال آن که نرجس خاتون در خواب بود، پس گمانها در خاطرم راه یافت.

حضرت ابو محمد علیه السلام از جایی که نشسته بود، مرا آواز داد و فرمود: «ای عمّه! تعجیل منما که اینک امر ولادت نزدیک شد.»

نشستم و «الم سجده» و «یس» خواندم و در خواندن بودم که نرجس خاتون، بیدار شد ترسان، پس از جای جستم و خود را به او رسانیدم و او را به سینه خود چسبانیدم و گفتم: «نام خدا بر تو باد! احساس چیزی می نمایی؟»

گفت: «بلی، ای عمّه!»

گفتم: «دل و جان خود را جمع دار! این است آن چه گفتم به تو.»

سستی فرو گرفت مرا و نرجس خاتون را؛ یعنی خواب سبکی دست داد ما را، پس بیدار شدم به دریافتن سید خودم، پس جامه از او برداشتم، آن حضرت را دیدم که در سجود بود او را برداشته، در برگرفتم. دیدم پاک و پاکیزه و بی آرایش به وجود آمده.

۱. الغیبة، ص ۲۳۵.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۴.

به روایت اول: «در این حال، در نرجس اضطراب مشاهده نمودم؛ پس او را در بر گرفتم و نام الهی بر او خواندم؛ حضرت آواز داد: «سورة انا أنزلناه في ليلة القدر بر او بخوان.» از او پرسیدم: «چه حال داری؟»

گفت: «ظاهر شد اثر آن چه مولایم فرمود.» پس شروع کردم به خواندن سورة «اَنَا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» بر او، چنان چه به من امر فرمود.

پس آن طفل در شکم نرجس خاتون با من همراهی می کرد و می خواند آن چه من می خواندم و بر من سلام کرد، من ترسیدم.

حضرت صدا زد: «تعجب مکن ای عمّه از قدرت الهی! که حق تعالی خردان ما را به حکمت گویا می گرداند و ما را در بزرگی، حجت خود می گرداند در زمین خود.» سخن حضرت تمام نشده بود که نرجس، از نظرم غایب شد.

او را ندیدم، گویا پرده ای میان من و او زده شد. پس به سوی حضرت امام حسن عسکری علیه السلام دویدم فریاد کنان.

حضرت فرمود: «برگرد ای عمّه! که او را در جای خود خواهی یافت.»

مراجعت نمودم و درنگی نکردم که پرده برداشته شد و نرجس خاتون را دیدم و بر او بود از لمعان نور آن قدر که چشمم را خیره کرد و دیدم حضرت صاحب الامر علیه السلام را که به سجده افتاده به روی خود و به زانو در افتاده و انگشتان سبّابه خود را به آسمان بلند کرده و می گوید:

«أشهد ان لا اله الا الله و انّ جدی محمد رسول الله و انّ ابی امیر المؤمنین.»

آن گاه یک یک امامان را شمرد تا به خود برسید، پس فرمود:

«اللهم انجزلی ما وعدتني و اتمم لی امری و ثبت و طأتی و املاء بی الارض قسطاً

و عدلاً.»

به روایتی،^۱ نوری از آن حضرت ساطع گردید و به آفاق آسمان پهن شد و مرغان سفید دیدم که از آسمان به زیر آمدند و بال های خود را بر سر و رو و بدن آن حضرت می مالیدند

و پرواز می کردند.

حکیمه خاتون گفت: پس حضرت ابی محمد یعنی امام حسن عسکری علیه السلام مرا آواز داد: «فرزندم را به نزد من بیار».

به روایت مسعودی^۱ و حاضینی^۲ بعد از ذکر خواب اضطراری هر دو، حکیمه خاتون گفت: پس بیدار نشد. مگر به حسن مولا و سید من در زیر او و به آواز حضرت که می فرماید: «ای عمّه! فرزند مرا بیاور»، پس جامه را از روی سید خود برداشتم، دیدم که به سجده افتاده بر زمین؛ به پیشانی و کف ها و زانو ها و انگشتان پا و بر ذراع راست او نوشته: «جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا»^۳

او را دربر گرفتم، او را ختنه کرده و ناف بریده و پاک و پاکیزه یافتم. او را در جامه پیچیدم. - و به روایت موسی - او را برداشته و به نزد حضرت بردم. چون به حضور آن جناب رسید، به همان نحو که در دست من بود بر پدر بزرگوارش سلام کرد. حضرت او را بر روی دو دست خود گرفت، به روشی که پای مبارک حضرت صاحب الامر علیه السلام بر روی سینه شریف پدر بزرگوار بود.

حضرت امام حسن علیه السلام زبان در دهان آن جناب گذاشت و دست مالید بر چشم و گوش و مفاصل او و فرمود: «به سخن درآی و تکلم کن! ای پسر من!»
به روایت مسعودی^۴ آن جناب را بر کف دست چپ خود نشانید و دست راست را بر پشت او گذاشت و فرمود: «سخن گوا!»

حضرت حجت علیه السلام فرمود: «اشهدان لا اله الا الله وحده لا شریک له وان محمداً رسول الله صلی الله علیه و آله»

آن گاه صلوات فرستاد بر امیرالمؤمنین علیه السلام و بر ائمه علیهم السلام تا آن که رسانید به پدر بزرگوار

۱. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۵۸.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۵۶.

۳. سورة اسراء، آیه ۸۱.

۴. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۵۹.

خود. آن گاه باز ایستاد، یعنی خاموش شد. و به روایت مسعودی^۱ و حذینی^۲ بعد
«رسول الله و انّ علیاً امیر المؤمنین»، آن گاه پیوسته شمرد اوصیا را تا به خود رسید
- صلوات الله علیهم - . و دعا کرد فرج را برای شیعیان خود بر دست خود.

به روایت شیخ طوسی^۳ چون حضرت، فرزند مکرم خود را گرفت، زبان مبارک را بر
دیدگان او مالید. پس چشم‌های مبارک را باز کرد، آن گاه زبان را در دهان آن جناب کرد و
کام او را مالید و حنک او را گرفت، آن گاه زبان را در گوش آن جناب داخل کرد و بر کف
دست چپ خود نشانید، پس ولیّ خدا، راست نشست. حضرت دست بر سر او مالید و
فرمود به او: «ای فرزند من! سخن بگو به قدرت الهی!»

به روایت حافظ برسی در مشارق الانوار^۴ از حسین بن محمد، از حکیمه گفت: چون
آن جناب را آوردم به نزد پسر برادرم حسن بن علی علیه السلام پس دست شریف خود را مالید بر
روی انور آن حضرت که نور انوار بود و فرمود: «سخن بگو! ای حجة الله و بقیة انبیا و نور
اصفیا و غوث فقرا و خاتم اوصیا و نور اتقیا و صاحب کره بیضا»

سپس فرمود: «اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده
ورسوله و اشهد ان علیاً ولی الله»

آن گاه شمرد اوصیا را تا آن جناب. پس امام حسن علیه السلام فرمود: «بخوان!»
پس قرائت کرد آن چه نازل شده بود بر پیغمبران و ابتدا نمود به صحف ابراهیم؛ پس آن
را به زبان سریانی خواند. آن گاه خواند کتاب نوح و ادریس و کتاب صالح و تورات موسی
و انجیل عیسی و فرقان محمد - صلی الله علیه و آله و علیهم اجمعین - آن گاه نقل فرمود
قصص انبیا را.

۱. اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۵۸.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۵۶.

۳. الغیبة، ص ۲۳۶.

۴. مشارق انوار البقین فی اسرار امیر المؤمنین علیه السلام، ص ۱۵۷.

به روایت شیخ طوسی،^۱ پس ولی خدا ﷺ استعاذه نمود از شیطان رجیم و افتتاح نمود و فرمود:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ * وَنُكِنُّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ»^۲

سپس صلوات فرستاد بر رسول خدا و بر امیرالمؤمنین و بر هر یک از ائمه - صلوات الله عليهم - تا رسانید به پدر بزرگوار خود.

حکیمه خاتون گفت: آن گاه آن حضرت، آن جناب را به من داد و فرمود: «ای عمه! برگردان او را به سوی مادرش، تا چشمش روشن شود و اندوهگین نشود، تا بداند که وعده خداوند - جل و علا - حق است و لکن بیشتر مردم نمی دانند.»

پس برگرداندم آن جناب را به سوی مادرش، در وقتی که فجر دوم روشن شده بود. فریضه را به جای آوردم و تعقیب خواندم تا آن که آفتاب، طالع شد. آن گاه ابی محمد ﷺ را وداع کردم و به منزل خود مراجعت نمودم.»

به روایت موسی،^۳ فرمود: «ای عمه! ببر او را به نزد مادرش، تا بر او سلام کند و بازش به نزد من بیار.»

حکیمه خاتون گفت: آن حضرت را بردم تا بر مادر سلام کرد و باز آوردم و گذاشتم در آن مجلس. بعد از آن، حضرت امام حسن ﷺ فرمود: روز هفتم بازبیا!

حکیمه خاتون گفت: روز دیگر صبح رفتم که بر امام حسن ﷺ سلام کنم، پرده را برداشتم که جستجوی سید خود کنم، یعنی حضرت صاحب الامر ﷺ را ببینم، آن حضرت را نیافتم. گفتم: فدای تو شوم! سید من چه شد؟

امام ﷺ فرمود: «ای عمه! سپردیم او را به آن کس که سپرد به او، مادر موسی ﷺ.»

۱. الغیبة، ص ۲۳۶.

۲. سوره قصص، آیه ۵ و ۶.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۵.

و به روایت اول: چون حضرت آواز کرد: «فرزندم را به نزد من بیار!» حکیمه خاتون گفت: آن جناب را برداشتم و آوردم نزد آن حضرت، چون در پیش روی آن حضرت او را نگاه داشتم و در دست من بود، بر پدر بزرگوارش سلام کرد.

حضرت، آن جناب را از دست من گرفت و در آن حال، مرغانی بال خود را بر سر آن جناب گسترانیدند. حضرت، یکی از آن مرغان را آواز داد و فرمود: «او را بردار و محافظت کن و برگردان به سوی ما، در هر چهل روز!»

آن مرغ، آن جناب را برداشت و به سوی آسمان پرواز کرد و مرغان دیگر، در عقب او پرواز کردند. پس شنیدم که امام حسن علیه السلام می فرماید: «سپردم تو را به آن کس که سپرد به او مادر موسی علیه السلام».

پس نرجس خاتون بگریست. حضرت فرمود: «ساکت باش! شیر خوردن برای او نباشد، مگر از پستان تو و زود است که برگردد به سوی تو، چنان چه برگشت موسی علیه السلام به سوی مادر خود و این است قول خداوند که فرموده: «پس برگردانیدم موسی را نزد مادرش تا دیده مادرش به او روشن شود و اندوهگین نشود.»^۱

حکیمه خاتون گفت، گفتم: این مرغ چه بود؟

فرمود: «روح القدس است که موکل است بر ائمه علیهم السلام که ایشان را موفق می گرداند و تسدید می کند و نگاه می دارد ایشان را از خطا و لغزش و ایشان را علم می آموزد.»

به روایت مناقب قدیمه: آن گاه، آن حضرت طلبیدند بعضی از کنیزان خود را که می دانست که ایشان پنهان می کنند خبر آن مولود را؛ پس نظر کردند به آن مولود کریم. حضرت فرمود: «بر او سلام کنید.»

پس آن جناب را بوسیدند و گفتند: سپردیم تو را به خداوند و برگشتند.

آن گاه فرمود: «ای عمّه! نرجس را طلب نما!»

او را طلبیدم. فرمود: «تو را نطلبیدم، مگر برای آن که او را وداع کنی.»

پس او را وداع کرد و برگشت و آن جناب را با پدرش گذاشتیم و مراجعت نمودیم.

۱. «فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ...» سورة قصص، آیه ۱۳.

چون روز دیگر شد، به نزد او رفتم، سلام کردم و نزد او احدی را ندیدم. مبهوت ماندم. فرمود: «ای عمّه! او در ودایع خداوندی است تا آن زمانی که اذن دهد خداوند در خروج.» به روایت شیخ طوسی^۱، حکیمه خاتون گفت: چون روز سوم شد، شوقم به دیدن ولی الله شدید شد، پس رفتم به نزد ایشان به رسم عیادت و اول رفتم به حجره‌ای که نرجس خاتون در آن بود. دیدم او را که نشسته، نشستن زن زائیده و در بر او بار جامه زرد و سر خود را با دستمال بسته بود؛ سلام کردم بر او و ملتفت شدم به جانبی از آن حجره، دیدم گهواره‌ای است که بر آن جامه سبز بود، پس میل نمودم به سوی آن گهواره و جامه‌ها را از آن برداشتم. دیدم ولی الله را که بر پشت خوابیده، نه کمرش بسته و نه دست‌های مبارکش. چشم‌های خود را باز کرد و خندید و با من با انگشتان خود راز گفت. آن جناب را برداشتم و به نزدیک دهن خود آوردم که او را ببوسم، بوی خوشی از آن جناب به مشامم رسید که خوشبوتر از آن، هرگز استشمام نکرده بودم.

در این حال، حضرت امام حسن علیه السلام آواز داد: «ای عمّه! جوان مرا بیاور!» بردم و از من گرفت و فرمود: «ای پسر! سخن بگو!» و به همان نسق که سابقاً مذکور شد، تکلم فرمود.

حکیمه خاتون گفت: پس از آن حضرت گرفتم و او می فرمود: «ای پسر من! سپردم تو را به آن که مادر موسی علیه السلام به او سپرده؛ بوده باش در حفظ خداوند، ستر او و رعایت او و پناه او.»

فرمود: «برگردان او را به مادرش، ای عمّه! و کتمان کن خبر این مولود را و خبرنده به او، احدی را؛ تا تقدیر خداوند به غایت خود رسد.»

پس آن جناب را به مادرش دادم و ایشان را وداع کردم.

به روایت موسی^۲: حضرت فرمود: «ای عمّه! چون روز هفتم شود، پس بیا نزد ما!» حکیمه خاتون گفت: چون روز هفتم آمدم، سلام کردم و نشستم. امام علیه السلام فرمود: «بیاور

۱. الغیبة، ص ۲۳۸.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۵.

فرزندم را نزد من!» پس آن جناب را آوردم و او در جامه‌ای بود.
 - به روایت شیخ طوسی^۱ و حضینی^۲ و مسعودی^۳ در جامه‌های زرد بود - باز آن
 حضرت کرد با آن جناب، مانند آن چه کرده بود در مرتبه اول؛ یعنی او را بر روی دو دست
 خود گرفت. بعد از آن، زبان را در دهان مبارکش گذاشت که او را شیر یا عسل می‌خورانید.
 آن گاه فرمود: «به سخن درآی و تکلم نما ای فرزند من!»

پس حضرت صاحب‌الامر^۴ فرمود: «اشهدان لا اله الا الله...» تا آخر آن چه به این
 روایت گذشت. بعد از آن، تلاوت فرمود این آیه را:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ ...»^۴ تا
 قول خداوند: «... مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ»

به روایت حضینی^۵: بعد از تلاوت این آیه، حضرت فرمود به آن جناب: «بخوان ای
 فرزند من! آن چه را که خداوند، نازل فرمود بر پیغمبران خود و رسولان خود!»
 پس ابتدا فرمود به صحیفه‌های آدم^۶، پس آن را به زبان سیریانی خواند و کتاب هود و
 کتاب صالح و صحیفه‌های ابراهیم^۷ و تورات موسی و زبور داود و انجیل عیسی و
 فرقان جدم رسول خدا^۸. آن گاه، قصه پیغمبران و مرسلین را نقل فرمود تا عهد خود.
 به روایت اول، حکیمه خاتون گفت: چون بعد از چهل روز شد، حضرت حجّت^۹ را
 برگرداندند. پس حضرت امام حسن^{۱۰} مرا طلبید، چون به خدمتش رسیدم، ناگاه آن
 کودک را دیدم که در پیش روی او راه می‌رفت.

گفتم: ای سید من! این پسر دو ساله است.
 حضرت تبسم کرد، آن گاه فرمود: «به درستی که فرزندان انبیا و اوصیاء^{۱۱} هرگاه ائمه
 باشند، نشو و نما می‌کنند، به خلاف آن چه نشو و نما می‌کنند غیر ایشان و به درستی که

۱. الغیبة، ص ۴۲۵.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۵۶.

۳. اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب^{۱۲}، ص ۲۵۹.

۴. سوره قصص، آیه ۵.

۵. الهدایة الکبری، ص ۳۵۶.

کودکی از ما، هرگاه یک ماه بر او گذشت، مانند کسی است که یک سال بر او گذشته باشد و به درستی که کودک ما، در شکم مادرش سخن می گوید و قرآن می خواند و پروردگار خود را در زمان شیرخوارگی عبادت می کند و ملایکه او را اطاعت می کنند و در بامداد و پسین بر او نازل می شوند.»

حکیمه خاتون گفت: پس پیوسته در هر چهل روز، آن کودک را برمی گرداندند تا آن که آن جناب را مردی دیدم، پیش از وفات امام حسن علیه السلام به چند روز کمی. پس او را نشناختم. پس به برادرزاده گفتم: این کیست که مرا امر می فرمایی که روبروی او بنشینم؟ فرمود: «این پسر نرجس است. این خلیفه من است بعد از من و در این نزدیکی از میان شما می روم، پس سخن او را بشنو و امر او را اطاعت کن!»

حکیمه خاتون گفت: بعد از چند روز، حضرت امام حسن علیه السلام وفات کرد و اکنون من، حضرت صاحب الامر علیه السلام را در هر صبح و شام می بینم و از هر چه که از من بپرسند، آن جناب مرا خبر می دهد، پس من ایشان را خبر می دهم.

قسم به خداوند که گاه من اراده می کنم که چیزی از او بپرسم؛ پس ابتداء و سؤال نکرده، جواب مرا می گوید و می شود که بر من امری روی می دهد، پس در همان ساعت جواب می رسد، بدون آن که سؤال کنم. شب گذشته مرا خبر داد به آمدن تو نزد من و امر فرمود مرا که تو را خبر دهم به حق.

محمد بن عبدالله راوی خبر گفت: قسم به خداوند که حکیمه خاتون مرا خبر داد به چیزهایی که مطلع نبود بر آن احدی، جز خداوند - عزوجل - پس دانستم که این راست و عدل است از جانب خداوند؛ زیرا که خدای - عزوجل - مطلع کرده ایشان را بر چیزی که مطلع نکرده بر آن، احدی از خلق خود را.

به روایت مسعودی^۱ و حاضینی^۲، حکیمه خاتون گفت: چون بعد از چهل روز شد، داخل شدم در خانه امام حسن علیه السلام، پس دیدم مولای خود را که راه می رود در خانه. ندیدم

۱. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۵۹.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۵۶.

رخساری نیکوتر از رخسار آن جناب و نه لغتی فصیح‌تر از لغت او. پس حضرت امام حسن علیه السلام فرمود به من: «این مولود، ارجمند است بر خدا.»

گفتم: «ای سید من! از عمر او چهل روز گذشته و من می‌بینم در امر او، آن چه می‌بینم.» فرمود: «ای عمّه! آیا نمی‌دانی که ما معاشر اوصیا، نشو می‌کنیم در روز، مقداری که نشو می‌کند غیر ما در یک هفته و نشو می‌کنیم ما در هفته، آن قدر که نشو می‌کند غیر ما در یک سال.»

سپس برخاستم و سر آن جناب را بوسیدم و مراجعت کردم. آن گاه برگشتم و جستجو کردم، او را ندیدم. گفتم به سید خود، ابی محمد علیه السلام: «مولای من، چه کرد؟» فرمود: «ای عمّه! سپردم او را به آن که سپرد او را مادر موسی علیه السلام.» به روایت حُضینی: ^۱ آن گاه فرمود: «چون عطا فرمود به من، پروردگار من، مهدی این امت را، دو ملک فرستاد که او را برداشتند و او را به سراپرده عرش بردند تا آن که ایستاد در حضور قرب الهی؛ پس فرمود به او:

مرحبا به تو ای بنده من! برای نصرت دین من و اظهار امر من و مهدی بندگان من. سوگند خوردم که به تو بگیرم و به تو عطا کنم و به تو بیامرزم و به تو عذاب کنم. برگردانید او را، ای دو ملک! به سوی پدرش، به مدارا و ملاطفت و به او بگویید که او در پناه و حفظ و حمایت و نظر عنایت من است تا آن زمان که برپا و ظاهر نمایم حق را به او و نیست و نابود کنم باطل را به او و بوده باشد دین خالص برای من.»

آن گاه امام حسن علیه السلام فرمود: ^۲ «چون مهدی علیه السلام از شکم مادر خود بر زمین افتاد، یافته شد که به زانو درآمده و دو سبابة خود را بلند نمود. آن گاه عطسه کرد، پس فرمود: «الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله عبداً ذاکراً لله غیر مستتکف ولا مستکبر.»

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۵۷.

۲. در الهدایة الکبری، ص ۳۵۷ از قول نسیم و ماریه ذکر شده است و در کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۳۰ نیز چنین آمده است.

آن گاه فرمود: «ظلمه، گمان کردند که حجت خداوند باطل خواهد شد، اگر اذن می دادند مرا در سخن گفتن، هر آینه شک زایل می شد.»

از سیاق روایت حُضینی، چنان ظاهر می شود که این ذیل مشتمل بر بردن آن حضرت به آسمان، از تتمه خبر حکیمه خاتون باشد، ولکن ظاهر کلام مسعودی، در اثبات الوصیه،^۱ چنان است که تا آن جا که فرمود: «سپر دم او را...» الخ؛ خبر حکیمه تمام شد. زیرا که او، بعد از نقل، تا آن جا که گفته: خبر داد مرا موسی بن محمد که او قرائت کرد مولد را. یعنی حدیث ولادت را، با کتابی که در این باب نوشته شده بود و بیشتر آن را بر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام عرضه کردند، پس تصحیح فرمود آن را و در او زیاد کرد و کم نمود و تقریر نمود روایت را به نحوی که ما ذکر نمودیم.

روایت شده از حضرت امام حسن علیه السلام که او فرمود: «چون صاحب متولد شد، خداوند عزوجل دو ملک فرستاد، پس او را برداشتند و بردند تا به سرادق عرش؛ پس ایستاد در محضر قرب الهی، خداوند به او فرمود: مرحبا!، به تو عطا می کنم و به تو می آمرزم یا عفو می کنم و به تو عذاب می کنم.»^۲

علامه مجلسی در بحار^۳ کیفیت بردن آن جناب را به آسمان، به نحوی که حُضینی روایت کرده، نقل نموده از بعضی از مؤلفان قدمای اصحاب ما - رضوان الله علیهم - .

نیز به سند خود، روایت کرده از نسیم و ماریه که هر دو گفتند: «چون صاحب الزمان از شکم مادر بیرون آمد، به زانو در افتاد و انگشتان سبّابه را...» تا آخر آن چه گذشت.^۴ ولکن از تاریخ جهضمی و غیره^۵ معلوم می شود که فقره اخیر، کلام حضرت عسکری علیه السلام باشد که در وقت ولادت مهدی - صلوات الله علیه - که فرمود: «گمان کردند

۱. اثبات الوصیه للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۵۷.

۳. بحار الانوار، ج ۵، ص ۲۷.

۴. همان، ص ۴.

۵. ر. ک: الهدایة الکبری، ص ۳۵۷؛ کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۳۰. چنانچه گذشت در این کتاب از قول نسیم و ماریه آمده است.

ظلمه که ایشان مرا خواهند کشت تا قطع کنند این نسل را! چگونه دیدند قدرت قادر را و اگر اذن می داد مرا خداوند در کلام، هر آینه برطرف می شد شکوک و خداوند می کند، آن چه را که می خواهد.»

مؤلف گوید که روایات از حکیمه خاتون، اگر چه مختلف است ولیکن مضامین آنها متحد یا متقارب است و در بعضی از آنها، نقل شده چیزی که نقل نشده در دیگری، به جهت اختصار یا نسیان یا تمام آن را به همه فرمود به جهت بعضی مصالح.

و امر فرمودن حضرت عسکری علیه السلام روح القدس را در روایت محمد که مهدی - صلوات الله علیه - را در هر چهل روز بیاورد^۱ منافات ندارد که گاهی آن جناب را پیش از آن وقت بیاورد.

چنان چه در خبر موسی و غیره بود؛ زیرا که حسب وعده حضرت، آن جناب را نزد نرجس خاتون می آورد به جهت خوردن شیر، در هر وقت که محتاج بود به آن، که نباید از غیر پستان او شیر بخورد و شاید دیدن در روز هفتم ولادت و سوم به جهت همین باشد؛ بلکه شب دوم ولادت نیز، چنان چه مسعودی^۲ از علان روایت کرده که گفت: خبر داد مرا نسیم خادم - که خادم امام حسن عسکری علیه السلام بود - گفت: فرمود به من صاحب الزمان علیه السلام و من به خدمتش رسیده بودم بعد از ولادتش به یک شب، پس عطسه کردم در نزد او، پس به من فرمود: «یرحمک الله»

نسیم گفت: پس مسرور شدم، به من فرمود: «آیا تو را بشارت ندهم در عطسه؟»
گفتم: بلی.

فرمود: «او امان است از مردن تا سه روز.»
به روایت حضینی^۳ این نیز در روز سوم بود.

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۲۹.

۲. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶۱.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۵۸.

کلام علامه طباطبایی در این که حکیمه دو نفرند

علامه طباطبایی، بحر العلوم، در رجال^۱ خود فرموده: حکیمه، دختر امام ابی جعفر ثانی^ع است به نام عمه پدرش، حکیمه دختر ابی الحسن موسی بن جعفر^ع و اوست که حاضر شد در ولادت قائم حجت - صلوات الله علیه - چنان که حاضر شد عمه اش حکیمه، ولادت ابی جعفر محمد بن علی جوادی^ع را و حکیمه با کاف است در هر دو موضع و اما حکیمه با لام^۲ پس از تصحیف عوام است.

سروی - یعنی ابن شهر آشوب - در مناقب خود گفته: حکیمه دختر ابی الحسن موسی بن جعفر^ع گفت: چون رسید وقت ولادت خیزران، مادر ابی جعفر، حضرت رضا^ع مرا طلبید و فرمود: «ای حکیمه! حاضر شو در ولادت او و داخل شو تو و او و قابله در اطاقی» و برای ما چراغی گذاشت و در را بست بر روی ما.

چون او را درد زادن گرفت، چراغ خاموش شد و در پیش روی او طشتی بود، پس از برای خاموش شدن چراغ غمگین شدم.

در این حال بودیم که ظاهر شد حضرت جوادی^ع در طشت و دیدم بر او چیز نازکی است شبیه جامه که نور آن می درخشد، تا آن که خانه را روشن کرد. آن جناب را دیدم، پس او را گرفتم و در بغل خود گذاشتم و آن پرده را از او گرفتم.

سپس حضرت رضا^ع تشریف آوردند و در را باز کردند و ما از امر او فارغ شده بودیم. او را گرفت و در گهواره گذاشت و فرمود: «ای حکیمه! ملازم گهواره او باش!»

حکیمه گفت: چون روز سوم شد، چشمان خود را به جانب آسمان کرد و آن گاه فرمود: «اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله^ص»

من از جای خود هراسان و ترسان برخاستم و به نزد حضرت رضا^ع آمدم و گفتم به آن جناب که از این کودک چیز عجیبی شنیدم؛ فرمود: «چه بود آن؟»

۱. فوائد الرجالیه، ج ۲، ص ۳۵۸.

۲. مناقب آل ابی طالب^ع، ج ۳، ص ۴۹۹.

خبر را برای آن جناب نقل کردم.

فرمود: «ای حکیمه! از آن چه بینید، عجایب او بیشتر است.»

کلام علامه مجلسی (ره) در محل قبر حکیمه خاتون

علامه مجلسی، در مزار بحار^۱ خود گفته: در قبة شریفه، یعنی قبة عسکری علیه السلام، قبری است منسوب است به نجیبه کریمه عالمه فاضله تقیه رضیه، حکیمه دختر ابی جعفر جواد علیه السلام.

نمی دانم چرا متعرض زیارت او نشدند، یعنی علما در کتب مزار - با ظهور فضل و جلالت او و اختصاص او به ائمه علیهم السلام؛ و محل اسرار ایشان بود و مادر قائم علیه السلام در نزد او بود و در ولادت آن حضرت حاضر بود و گاه گاه آن حضرت را می دید در حیات ابی محمد عسکری علیه السلام و او از سفر او ابواب بود بعد از وفات آن جناب؛ پس سزاوار است زیارت کردن او به آن چه جاری نماید خداوند بر زبان، از آن چه مناسب فضل و شأن او است. بحر العلوم علیه السلام بعد از نقل این کلام فرموده: «عدم تعرض برای زیارت آن مخدّره، چنان چه خال مفضل اشاره فرموده، عجیب است و اعجب از آن، متعرض نشدن بیشتر مثل شیخ مفید در ارشاد و غیر او در کتب تواریخ و سیر و نسب به حکیمه خاتون در اولاد حضرت جواد علیه السلام، بلکه حصر کردند بعضی دختران آن جناب را در غیر آن.»^۲

مفید در ارشاد^۳ فرموده: «گذاشت حضرت جواد علیه السلام از فرزندان، علی علیه السلام پسرش را که امام بود، بعد از او موسی و فاطمه و امامه و اولاد ذکوری نگذاشت غیر آن چه نامیدیم.»
انتهی.

شیخ صدوق در کمال الدین^۴ روایت کرده از محمد بن عثمان عمری که فرمود: چون

۱. مزار بحار الانوار، ج ۲، ص ۸-۲۳۷ به نقل از فوائد الرجالیه، ج ۲، ص ۳۱۷.

۲. فوائد الرجالیه، ج ۲، ص ۳۱۷.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۲۹۵.

۴. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۳۳.

متولد شد خلف مهدی - صلوات الله و سلامه علیه - نوری ساطع شد از بالای سر آن جناب تا به اطراف آسمان، آن گاه به رو در افتاد به جهت سجده برای پروردگار خود، آن گاه سربلند نمود و فرمود: «شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ»^۱

نیز از حسن بن منذر روایت کرده که گفت: روزی حمزة بن ابو الفتح، به نزد من آمد و گفت به من: بشارت باد تو را که دیشب متولد شد در دار، - یعنی خانه امامت، که در آن زمان چنین تعبیر می کردند - مولودی از برای ابی محمد علیه السلام و امر فرمود به کتمان او و این که سی صد گوسفند برایش عقیقه کنند.

نیز در آن کتاب^۲ و غیر آن^۳ مروی است: «چون حضرت متولد شد، امام حسن علیه السلام فرستاد نزد ابی عمر که وکیل آن جناب بود که ده هزار رطل نان و ده هزار رطل گوشت بخرد و حسبه لله متفرق کند در میان بنی هاشم.»

نیز روایت نمودند چون آن جناب متولد شد و نشو نمود، فرمان رسید که هر روز با گوشت، قلم گوسفند که ^۴مُخ دارد، بخزند و اهل خانه گفتند: این برای مولای صغیر ما است.^۵

نیز از طریف خادم روایت کردند که گفت: داخل شدم بر صاحب الزمان علیه السلام، پس به من فرمود: «برای من صندل سرخ بیاور!»

آوردم برایش؛ پس فرمود: مرا می شناسی؟

گفتم: آری.

فرمود: «کیستم؟»

گفتم: تو آقای منی و پسر آقای منی.

۱. سوره آل عمران، آیه ۱۸ و ۱۹.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۳۱.

۳. روضة الواعظین، فتال نیشابوری، ص ۲۶۰.

۴. مخ: مغز

۵. وسائل الشیعه، ج ۲۵، ص ۳۱؛ الهدایة الکبری، ص ۳۵۸.

فرمود: «از این، از تو سؤال نکردم.»

گفتم: فدای تو شوم، برای من تفسیر کن.

فرمود: «من خاتم اوصیایم و به من دفع می‌کند خداوند، بلا را از اهل و شیعیان من.»^۱

در بحار، از خطّ شیخ شهید نقل کرده که روایت نمود از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «به

درستی که شبی که متولد می‌شود در آن قائم علیه السلام، متولد نمی‌شود در آن، هیچ مولودی، مگر

آن که مؤمن باشد و اگر در زمین اهل شرک متولد شود، خداوند او را نقل فرماید به سوی

ایمان، به برکت امام علیه السلام.»^۲

شیخ مسعودی، در اثبات الوصیه^۳ و حسین بن حمدان، در هدایه^۴ روایت کردند:

حضرت ابوالحسن صاحب العسکر علیه السلام پنهان می‌کرد خود را از بسیاری از شیعیان خود،

مگر از عدد قلیلی از خواصّ خود و چون امر، منتهی شد به حضرت امام حسن علیه السلام از پشت

پرده با خواص و غیر خواص تکلم می‌فرمود، مگر در آن اوقات که سوار می‌شد برای رفتن

به خانه سلطان و این عمل از آن جناب و از پدر بزرگوارش پیش از او، مقدمه‌ای بود برای

غیبت صاحب الزّمان علیه السلام که شیعه به این الفت گیرند و از غیبت وحشت نکنند، و عادت

جاری شود در احتجاب و اختفا.

ذکر خلفای بنی عباس در زمان غیبت صغری

در سال نوزدهم از وقت امامت آن حضرت، معتمد خلیفه عباسی مُرد و به معتضد،

احمد بن موقّق بیعت کردند و این در رجب سنه دو بیست و هفتاد و نه بود و در سال بیست

و نهم از امامت آن جناب، معتضد مُرد و به برادرش^۵ علی مکتفی بیعت کردند در ماه

۱. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۴۱؛ الغیبه، شیخ طوسی، ص ۲۴۶.

۲. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۲۸.

۳. اثبات الوصیه، اللامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۷۲.

۴. الهدایة الكبرى، ص ۳۶۷.

۵. در اثبات الوصیه و هدایه فرزندش علی مکتفی ذکر شده است. ر.ک: اثبات الوصیه للإمام علی

بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۷۳ و نیز هدایه ص ۳۶۷.

ربیع الاخر سنه دو بیست و هشتاد و نه.

در سال سی و پنجم از آن وقت، مکتفی مُرد و به برادرش، جعفر مقتدر بیعت کردند در سلخ شوال سال دو بیست و نود و پنج.^۱

در سال شصتم از آن وقت، مقتدر کشته شد و در آخر شوال سنه سی صد و بیست به برادرش محمد قاهر بیعت کردند.

در سال شصت و دو از آن وقت، قاهر خلع شد و بیعت کردند به راضی، محمد بن المقتدر در جمادی الاولی، سنه سی صد و بیست و دو.

در ربیع الاخر سی صد و بیست و نه، راضی مُرد و به برادرش ابراهیم متقی بیعت کردند و از برای صاحب علیه السلام از آن وقت که متولد شد تا این وقت که ماه ربیع الاول سنه سی صد و سی و دو است، هفتاد و پنج سال و هشت ماه گذشته؛^۲ با پدر بزرگوارش چهار سال و هشت ماه بود و به انفراد امامت کرد هفتاد و یک سال و گذاشتم قدری بیاض، برای کسی که بعد می آید، والسلام.^۴

از این کلام ظاهر می شود که این کتاب شریف در اول غیبت کبری تألیف شده است.

۱. صاحب هدایه تا مقتدر پیش نقل نکرده، چون در عصر او بود. [مرحوم مؤلف].

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۶۷.

۳. در اثبات الوصیه هفتاد و شش سال و یازده و ماه و پانزده روز، ذکر شده است. ر.ک؛ ص ۲۷۳ و به نظر می رسد ۷۶ سال و هفت ماه و اندی صحیح باشد.

۴. اثبات الوصیه للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۷۲.

باب دوم:

در ذکر اسامی و القاب و کنیه‌های آن حضرت و وجه تسمیه آنها

در اسما و القاب و کنیه‌های شریفه حضرت مهدی - صلوات الله علیه -

در اسما و القاب و کنیه‌های شریفه حضرت مهدی - صلوات الله علیه - که در قرآن مجید و سایر کتب سماویّه و اخبار اهل بیت علیهم السلام و السنه رواات و محدّثین، مذکور و در کتب اخبار و سیر و رجال ثبت شده، با اشاره به مستند آن و به همان طریق که علمای اعلام، اسامی و القاب حضرت رسول صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام را ذکر نمودند، در این مقام سلوک نمودم؛ با تحرّز از بعضی استنباط مستحسنه که دیگران در این مقام کردند که اگر در این جا رعایت می‌کردم، اضعاف موجود، مذکور می‌شد و بر تمامی آنها اطلاق اسم می‌شود، چنان چه در باب چهارم بیاید.

[اسما و القاب و کنیه‌های آن حضرت و وجه تسمیه آنها]

آن چه در این جا ذکر می‌شود، یک صد و هشتاد و دو اسم است.

اول: احمد

شیخ صدوق در کمال الدین^۱ روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود: «بیرون می‌آید مردی از فرزندان من در آخر الزمان...»
تا آن که فرمود: «برای او دو اسم است، اسمی مخفی و اسمی ظاهر، اما اسمی که مخفی است، پس احمد است... الخ.»

---

۱. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۶۵۳.

در غیبت شیخ طوسی^۱ مروی است از حذیفه که گفت: شنیدم رسول خدا ﷺ را که ذکر کرد مهدی را، پس فرمود: «بیعت می‌کنند با او، در رکن و مقام، اسم او احمد است و عبدالله و مهدی؛ پس اینها نام‌های اوست.»

در تاریخ ابن خشاب^۲ و غیره مروی است: «آن جناب، صاحب دو اسم است و ظاهراً مراد، دو اسم مبارک رسول خدا ﷺ باشد.»

دوم: اصل

شیخ کشی در رجال خود^۳ روایت کرده از ابی حامد احمد بن ابراهیم مراغی که گفت: نوشت ابو جعفر محمد بن احمد بن جعفر قمی عطار و نبود از برای او ثالثی در زمین در قرب به اصل و توصیف نمود ما را برای صاحب ناحیه؛

جواب بیرون آمد: «واقف شدم بر آن چه وصف کردی به آن، ابا حامد را که خدایش عزیز کند به طاعت خود، فهمیدیم حالتی را که بر آن حالت است که به اتمام رساند خداوند آن را برای او به احسن از آن و خالی ندارد او را از تفضل خود بر او و خداوند ولی او باشد و بر او باد بیشتر سلام و مخصوصه او.»

ابو حامد گفت: این در رقعهای طولانی بود و در آن امر و نهی بود به سوی برادرزاده کثیر. در رقع، مواضعی بود که آن را مقراض کرده بودند و داده شد رقع به هیأت خود به علان بن حسن رازی.

نوشت مردی از اجله برادران ما که او را می‌نامیدند حسن بن نصر، آن چه را که بیرون آمده بود در حق ابی حامد، و فرستاد او را به سوی پسرش و ظاهر آن است که مراد از اصل و صاحب ناحیه و صاحب توقیع، امام عصر علیه السلام باشد.

۱. الغیبة، ص ۴۵۴.

۲. تاریخ موالید الائمة، ووفیاتهم ص ۴۵.

۳. رجال الکشی، صص ۵۳۴-۵۳۵.

روایت کلینی از حسن بن نصر

حسن بن نصر، همان است که شیخ کلینی، در باب مولد آن جناب علیه السلام روایت کرده از سعد بن عبدالله که گفت: حسن بن نصر و ابوصدام و جماعتی، بعد از وفات حضرت امام حسن علیه السلام سخن گفتند در باب آن چه در دست و کلا است و اراده کردند که فحص کنند در باب حجّت زمان علیه السلام. پس حسن بن نصر به نزد ابوصدام آمد و گفت: من اراده دارم که حجّ کنم.

ابوصدام به او گفت: حجّ را در این سال تأخیر بینداز.

حسن گفت: من در خواب هراسان می شوم، یعنی خواب هولناک می بینم و ناچارم از بیرون رفتن و به احمد بن یعلی بن حمّاد وصیّت کرد و از برای ناحیه مالی به او داد و گفت: از دست خود بیرون مکن، مگر بعد از تبیین امر.

حسن گفت: من چون وارد بغداد شدم، خانه‌ای کرایه کردم و در آن خانه وارد شدم؛ پس بعضی از وکلا، جامه‌ای چند و قدری اشرفی نزد من آورده، گذاشت. من به او گفتم: این چه چیز است؟

گفت: همان است که می بینی.

پس دیگری مثل آن آورد و دیگری، تا آن که خانه پر شد. آن گاه احمد بن اسحاق با تمام آن چه نزد او بود، تعجب کردم و متفکر ماندم.

سپس وارد شد بر من رقعۀ آن مرد، یعنی حضرت صاحب علیه السلام که چون از روز، فلان قدر بگذرد آن چه با تو است حمل کن، یعنی بردار و متوجّه سرّ من رأی شو. پس برداشتم آن چه نزد من بود و رحلت نمودم و در راه شصت نفر دزد بودند که قافله را برهنه می کردند. من گذشتم و خداوند مرا نجات داد از آن.

وارد سامره شدم و فرود آمدم. آن گاه رقعۀ ای به من رسید که آن چه با تو است بردار و بیاور! من آنها را در سلّه‌های حمّال ها گذاشتم، چون به دهلیز خانه رسیدم، غلام سیاهی را دیدم که ایستاده، به من گفت: تو حسن بن نصری؟

گفتم: آری.

گفت: داخل شو!

پس داخل خانه شدم و سله‌های حمال‌ها را خالی کردم. در کُنج خانه، نان بسیاری دیدم. به هر یک از حمال‌ها دو قرص نان داد و بیرون رفتند. اطاقی را دیدم که پرده بر او آویخته بود و از آن جا مرا کسی ندا کرد: «ای حسن بن نصر! خدای را حمد کن بر آن چه بر تو منت گذاشت و شک مکن که شیطان می‌خواهد تو شک کنی.»

دو جامه برای من بیرون فرستاد و فرمود: «بگیر این را! پس زود است که محتاج شوی به آن دو.» پس آن دو جامه را گرفتم و بیرون آمدم.

سعد بن عبدالله گفت: حسن برگشت و در ماه رمضان فوت شد و در آن دو جامه، او را دفن کردند.^۱

از بعضی ظاهر می‌شود که خبر اول متعلق است به حضرت امام حسن علیه السلام.

در کتب رجالیه، مذکور است که مراد از «اصل» امام است و به همین خبر استشهاد نمودند و گویا معین نشد که خبر، متعلق به کدام یک از ایشان است، لکن در اراده امام از آن، سخنی نیست و وجه بودن امام عصر علیه السلام یا هر امامی، اصل، ظاهر است، چه ایشانند اصل هر علم و خیر و برکت و فیض، هیچ حقی در دست احدی نیست، مگر آن که منتهی شود لابد به ایشان و نعمتی به احدی نمی‌رسد، مگر به سبب ایشان و مرجع و ملاذ عبادند در دنیا و برزخ و آخرت. و مقصود اصلی اند از خلقت جمیع عوالم علویّه و سفلیّه.

سوم: اوقید مو

فاضل المعی میرزا محمد نیشابوری در کتاب ذخیره الالباب معروف به دوایرالعلوم^۲

ذکر کرده: «اسم آن جناب در تورات به لغت ترکوم، اوقیدمو است.»^۳

۱. الکافی، ج ۱، ص ۵۱۷.

۲. گویا کتاب دوایرالعلوم غیر از کتاب ذخیره الالباب باشد و هر دو از تألیفات مرحوم میرزا محمد نیشابوری معروف به اخباری است. ر.ک: الذریعه، ج ۸، ص ۲۶۷ و ج ۱۰، ص ۱۴.

۳. ر.ک: تذکره الائمة، ص ۱۸۴.

چهارم: ایزد شناس

پنجم: ایزد نشان

در کتاب مذکور، مسطور است که این دو، نام آن جناب است در نزد مجوس و شیخ بهایی رحمتهما در کشکول فرموده: «فارسیان، آن جناب را ایزدشناس و ایزد نشان گویند.»^۱

ششم: ایستاده

نیز در آن جا ذکر کرده: «این نام آن جناب است در کتاب شامکونی»^۲.

هفتم: ابوالقاسم

در اخبار مستفیضة، به سندهای معتبره از خاصه و عامه مروی است از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «مهدی از فرزندان من است، اسم او اسم من است و کنیه او کنیه من است.»^۳

در کمال الدین مروی است از ابی سهل نوبختی از عقید خادم که گفت: آن جناب مکئی است به ابی القاسم.^۴

در تاریخ ابن خشاب، روایت است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «خلف صالح، از فرزندان من است. اوست مهدی، اسم او محمد است. کنیه او ابوالقاسم.»^۵
روایت کرده از قاسم بن عدی، که او گفت می گویند: کنیه خلف صالح، ابوالقاسم است.^۶

۱. رک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. اصل: شامکوئی

۳. رک: الامامة و التبصرة، من الحيرة ص ۱۲۰؛ کمال الدین و تمام النعمه، صص ۲۸۶ - ۲۸۷؛
کفاية الاثر في النص على الائمة الاثني عشر، ص ۶۷. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۲.

۴. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۷۴.

۵. تاریخ موالید الائمة و وفیاتهم، ص ۴۵.

۶. همان، ص ۴۶.

در بعضی اخبار، نهی رسیده از کنیه گذاشتن به ابوالقاسم، اگر اسم او محمّد باشد و بعضی تصریح کردند به حرمت ذکر آن حضرت به این کنیه در مجالس و این که حکم آن، حکم اسم اصلی آن جناب است که بیاید.

هشتم: ابو عبدالله

گنجی شافعی در کتاب بیان در احوال صاحب الزمان علیه السلام^۱ روایت کرده از حدیقه از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «اگر نماند از دنیا مگر یک روز، هر آینه می انگیزاند خداوند، مردی را که اسم او اسم من است و خلق او خلق من و کنیه او ابو عبدالله است». و بیاید که آن جناب، مکئی است به کنیه جمیع اجداد طاهرین خود.

نهم: ابو جعفر

دهم: ابو محمّد

یازدهم: ابو ابراهیم

حزینی در هدایه^۲ گفته: کنیه آن جناب ابوالقاسم و ابو جعفر است. در یکی از مناقب قدیمه^۳ روایت شده که از برای آن جناب است کنیه یازده امام از پدران و عم آن حضرت، امام حسن مجتبی علیه السلام که اول آن چنین است: خبر داد ما را احمد بن محمّد بن سمط، در واسطه سنه سی صد و سی و پنج گفت: قرائت کردم این کتاب را بر ابی الحسن علی بن ابراهیم انباری در واسط، در شهر ربیع الاخر، گفت: خبر داد مرا ابوالعلا، احمد بن یوسف بن مؤید انباری در سال سی صد و بیست و شش، الخ. و مشتمل است بر اجمالی از احوال همه ائمه علیهم السلام و تا کنون مؤلف آن معلوم نشده و در آن جا نیز این روایت را نقل کرده و القاب بسیاری برای آن جناب ذکر نموده و ما از او تعبیر می کنیم به

۱. البیان فی اخبار صاحب الزمان علیه السلام، باب سیزدهم، ص ۱۲۹.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۳. همان.

مناقب قدیمه و بنابراین خبر، پس:

دوازدهم: ابوالحسین^۱

سیزدهم: ابوتراب

خواهد بود که هر دو، کنیه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است؛ اگرچه در دومی، فی الجمله تأملی می‌رود، مگر آن که مراد از ابوتراب، صاحب خاک و مرتبی زمین باشد؛ چنانچه یکی از وجوه قرار دادن این کنیه است برای آن حضرت و بیاید که در تفسیر آیه شریفه «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا...»^۲ که فرمودند: «ربّ زمین، امام زمین است» و این که به نور حضرت مهدی علیه السلام مردم مستغنی شوند از نور آفتاب و ماه.

چهاردهم: ابوبکر

که یکی از کنیه‌های جناب رضاء علیه السلام است؛ چنانچه ابوالفرج اصفهانی در مقاتل الطالبین^۳ و غیر او ذکر کردند.

پانزدهم: ابوصالح

در ذخیره‌الالباب ذکر کرده که آن جناب، مکنی است به ابوالقاسم و ابوصالح و این کنیه معروفه آن حضرت است در میان عرب‌های بلدی و بادیه‌نشین و پیوسته در توّسّلات و استغاثات خود، آن جناب را به این اسم می‌خوانند و شعرا و ادبا در قصاید و مدایح خود ذکر می‌کنند و از بعضی قصص آینده معلوم می‌شود که در سابق، شایع بوده و در باب نهم، ذکر ماخذی برای این کنیه خواهد شد. ان شاء الله تعالی.

۱. در نسخه چاپی و نیز ترجمه عربی ابوالحسن ذکر شده، لیکن در نسخه خطی و نیز چاپ سنگی ابوالحسین آمده است.

۲. سوره زمر، آیه ۶۹.

۳. مقاتل الطالبین، ص ۴۵۳.

شانزدهم: امیرالامره

لقبی است که امیرالمؤمنین علیه السلام آن جناب را خواندند به آن؛ چنان چه ثقة جلیل، فضل بن شاذان در کتاب غیبت^۱ خود روایت کرده از جناب صادق علیه السلام از آن حضرت که فرمود بعد از ذکر جمله‌ای از فتن و حروب و آشوب‌ها: «بیرون می‌آید دجال و مبالغه می‌کند در اغوا و اضلال، پس ظاهر می‌شود امیر امره و قاتل کفره و سلطان مأمول که متحیر است در غیبت او عقول و او نهم از فرزندان تو است ای حسین، ظاهر می‌شود بین رکنین و غلبه می‌کند بر ثقلین.»

هفدهم: احسان

هیجدهم: اُذُن سامعه

نوزدهم: ایدی

اول را در هدایه و مناقب قدیمه از القاب آن جناب شمرده‌اند، دوم^۲ و سوم در هدایه است^۳ و ظاهراً مراد از «ایدی» که جمع ید است، به معنی نعمت باشد در این جا. صدوق در کمال الدین^۴ و ابن شهر آشوب در مناقب^۵ روایت کردند از جناب کاظم علیه السلام که فرمود در تفسیر آیه شریفه «...وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً...»^۶: «نعمت ظاهره، امام ظاهر است و نعمت باطنه، امام غایب است» و در مواضع بسیاری از قرآن، نعمت تفسیر شده به امام علیه السلام.

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۲۸۶، ذیل حدیث سی و نهم. (حدیث در منبع مذکور تا

«مبالغه در اغوا و اضلال» ذکر شده و ادامه با آن چه در این جا ذکر شد مغایر است.)

۲. احسان و اذن سامعه در هدایه یافت نشد.

۳. در هدایه یافت نشد.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۶۸.

۵. مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۳۱۴.

۶. سورة لقمان، آیه ۲۰.

بیستم: بقیة الله

در ذخیره گفته که این نام آن جناب است. در کتاب ذوهر^۱ و در غیبت فضل بن شاذان^۲ روایت شده از امام صادق علیه السلام که در ضمن احوال قائم علیه السلام فرمود: «پس چون خروج کرد، پشت می دهد به کعبه و جمع می شود سی صد و سیزده مرد و اول چیزی که تکلم می فرماید، این آیه است: ﴿بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ...﴾»^۳

آن گاه می فرماید: منم بقیة الله و حجّت او و خلیفة او بر شما، پس سلام نمی کند بر او سلام کننده ای، مگر آن که می گوید: «السّلام علیک یا بقیة الله فی ارضه.»
شیخ فرات بن ابراهیم در تفسیر خود،^۴ روایت کرده از عمر بن زاهر^۵ گفت، مردی خدمت حضرت صادق علیه السلام عرض کرد: ما سلام بکنیم به حضرت قائم علیه السلام به امرة المؤمنین، یعنی بگوییم به او یا امیر المؤمنین؟!

فرمود: «نه، این اسمی است که نامید به آن، خداوند امیر المؤمنین علیه السلام را که نامیده نمی شود احدی پیش از او و نه بعد از او، مگر آن که کافر باشد.»

گفت: چگونه سلام کنیم بر او؟

فرمود: «بگوید: السّلام علیک یا بقیة الله.»

آن گاه خواند حضرت: ﴿بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

بیست و یکم: بئر معطله

علی بن ابراهیم در تفسیر خود، از جناب صادق علیه السلام روایت کرده که در تفسیر آیه شریفه ﴿...وَبِئْرِ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرِ مَشِيدٍ﴾^۶ فرمود: «این مثلی است جاری شده برای آل محمد علیهم السلام. بئر معطله، آن چاهی است که از او، آب کشیده نمی شود و آن امامی است که

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. ر.ک: کفاية المهتدي [گزیده]، ص ۲۸۰، ذیل حدیث سی و نهم.

۳. سوره هود، آیه ۸۶.

۴. تفسیر فرات الکوفی، ص ۱۹۳.

۵. در نسخه «عمران بن واهر» آمده است، که گویا اشتباه می باشد.

۶. سوره حج، آیه ۴۵.

غایب شده. پس اقتباس نمی‌شود از او علم؛^۱ - تا وقت ظهور - یعنی به اسباب ظاهره متداوله از برای هر کس در هر وقت، چنان چه میسر بود در عصر هر امامی - غیر از آن جناب که قصر مرتفع بودند - اگر مانع خارجی نبود. پس منافات ندارد با آن چه ذکر خواهیم نمود در باب دهم از تمکن انتفاع به علم و سایر فیوضات از آن جناب به غیر اسباب متعارفه از برای خواص، بلکه غیر ایشان نیز^۲.

بیست و دوم: بلد الامین

یعنی قلعه محکم خداوند که کسی را به وی تسلطی نیست. فاضل متتبع، میرزا محمد رضا مدرس در جنات الخلود،^۳ آن را از القاب آن جناب شمرده.

بیست و سوم: بهرام

بیست و چهارم: بنده یزدان

این دو، اسم آن حضرت است در کتاب ایستاع؛^۴ چنانچه در ذخیره الالباب ذکر نموده.

بیست و پنجم: پرویز

با «بای» پهلویّه اسم آن جناب است در کتاب برزین از فرس،^۵ چنان چه در

۱. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۸۵.

۲. در ماء معین کلامی خواهد آمد مناسب این مقام. منه. [مرحوم مؤلف]

۳. هو الله؛ صاحب جنات الخلود از فضلالی معروفین است و به غایت متتبع و خبیر بوده، شیخ حرّ در امل الآمل فرموده: امیر کبیر سید محمد رضا حسینی منشی الممالک، عالم فاضل، معاصر محدث جلیل القدر است. از مؤلفات اوست: کشف الآیات که عجیب است و تفسیر قرآن که کثیر است، زیاده از سی جلد عربی و فارسی است، جمع نموده در آن احادیثی را با ترجمه آنها، ساکن اصفهان است. انتهى.

حقیر بعضی از مجلدات آن را دیدم، الحق در جمع آثار اهل بیت علیهم السلام بی نظیر است و حظش در نهایت زیادت بود. منه. [مرحوم مؤلف]

۴. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۵. اصل: رفرس

کتاب مزبور است.^۱

بیست و هشتم: برهان الله

اسم آن جناب است در کتاب انکلیون،^۲ چنان چه در آن جاذ کر نموده.

بیست و هفتم: باسط

در هدایه^۳ و مناقب قدیمه از القاب آن جناب شمرده و آن، به معنی فراخ کننده و گستراننده است و فیض آن حضرت چنان که خود فرمودند، مانند آفتاب به همه جا رسیده و هر موجودی از آن بهره دیده و در ایام حضور و ظهور عدلش، چنان منبسط و عام شود که گرگ و گوسفند با هم چرا کنند.

در تفسیر شیخ فرات بن ابراهیم مروی است از ابن عباس که گفت: در ظهور حضرت قائم علیه السلام باقی نماند، نه یهودی و نه نصرانی و نه صاحب ملتی، مگر آن که داخل می شود در اسلام تا این که مأمون می شوند گوسفند و گرگ و گاو و شیر و انسان و مار تا این که پاره نمی کند موش، خیکی را.^۴

شیخ مقدم احمد بن محمد بن عیاش، در مقتضب الاثر،^۵ به سند خود روایت کرده از عبدالله بن ربیعہ مکی، از پدرش که گفت: من از کسانی بودم که با عبدالله بن زبیر کار می کردیم در کعبه و او عمله را امر کرده بود که مبالغه کنند در رفتن به زمین، یعنی برای پایه. گفت: پس رسیدیم به سنگی مانند شتری و در آن نوشته یافتیم تا آن که می گوید آن را خواندم و در آن بود:

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. همان.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۴. ر.ک: بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۶۱؛ الدر المنثور، ج ۳، ص ۳۱؛ تاویل الآیات فی فضائل العترة الطاهرة، ج ۲، ص ۶۸۹.

۵. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۱۲ - ۱۴.

«بسم الاوّل لاشيء قبله لا تمنعوا الحكمة اهلها تظلموهم و لا تعطوها غير مستحقها فتظلموها...» و آن طولانی است.

در آن ذکر شده بعثت رسول خدا ﷺ و صفات حمیده و کردار جمیله و مقرّ و مدفن آن جناب و هم چنین هر یک از ائمه طاهرین علیهم السلام تا آن که در حق حضرت امام حسن عسکری علیه السلام گفته: مدفون می شود در مدینه محدثه، آن گاه منتظر بعد از او، اسم او، اسم پیغمبر است. امر می کند به عدل و خود به آن رفتار می نماید. و نهی می کند از منکر و خود از آن اجتناب می فرماید.

برطرف می کند خداوند به سبب او تاریکی ها را و دور می کند به او شک و کوری را، حشر می کند گرگ در روزگار او با گوسفند. خشنود می شود از او ساکن در سما و مرغان در هوا و ماهیان در دریا. ای چه بنده! که چقدر ارجمند است بر خداوند تبارک و تعالی، خوشا حال آن که او را اطاعت کند و وای بر آن که نافرمانی او کند! خوشا به آن کس که در پیش روی او مقاتله کند، پس بکشد یا کشته شود. بر ایشان باد درودها از پروردگار ایشان و رحمت، و ایشانند هدایت یافتگان، و ایشانند رستگاران، و ایشانند فیروزشدگان.

بیست و هشتم: بقیة الانبیاء

این لقب با چند لقب دیگر مذکور است در خبری که حافظ بُرسی در مشارق الانوار^۱ روایت کرده از حکیمه خاتون، به نحوی که عالم جلیل، سید حسین مفتی کرکی، سبط محقق ثانی در کتاب دفع المنادات از او نقل کرده که او گفت: مولد قائم علیه السلام شب نیمه شعبان بود.

تا آن که می گوید: پس آن جناب را آوردم به نزد برادرم حسن بن علی علیه السلام، پس مسح فرمود به دست شریف، بر روی نور او که نور انوار بود و فرمود: «سخن گویای حجة الله و بقیة انبیاء و نور اصفیا و غوث فقرا و خاتم اوصیا و نور اتقیا و صاحب کره بیضا!» پس فرمود: «اشهدان لا اله الا الله...» تا آخر آن چه در باب ولادت گذشت.

لکن در نسخه مشارق حقیر، چنین است: «سخن گوی حجّة الله و بسقیة انبیا و خاتم اوصیا و صاحب کره بیضا و مصباح از دریای عمیق شدید الضیاء، سخن گوی ای خلیفة اتقیا و نور اوصیا!...». الخ.

بیست و نهم: تالی

یوسف بن قزعلی، سبط ابن جوزی، آن را در مناقب از القاب آن جناب شمرده.

سی ام: تأیید

در هدایه^۱ از القاب شمرده و آن به معنی نیرو و قوت دادن است. در کمال الدین مروی است از امیر المؤمنین علیه السلام که فرمود بعد از ذکر شمایل و نام های آن جناب که: «می گذارد دست خود را بر سرهای عباد، پس نمی ماند مؤمنی مگر آن که دلش سخت تر می شود از پاره آهن و می دهد خداوند به آن مؤمن، قوت چهل مرد»^۲ پ

سی و یکم: تمام

در هدایه^۳ از القاب آن جناب شمرده و معنی آن واضح است، چه آن حضرت در صفات حمیده و کمال و افعال و شرافت نسب و شوکت و حشمت و سلطنت و قدرت و رأفت، تام و تمام و بی عیب و منقصت و زوال است. محتمل است که مراد از تمام، متمم و مکمل باشد، چه به آن جناب تمام شود خلافت و ریاست الهیه در زمین و آیات باهره و علوم و اسرار انبیا و اوصیا و این اطلاق شایع است در استعمال.

سی و دوم: تائر

در مناقب قدیمه از القاب آن جناب شمرده شده و تائر، کینه خواه را گویند که آرام

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

نگیرد تا قصاص نماید و خواهد آمد که آن جناب، مطالبه خون جد بزرگوار خود، بلکه خون جمیع اصفیا را کند.

در دعای ندبه است: «اِنَّ الطَّالِبَ بِذُحُولِ الْاَنْبِيَاءِ وَاَبْنَاءِ الْاَنْبِيَاءِ اِنَّ الطَّالِبَ بِدَمِ الْمَقْتُولِ بِكَرْبَلَا»

سی و سوم: جعفر

شیخ صدوق در کمال الدین^۱ روایت کرده از حمزة بن الفتح که گفت: مولودی برای ابی محمد علیه السلام زاده شد که امر فرمود به کتمان او.

حسن بن منذر از او پرسید: اسم او چیست؟

گفت: نامیده شده محمد و کنیه گذاشته شد به جعفر.

ظاهراً مراد، کنیه معروفه نباشد، بلکه مقصود آن است که تصریح به اسم آن جناب نمی‌کنند، بلکه تعبیر می‌کنند از او به کنایه به جعفر، از ترس عمویش جعفر که شیعیان چون به یکدیگر سخن گویند، بگویند: دیدیم جعفر را یا او امام است یا از او تویح رسید یا این مال را به نزد او ببر و هکذا که تابعان جعفر نفهمند.

در غیبت شیخ نعمانی^۲ دو خبر از حضرت امام محمد باقر علیه السلام است که در آن جا از القاب آن جناب شمرده‌اند که کنیه گذاشته شده به عموی خود یا از او کنایه کنند به عمویش و ظاهراً مراد از آن دو خبر نیز همین باشد.

علامه مجلسی احتمال داده که شاید کنیه بعضی از عموهای آن جناب، ابوالقاسم بوده یا کنیه آن جناب ابو جعفر یا ابوالحسین یا ابو محمد نیز باشد که اینها کنیه حضرت مجتبی علیه السلام است و سید محمد معروف، عموی آن حضرت است و بعد از آن، احتمالی که دادیم ذکر نموده، آن گاه فرمود: «اوسط، اظهر است؛ چنان چه گذشت در خبر حمزة بن

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۳۲.

۲. الغیبة، صص ۱۷۸ - ۱۷۹.

الفتح...»^۱ الخ؛ و این بسیار غریب است؛ چه در نسخ کمال الدین، حتی در نسخه خود آن مرحوم که نقل کردند، جعفر است نه ابی جعفر.

در منتهی الارب گفته: «یقال فلان یکنی بابی عبدالله مجهولاً ولا یقال یکنی بعبدالله.» این کلام برای رفع توهم است در جایی که کنیه، مثلاً ابی عبدالله یا ابی جعفر است، نباید گفت کنی به عبدالله یا به جعفر. پس در آن جا که چنین کلامی صادر شد، غرض خود آن اسم است.

سی و چهارم: جمعه

از اسامی آن جناب است؛ چنان چه مشروحاً بیاید در باب یازدهم.

سی و پنجم: جابر

در هدایه^۲ و مناقب قدیمه، از القاب شمرده و جابر درست کننده و شکسته بند است و این لقب از خصایص آن حضرت است که فرج اعظم و گشایش همه کارها و جبر همه دل های شکسته و خرسندی همه قلوب پژمرده و انبساط همه نفوس منقبضه محزونه و شفای همه امراض مزمنه مکنونه به وجود مسعود اوست.

سی و ششم: جنب

در هدایه^۳ از القاب آن جناب شمرده و در اخبار متواتره و در تفسیر آیه شریفه: ﴿يَا حَسْرَتَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ﴾^۴ رسیده که امام علیه السلام جنب الله است.

۱. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۷.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. همان.

۴. سورة زمر، آیه ۵۶.

سی و هفتم: جوار الكنس

یعنی ستاره‌های سیاره^۱ که پنهان می‌شوند در زیر شعاع آفتاب، چون وحشیان که در خوابگاه درآیند و در آن جا پنهان شوند.

در کمال‌الدین^۲ و غیبت شیخ طوسی^۳ و غیبت نعمانی^۴ مروی است از جناب باقر^۵ در تفسیر آیه شریفه: «فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ * الْجَوَارِي الْكُنُوسِ»^۵ که فرمود: «مراد از آن، امامی است که غایب شود سنه دوست و شصت آن گاه ظاهر شود مانند شهاب درخشان در شب تاریک.» و به راوی فرمود: «اگر درک کردی آن زمان را چشم هایت روشن خواهد شد.»

سی و هشتم: حجت و حجة الله

در عیون^۶ و کمال‌الدین^۷ و غیبت شیخ^۸ و کفاية الاثر^۹ علی بن محمد خزّاز مروی است از ابی‌هاشم جعفری که گفت: شنیدم امام علی النقی^{۱۰} می‌فرماید: «جانشین بعد از من، پسر من حسن است. پس چگونه خواهد بود حال شما با جانشین بعد از جانشین من؟»
گفتم: چرا؟ فدای تو شوم!

فرمود: «به جهت این که شخص او را نمی‌بینید و حلال نیست برای شما بردن نام او.»

گفتم: پس چگونه او را یاد کنیم؟

فرمود: «بگویند حجت از آل محمد^{۱۱}».

۱. سیاره: متحرک.

۲. کمال‌الدین و تمام النعمة، ص ۳۲۵.

۳. الغيبة، ص ۱۵۹.

۴. همان، ص ۱۵۰.

۵. سورة تکویر، آیه ۱۵ و ۱۶.

۶. عیون اخبار الرضا^{۱۲}، ج ۲، ص ۴۸.

۷. کمال‌الدین و تمام النعمة، ص ۳۸۱.

۸. الغيبة، شیخ طوسی، ص ۲۰۲.

۹. کفاية الاثر، فی النص علی الائمة الاثنی عشر ص ۲۸۹.

و این از القاب شایعه آن جناب است که در بسیاری از ادعیه و اخبار، به همین لقب مذکور شده‌اند و بیشتر محدّثان، آن را ذکر نموده‌اند و با آن که در این لقب، سایر ائمّه علیهم‌السلام شریکند و همه حجّتند از جانب خداوند بر خلق، لکن چنان اختصاص به آن جناب دارد که در اخبار هر جایی قرینه و شاهی ذکر شود، مراد آن حضرت است. بعضی گفتند: لقب آن جناب حجة الله است به معنی غلبه یا سلطنت خدای بر خلایق؛ چه این هر دو به واسطه آن حضرت به ظهور خواهد رسید و نقش خاتم آن جناب «انا حجة الله» است و به روایتی «انا حجة الله و خالسته» و به همین مهر، حکومت روی زمین کند.

سی و نهم: حق

در مناقب قدیمه و هدایه،^۱ از القاب شمرده.

در کافی روایت است از امام باقر علیه‌السلام که فرموده در آیه شریفه «قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ»^۲: «چون قائم علیه‌السلام خروج کند، دولت باطل برود»^۳

بنابراین تفسیر، تعبیر به صیغه ماضی به جهت تأکید وقوع آن است و بیان آن که شکی در آن نیست، پس گویا واقع شده است و در زیارت آن جناب است: «السّلام علی الحقّ الجدید!»

و ظاهر است که جمیع حالات و صفات و افعال و اقوال و اوامر و نواهی آن حضرت دارا است تمام منافع و خیرات و مصالح ثابتة باقیة تامّه که در آن ضرر و مفسده و خطایی راه ندارد، نه در دنیا و نه در آخرت و نه برای خود و نه برای احدی از پیروان آن جناب.

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۲. سورة اسراء، آیه ۸۱.

۳. الکافی، ج ۸، ص ۲۸۷.

چهلیم: حجاب

در هدایه^۱ از القاب شمرده و در زیارت آن جناب است:
«السَّلامُ عَلٰی حِجَابِ اللَّهِ الْاَزَلِيِّ الْقَدِيمِ.»

چهل و یکم: حامد**چهل و دوم: حمد**

هر دو را در آن کتاب از القاب شمرده.^۲

چهل و سوم: حاشر

حاشر اسم آن حضرت است در صحف ابراهیم؛ چنان چه در تذکرة الائمة^۳ مذکور است.

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. همان.

۳. هو الله؛ از اغلاط فاحشه جمله‌ای از معاصرین، نسبت کتاب تذکرة الائمة است به علامه مجلسی؛ چنان چه در رساله فیض قدسی توضیح نموده‌ام که پاره‌ای از تلامذه آن مرحوم، خصوصاً جناب عالم کامل میر محمد حسین امام جمعه، سبط آن مرحوم و وصی در اتمام بعضی از تصانیف او، ضبط تمام مؤلفات عربی و فارسی و عدد آیات کتاب آن جناب را کردند در رساله علیحده‌ای، حتی انشاءات و رسایل مختصره آن مرحوم را؛ با این حال ذکر نکردند این کتاب را.

و چگونه می‌شود با آن همه اهتمام و مصاحبت سالها تا وقت وفات، از نظر ایشان ساقط شود و شاهد احسن از این، آن که فاضل خبیر میزرا عبدالله اصفهانی، تلمیذ ارشد آن مرحوم، در ریاض العلماء کتاب مذکور را از کتب مجهوله که مؤلفش معلوم نیست، شمرده و این موضع از ریاض را در حیات استاد خود نوشته و با آن طول باع در اطلاع بر ارباب مصنفات، نشود تصنیف استادش بر او مخفی بماند و فاضل عالم معاصر خوانساری ایده الله تعالی در روضات الجنات نسبت داده آن را به ملا محمد باقر بن ملا محمد تقی لاهیجی، معاصر علامه مجلسی رحمته .... منته.

[مرحوم مؤلف]

چهل و چهارم: خاتم الاوصیا

از القاب شایعه است و آن جناب خود را به همین لقب شناساند، چنان چه جمله‌ای از محدثین روایت کردند از ابی نصر طریف، خادم حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که گفت: داخل شدم بر حضرت صاحب الزمان - صلوات الله علیه - پس به من فرمود:

«ای طریف! صندل سرخ برای من بیار!»

آوردم آن را برای آن جناب، سپس فرمود به من: «مرا می‌شناسی؟»
گفتم: آری.

فرمود: «من کی‌ام؟»

گفتم: تو مولای من و پسر مولای منی.

فرمود: «از این، از تو سؤال نکردم.»

گفتم: فدای تو شوم! بیان کن برای من، آن چه سؤال کردی از آن.

پس فرمود: «منم خاتم الاوصیا؛ به سبب من، رفع می‌کند خداوند بلا را از اهل من و

شیعیان من که بر پا می‌دارند دین خدا را.»^۱

چهل و پنجم: خاتم الائمه علیهم السلام

در جنات الخلود از القاب آن جناب شمرده.^۲

چهل و ششم: خجسته

در ذخیره گفته که این نام آن جناب است در کتاب کندر آل فرنگیان.^۳

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۵۸.

۲. ر.ک: کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۲؛ روضة الواعظین، ص ۹۷.

۳. ر.ک: تذکرة الائمه، ص ۱۸۴.

چهل و هفتم: خسرو

در ذخیره و تذکره^۱ مذکور است که این نام آن حضرت است و در کتاب جاویدان خرد مجوس.

چهل و هشتم: خداشناس

در آن دو کتاب مذکور است که خداشناس نام آن حضرت است در کتاب شامکونی^۲ که به اعتقاد کفره هند، پیغمبری صاحب کتاب بوده است و گویند بر اهل ختا و ختن مبعوث شده و مولد او شهر کیلواس بوده و گوید که دنیا و حکومت آن به فرزند سید خلاق دو جهان به یثن که به زبان ایشان، نام رسول خدا ﷺ است، خواهد رسید و او بر کوههای مشرق و مغرب دنیا حکم براند و فرمان دهد و بر ابرها سوار شود و فرشتگان، کارکنان وی باشند و پرزادان و آدمیان در خدمت او باشند و از سودان^۳ که زیر خط استوا است تا ارض تسعین که زیر قطب شمال است و ماورای اقلیم هفتم را که گلستان ارم و کوه قاف باشد، صاحب می شود و دین خدا، یک دین باشد و نام او ایستاده و خداشناس است.

چهل و نهم: خازن

در هدایه^۴ آن را از القاب شمرده.

پنجاهم: خلف و خلف صالح

در هدایه^۵ و مناقب قدیمه از القاب شمرده شده و به این لقب، مکرر در السنة ائمه علیهم السلام

۱. در تذکرة الائمة، ص ۱۸۴ آمده است که نام آن جناب در کتاب جاویدان، «خورانه» و در کتاب نصاری «خسرو» است.

۲. در تذکره الائمة ص ۱۸۴، شاکمون ذکر شده است.

۳. اصل: سوادان.

۴. این لقب در کتاب مذکور یافت نشد.

۵. الهدایة الکبری، ص ۳۷۷؛ لقب «خلف صالح» در الهدایة الکبری یافت نشد.

مذکور شده.

در تاریخ ابن خشاب^۱ مذکور است که آن جناب مکنی است به ابوالقاسم و او دو اسم دارد: خلف و محمد. ظاهر می‌شود در آخر الزمان. بر سر آن جناب ابری است که سایه می‌افکند بر او از آفتاب و سیر می‌کند با او هر جا که برود و ندا می‌کند به آواز فصیح: «هذا هو المهدی!» این است مهدی، یعنی آن مهدی موعود که همه منتظر او بودند.

روایت کرده از امام رضا^{علیه السلام} که فرمود: «خلف صالح از فرزندان ابی محمد، حسن بن علی است و اوست صاحب الزمان و اوست مهدی.»^۲

نیز روایت کرده از حضرت صادق^{علیه السلام}: «خلف صالح، از فرزندان من است. اوست مهدی؛ اسم او محمد است؛ کنیه او ابوالقاسم است. خروج می‌کند در آخر الزمان.»^۳ مراد از خلف، جانشین است و آن حضرت، خلف جمیع انبیا و اوصیای گذشته است و دارا است جمیع علوم و صفات و حالات و خصایص آن‌ها را و موارث الهیه، که از آنها به یکدیگر می‌رسد و همه آنها، در آن حضرت و در نزد او جمع بود.

در حدیث لوح معروف که جابر، در نزد صدیقه طاهره^{علیها السلام} دید، مذکور است بعد از ذکر عسکری^{علیه السلام}: «آن‌گاه کامل می‌کنم این را به پسر او، خلف که رحمت است برای جمیع عالمیان؛ بر اوست کمال صفوت آدم و رفعت ادریس و سکینه نوح و حلم ابراهیم و شدت موسی و بهای عیسی و صبر ایوب.»^۴

در حدیث مفضل، مشهور است که چون آن جناب ظاهر شود، تکیه کند به پشت خود به کعبه و بفرماید: «ای گروه خلائق! آگاه باشید که هر که خواهد نظر کند به آدم و شیث، پس اینک منم آدم و شیث...» و به همین نحو ذکر نماید نوح و سام و ابراهیم و اسماعیل و موسی و یوشع و عیسی و شمعون و رسول خدا^{صلی الله علیه و آله} و سایر ائمه^{علیهم السلام} را.^۵

۱. تاریخ موالید الائمة و وفیاتهم، ص ۴۵.

۲. همان، ص ۴۴.

۳. تاریخ موالید الائمة و وفیاتهم، ص ۴۵.

۴. الهدایة الکبری، ص ۳۶۶.

۵. بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۹؛ الهدایة الکبری، ص ۳۹۸.

به روایت نعمانی می فرماید: «منم بقیة از آدم و ذخیره از نوح و مصطفی از ابراهیم و صفوه از محمد ﷺ»^۱

محتمل است که چون حضرت عسکری علیه السلام فرزندی نداشت و مردم می گفتند دیگر جانشین ندارد و به همین اعتقاد، جماعتی باقی ماندند؛ پس از تولد آن حضرت، شیعیان به یکدیگر بشارت می دادند که جانشین ظاهر شد و به جهت اشاره به این مطلب ایشان، بلکه ائمه، او را به این لقب خواندند.

پنجاه و یکم: خنس

آن ستاره های سیاره است که برای ایشان رجوع است و گاهی از سیر، مراجعت می کنند؛ مثل زحل و مشتری و مریخ و زهره و عطارد و برای آفتاب و ماه، رجعت نیست. حسین بن حمدان روایت کرده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود در آیه مبارک «فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُسِ»؛ «او امامی است که غایب می شود در سنه دو بیست و شصت»^۲ در کمال الدین^۳ و غیبت شیخ^۴ و نعمانی^۵ مروی است از امّ هانی که گفت: ملاقات کردم حضرت امام محمد باقر علیه السلام را، پس سؤال کردم از آن جناب از این آیه «فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُسِ»

فرمود: «آن امامی است که پنهان می شود در زمان خود.» تا آخر آن چه گذشت.

پنجاه و دوم: خلیفة الله

در کشف الغمه مروی است از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «خروج می کند مهدی علیه السلام و بر سر او، ابری است، و در آن منادیی است که ندا می کند، این مهدی خلیفة الله است؛ او را

۱. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۲۲۶ در متن بقیة الله ذکر شده بود که گویا خطا می باشد.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۶۲.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۲۴.

۴. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۱۵۰.

۵. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۱۵۹.

پیروی کنید.»^۱ نیز روایت کرده از آن جناب که فرمود در خبری که ذکر آن جناب را کرده: «پس به درستی که او خلیفة الله، مهدی است.»^۲ و این خبر را گنجی شافعی در کتاب بیان روایت کرده.^۳

پنجاه و سوم: خلیفة الاتقیا

چنان چه گذشت در لقب بیست و هشتم.

پنجاه و چهارم: دابة الارض

در هدایه^۴ آن را از القاب شمرده. در اخبار بسیار مذکور است که مراد از آن، امیرالمؤمنین علیه السلام است^۵ و مفسرین اهل سنت، آن را حیوانی پندارند و روایت کنند که او پر و چهار دست و پا دارد و طول او شصت ذراع است و کسی نتواند او را طلب کند و نتواند از او فرار کند، پس داغ می‌کند و نشانه می‌گذارد میان دو چشم مؤمن که «مؤمن» و میان دو چشم کافر که «کافر» را تا آخر آن چه ذکر نمودند از این صفات و رفتار که مناسب نباشد، مگر برای انسان.^۶

چنان چه امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «آگاه باشید! قسم به خداوند که برای دابة الارض، دم نیست و برای او ریش است»^۷؛ یعنی انسان است؛ و بر ناظر در علامات و اشراط

۱. کشف الغمة فی معرفة الائمة علیهم السلام، ج ۳، ص ۲۷۰.

۲. همان، ص ۲۸۸.

۳. همان، ص ۲۸۸.

۴. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۵. ر.ک: بحار الانوار، ج ۳۹، ص ۲۴۳.

۶. همان، ج ۶، ص ۳۰۰ و نیز ج ۵۳، ص ۴۸ به نقل از تفسیر الکشاف، ج ۲، ص ۲، ص ۳۷۰؛ مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب (م ۵۸۸ ق)، ج ۲، ص ۲۹۷؛ مدینه المعجز، ج ۳،

صص ۹۰-۹۳؛ الجامع لاحکام القرآن (تفسیر القرطبی)، ج ۱۳، صص ۲۳۶-۲۳۵؛ النهایة فی

غریب الحدیث، ج ۲، ص ۹۶.

۷. تفسیر الصافی، ج ۴، ص ۷۵.

قیامت، مخفی نیست که بیشتر آن چه در آن جا مذکور و مروی است، در باب آیات و علامات ظهور مهدی - صلوات الله علیه - نیز مذکور است؛ پس رواست که این لقب، برای هر دو باشد و در این جا نیز بشود آن چه در آن جا می شود و در لقب ساعت خواهد آمد، مؤید این کلام.

پنجاه و پنجم: داعی

در هدایه^۱ آن را از القاب شمرده و در زیارت مأثوره آن جناب است:

«السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا دَاعِيَ اللَّهِ!»

آن جناب داعی است از جانب خداوند، خلائق را برای خداوند، به سوی خداوند و انجام این دعوت را به آن جا رساند که نگذارد در دنیا دینی مگر دین جد بزرگوار خود ﷺ و به وجود و دعوت او ظاهر شود صدق و عده صادق الوعد که «...لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ»^۲ چنان چه تفسیر آن بیاید.

بلکه در تفسیر علی بن ابراهیم مروی است در آیه شریفه: «يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ»^۳ که خداوند تمام می کند نور خود را به قائم از آل محمد ﷺ.

پنجاه و ششم: رجل

از القاب اوقات تقیّه آن جناب است که شیعیان، آن حضرت را به این اسم می خواندند؛ چنان چه گذشت موردی از آن در لقب دوم.

پنجاه و هفتم: راهنما

در ذخیره و تذکره،^۴ مذکور است که این اسم آن جناب است در کتاب باتنکل که

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۶۶.

۲. سورة توبه، آیه ۳۳.

۳. سورة صف، آیه ۸.

۴. تذكرة الائمة، ص ۱۸۴.

صاحب آن، از عظمای کفره است و از آن کتاب، کلماتی نقل کردند در بشارت به وجود و ظهور آن حضرت، که ما را حاجتی به نقل آن نیست.

پنجاه و هشتم: رب الارض

چنان که در تفسیر آیه شریفه «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»^۱ رسیده و اخبار آن گذشت و خواهد آمد در باب آینده در ضمن خصایص آن جناب.

پنجاه و نهم: زند افریس

در ذخیره الالباب گفته که این اسم آن جناب است در کتاب ماریاقین^۲ و عبارت ذخیره این است: «وفی کتاب ماریاقین، زند افریس» پس احتمال می‌رود که اصل اسم، همان افریس باشد و مراد از زند، همان کتاب منسوب به زردشت یا صحف حضرت ابراهیم علیه السلام یا فصلی از آن باشد. والله العالم.

شصتم: سروش ایزد

در آن کتاب و در تذکره،^۳ مذکور است که این، اسم آن جناب است در کتاب زمزم زردشت.

شصت و یکم: السلطان المأمول

چنان چه در لقب شانزدهم گذشت و در باب پنجم در ذکر نصوص خاصه در خبر بیست و نهم، کلامی مناسب این مقام بیاید.

۱. سوره زمر، آیه ۶۹.

۲. ر.ک: تذکره الائم، ص ۱۸۴.

۳. همان.

شصت و دوم: سدره المنتهی
در هدایه^۱ آن را از القاب شمرده.

شصت و سوم: سنا

شصت و چهارم: سیل

هر دو را در آن کتاب از القاب آن جناب شمرده.^۲

شصت و پنجم: ساعة

در آن جا از القاب شمرده در حدیث طولانی مفضل و غیر آن، از جناب صادق علیه السلام مروی است: مراد از ساعة در آیه شریفه «يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا»^۳ و در آیه مبارکه «يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي»^۴ و در آیه شریفه «وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ»^۵ و در آیه کریمه «هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ...»^۶ و در آیه شریفه «وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ»^۷ تا قوله تعالی «أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ»^۸ در تأویل حضرت مهدی علیه السلام است. مفضل سؤال کرد: معنی یمارون چیست؟

فرمود: «می گویند کسی متولد شد و چه کسی او را دیده و کجاست او و کی ظاهر می شود؟ همه این ها به جهت استعجال در امر الهی و شک در قضای اوست.»^۹

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. سورة نازعات، آیه ۴۲.

۴. سورة اعراف، آیه ۱۸۷.

۵. سورة زخرف، آیه ۸۵.

۶. همان، آیه ۶۶.

۷. سورة شوری، آیه ۱۷.

۸. همان، آیه ۱۸.

۹. بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱.

مشابهت آن حضرت با ساعه از جهات بسیاری است که مخفی نیست؛ مثل آن چه فرمود و مثل آمدن هر دو، بغته^۱ و شراکت در علامات بسیار، از خسف و مسخ و ظهور آتش و غیر آن و امتیاز مؤمن از کافر به سبب هر دو و هلاک جبارین و وقت قرار ندادن خداوند، برای آمدن آن دو در نزد انبیا و ملائکه و اخبار جمیع پیغمبران، امت خود را به آمدن هر دو و در تفسیر آیه شریفه ﴿وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ﴾^۲ که خطاب است به جناب موسی علیه السلام که متذکر کند و به یاد بنی اسرائیل آورد ایام خداوند را.

رسیده که ایام خداوند، سه روز است: روز قائم علیه السلام و روز رجعت و روز قیامت^۳ و در بعضی از اخبار به جای رجعت، روز موت ذکر شده.

مسعودی در اثبات الوصیه^۴ روایت کرده: در آن روز که جناب موسی علیه السلام ذکر می کرد ایام الله را برای بنی اسرائیل، در زیر منبر او هزار پیغمبر مرسل بودند.

در غیبت فضل بن شاذان مروی است که حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام پرسید از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم: «ای رسول خدا! کی خروج خواهد کرد قائم ما اهل بیت؟»

فرمود: «ای حسن! جز این نیست که مثل او مثل ساعه یعنی روز قیامت است که پنهان داشته خدای تعالی، علم آن را بر اهل آسمانها و زمین. نمی آید مگر ناگاه و بی خبر.»^۵

در کافی آمده است که فرمود در آیه شریفه ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ﴾^۶ الایه؛ که مراد از «مَا يُوعَدُونَ» خروج قائم علیه السلام است و اوست ساعه؛ پس می دانند آن روز که چه نازل می شود بر ایشان از خداوند بر دست قائم او.^۷

۱. بغته: ناگهانی.

۲. سوره ابراهیم، آیه ۵.

۳. الخصال، شیخ صدوق، ص ۱۰۸؛ تفسیر نورالثقلین، ص ۵۲۶؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۴۵.

۴. اثبات الوصیه للإمام علی بن ابی طالب، ص ۶۱.

۵. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث دوم، ص ۲۸.

۶. سوره مریم، آیه ۷۵.

۷. الکافی، ج ۱، ص ۴۳۱.

شصت و ششم: سید

در بسیاری از اخبار به این لقب مذکور شده و در کمال الدین صدوق^۱ مروی است از علی خیزرانی از کنیزکی که او را هدیه کرده بود برای امام حسن علیه السلام و چون جعفر، خانه آن حضرت را غارت نمود، فرار کرد و برگشت به خانه مولای اول خود او نقل کرد که حاضر شده بود در وقت ولادت سید و این که اسم مادر سید، صیقل بود و این که امام حسن علیه السلام خبر داده بود او را به آن چه جاری می شود بر عیال او. پس سؤال کرد از آن جناب که دعا کند برای او که مردنش را پیش از او قرار دهد. پس فوت شد در حیات آن حضرت و بر قبر او لوحی بود که نوشته بود بر آن: «این قبر مادر «م ح م د» - صلوات الله علیه - است.»

آن کنیزک گفت: چون سید متولد شد، نوری دید برای آن جناب که ساطع بود از او و رسید تا به آسمان و مرغان سفیدی را دید که از آسمان فرود می آیند و بال خود را بر سر و رو و سایر جسد آن جناب می مالند، آن گاه پرواز می کردند؛ پس به امام حسن علیه السلام خبر دادیم، خندید و فرمود: «آنها ملائکه آسمان بودند، نازل شدند که متبرک شوند به او و ایشان، انصار اویند چون خروج کند» و در باب سابق گذشت که ابی جعفر محمد بن عثمان، نایب دوم فرمود: «چون سید متولد شد... الخ»

شصت و هفتم: شماطیل

در ذخیره گفته: این اسم آن جناب است در کتاب ارماتش.^۲

شصت و هشتم: شرید

مکرر به این لقب مذکور شده در لسان ائمه علیهم السلام خصوصاً امیرالمؤمنین و جناب باقر علیه السلام و شرید به معنی رانده شده است، یعنی از این خلق منکوس که نه جنابش را شناختند و نه قدر نعمت و جودش را دانستند و نه در مقام شکرگزاری و ادای حقش بر آمدند؛ بلکه پس

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۳۱.

۲. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

از یأس اوایل ایشان از غلبه و تسلط بر آن جناب و قتل و قمع ذریه طاهره، اجلاف^۱ ایشان به اعانت زبان و قلم در مقام نفی و طردش از قلوب برآمدند و ادله بر اصل نبودن و نفی تولدش اقامه نمودند و خاطرها را از یادش محو نمودند.

خود آن حضرت، به ابراهیم بن علی بن مهزیار فرمود: «پدرم به من وصیت نمود که منزل نگیرم از زمین، مگر جایی از آن که از همه جا مخفی تر و دورتر باشد به جهت پنهان نمودن امر خود و محکم کردن محل خود از مکاید اهل ضلال...»^۲

تا آن که می فرماید: «پدرم به من فرمود: بر تو بادای پسر من! به ملازمت جاهای نهان از زمین و طلب کردن دورترین آن، زیرا که از برای هر ولیی از اولیای خداوند، دشمنی است مغالب و ضدی است منازع»^۳

شصت و نهم: صاحب

از القاب معروفه آن جناب است و علمای رجال تصریح کردند. در ذخیره گفته که این، نام آن جناب است در صحف ابراهیم علیه السلام.^۴

هفتادم: صاحب الغیبة

هفتاد و یکم: صاحب الزمان

هر دو از القاب معروفه و ثانی از القاب مشهوره آن حضرت است و مراد از آن، فرمانفرما و حکمران زمان است، از جانب خداوند.

حسین بن حمدان روایت کرده از ریّان بن صلت گفت: شنیدم حضرت رضا علی بن موسی علیه السلام می فرمود: «قائم مهدی، پسر پسر من، حسن است؛ جسمش دیده نمی شود و

۱. اجلاف: مردمان فرومایه و سفله؛ ر.ک: لغتنامه دهخدا.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۴۷.

۳. همان، ص ۴۴۸.

۴. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

اسمش را نمی برد احدی بعد از غیبت او، تا آن که او را ببیند و اعلان دهند به اسم او، که خلاق نام او را ببرند.»

گفتیم به آن جناب: ای سید ما! اگر بگوییم صاحب الغیبة و صاحب الزمان؟
فرمود: «همه اینها مطلقاً جایز است و جز این نیست که من، شما را نهی می کنم از تصریح به اسم مخفی او از اعدای ما که او را شناسند.»^۱

هفتاد و دوم: صاحب الرجعه

در هدایه^۲ آن را از القاب شمرده.

هفتاد و سوم: صاحب الدار

علمای رجال تصریح کردند که از القاب خاصه آن حضرت است و بیاید در ضمن بعضی حکایات باب هفتم که فرمود: «انا صاحب الدار!»

هفتاد و چهارم: صاحب الناحیه

اطلاق آن در اخبار بر آن جناب بسیار است و لکن علمای رجال فرمودند که بر حضرت امام حسن علیه السلام بلکه بر امام علی علیه السلام نیز اطلاق می شود.^۳
سید علی بن طاوس در اقبال^۴ و محمد بن مهدی در مزار^۵ و غیر ایشان^۶ روایت کردند بیرون آمد از ناحیه، در سنه دویست و پنجاه و دو بر دست شیخ محمد بن غالب اصفهانی، زیارت معروفه که مشتمل است بر اسامی شهدا.

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۶۴.

۲. همان، ص ۳۲۸.

۳. ر.ک: مجمع البحرین؛ ج ۲، ص ۵۸۵.

۴. الاقبال، ص ۵۷۳.

۵. المزار، ص ۴۸۶.

۶. ر.ک: العوالم - الامام الحسین، ۳۳۵.

علامه مجلسی رحمته الله در بحار فرموده: «در خبر، اشکالی است به جهت تقدّم تاریخ آن بر ولادت قائم علیه السلام به چهار سال و شاید نسخه، دو یست و شصت و دو بوده و احتمال دارد که صادر شده باشد از حضرت امام حسن علیه السلام»^۱ و از این کلام، معلوم می شود قلت اطلاق آن بر غیر امام زمان علیه السلام. بلکه کفعمی در حاشیه مصباح خود آورده که ناحیه هر مکانی است که صاحب الامر - صلوات الله علیه - در غیبت صغری در آن جا بوده.

هفتاد و پنجم: صاحب العصر

این لقب، در شهرت و معروفیت مثل صاحب الزمان علیه السلام است.

هفتاد و ششم: صاحب الكرة البيضاء

در هدایه^۲ آن را از القاب شمرده و گذشت در لقب بیست و هشتم مستندی برای آن.

هفتاد و هفتم: صاحب الذولة الزهراء

در آن کتاب هدایه^۳ در عداد القاب درج نموده.

هفتاد و هشتم: صالح

صاحب تاریخ عالم آراء و عالم جلیل، مقدس اردبیلی در حدیقه الشیعة^۴ آن را از القاب آن جناب شمردند.

۱. بحار الانوار، ج ۹۸، ص ۲۷۴.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. همان.

۴. حدیقه الشیعه، ص ۱۰؛ در کتاب حدیقه الشیعه «خلف صالح» آمده است.

هفتاد و نهم: صاحب الامر

در ذخیره و غیره^۱ از القاب آن جناب شمرده شده و آن، از القاب شایعه متداوله است.

هشتادم: صمصام الاکبر

در ذخیره گفته شده که این نام آن جناب است در کتاب کندرآل.^۲

هشتاد و یکم: صبح مسفر

در هدایه^۳ آن را از القاب خاصه شمرده و محتمل است که آن را از آیه شریفه «وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ»^۴ استنباط کرده یا در تأویل آن، به آن جناب، خبری به نظر او رسیده و مناسبت آن به آن حضرت، چون صبح صادق، روشن و هویدا است.

هشتاد و دوم: صدق

در مناقب قدیمه و هدایه،^۵ از القاب خاصه محسوب داشتند.

هشتاد و سوم: صراط

در هدایه^۶ آن را از القاب شمردند و در کتاب و سنت، اطلاق آن بر هر امام علیه السلام بسیار شده و شاهی برای اختصاص به نظر نرسیده.

۱. ر. ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. همان.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۴. سورة مدثر، آیه ۳۴.

۵. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۶. همان.

هشتاد و چهارم: ضیاء

چنان چه در آن کتاب^۱ و در مناقب قدیمه است.

هشتاد و پنجم: ضحی

در تأویل آیات شیخ شرف الدین نجفی مروی است در تأویل سوره مبارکه «وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا»^۲ که شمس، رسول خدا ﷺ است و ضحای شمس که نور و ضیای آفتاب است چون بتابد، قائم ﷺ است و در بعضی نسخ، خروج آن جناب^۳ ظاهر است که پرتو نور رسالت و شعاع خورشید آن حضرت به توسط آن جناب، خواهد تابید در شرق و غرب عالم بر هر صغیر و کبیر و برنا و پیر.

هشتاد و ششم: طالب التراث

در هدایه^۴ از القاب شمرده و توضیح آن در لقب وارث و نیز باب یازدهم بیاید.

هشتاد و هفتم: طرید

مکرر در اخبار به این لقب خوانده شده و معنی آن قریب به شریک است.

هشتاد و هشتم: عالم

در ذخیره از القاب آن حضرت شمرده.

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. سوره شمس، آیه ۱.

۳. در روایتی از علی بن محمد از امام صادق ﷺ شمس، به معنای امیر المؤمنین ﷺ و ضحیها، قیام قائم ﷺ تفسیر شده است و در روایت محمد بن عباس، والشمس و ضحیها به رسول خدا ﷺ تعبیر شده است و از قائم ﷺ به «النهار اذا جلاها» تفسیر شده است. ر. ک: تأویل الايات الظاهره صص ۷۷۸ - ۷۷۷.

۴. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸؛ در کتاب یاد شده «طالب الثارات» ذکر شده است.

هشتاد و نهم: عدل

چنان چه در مناقب قدیمه و هدایه^۱ است.

نودم: عاقبة الدار

چنان چه در هدایه^۲ است.

نود و یکم: عزّة

نیز در آن جاذ کر کرده.^۳

نود و دوم: عین

نیز در آن جا است،^۴ یعنی عین الله، چنان چه در زیارت آن جناب است و اطلاق آن، بر همه ائمه علیهم السلام شایع است.

نود و سوم: عصر

در ذخیره از اسماء آن جناب شمرده که در قرآن مذکور است.^۵

نود و چهارم: غایب

از القاب شایعه آن جناب است در اخبار.^۶

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. همان.

۳. همان.

۴. همان.

۵. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۶. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

نود و پنجم: غلام

به این لقب نیز در لسان روایات و اصحاب، مکرر مذکور شده.

نود و ششم: غیب

در ذخیره از نام‌های آن حضرت شمرده که در قرآن مذکور است^۱ و در کمال‌الدین^۲ صدوق مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود در آیه شریفه: ﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ...^۳ که متقین، شیعیان علی بن ابی طالب علیه السلام هستند.

اما غیب، پس حجت او غایب است و شاهد بر این، قول خداوند تبارک و تعالی: ﴿وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ﴾^۴

می‌گویند چرا فرو فرستاده نشده بر او آیتی از پروردگارش؟ پس بگو: نیست غیب، مگر مر خدای را. پس منتظر باشید! به درستی که من با شما از منتظرانم. یعنی، برای آمدن آن غیب که از آیات خداوندی است.

نود و هفتم: غریم

علمای رجال تصریح نمودند که از القاب خاصه است^۵ و در اخبار، اطلاق آن، بر آن حضرت شایع است و «غریم» هم به معنی طلبکار است و هم به معنی بدهکار و در این جا به معنای اول است و این لقب، مثل غلام، از روی تقیه بود که چون که می‌خواستند شیعیان مالی نزد آن حضرت یا وکلایش بفرستند یا وصیت کنند یا از جانب جنابش، مطالبه کنند و نظایر این مقام، به این لقب می‌خواندند و از غالب ارباب زرع و تجارت و حرفه و

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. کمال‌الدین و تمام النعمة، ص ۱۸.

۳. سورة بقره، آیه ۲ و ۳.

۴. سورة یونس، آیه ۲۰.

۵. رجال ابن داود، ص ۲۹۶.

صناعت، طلبکار بود.

شیخ مفید در ارشاد^۱ روایت کرده از محمد بن صالح که گفت: چون پدرم مُرد و امر، راجع به من شد، برای پدرم بر مردم دستکی بود از مال غریم.
شیخ فرمود: این رمزی بود که شیعه در قدیم، آن را می شناختند میان خود و خطاب ایشان، حضرت را به آن برای تقیّه بود.

نود و هشتم: غوث

از القاب خاصّه آن جناب است و تفسیر آن خواهد آمد در باب نهم.

نود و نهم: غایة الطالبین

صدم: غایة القصوی

در هدایه هر دو را از القاب شمرده.^۲

صد و یکم: غلیل

در ذخیره الالباب، از القاب آن حضرت شمرده.

صد و دوم: غوث الفقراء

چنان چه در لقب بیست و هشتم گذشت.

صد و سوم: فجر

در تأویل الآیات^۳ شیخ شرف الدین نجفی مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۶۲.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. تأویل الآیات الظاهرة، ص ۷۶۶.

در تفسیر کلام خداوند، والفجر: «مراد از فجر، قائم ﷺ است.»
نیز روایت کرده از آن جناب که فرمود در تفسیر سوره مبارکه ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ... حَتَّىٰ مَطَلَعِ الْفَجْرِ﴾^۱ یعنی: تا آن که برخیزد و ظاهر شود قائم ﷺ.^۲

صد و چهارم: فردوس الاکبر

در ذخیره و تذکره مذکور است که این، اسم آن جناب است در کتاب قبروس^۳
رومیان.^۴

صد و پنجم: فیروز

در ذخیره گفته که اسم آن جناب است در نزد آمان، به لغت ماچار و در تذکره گفته که
در کتاب فرنگان الامان که ماچار می گویند فیروز [آمده است].^۵

صد و ششم: فرخنده

در ذخیره گفته که این، اسم آن جناب است در کتاب شعیای پیغمبر.^۶

صد و هفتم: فرج المؤمنین

صد و هشتم: الفرج الاعظم

-
۱. سوره قدر، آیه ۵.
  ۲. همان، ص ۷۹۱.
  ۳. خ ل قبرس
  ۴. ر. ک: تذکره الائم، ص ۱۸۴.
  ۵. همان.
  ۶. همان.

صد و نهم: فتح

هر سه را در هدایه^۱ از القاب شمرده و گذشت در اخبار ولادت که حکیمه خاتون به نرجس خاتون گفت: خداوند می‌بخشد امشب به تو غلامی که سید است در دنیا و آخرت [و اوست فرج مؤمنان].

در کتاب تنزیل و تحریف احمد بن محمد سیاری روایت است که فرمودند در آیه شریفه «إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ»^۲: «مراد از فتح، فتح قائم علیه السلام است» در تفسیر علی بن ابراهیم^۳ مذکور است در تفسیر آیه مبارکه «نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ»^۴ که اشاره دارد به فتح قائم علیه السلام در دنیا.

صد و دهم: فقیه

شیخ طوسی در تهذیب^۵ در باب حد حرم حسین علیه السلام از محمد بن عبدالله حمیری روایت کرد که گفت: نوشتم به فقیه علیه السلام سؤال کردم از او: آیا جایز است که تسبیح بفرستد مرد، به خاک قبر حسین علیه السلام؟ و آیا در او، فضلی است؟

پس جواب داد و من خواندم توقیع را و از آن نسخه کردم: «تسبیح بفرست به آن، پس نیست چیزی از تسبیح، افضل از او و از فضل او این است که مسبح، فراموش می‌کند تسبیح را و می‌چرخاند آن سبحه را، پس آن را برای او تسبیح می‌نویسند.»

روایت کرده از او که نوشتم به فقیه علیه السلام، سؤال کردم از او: «از خاک قبر آن حضرت، گذارده می‌شود با میت در قبرش آیا جایز است این یا نه؟»

پس جواب داد و توقیع را خواندم و از آن نسخه کردم: «گذاشته می‌شود با میت در قبرش و مخلوط کنند با حنوط او، ان شاء الله.»

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. سورة نصر، آیه ۱.

۳. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۳۶۶.

۴. سورة صف، آیه ۱۳.

۵. تهذیب الاحکام، ج ۶، صص ۷۶-۷۵.

و مراد از فقیه در این جا، آن جناب است یقیناً.

صد و یازدهم: فیدموا

شیخ اقدم، احمد بن محمد بن عیاش در مقتضب الاثر^۱ روایت کرده از جابر بن یزید جعفی که گفت: شنیدم سالم بن عبدالله بن عمر بن الخطاب می گفت: [شنیدم پدرم عبدالله بن عمر بن الخطاب می گفت: ^۲ شنیدم رسول خدا ﷺ می فرمود: «به درستی که خدای عزوجل، وحی فرستاد به سوی من، در آن شبی که مرا به سوی خود برد: «ای محمد! که را جانشین خود کردی در زمین بر امت خود؟» و او داناتر بود به این.»

گفتم: «ای پروردگار من! برادرم را.»

فرمود: «ای محمد ﷺ! علی بن ابی طالب را؟»

گفتم: «آری! ای پروردگار من!»

پروردگار من فرمود: «ای محمد ﷺ! من واقف و آگاه شدم بر زمین، پس برگزیدم تو را از آن. و ذکر نمی شوم مگر آن که تو ذکر شوی با من. آن گاه در مرتبه دوم، به نظر علمی^۳ نگاه کردم به آن، پس اختیار کردم از آن، علی بن ابی طالب را پس گردانیدم او را وصی تو. پس تویی سید انبیا و علی است سید اوصیا. آن گاه مشتق کردم از برای او اسمی از نام های خود، پس منم اعلی و اوست علی.

یا محمد! به درستی که من خلق کردم علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه را از یک نور، آن گاه عرضه داشتم ولایت ایشان را بر ملائکه؛ هر که قبول کرد آن را، از مقربین شد و هر کس انکار نمود آن را از کافرین شد.

ای محمد! اگر بنده ای از بندگان من عبادت کند مرا تا آن که منقطع شود، آن گاه ملاقات کند مرا با انکار ولایت ایشان، داخل می کنم او را در آتش خود.»

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۲۶.

۲. این قسمت در متن حذف شده بود.

۳. در حدیث: به نظر دیگر.

آن گاه فرمود: «ای محمد! آیا دوست داری که ایشان را ببینی؟»

گفتم: «آری!»

فرمود: «پیش برو در جلوی خود.»

پیش رفتم، ناگاه دیدم علی بن ابی طالب را و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و حجة قائم علیه السلام را، که گویا مثل ستاره درخشان است در وسط ایشان. گفتم: «ای پروردگار من! کیستند این‌ها؟»

فرمود: «ایشان امامانند و این که ایستاده، حلال می‌کند حلال را و حرام می‌کند حرام را و انتقام می‌کشد از اعدای من.»

ای محمد! او را دوست دار، زیرا که من او را دوست دارم و دوست کسی را که او را دوست دارد.»

جابر گفت: چون سالم از حجر کعبه برگشت، او را متابعت کردم. پس گفتم: «ای اباعمر! قسم می‌دهم تو را به خداوند که آیا خبر داد تو را غیر از پدرت به این نام‌ها؟»
گفت: اما حدیث از رسول خدا صلی الله علیه و آله پس نه، ولیکن بودم من با پدرم در نزد کعب الاحبار، پس شنیدم او را که می‌گفت: به درستی که ائمه از این امت، بعد از پیغمبر خود، بر عدد نقبای بنی اسرائیل است و پیدا شد علی بن ابی طالب علیه السلام.

پس کعب گفت: این مقفی اول ایشان است و یازده نفر از فرزندان او و نامید کعب، ایشان را به نام‌های ایشان در تورات تقریباً^۱ قیدوا، دبیرا، مفسورا، مسموعا، دموا، میثو، هذار، یشموا،^۲ بطور، نوقس، فیذموا^۳

۱. خ ل: تقویث.

۲. خ ل: یشموا.

۳. در این متن فیذموا آمده ولی در جاهای دیگر این کتاب قیدموا ذکر شده است. در مقتضب الاثر نیز به صورت قیدموا دیده شد و در کتب دیگر به صورت قیدموا نگارش یافته است. ر. ک: مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنا عشر، ص ۲۷؛ الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، صص ۱۰۸-۱۰۹؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۲۲۳.

ابو عامر هشام دستوانی که راوی این خبر است، گفت: ملاقات نمودم شخصی یهودی را در حیره، که نزدیک کربلا است، که او را عتوا بن اوسوامی گفتند و او عالم یهود بود. سؤال کردم او را از این اسما.

گفتم: این‌ها اسم نیستند و اگر اسامی بودند هر آینه رقم می‌شد در سلک اسما و لکن این‌ها اوصاف جمیله‌ای است برای اقوامی؛ به زبان عبرانی صحیح است. می‌یابیم آن‌ها را در تورات و اگر سؤال کنی از آنها از غیر من، هر آینه کور خواهد بود از معرفت آنها یا خود را به کوری زند.

گفت: چرا چنین کند؟

گفت: امّا کوری، پس از روی جهل به آن‌ها و امّا به کوری زدن پس برای آن که معین بر فساد دین خود نباشد و به این، بصیرت پیدا نکنند و این که من اقرار کردم برای تو به این اوصاف، برای آن است که من مردی هستم از فرزندان هارون بن عمران. مؤمنم به محمد ﷺ، پنهان می‌کنم ایمان خود را از خواص خود، از یهود و این که اظهار نمی‌کنم برای ایشان اسلام را و هرگز اظهار نخواهم کرد بعد از تو برای احدی، تا آن که بمیرم.

گفتم: چرا؟

گفت: زیرا که من یافتم در کتب پدرهای گذشته خود که ایمان بیاوریم به این پیغمبری که اسم او محمد ﷺ است در ظاهر و ایمان بیاوریم به او در باطن تا آن که ظاهر شود مهدی قائم از فرزندان او. پس هر کس درک کند او را از ما، پس ایمان بیاورد به او و به او وصف کرده شده، آخر آن نام‌ها.

گفتم: به چه مدح کرده شده؟

گفت: به این که غالب می‌شود بر جمیع دنیا و خروج می‌کند مسیح با او و به دین او در می‌آید و مصاحب او می‌شود. گفتم: از برای من وصف کن این اوصاف را!

گفت: آری! و او را ستر کن مگر از اهلش و موضعش ان شاء الله تعالی.

امّا نقریب پس او اول اوصیا است و وصی آخر انبیا.

اَمَّا قَيْدُوا: او ثانی اوصیاست و اول عترت اصفیا.
 اَمَّا دَبِيرًا: او دوم عترت و سید الشهداء است.
 اَمَّا مَفْسُورًا: پس او سید کسانی است که عبادت کردند خدای را از بندگانش.
 اَمَّا مَسْمُوعًا^۱: پس او وارث علم اولین و آخرین است.
 اَمَّا مَشِيوًا: پس او بهترین محبوسان در زندان ظالمین است.
 اَمَّا هَذَا: پس او مقهور و دور شده از وطن ممنوع است.
 اَمَّا يَثِيْمُوًا^۲: پس کوتاه عمری است که آثارش طولانی است.
 اَمَّا بَطُورًا: پس چهارم اسم او است، یعنی علی عليه السلام.
 اَمَّا نَوْقَسًا: پس او هم نام عم خود است.
 اَمَّا قَيْدُمُوهَا: پس او مفقود از پدر و مادر خویش است که غایب است به امر خداوند و
 برپا می دارد حکم او را.

شیخ نعمانی^۳ در غیبت خود فرموده: قرائت کرد بر من عبدالحکیم بن حسن سمري رضی الله عنه
 چیزی را که املا نموده بود او را مردی از یهود، در ارجان - که او را حسن بن سلیمان
 می گفتند، از علمای یهود بود در آن جا - از اسماء ائمه عليهم السلام در زبان عبرانی و عدد ایشان و من
 به لفظ او بیان می کنم:

و بود در آن چه خواندم آن را که خداوند مبعوث می فرماید پیغمبری را از فرزندان
 اسماعیل عليه السلام و اسم اسماعیل در تورات، اشموعیل است و اسم آن پیغمبر، میمی ماد است،
 یعنی محمد صلی الله علیه و آله و او بزرگ خواهد شد و از آل او، دوازده نفر ائمه و بزرگانند که اقتدا کرده
 می شود به ایشان و نام های ایشان تقویث... « تا آخر آن چه گذشت.

از او سؤال کردند: این اسامی در کدام سوره است؟

گفت: در مسد سلیمان؛ یعنی در قصه او.

۱. گویا در شرح اسامی «دوموه» از مؤلف حذف شده اما در متن حدیث موجود است.

۲. خ ل: یموا.

۳. الغیبة، صص ۱۰۸-۱۰۹.

مخفی نماند که کلمهٔ فیذموا در بیشتر نسخ با «قاف» است و در بعضی، با «فاء»، چون زبان عبری است و نسخ قدیمه غیر مقرر و در ضبط آن و غیر آن اطمینانی نیست.

صد و دوازدهم: «قائم» صلوات الله علیه

و این از القاب خاصهٔ مشهورهٔ متداولهٔ آن حضرت است و در ذخیره گفته که این اسم آن جناب است در زبور سیزدهم و در کتاب برلبوموا.^۱

قائم یعنی بر پا شونده در فرمان حق تعالی؛ چه آن حضرت، پیوسته در شب و روز، مهیای فرمان الهی است که به محض اشاره، ظهور نماید.

شیخ مفید^۲ در ارشاد^۲ روایت کرده از جناب رضای^۳ که فرمود: «چون حضرت قائم^۴ برخیزد، مردم را به اسلام تازه بخواند.»

تا آن که فرمود: «او را قائم نامیدند برای آن که قیام به حق خواهد نمود.»

شیخ طوسی^۵ در غیبت^۳ روایت کرده از ابی سعید خراسانی که گفت، گفتم به حضرت صادق^۶: «مهدی و قائم یکی است؟»

فرمود: «آری!» تا آن که فرمود: «نامیده شد قائم، زیرا که او برمی خیزد بعد از آن که می میرد و به درستی که برمی خیزد او، برای امر عظیمی.»

مراد از موت، موت ذکر آن جناب است، یعنی اسمش از میان مردم می رود و شاید لفظ ذکر، در خبر بوده و از نسخهٔ شیخ یا از قلم راوی ساقط شده به قرینهٔ خبر صقر.

صدوق در معانی الاخبار^۴ فرموده: «قائم^۷ را قائم نامیدند، زیرا که او برمی خیزد بعد از موت ذکرش.»

یا بعد از مردن او به گمان بعضی از بی خردان، که بیاید کلام او در باب چهارم.

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. الارشاد، ج ۲، ص ۲۸۳.

۳. الغیبة، ص ۴۲۲.

۴. معانی الاخبار، ص ۶۵.

مؤید این احتمال است آن چه شیخ نعمانی، روایت کرده در غیبت^۱ خود از امام محمد باقر علیه السلام که فرمود: «هرگاه دور زد فلک و گفتند مُرد یا هلاک شد و کدام وادی رفت؟ و جوینده او گوید کجا خواهد شد؟ و حال آن که استخوان‌های او پوسیده، پس در این حال امیدوار باشید ظهور او را.»

نیز روایت است از حضرت صادق علیه السلام که فرمود: «به درستی که قائم علیه السلام چون برخیزد، مردم گویند: چگونه خواهد بود این؟ و حال آن که استخوان‌های او پوسیده شده بود!»^۲ به روایت دیگر، در حضور آن حضرت، ذکر قائم علیه السلام در میان آمد. پس فرمود: «آگاه باشید که آن جناب هرگاه برخیزد، هر آینه مردم می‌گویند: چگونه است این؟ و حال آن که استخوان‌های او پوسیده از فلان زمان.»^۳

صدوق در کمال الدین^۴ روایت کرده از صقر بن دلف که گفت: شنیدم از حضرت امام محمد تقی علیه السلام که می‌فرمود: «امام بعد از من علی، فرزند من است. امر او، امر من است و گفته او، گفته من و طاعت او، طاعت من است و امامت بعد از او، در فرزند او، حسن است و امر حسن، مانند امر پدر او است و فرموده او، فرموده پدر او است و اطاعت او، اطاعت پدر او است.» پس حضرت ساکت شد.

من عرض کردم: یا بن رسول الله! کیست امام بعد از حسن؟
حضرت گریست، گریستن شدیدی. آن‌گاه فرمود: «امام بعد از حسن، پسر او است. که قائم به حق و منتظر است.»

عرض کردم: یا بن رسول الله! چرا او را قائم نامیدند؟
فرمود: «برای آن که او، به امامت اقامت خواهد نمود، بعد از خاموش شدن ذکر او و مرتد شدن اکثر آنها که قایل به امامت آن حضرت بودند.»

۱. الغیبة، ص ۱۵۴.

۲. همان.

۳. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۱۵۵.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۸.

نیز روایت کرده است از ابو حمزه ثمالی که گفت: سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر - صلوات الله علیه - : «یا بن رسول الله! آیا همه شما قائم به حق نیستید؟» فرمود: «بلی، همه قائم به حقیق.»

گفتم: پس چگونه حضرت صاحب الامر علیه السلام را قائم نامیدند؟

فرمود: «چون جدم، حضرت امام حسین علیه السلام شهید شد، ملائکه در درگاه الهی صدا به گریه و ناله بلند کردند و گفتند: ای خداوند و سید ما! آیا غافل می شوی از قتل برگزیده خود و فرزند پیغمبر پسندیده خود و بهترین خلق خود؟

پس حق تعالی، وحی کرد به سوی ایشان: «ای ملائکه من! قرار گیرید! قسم به عزت و جلال خود که هر آینه انتقام خواهم کشید از ایشان، هر چند بعد از زمانها باشد.» پس حق تعالی حجابها را برداشت و نور امامان از فرزندان حسین را به ایشان نمود و ملائکه به آن شاد شدند؛ پس یکی از آن انوار را دیدند که در میان آنها ایستاده بود، به نماز مشغول بود؛ حق تعالی فرمود: «به این ایستاده از ایشان انتقام خواهم کشید.»^۱

صد و سیزدهم: قابض

در مناقب قدیمه و هدایه^۲ از القاب آن جناب شمرده.

صد و چهاردهم: قیامت

چنان که در هدایه است^۳ و در ساعة، مناسبت این لقب، معلوم شد.

صد و پانزدهم: قسط

چنان چه در آن دو کتاب، مذکور است.^۴

۱. علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۶۰.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۳. همان.

۴. همان.

صد و شانزدهم: قوّة

در هدایه^۱ از القاب شمرده.

صد و هفدهم: قاتل الکفره

مستند آن در لقب هشتم گذشت.

صد و هیجدهم: قطب

این از القاب شایعه آن جناب است در نزد طایفه عرفا و صوفیه؛ چنان چه بیاید از کلمات ایشان، در باب چهارم. شیخ کفعمی در حاشیه جنة الواقیه^۲ در دعای امّ داود، آن جا که فرموده: «اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی الْاِبْدَالِ وَالْاَوْتَادِ... الخ» گفته: «دنیا خالی نیست از قطب و چهار اوتاد و چهل ابدال و هفتاد نجیب و سی صد و شصت صالح؛ پس قطب، مهدی علیه السلام است.» تا آخر آن چه بیاید در باب نهم ان شاء الله تعالی.

صد و نوزدهم: قائم الزمان

در کمال الدین^۳ روایت است در حدیث شخص ازدی که در مسجد الحرام خدمت آن جناب رسید و حضرت، سنگی را برای او طلا کرد و در حق او دعا نمود و فرمود: «مرا می شناسی؟» گفت: نه.

فرمود: «منم مهدی! منم قائم الزمان! منم آن که پرکنم زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از جور.»

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۲. جنة الامان الواقیه و جنة الايمان الباقیه، (المصباح)، ص ۷۰۵.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۴۴.

صد و بیستم: قِيم الزمان

چنانچه در خبر علوی مصری است و بیاید در باب هفتم در حکایت بیست و سوم.

صد و بیست و یکم: قاطع

در ذخیره گفته که این اسم آن جناب است در کتاب قنطره.^۱

صد و بیست و دوم: کاشف الغطاء

در هدایه^۲ و مناقب از القاب شمرده.

صد و بیست و سوم: کمال

چنانچه در کتاب اول است.^۳

صد و بیست و چهارم: کلمة الحق

در ذخیره گفته که این نام آن جناب است در صحیفه.^۴

صد و بیست و پنجم: کیقباد دوم

در ذخیره و تذکره^۵ ذکر شده که این، نام آن جناب است در نزد مجوس و گبران عجم؛

یعنی عادل بر حق.

---

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۳. همان.

۴. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۵. همان.

صد و بیست و ششم: کوکما

در ذخیره مذکور است که این نام آن جناب است در کتاب نجتا.^۱

صد و بیست و هفتم: کاز^۲

در آن دو کتاب از القاب شمرده شده و آن به معنی رجوع کننده و بازگردیده و باز گرداننده است و ظاهر است که آن حضرت از عالم غیب و استتار و مجانبیت مساکن اشرار برمی گردد و جمعی از مردگان را برمی گرداند.

چنان چه شیخ مفید در ارشاد^۳ و دیگران^۴ روایت کردند از حضرت صادق علیه السلام که فرمود: «خروج می کند با قائم علیه السلام از ظهر کوفه، بیست و هفت نفر، پانزده نفر از قوم موسی علیه السلام که به حق هدایت می کردند و به عدل و انصاف حکم می نمودند و هفت نفر از اهل کهف و یوشع بن نون و سلمان فارسی - رضی الله عنه - و ابودجانه انصاری و مقداد و مالک اشتر، پس در پیش رویش، از انصار او می شوند و حکام در بلاد.» یا مراد رجوع بعد از مردن ذکرش یا موتش به اعتقاد جهال، چنان چه در لقب قائم علیه السلام گذشت.

صد و بیست و هشتم: لوای اعظم

در هدایه^۵ از القاب شمرده شده.

صد و بیست و نهم: لندیطارا

در ذخیره و تذکره^۶ مذکور است که اسم آن جناب است در کتاب هزارنامه هند.

۱. ر.ک: تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

۲. ر.ک: لسان العرب، ج ۴، صص ۲۱۷ - ۲۱۶.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۶.

۴. بحار الانوار، ج ۵۳، صص ۹۰ - ۹۱؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۳، ص ۲۵۲.

۵. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۶. تذکرة الائمة، ص ۱۸۴.

صد و سی ام: لسان الصدق

اسم آن جناب است در صحیفه، چنان چه در ذخیره گفته شد.^۱

صد و سی و یکم: ماشع

در ذخیره گفته که این اسم آن جناب است در تورات عبریه و در تذکره گفته در توراتی که نزول او آسمانی است.^۲

صد و سی و دوم: مهید الآخر

در آن دو کتاب است که این اسم آن جناب در انجیل است.^۳

صد و سی و سوم: مسیح الزمان

در هر دو، مذکور است که این اسم آن حضرت است در کتاب فرنگیان.^۴

صد و سی و چهارم: میزان الحق

در ذخیره^۵ گفته که این اسم آن جناب است در کتاب آژی پیغمبر.

صد و سی و پنجم: منصور

در ذخیره و تذکره^۶ مذکور است که این اسم آن جناب است در کتاب دید براهمه که به

---

۱. ر. ک: تذکره الائمه، ص ۱۸۴.

۲. همان.

۳. همان.

۴. همان.

۵. همان.

۶. همان.

اعتقاد ایشان از کتب آسمانی است.

در تفسیر شیخ فرات بن ابراهیم کوفی^۱ روایت است از حضرت باقر علیه السلام که فرمود در تفسیر آیه شریفه «وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطٰناً...» که آن حسین علیه السلام است؛ یعنی آن مظلوم کشته شده. «فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُوراً»^۲ فرمود: «خداوند نامید مهدی علیه السلام را منصور، چنان چه نامیده شده احمد، محمد و محمود علیهم السلام و چنان چه نامیده شد عیسی علیه السلام مسیح.» و شاید، نکتهٔ تعبیر از آن جناب به امام منصور در زیارت عاشورا، آیهٔ مذکوره باشد به مناسبتی که وجه آن واضح است. والله العالم

صدوسی و ششم: «م ح م د»^۳ صلی الله علیه و علی آباءه و اهل بینه

اسم اصلی و نام اولی الهی آن حضرت است؛ چنان چه در اخبار متواتره خاصه و عامه است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی علیه السلام هم نام من است.»

در خبر لوح مستفیض بلکه متواتر معنوی است که جابر برای حضرت باقر علیه السلام نقل کرد که آن را در نزد صدیقه طاهره علیها السلام دید و آن را خدای عزوجل برای رسول خدا صلی الله علیه و آله هدیه کرده بود و در آن جا اسامی اوصیای آن حضرت ثبت بود.

به روایت صدوق در کمال الدین^۴ و عیون الاخبار^۵ اسم حضرت مهدی علیه السلام به این نحو ضبط شده بود: «ابوالقاسم محمد بن الحسن، هو حجة الله القائم، مادر او کنیزکی است که اسم او، نرجس است - صلوات الله علیهم اجمعین - .»

به روایت شیخ طوسی در امالی^۶: «والخلف محمد خروج می کند در آخر الزمان، بر سر او ابر سفیدی است که بر سر او سایه می افکند از آفتاب. ندا می کند به زبان فصیح که

۱. تفسیر فرات، ص ۲۴۰.

۲. سوره اسراء، آیه ۳۳.

۳. اصل: محمد.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۰۷.

۵. عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۴۷.

۶. الامالی، ص ۲۹۲.

می‌شنوند آن را ثقلین و خافقین، که او است مهدی از آل محمد ﷺ پر می‌کند زمین را از عدل، چنان چه پر شده از جور.»

به روایتی، جابر گفت: دیدم محمد را در آن، در سه موضع و علی را در چهار موضع.^۱

در اثبات حرمت ذکر اسم اصلی آن جناب ﷺ

مخفی نماند که به مقتضای اخبار کثیره معتبره قریب به متواتره به حسب معنی، حرمت بردن این اسم مبارک است در مجالس و محافل تا ظهور موفور السرور آن حضرت و این حکم، از خصایص آن حضرت و مسلم در نزد قدمای امامیه از فقها و متکلمین و محدثین می‌باشد. حتی آن که شیخ اقدم، ابو محمد حسن بن موسی نوبختی، از علمای غیبت صغری در کتاب فرق و مقالات در ذکر فرقه دوازدهم شیعه بعد از وفات امام حسن عسکری ﷺ فرموده: «ایشان امامیه‌اند.»

آن گاه مذهب و عقیده ایشان را نقل می‌کند تا آن که می‌فرماید: «ولا يجوز ذکر اسمه و لا السؤال عن مکانه حتی يؤمر بذلك.»^۲

از این کلام در این مقام، معلوم می‌شود که این حکم، از خصایص مذهب امامیه است و از احدی از ایشان خلافاً نقل نشده تا عهد خواجه نصیرالدین طوسی که آن مرحوم قایل به جواز شدند و خلاف ایشان، مضر نیست، زیرا به جهت قلت زمان و کمی وقت برای مراجعت به کتب نقلیه، گاهی به مذاهب نادره بلکه منحصر به خود قایل شدند. مثل انکار بدا و توقیفی بودن اسمای حسنی و غیر آن.

پس از ایشان از کسی نقل خلاف نشده جز از صاحب کشف الغمه، علی بن عیسی که علما را اعتنایی نیست به ترجیح و رد و قبول او در امثال این مقام. با آن که در این جا اشتباه عجیبی کرده و آن، این است که در آن کتاب گفته: «من العجب ان الشيخ الطبرسی و الشيخ المفیدین تعالی قال لا يجوز ذکر اسمه و لا کنیته ثم يقولون اسمه اسم النبی ﷺ و کنیته

۱. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۱۱.

۲. فرق الشیعه، ص ۱۱۰.

کنیته و هما یظنان انهما لم یذکر اسمه ولا کنیته و هذا عجب.^۱
 یعنی: از عجب آن که شیخ طبرسی رحمته و شیخ مفید رحمته گفتند: جایز نیست ذکر اسم و کنیه آن حضرت، بعد از آن می‌گویند که اسم او، اسم پیغمبر صلی الله علیه و آله است و کنیه او، کنیه آن حضرت و ایشان گمان می‌کنند که ذکر اسم و کنیه آن جناب نمودند.
 از این تعجب او، باید تعجب کرد که فرق نکرده میان تلفظ به اسم و کنیه که حکم به حرمت فرمودند و میان اشاره به اسم و کنیه.

بالجمله در عصر شیخ بهایی این مسأله نظری شد و در میان فضلا، محل تشاجر شد تا آن که در آن، رسائل منفرد تالیف شد، مانند شرعة التسمیه محقق داماد.

میرلوحی در کفایة المهتدی^۲ گفته که این ضعیف در نزد آن دو نحیر عذیم النظیر یعنی شیخ بهاء‌الدین محمد و امیر محمد باقر داماد - علیهما الرحمة - به تعلم و تلمذ تردد داشت، در میان ایشان بر سر جواز تسمیه و حرمت آن در زمان غیبت، مناظره و مباحثه روی نمود و آن گفتگو مدتی در میان بود و لهذا سید مشارالیه، کتاب مذکور را تالیف نمود؛
 انتهى.

رسالة تحريم التسمیه از عالم جلیل، شیخ سلیمان ماحوزی و کشف التعمیه از شیخ حر و فلک المشحون از جناب سید باقر قزوینی و در شرعة التسمیه دعوی اجماع نموده و ما عبارت او را به نحوی که تلمیذ رشید فاضل او، قطب‌الدین اشکوری در محبوب القلوب و جناب سید در فلک المشحون نقل کردند ذکر می‌کنیم:

قطب‌الدین فرمود: قال السید السند خاتم الحکماء و المجتهدین - طاب ثراه - فی کتابه شرعة التسمیه فی زمان الغیبة: ان شرعة الدین و سبیل المذهب انه لایحل لاحد من الناس فی زمننا هذا واعنی به زمان الغیبة الی ان تحین حین الفرج ویأذن الله سبحانه لولیّه و حجّته علی خلقه القائم بأمره والراصد لحکمه بطوع^۳ الظهور و شروق

۱. کشف الغمه فی معرفة الائمة، ج ۳، ص ۳۲۶.

۲. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۴۴، ذیل حدیث چهارم.

۳. گویا در حدیث «بسریح» باشد.

المخرج ان يسميه ويكنيه صلوات الله عليه في محفل مجمع مجاهر اسمه الكريم معلناً بكنيته الكريمة وأما الشريعة المشروعة المتلقاة عن ساداتنا الشارعين صلوات الله عليهم اجمعين في ذكرنا آياه مادامت غيبته الكناية عن ذاته القدس بالقابه القدسيّة كالخلف الصالح والامام القائم و المهدي المنتظر و الحجّة من آل محمّد ﷺ وكنيته و على ذلك اطباق اصحابنا السالفين و اشياخنا السابقين الذين سبقونا بضبط مآثر الشرع و حفظ شعائر الدين - رضوان الله تعالى عليهم اجمعين - و الروايات الناصّة متظافرة بذلك عن ائمتنا المعصومين - صلوات الله عليهم اجمعين - وليس يستنكره الا ضعفاء التبصر بالاحكام و الاخبار و اطفاء الاطلاع على الدقائق و الاسرار و الا القاصرون الذين درجتهم في الفقه و مبلغهم من العلم ان لا يكون لهم قسط من الخبرة بخفياّت مراسم الشريعة و معالم السنة و لانصيب من البصيرة في حقايق القرآن الحكيم و لاحظ من تعرّف الاسرار الخفية التي استودعها احاديث مهبط الوحي و معادن الحكمة و مواطن النور و حفظة الدين و حملة السرّ و عيبة علم الله العزيز.

سيّد نعمت الله جزايري در شرح عيون الاخبار قول به حرمت رانسبت به اكثر علما داده و قول به جواز را جز به آن سه و بعضی از معاصرین خود، به کسی نسبت نداده و با این حال مُتبع دليل است و آن اخبار معتبره كثيره است که متفرّقاً در این کتاب ذکر شده و به بعضی از آنها اشاره می شود:

[احاديث دال بر حرمت ذکر اسم اصلی آن جناب]

اول:

حدیث سیزدهم از باب پنجم از نصوص خاصه که شیخ جلیل، فضل بن شاذان در کتاب غیبت^۱ خود روایت کرده از جابر انصاری که جندل بن جناده که از یهودان خبیر بود، خدمت رسول خدا ﷺ رسید و بعد از چند سؤال، از اسامی اوصیای آن جناب پرسید. یک یک را اسم بردند تا به امام حسن عسکری ﷺ. آن گاه فرمود: «بعد از آن غایب گردد از

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث یازدهم، ص ۶۹.

مردمان، امامی از ایشان.»

جندل گفت: یا رسول الله! حسن از ایشان غایب گردد؟

فرمود: «نه، لکن پسر او حجّت، غایب گردد غیبتی طولانی.»

جندل گفت: نام او چه باشد؟

رسول خدا ﷺ فرمود: «نام برده نشود تا زمانی که خداوند، او را ظاهر سازد.»

دوم:

حدیث بیست و سوم، آن جا که آن را صدوق^۱ و دیگران^۲ نیز به طریق معتبره از عبدالعظیم حسنی^۳ روایت کردند که او عرض عقاید و معالم دین خود را خدمت حضرت امام علی النقی^۴ کرد و امامان خود را شمرد تا آن جناب؛ پس حضرت فرمود: «بعد از من، امام و خلیفه و ولی امر، فرزند من، حسن است. پس مردمان را چگونه عقیده است دربارهٔ خلف بعد از او؟»

گفت: از چه وجه است آن، ای مولای من؟

فرمود: «از آن جهت که نبینند شخص او را و حلال نباشد بر زبان آوردن نام او تا آن که خروج کند و برگرداند زمین را از عدل و داد، آن چنان که پر شده باشد از جور و ظلم.»

سوم:

حدیث بیست و هفتم، آن جا که از ابراهیم بن فارس نیشابوری، روایت کرده که چون خدمت حضرت عسکری^۵ رسید و حضرت حجّت^۶ در پهلوی پدر بزرگوارش نشسته بود و از ضمیر او خبر داد. پس از حال آن جناب پرسید.

حضرت فرمود: «او فرزند من و خلیفه من است بعد از من.»

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۹.

۲. کفایة الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۲۸۷؛ روضة الواعظین، ص ۳۱؛ وسائل الشیعة (دارالکتب)، ج ۱، ص ۱۳؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۴۱۲ و ج ۶۶، ص ۱.

تا آن که گفت: پس از نام آن حضرت پرسیدم.
فرمود: «هم نام و هم کنیه پیغمبر ﷺ است و حلال نیست کسی را که او را به نام او یا به کنیت او ذکر کند تا زمانی که ظاهر سازد خداوند، دولت و سلطنت او را.»^۱

چهارم:

خبر صحیح مشهوری است که آن را ثقة الاسلام در کافی^۲ و صدوق در عیون^۳ و کمال الدین^۴ و طبرسی در احتجاج^۵ از امام محمد تقی ﷺ روایت کردند که فرمود: - در خبری طولانی که حاصلش آن که - روزی امیرالمؤمنین ﷺ در مسجد الحرام بود که ناگاه مردی پیش آمد خوش هیأت و خوش لباس. سلام کرد و چند سؤال کرد و حضرت، به امام حسن ﷺ حواله فرمود. آن جناب جواب داد.

پس آن شخص گفت: «اشهد ان لا اله الا الله ولم ازل اشهد بها واشهد ان محمداً رسول الله ولم ازل اشهد بذلك.»

آن گاه شهادت بر خلافت و وصایت آن جناب و یک از اوصیای آن حضرت داد تا آن که گفت: شهادت می دهم بر مردی از فرزندان حسن ﷺ که به کنیه نام برده نمی شود و به اسم نام برده نمی شود تا آن که ظاهر شود امر او؛ و پر کند زمین را از عدل، چنان چه پر شده از جور که او قائم است به امر حسن بن علی. والسلام عليك يا امير المؤمنين ورحمة الله وبركاته.

آن گاه برخاست و رفت. پس حضرت به امام حسن ﷺ فرمود: «در پی او برو، بین به کجا می رود؟»

پس بیرون رفت و فرمود: «چون پای خود را در بیرون مسجد گذاشت، ندانستم به

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۱۶۰ - ۱۶۱.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۵۲۵.

۳. عیون اخبار الرضا ﷺ، ج ۲، ص ۶۷.

۴. الکافی، ج ۱، ص ۵۲۵.

۵. عیون اخبار الرضا ﷺ، ج ۲، ص ۶۷.

کجای زمین رفت.»

حضرت فرمود: «او خضر علیه السلام بود.»

در این خبر شریف، این چند فایده است:

اول: آن که نبردن نام شریف از صفات معروفه آن حضرت بود که تداول داشت در زمان انبیا و اوصیای گذشته.

دوم: آن که آن از جمله تکالیف و معتقد اهل حق بود در جمیع عصرها.

سوم: آن که این حکم، ثابت است تا زمان ظهور؛ اختصاصی به زمان غیبت صغری یا اوقات تقیه ندارد، مطابق اخبار سابقه و آینده.

علامه مجلسی رحمته الله در بحار، بعد از ذکر چند خبر که تحدید فرمودند حرمت را تا زمان ظهور، فرموده: «این تحدیدات صریح است در نفی قول آن که تخصیص داده این را به زمان غیبت صغری، به جهت اتکال بر بعضی تعلیلات مستنبطه و استبعادات وهمیه.»^۱

پنجم:

در کافی^۲ و کمال الدین^۳ به سند صحیح مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «صاحب این امر، مردی است که نام او را به اسم او نمی برد کسی، مگر کافر.»

فاضل صالح مازندرانی در شرح این خبر گفته که مراد به کافر در این جا، تارک اوامر و فاعل نواهی است، نه منکر پروردگار و مشرک به او جل جلاله و در آن، مبالغه ای است در تحریم تصریح به اسم آن جناب و شاید آن مختص باشد به زمان تقیه، به دلیل آن چه ذکر نمودیم در مواضع متفرقه و دلالت بعضی اخبار بر آن ظاهراً.^۴

مؤید این کلام است باقی نبودن تحریم در آن در جمیع اوقات و از زمان اتفاقاً و هرگاه

۱. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۲.

۲. کافی، ج ۱، ص ۳۳۳.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۴۸.

۴. شرح اصول کافی، ج ۶، ص ۲۳۷.

تخصیص به آن راه یافت، جایز است حمل آن بر آن چه ذکر نمودیم، پس دلیل نمی شود بر شمول تحریم مر تمام زمان غیبت را؛ انتهى.^۱

جهات ضعف این کلام بر ناظر مخفی نیست. خصوص، قرار دادن جواز در ایام ظهور را مخصّص عمومات ادلّه حرمت؛ با آن که در همه آنها، آن زمان را غایت تحریم قرار دادند؛ پس گاهی داخل نبود تا به اتفاق خارج شود و پیش از ظهور، قایلین به حرمت که جمهور علمای اند، هیچ زمانی را خارج نکردند و بر فرض تسلیم خروج زمانی سبب جواز تصرف در عام نمی شود و حمل بر تقیّه در بسیاری از آن ها راه ندارد، بلکه در معدودی که احتمال می رود، شبهه ای است که خواهیم گفت.

ششم:

در کافی^۲ و عیون و کمال الدین^۳ و غیبت شیخ طوسی^۴ و غیره،^۵ مروی است که حضرت امام علی النقی (علیه السلام) به ابوهاشم، داود بن قاسم جعفری فرمود: «خلف بعد از من، حسن، پسر من است. پس چگونه است حال شما با خلف بعد از خلف؟»
گفت که گفتیم: چرا؟ فدای تو شوم!

فرمود: «زیرا که شما نمی بینید شخص او را و حلال نیست برای شما ذکر او، به نام او.»

هفتم:

در کافی^۶ و کمال الدین^۷ از ریّان بن صلت، مروی است که گفت: شنیدم از حضرت

۱. شرح اصول کافی، ج ۶، ص ۲۳۷.

۲. کافی، ج ۱، ص ۳۲۸.

۳. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۸۱.

۴. الغیبه، ص ۲۰۲.

۵. کشف الغمه فی معرفة الائمه؛ ج ۲، ص ۲۰۲؛ علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۴۵؛ کفایة الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، صص ۲۸۸ - ۲۸۹.

۶. کافی، ج ۱، ص ۳۳۳.

۷. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۷۰.

رضای علیه السلام در حالتی که سؤال کرده بودند از آن جناب از قائم علیه السلام پس فرمود: «جسمش دیده نمی شود و به اسم، نام برده نمی شود.»

هشتم:

در کمال الدین^۱ مروی است که حضرت صادق علیه السلام فرمود به صفوان بن مهران: «مهدی از فرزندان من است. پنجم از فرزند هفتم، غایب می شود از شما شخص او و حلال نیست برای شما نام بردن او.» و همین خبر را در آن جا به سند دیگر، از عبدالله بن یغفور روایت کرده.

نهم:

نیز در کمال الدین^۲ روایت کرده از حضرت کاظم علیه السلام در ضمن ذکر قائم علیه السلام که فرمود: «مخفی می شود بر مردم ولادت او و حلال نیست برای ایشان نام بردن او، تا آن که ظاهر نماید او را خدای عزوجل. پس پر کند به او زمین را از داد، چنان چه پر شده باشد از جور و ظلم.»

دهم:

در آن جا^۳ و خزاز در کفایة الاثر^۴ روایت کردند از حضرت جواد علیه السلام که فرمود: «قائم ما علیه السلام آن کسی است که مخفی می شود بر مردم، ولادت او و غایب می شود از ایشان شخص او و حرام است بر ایشان نام بردن او و او هم نام رسول خدا صلی الله علیه و آله و هم کنیه او است.»

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۳۳.

۲. همان.

۳. همان، ص ۳۷۸.

۴. کفایة الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۲۸۱.

یازدهم:

در همان کتاب مروی است: «بیرون آمد در توقیعات صاحب الزمان - صلوات الله علیه - که ملعون است، ملعون است، کسی که مرا نام برد در محفل مردم.»^۱

دوازدهم:

در آن جا از محمد بن عثمان عمری - قدس الله روحه - مروی است که گفت: بیرون آمد توقیع به خط آن جناب که آن را می شناختم که هر که مرا نام برد در مجمعی از مردم به اسم من، پس بر او باد لعنت خدای تعالی!^۲

سیزدهم:

در آن جا مروی است از حضرت باقر علیه السلام که عمر پرسید از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام از حال مهدی و گفت: ای پسر ابی طالب! خبر ده مرا از مهدی که اسم او چیست؟^۳
فرمود: «اما اسم، پس نمی گویم، زیرا که حبیب من و خلیل من، وصیت کرد به من که او را به نام خبر ندهم تا آن که مبعوث فرماید او را خدای عزوجل و آن از اموری است که خدای در علم خود، آن را به رسول خود به ودیعت سپرده.»

چهاردهم:

شیخ حسن بن سلیمان حلّی در کتاب مختصر نقل کرده از سید حسن بن کبش که در کتاب خود روایت کرده به اسناد خود از حضرت صادق علیه السلام که آن جناب، اشاره فرمود به پسر خید، موسی علیه السلام و فرمود: «پنجم از فرزندان او غایب می شود شخص او و حلال نیست

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۸۲.

۲. همان، ص ۴۸۳.

۳. همان، ص ۳۰۷.

ذکر او به اسمش.^۱

و این اخبار کثیره معتبره که شرایط حجیت آنها تمام و مؤید است به اجماع منقول و شهرت محققه، وافی است در اثبات مدعا و با این حال مؤید است به چند چیز:

اول: آن که در تمام اخبار معراج که در آن جا خدای تعالی، اسامی یک یک از امامان را برای پیغمبر خود نام برده، همه را به نام اسم برده، جز حضرت مهدی علیه السلام که به لقب ذکر فرموده و آن اخبار بیاید متفرقاً در این باب و باب آینده.

دوم: آن که در جمیع اخبار نبویه که در آن جا رسول خدا صلی الله علیه و آله ذکر فرمودند نام هر یک از اوصیای خود را و جمله‌ای از آنها بیاید در باب پنجم، همه را به نام خود اسم بردند جز آن جناب را که به لقب یاد کردند یا فرمودند: هم نام من و حال آن که حضرت باقر و امام محمد تقی علیهما السلام نیز هم نام آن جناب بودند.

سوم: کثرت القاب شایعه متداوله آن جناب که پیش از ولادت و پس از آن در میان امت شایع بود. حتی آن که در جمیع امم سالفه که بشارت می دادند به ظهور آن جناب، چنان چه بیاید از خطبه روز غدیر رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «الآنه قد بشر به من سلف بین یدیه» و در نزد همه به این لقب معروف و در زیارت آن جناب است: «السلام علی مهدی الامم.»

[عدم جواز حمل اخبار مذکور بر تقیه]

اما حمل این اخبار بر تقیه، پس از جهاتی جایز نیست:

اول: آن که تمام محدثان خاصه و عامه این فقره را از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کردند که فرمودند: «اسم مهدی، اسم من است.» چنان چه به اسانید و ماخذ آن در باب چهارم اشاره خواهد شد. پس همه دانا بودند به اسم آن جناب، پس کیست آن که از او باید پنهان داشت؟ دوم: آن که در بسیاری از این اخبار و غیر آن با نهی مذکور به نبردن اسم، تصریح فرمودند که او هم نام رسول خدا صلی الله علیه و آله است و به این کلام راوی و سامع، دانا شدند به نام

اصلی؛ پس اگر تقیّه از آنها بود که دانا شدند و اگر از غیر است که باید ایشان در جای دیگر ذکر نکنند، پس عدم ذکر در آن مجلس، راهی ندارد بلکه لازم بود تنبیه ایشان که نکردند. سوم: آن که ذکر نکردن جناب خضر، اسم آن حضرت را در محضر شریف امیرالمؤمنین علیه السلام و اسم نبردن را از اجزای شهادت و صفات آن حضرت قرار دادن و هم چنین اسم نبردن رسول خدا صلی الله علیه و آله برای جنود یهودی خیبری، قابل حمل بر تقیّه نیست. چهارم: آن چه گذشت که غایت زمان این حرمت را ظهور قرار دادند و این جمع نشود با آن که حرمت دایر مدار خوف باشد.

پنجم: آن که اگر مجرد ذکر این اسم منشأ خوف و فساد بود به ملاحظه آن که جبارین در صدد قمع و قتل آن جناب بودند، چون به ایشان خبر رسیده بود که زوال ملک جبارین و انقطاع دولت ظالمین بر دست آن حضرت است، پس بهتر آن بود که به هیچ اسم و لقب معروفی ذکر نشود خصوص لقب مهدی که در همه آن وعده‌ها و وعیده‌های نبوی، آن جناب به این لقب ذکر شده و معروف شده بود به آن، تا آن که پسر خطاب از امیرالمؤمنین علیه السلام از حال مهدی می‌پرسد و عبدالملک از زهری و منصور از سیف، چنان چه بیاید. پس در اختصاص به این اسم راهی نباشد، جز بودن آن از اسرار مکنونه و خصایص الهیه؛ مثل بودن امیرالمؤمنین از خصایص جدّ بزرگوارش.

بعضی احتمال دادند که شاید سبب حرمت، آن باشد که عوام، به شنیدن آن، معتقد اهل کتاب شوند که می‌گویند پیغمبر آخر الزمان، بعد از این ظاهر خواهد شد. اما آن چه دلالت بر جواز می‌کند، چند خبر است که به حسب سند یا متن، ضعیف اند، مثل خبری که در لقب سیّد گذشت که کنیز خیزرانی گفت: «نرجس خاتون در حیات امام حسن علیه السلام وفات کرد و بر سر قبر او لوحی بود که در آن نوشته بود: «هذا قبر امّ محمّد.» این قبر مادر «م ح م د» است.

این خبر، علاوه بر ضعف سند و مجهول بودن راوی و معلوم نبودن نویسنده و دلالت نکردن نوشتن بر جواز گفتن، معارض است با چند خبر که بعضی بیاید در باب ششم که نرجس خاتون بعد از وفات آن حضرت، حیات داشت و احتمال می‌رود که امّ محمّد، کنیه

نرجس خاتون باشد.

پس دلالتی بر مدعی نخواهد داشت و در خبر همین کنیزک است که اسم مادر آن حضرت، صقیل بود.

و در کمال الدین^۱ صدوق مروی است که صقیل در وقت وفات حضرت عسکری^{علیه السلام} حاضر بود و او، آب را با مصطکی جوش داد و خدمت آن جناب آورد بعد از نماز صبح و نیاشامیده وفات کرد و مثل خبر لوح، و آن اگر چه در نهایت اعتبار است ولیکن در متن آن اختلاف بسیار است.

و در بسیاری از آن، به لقب و کنیه ذکر شده، اگر کسی بخواهد، به جلد نهم بحار مراجعه کند که بیشتر آنها را ضبط کرده علاوه ذکر در آن لوح که از اسرار مخزونه است و جز جابر کسی او را ندید، دلالت بر جواز گفتن نمی کند و به طریقی که صدوق^۲ روایت کرده، اسم مذکور است ولیکن بعد از ذکر خبر فرموده، خبر چنین رسیده و آن چه من به او اعتقاد دارم، نهی است از نام بردن آن جناب و مثل خبری که از علی بن احمد نقل شده که در مسجد کوفه، سنگریزه را دید که در آن، این اسم مبارک نقش شده بود به حسب خلقت! و ضعف دلالت آن نیز واضح است.

و روایت ابی غانم که حضرت را فرزندی شد و او را فلان اسم گذاشت و معلوم است که در نام بردن او، یا مثل او از روایت غیر معروفین، حجّتی نباشد و خصوص که نام نهادن، غیر از نام بردن است و بعضی ادعیه که به اسم، مذکور شده و آن، علاوه بر قلت و معارضة با بیشتر آنها که به لقب ذکر شده و معلوم نبودن رسیدن به این نحو. چه احتمال می رود که امام اول را اسم بردند و باقی را حواله به خواننده کردند؛ چنان چه در مواضع بسیار تصریح شده.

پس برگشت آن، به نادانی راوی باشد که دلالت بر جواز در غیر آن موضع نکند و اضعف از همه، استشهاد به کنیه امام حسن^{علیه السلام} که ابی محمد است، چه کنیه برای آن جناب،

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۷۴.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۰۷.

به منزله اسم علم شده و التفاتی در آن به ولد نیست. مثل ابوالحسن اول و ابوالحسن دوم و اجزای اعلام مرگبه، دلالت بر جزء معنی نکنند، مثل عبد شمس و ابی بکر و امثال آنها و بالجمله دست برداشتن از آن اخبار صحیحة صریحة مؤیّده به اجماع و شهرت و وجوه سابقه به جهت این رقم اخبار، خروج است از قانون استدلال و طریقه فقها و در این مقام، بعضی مباحث علمیه بود که با کتاب فارسی مناسبت نداشت.

صد و سی و هفتم: منیة الصابرين

در هدایه^۱ از القاب شمرده شده.

صد و سی و هشتم: منتقم

در آن جا^۲ و در مناقب قدیمه از القاب شمرده و در خطبة غدیریة رسول خدا ﷺ است در اوصاف آن جناب: «الا انه المنتقم من الظالمین.»

در خبر طولانی مشهور جارود بن منذر است به روایت ابن عیاش در مقتضب^۳ که رسول خدا ﷺ فرمود:

در آن شب که مرا به آسمان بردند، خداوند وحی نمود به من که سؤال کنم از رسولانی که پیش از من، مبعوث شدند. پس گفتم: «بر چه مبعوث شدید؟» گفتند: «بر نبوت تو و ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام و ائمه علیهم السلام که از شما خواهند بود.» آن گاه وحی نمود به من: «ملتفت شو از طرف راست عرش!» پس ملتفت شدم و دیدم علی و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و مهدی را در

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. همان.

۳. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۳۸.

پایابی از نور، که نماز می کردند. پس پروردگار تبارک و تعالی به من فرمود: «این ها حجت من اند برای اولیای من و این - یعنی مهدی علیه السلام - منتقم است از اعدای من.»
 و در عِلل الشرایع^۱ مروی است از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «آگاه باشید که هرگاه قائم ما خروج کند، زنی را برمی گردانند به سوی او، تا او را حدّ و انتقام کشد برای دختر محمّد صلی الله علیه و آله فاطمه علیها السلام.»

راوی پرسید: چرا او را حدّ می زنند؟

فرمود: «برای افترای او، بر مادر ابراهیم.»

پرسید: چرا آن را خداوند تأخیر انداخت برای قائم علیه السلام؟

فرمود: «زیرا که خداوند تبارک و تعالی، مبعوث فرمود محمّد مصطفی صلی الله علیه و آله را رحمت و مبعوث فرمود قائم علیه السلام را نقت.»

در کافی^۲ مروی است از آن جناب که فرمود: «هرگاه تمنا می کند یکی از شماها قائم علیه السلام را، پس تمنا کند آن را در عافیت. زیرا که خداوند مبعوث فرمود محمّد صلی الله علیه و آله را رحمت و مبعوث می فرماید قائم علیه السلام را نقت.»

در کمال الدین^۳ مروی است که آن حضرت، در سنّ سه سالگی به احمد بن اسحاق فرمود: «انا بقیة الله في ارضه والمنتقم من اعدائه.»

صد و سی و نهم: مهدی صلوات الله علیه

که اشهر اسما و القاب آن حضرت است در نزد جمیع فرق اسلامیة.^۴

شیخ طوسی در غیبت^۵ خود روایت کرده از ابی سعید خراسانی که او سؤال نمود از

جناب صادق علیه السلام: به چه جهت نامیده شده آن جناب به مهدی؟

۱. عِلل الشرایع، ج ۲، ص ۵۸۰.

۲. الکافی، ج ۸، ص ۲۳۳.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۸۴.

۴. ر.ک: همان، ص ۳۵.

۵. الغیبة، ص ۴۷۱.

فرمود: «زیرا که او هدایت می‌کند مردم را به سوی هر امر مخفی.»
 شیخ مفید در ارشاد^۱ روایت کرده از آن جناب که فرمود: «قائم علیه السلام را مهدی نامیدند به جهت آن که هدایت می‌نماید به سوی امری که از او گم شده‌اند.»
 یوسف بن یحیی السلمی در کتاب عقد الدرر فی الاخبار الامام المنتظر^۲ از جناب باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: «مهدی را، مهدی می‌گویند زیرا که هدایت می‌کند به سوی امری خفی و بیرون می‌آورد تورات و انجیل را از زمینی که آن را انطاکیه می‌گویند.»
 به روایت دیگر فرمود: «نامیده شده به مهدی، زیرا که او هدایت می‌کند به سفرها از تورات. پس بیرون می‌آورد آنها را از کوه‌های شام و دعوت، می‌کند به سوی آنها یهود را. پس اسلام می‌آورند برای این کتب، قریب سی هزار نفر.»^۳
 به روایت دیگر: «او را مهدی می‌نامند به جهت آن که هدایت می‌کند به سوی کوهی از کوه‌های شام. پس بیرون می‌آورد از آن جا سفرها از تورات و محاجّه می‌کند با آنها با یهود؛ پس اسلام می‌آورد بر دستش، جماعتی از یهود.»^۴
 در این اخبار، اشکالی است. زیرا که آن چه فرمودند با معنی هادی مناسبت دارد که به معنی راه‌نماینده است، نه با مهدی که به معنی هدایت یافته است به راه راست و به ضمّ میم هم نشاید، زیرا که او کسی است که هدیه برای کسی می‌فرستد و توضیح جواب از این اشکال، در لقب هادی خواهد شد. ان شاء الله تعالی.

صد و چهلم: عبدالله

از اسامی مبارکه آن حضرت است، چنان چه در اسم احمد گذشت که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «اسم مهدی، احمد و عبدالله و مهدی است علیه السلام.»^۵

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۳.

۲. عقد الدرر فی الاخبار المنتظر، ص ۴۰.

۳. همان.

۴. همان، صص ۴۰ - ۴۱.

۵. الغیبه، شیخ طوسی، ص ۴۵۴.

صد و چهل و یکم: مؤمل

شیخ کلینی و طوسی^۱ روایت کردند از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام «در آن وقت که حجّت علیه السلام متولد شده که فرمود: «گمان کردند ظلمه که ایشان مرا می کشند تا این که قطع کنند این نسل را. پس چگونه دیدند قدرت خداوند را؟ و ناامید او را مؤمل.» و ظاهر آن است که به فتح میم دوم باشد، یعنی آن که خلائق، آرزوی او را دارند و در ندبه اشاره به این مضمون شده: «بنفسي أنت من امنيّة شائق يتمني من مؤمن و مؤمنة ذكراً فحناً»

صد و چهل و دوم: منتظر

در کمال الدین^۲ مروی است از امام محمد تقی علیه السلام که فرمود: «امام بعد از حسن علیه السلام پسر او، قائم به حق است که منتظر است.»
 راوی پرسید: چرا او را منتظر نام کرده اند؟
 فرمود: «برای آن که برای او است غایب شدنی که بسیار خواهد بود روزهای آن و به طول خواهد کشید مدت آن. پس انتظار خواهند کشید خروج او را مخلصان و انکار خواهند کرد او را شک کنندگان و استهزا خواهند نمود به یادکردن او جاحدین و دروغ خواهند گفت وقت قرار دهندگان و هلاک خواهند شد در آن غیبت، شتاب کنندگان و رستگاری خواهند یافت در آن ایام، تسلیم کنندگان یعنی آنان که گردن به تسلیم گذارند و به چون و چرا که سبب توقف چیست و چرا خروج نمی کند، کار ندارند. و بنابراین خبر، منتظر به فتح ظا است؛ یعنی انتظار برده شده که همه خلائق پیوسته منتظر مقدم اویند.»

صد و چهل و سوم: ماء معین

یعنی آب ظاهر جاری بر روی زمین.

۱. الغيبة، ص ۲۲۳. شیخ طوسی از مرحوم کلینی نقل می کند و در کافی این حدیث یافت نشد.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۸.

در کمال الدین^۱ و غیبت^۲ شیخ روایت شده از جناب باقر علیه السلام که در آیه شریفه «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَأْوُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ»^۳ خبر دهید که اگر آب شما فرو رفت در زمین، پس کیست که بیاورد برای شما آب روان؟ فرمود: «این آیه نازل شده در قائم علیه السلام. می فرماید خداوند: اگر امام شما غایب شد از شما که نمی دانید او در کجاست، پس کیست که بیاورد برای شما امام ظاهری که بیاورد اخبار آسمان و زمین و حلال خداوند عزوجل و حرام او را؟»

آن گاه فرمود: «والله! نیامده تاویل این آیه و لابد خواهد آمد تاویل آن.»

قریب به این مضمون چند خبر دیگر در آن جا و در غیبت نعمانی^۴ و تاویل الآیات هست و وجه مشابهت آن جناب، به آب که سبب حیات هر چیزی است ظاهر است؛ بلکه آن حیاتی که به سبب آن وجود معظم آمده و می آید به چندین رتبه، اعلی و اتم و اشد و ادوم از حیاتی است که آب آورد، بلکه حیات خود آب، از آن جناب است.

در کمال الدین^۵ روایت شده از امام باقر علیه السلام که در آیه شریفه: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا...»^۶ بدانید که خدای تعالی زنده می کند زمین را بعد از مردنش؛ فرمود: «خداوند زنده می کند به سبب قائم علیه السلام زمین را بعد از مردنش به سبب کفر اهلش و کافر مرده است.»^۷

به روایت شیخ طوسی در آیه مذکوره: «خداوند اصلاح می کند زمین را به قائم آل محمد علیه السلام بعد از مردنش، یعنی بعد از جور اهل مملکتش.»

مخفی نماند که چون در ایام ظهور، مردم از این سرچشمه فیض ربانی به سهل و آسانی

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۲۶.

۲. الغیبة (شیخ طوسی)، ص ۱۵۸.

۳. سوره ملک، آیه ۳۰.

۴. الغیبة، ص ۱۷۶.

۵. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۶۸.

۶. سوره حدید، آیه ۱۷.

۷. الغیبة، ص ۱۷۵.

استفاضه کنند و بهره برند، مانند تشنه‌ای که در کنار نهر جاری گوارایی باشد که جز اغتراف، حالت منتظره نداشته باشد، لهذا از آن جناب، تعبیر فرمودند به «ماء معین». در ایام غیبت که لطف خاص حق، از خلق برداشته شد، به جهت سوء کردارشان، باید رنج و تعب و عجز و لابه و تضرع و انابه از آن جناب، فیضی به دست آورد و خیری گرفت و علمی آموخت. مانند تشنه‌ای که بخواهد از چاه عمیق، تنها به آلات و اسبابی که باید به زحمت به دست آورد، آبی کشید و آتشی فرونشاند. لهذا تعبیر فرمودند از آن حضرت به بئر معطله و مقام را گنجایش شرح زیاده از این نیست.

صد و چهل و چهارم: مخبر بما یعلن

صد و چهل و پنجم: مجازی بالاعمال

اول را در مناقب قدیمه و هدایه^۱ و ثانی را در هدایه^۲ از القاب آن جناب شمرده‌اند.

صد و چهل و ششم: موعود

در هدایه^۳ آن را از القاب شمرده.

شیخ طوسی^۴ روایت کرده از حضرت سجاد^{علیه السلام} که در آیه شریفه: «وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ»^۵؛ و در آسمان است رزق شما و آنچه وعده کرده می‌شوید و به شما وعده داده‌اند؛ «فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ»^۶؛ پس، قسم به پروردگار آسمان و زمین که آن حق است مثل آن که شما سخن گوید؛ فرمود: «این

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸؛ (در الهدایة الكبرى، «المحیط بمالم یعلن» و در دلائل الامامة، ص

۵۰۲، «المخبر بمالم یعلم» ذکر شده است.)

۲. همان.

۳. همان.

۴. الغیبة، ص ۱۷۶.

۵. سورة ذاریات، آیه ۲۲.

۶. همان، آیه ۲۳.

برخاستن و خروج قائم آل محمد علیه السلام است.»

از ابن عباس نیز مثل آن را نقل کرده^۱ و احتمال می‌رود که غرض آن حضرت، تأویل رزق در آیه باشد به ظهور آن جناب که به سبب نشر ایمان و حکمت و انواع علوم و معارف است که حقیقت رزق و مدد حیات انسانی و عیش جاودانی است؛ چنان چه طعام را در آیه شریفه «فَلْيَنْظُرُ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ»^۲ تفسیر فرمودند به علم و آن چه بعد از آن ذکر شده از حبّ و انگور و زیتون و نخل و بساتین و چراگاه و غیره، به انواع علوم. در غیبت نعمانی^۳ روایت شده است از امام باقر علیه السلام که فرمود: «در زمان آن حضرت حکمت داده می‌شود به خلق تا به آن جا که زن، در خانه خود، حکم می‌کند به کتاب خداوند و سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم.»

یا آن که مقصود تفسیر «وَمَا تُوْعَدُونَ» باشد، یعنی: «آن موعودی که به شما داده شده و جمیع انبیا، امت‌های خود را به آمدن او وعده دادند، آمدن آن جناب است چنان چه در زیارت آن جناب است: «السلام علی المهدی الذی وعد الله به الامم ان یجمع به الکلم.»

در یکی از زیارات جامعه است در اوصاف آن جناب: «والیوم الموعود و شاهد و مشهود.»

صد و چهل و هفتم: مظهر الفضایح

صد و چهل و هشتم: مبلی السرائر

اول را در مناقب قدیمه و هدایه^۴ و ثانی را در هدایه^۵ از القاب آن جناب شمرده و از سیر در سیره آن حضرت، حقیقت این دو لقب معلوم می‌شود.

۱. الغیبة، ص ۱۷۶.

۲. سورة عبس، آیه ۲۴.

۳. الغیبة، ص ۲۳۹.

۴. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۵. همان.

در غیبت نعمانی^۱ از جناب صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: «در بین آن که مرد بالای سر حضرت قائم علیه السلام ایستاده و به او^۲ امر و نهی می فرماید که فرمان می دهد که او را در پیش روی حضرت بیاورند، پس او را به آن جا می آورند. ناگاه حکم می کند که گردش را بزنند. پس نمی ماند در خاققین چیزی مگر آن که از او می ترسد.»

در روایت دیگر: «در همان جا که ایستاده، امر می فرماید که گردش را بزنند.»

صد و چهل و نهم: مبدء الآيات

چنانچه در هدایه^۳ است؛ یعنی ظاهر کننده آیات خداوند یا محل بروز و ظهور آیات الهیه؛ چه از آن روز که بساط خلافت در زمین گسترده شد و انبیا و رسل به آیات بینات و معجزات باهرات، برای هدایت خلق بر آن بساطت پانهاده و در مقام ارشاد و اعلاى کلمه حق و ازهاق باطل برآمده، برای احدی، خدای تعالی چنین تکریم و اعزاز نفرمود و با احدی آن مقدار آیات نفرستاد که برای مهدی خود - صلوات الله علیه - فرستاده و روانه خواهد کرد.

عمری به این طولانی که خدای داند که به کجا خواهد کشید، چون ظاهر شود در هیأت و سن مردان سی ساله و پیوسته ابری سفید بر سرش سایه افکند و به زبان فصیح، از او ندا رسد: «او است مهدی آل محمد علیهم السلام» بر سر شیعانش دست گذارد عقولشان کامل شود. در اردوی مبارکش، عسکری باشد از ملایکه که ظاهر باشند و مردم ببینند؛ چنانچه تا عهد ادریس نبی علیه السلام می دیدند و عسکری از جن و در اردویش طعام و شرابی نباشد جز سنگی حمل شود که طعام و شرابشان از آن باشد.

از نور جمالش زمین چنان نورانی و روشن شود که به مهر و ماه حاجت نیفتد. شر و ضرر از درندگان و حشرات برد و خوف و وحشت از میان آنها برخیزد. زمین، گنج های

۱. الغیبة، ص ۲۳۹.

۲. ظاهراً کلمه [به او] زاید باشد. ر. ک: همین منبع، یاورقی ۴.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

خود را ظاهر نماید و چرخ از سرعت سیر بماند و عسکرش از روی آب، راه روند و کوه و سنگ، کافری را که به آنها خود را مخفی کردند، نشان دهند و کافر را به سیما بشناسند و بسیاری از مردگان در رکاب مبارکش باشند و شمشیر بر فرق زنده‌ها زنند و غیر این‌ها از آیات عجیبه و هم چنین آیاتی که پیش از ظهور و خروج ظاهر شود که عدد آنها احصا نشود و بسیاری از آن در کتب غیبت ثبت شده که همه آنها مقدمه آمدن آن جناب است و عشری از آن، برای آمدن هیچ حجتی ظاهر نشده.

صد و پنجاهم: محسن

صد و پنجاه و یکم: منعم

صد و پنجاه و دوم: مفضل

هر سه را در هدایه^۱ از القاب شمرده و هر سه آنها از اسماء حسنی است که خدای تعالی آن جناب را مظهر اعظم آنها قرار داده.

چنان چه سید جلیل علی بن طاوس، در کتاب اقبال به سند صحیح روایت کرده، در خبر طولانی که چون رسول خدا ﷺ به نجران رفت برای دعوت نصاری آن جا، علمای ایشان جمع شدند برای تحقیق صدق دعوی آن جناب و کتب آسمانی را حاضر کردند و تفتیش نمودند. از آن جمله در صحیفه کبرای حضرت آدم صلی الله، که در آن سپرده شده بود علم ملکوت خداوند جل جلاله و آن چه آفرید در آسمان و زمین خود. پس در مصباح دوم آن یافتند، بعد از فقراتی چند که:

آن گاه آدم نظر کرد به سوی نوری که درخشید. پس سد کرد فضای شکافته شده را پس گرفت مطالع مشارق را. پس سیر نمود به همین نحو تا آن که گرفت تمام مغارب را. آن گاه بالا رفت تا آن که رسید به ملکوت آسمان. نظر نمود، پس دید که آن نور محمد ﷺ است و دید جمیع اکناف، از بوی خوش آن معطر شدند و دید چهار نور را که اطراف آن نور را گرفتند، از راست و چپ و پیش رو و پشت سر که شبیه ترین چیزها بودند

به آن نور، در نور و در پی آنها بودند نورهایی که استمداد می نمودند از آن انوار و دیدند که این انوار، شبیه اند به آنها در ضیاء و عظمت و خوشبویی.

آن گاه نزدیک شد به آن انوار و احاطه نمود به آن و اطراف آن را گرفت و نظر نمود، پس دید انواری را که بعد از آن بود، به عدد ستاره‌ها و به غایت، پست تر از مراتب آن انوار سابقه و پاره‌ای از این انوار، روشن تر از بعضی و با نورانیت به غایت با یکدیگر متفاوت بودند.

آن گاه ظاهر شد سیاهی مانند شب و چون سیل رو آورد از هر طرفی و جهتی و چنان رو آوردند تا این که پر کردند صحراها و تپه‌ها را و دید که آنها قبیح‌ترین چیزهاست در صورت و هیأت و متعفن‌ترین آنها در بو.

پس متحیر کرد آدم را آن چه دید از این‌ها و گفت: «ای علام الغیوب! و ای غافر الذنوب! و ای صاحب قدرت قاهره و مشیت عالیه! کیست این خلق سعیدی که ارجمند و بلند مرتبه نمودی او را بر عالمیان؟ و کیست این نورهای منیفه که جوانب آن را گرفتند؟»
وحی فرستاد خداوند به سوی او: «ای آدم! این و این‌ها وسیله تو آند و وسیله هر کس که نیک بخت کردم از خلق خود.

این‌ها سابقین مقربین شافعین اند که شفاعتشان پذیرفته است.

این احمد است. سید ایشان و سید مخلوقات؛ من به علم خود، او را برگزیدم و جدا کردم اسم او را، از اسم خود.

منم محمود و اوست محمد.

و این صنوا و وصی او، تقویت کردم او را به او و گرداندم برکات خود و تطهیر خود را در عقب او.

این است سیده کنیزان من و باقیمانده از احمد، پیغمبر من و این دو سبط و دو خلف اند مرا ایشان را و این ذواتی که نورشان شکافت آن انوار را، بقیه ایشان است.

آگاه باش! که هر کدام را برگزیدم و از آرایش پاک نمودم و بر هر یک برکت و رحمت خود را فرستادم و به علم خود قرار دادم، هر یک را پیشوای بندگان خود و نور بلاد خود.»

پس نظر نمود، پس دید شب‌چی را در آخر ایشان که می‌درخشید در این صفحه، چنان که می‌درخشد ستاره صبح از برای اهل دنیا.

خداوند تبارک و تعالی فرمود: «و به این بنده سعید خود باز می‌کنم غل‌ها را از بندگان خود و برمی‌دارم بار را از ایشان و پر می‌نمایم زمین خود را به وجود او از مهربانی و رأفت و عدل، چنان که پر شده پیش از او از قسوت و جور.»^۱

همچنین در آن خبر شریف است: آن جماعت به صلوة^۲ ابراهیم علیه السلام مراجعه کردند و در آن جا مذکور بود که خداوند، به میراث داد به آن حضرت، تابوت آدم علیه السلام را که متضمن بود هر علمی را که خداوند تفضل فرموده بود به آن بر جمیع ملایکه.

پس، نظر نمود ابراهیم در آن تابوت و پس دید در آن خانه‌هایی به عدد صاحبان عزم از پیغمبران و رسولان و اوصیای ایشان بعد از ایشان و نظر نمود، پس دید خانه محمد صلی الله علیه و آله و سلم را آخر انبیا و از راست او، علی ابن ابی طالب علیه السلام را که دامان او را گرفته. پس شکل عظیمی را که نورش می‌درخشید و در آن بود که این صنو او و وصی او است که مؤید است به نصر. ابراهیم علیه السلام عرض کرد: «الهی و سیدی! کیست این خلق شریف؟»

خداوند به او وحی کرد: «این بنده من و برگزیده من، فاتح خاتم است و این است وصی وارث او.»

گفت: «ای پروردگار من! کیست فاتح خاتم؟»

فرمود: «این محمد صلی الله علیه و آله و سلم برگزیده من و اول مخلوق من و حجت بزرگ من در آفریدگان من. پیغمبرش کردم و او را برگزیدم. در آن گاه که آدم میان گل و جسد بود.»^۳

تا این که می‌فرماید: و نظر نمود ابراهیم، پس دوازده بزرگ را دید که از غایت نیکویی شکل، نزدیک بود که نور از آن درخشان شود؛ پس سؤال کرد از پروردگار عزوجل خود و گفت: «پروردگارا! مرا خبر ده به نام‌های این صورت‌ها که مقرون است به دو صورت

۱. اقبال الاعمال، ج ۲، صص ۳۳۴ - ۳۳۶.

۲. ظاهراً: صحیفه.

۳. همان، ص ۳۳۸.

محمد ﷺ و وصی او - صلوات الله علیهما - .^۱

وحی فرستاد خداوند به سوی او: «این، کنیز من و باقیمانده پیغمبر من است، فاطمه صدیقه زاهره و قرار دادم او را با خلیل او عصبه‌ای از برای پیغمبر خود و این دو حسنانند و این فلان است و این فلان، مهدی و این کلمه من است که به او منتشر می‌کنم رحمت را در بلاد خود و به او بیرون می‌آورم دین خود و بندگان خود را بعد از یأس و ناامیدی ایشان که من، ایشان را به فریاد برسم الخ.»^۲

کافی است در این مقام، مضمون خبر شریف که ابن طاوس آن را از اصل کتاب عمل ذی الحجّه حسن بن اسماعیل بن اشناس برداشته و او از معروفان قدما است و معروف به ابن اشناس، صاحب یکی از نسخ صحیفه کامله‌ای که در ترتیب و مقدار و کلمات با نسخه متداوله، مغایرت بسیار دارد و محلّ اختلاف آن در محلّش مذکور است و از آن چه ذکر شد معلوم می‌شود وجه لقب.

صد و پنجاه و سوم: منان

چنان چه در هدایه^۳ است و آن نیز چون اسامی مبارکه سابقه، از اسماء حسنی است و در ید باسطه خبری ذکر می‌شود مناسب مقام.

صد و پنجاه و چهارم: موتور

در چند خبر شریف، به این لقب مذکور شده و موتور به والد آن است که پدرش کشته شده و خونخواهی او نشده.

مجلسی^۴ فرموده: «مراد به والد، یا حضرت عسکری^۵ است یا جناب امام حسین^۶»

۱. اقبال الاعمال، ج ۲، صص ۳۳۸ - ۳۳۹.

۲. اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۳۳۹.

۳. لقب مذکور در کتاب «الهدایة الکبری» یافت نشد.

یا جنس والد، که شامل باشد همه ائمه علیهم السلام را.^۱ در خبری موتور باییه دارد. آن هم مثل سابق است و چون طلب خون امامان گذشته نشد وارث امامت به آن جناب رسید، آن حق، منتقل به آن حضرت شد و طلب خون جمیع را خواهد کرد. بلکه چون وارث جمیع انبیا و مرسلین و اوصیای راشدین است، طلب خون تمام را خواهد کرد که شهید شدند. چنان چه در دعاهای ندبه صریحاً مذکور است و به ملاحظه‌ای، تمام آنها به منزله والدند برای آن جناب که از همه ارث برده. پس، موتور است به تمام آن سلسله علیّه الهیه.

در غیبت نعمانی^۲ روایت شده است از امام صادق علیه السلام، در حدیثی که فرمود به ابوبصیر: «ای ابامحمد! به درستی که قائم علیه السلام خروج می‌کند، موتور خشمناک؛ بر بدن او است پیراهن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که بر بدن آن جناب بود روز احد، یعنی آن پیراهن خون آلود.» چنان چه بیاید در وارث.

صد و پنجاه و پنجم: مدبر

در مناقب قدیمه از القاب آن حضرت شمرده.

صد و پنجاه و ششم: مأمور

چنان چه در آن جا است.

صد و پنجاه و هفتم: مقدره

چنان چه در هدایه^۳ است و آن به معنی توانایی است. چه از کثرت بروز و ظهور عجایب، قدرت‌های الهیه از آن جناب، به حدی رسیده که گویا عین قدرت شده؛ چنان چه

۱. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۷.

۲. الغیبة، ص ۳۰۷.

۳. لقب مذکور در کتاب «الهدایة الکبری» یافت نشد.

اطلاق عدل و قسط بر آن جناب که گذشت، به همین ملاحظه است.

صد و پنجاه و هشتم: مأمول

چون مؤمّل، یعنی آن که آرزو و امید او را دارند. چنان چه در غیبت نعمانی^۱ از امام صادق^{علیه السلام} مروی است که بعد از ذکر جمله از علامات، فرمود: «آن گاه بر می خیزد قائم مأمول و امام مجهول.» الخ.

در غیبت فضل فرمود: سلطان مأمول.

در زیارت مأثوره آن جناب است: «السلام علیک ایها الامام المأمول.»

در مصباح شیخ طوسی^۲ و غیره^۳ مروی است از عاصم بن حمید که حضرت صادق^{علیه السلام} فرمود و ذکر نمود عملی برای حاجت که آن روزه گرفتن روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه و غسل و پوشیدن لباس نظیف و رفتن بر بام خانه و کردن دو رکعت نماز است و خواندن دعایی که یکی از فقرات آن، این است: «متقرب می شوم به تو به بقیة باقی، مقیم بین اولیای خود که پسندیدی او را برای نفس خود، طیب طاهر، فاضل خیر، نور زمین و عماد او و رجای این امت و سید ایشان، آمر به معروف و ناهی از منکر، ناصح امین که مؤدی است از پیغمبران خاتم اوصیا، نجباء طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین.»

صد و پنجاه نهم: مفرج اعظم

در هدایه^۴ و مناقب قدیمه از القاب شمرده.

شیخ مسعودی در اثبات الوصیة^۵ و حضینی در کتاب خود غیر از هدایه^۶ روایت

۱. الغیبة، ص ۲۷۵.

۲. مصباح المتهدجد، ص ۳۲۸.

۳. بحار الانوار، ج ۸۷، ص ۳۲.

۴. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸؛ (در کتاب الهدایة الكبرى «الفرج الاعظم» ذکر شده است.

۵. اثبات الوصیه للإمام علی بن ابی طالب^{علیه السلام}، ص ۲۶۷.

۶. ر.ک: الهدایة الكبرى، ص ۳۶۴.

کردند از جناب رضا علیه السلام که فرمود: «هرگاه غایب شد عالم شما از میان شما، پس منتظر باشید فرج اعظم را.»

صد و شصتم: مضطر

در تفسیر علی بن ابراهیم^۱ مروی است از جناب صادق علیه السلام که در آیه شریفه «أَمَّنُ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ...»^۲ که نازل شده در حق قائم علیه السلام، او است والله مضطر!؛ فرمود: «هرگاه دو رکعت نماز بخواند در مقام، یعنی مقام ابراهیم علیه السلام و خدای را بخواند، پس اجابت می‌کند او را و برطرف می‌کند سوء را و می‌گرداند او را خلیفه زمین.»

در تأویل الآیات^۳ شیخ شرف الدین مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرموده در آیه مذکوره: «آن، نازل شده در قائم علیه السلام، چون خروج کند، عمامه بر سر نهد و در مقام، نماز کند و به سوی پروردگار خود تضرع نماید. پس هرگز رایتی از او برنگردد؛ یعنی به هر جا فرستند، فتح کند.»

نیز از جناب صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: «به درستی که قائم علیه السلام چون خروج کند، داخل مسجد الحرام شود و رو به کعبه نماید و پشت به مقام ابراهیم علیه السلام، آن گاه دو رکعت نماز به جای آرد، آن گاه برخیزد پس بگوید:

ای مردم! من سزاوارترین مردمم به آدم.

من سزاوارترین مردمم به ابراهیم.

من سزاوارترین مردمم به اسماعیل.

و ای مردم! من سزاوارترین مردمم به محمد صلی الله علیه و آله و سلم.

آن گاه دست‌های خود را به آسمان بلند کند، پس دعا نماید و تضرع کند تا این که به رو

۱. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۱۲۹.

۲. سوره نمل، آیه ۶۲.

۳. تأویل الآیات، ص ۳۹۹.

در افتد و این است قول خدای عزوجل: «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ...» الخ.^۱

صد و شصت و یکم: من لم يجعل الله له شبيهاً

در مناقب قدیمه از القاب آن جناب شمرده.

در هدایه^۲ سمیاً نقل کرده و تفسیر نموده به «شبیها» و از فی الجملة تأمل در این باب و باب آینده، معلوم می شود که احدی، شبیه و نظیر آن جناب نبوده و به رتبه عزت و جلالش نرسیده و نخواهد رسید.

صد و شصت و دوم: مقتصر

در مناقب قدیمه از القاب شمرده و شاید مراد، این باشد که جمیع انبیا و اوصیای گذشته در ایام ریاست و عزلت، مبتلا بودند به معاشرت و مؤانست و مصاحبت، بلکه مواصلت و مناکحت با منافقین و فاسقین و مأمور بودند به مدارات و مؤالفت با آنها، به جهت حفظ و بقای دین و عصابة مؤمنین.

لکن حضرت مهدی - صلوات الله علیه - اقتصار خواهد فرمود از انصار و اعوان و مصاحب به مؤمنین مخلصین و عباد صالحین که خدای تعالی از ایشان مدح فرموده و خبر داده که ﴿...عِبَاداً لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ...﴾^۳ چنان چه عیاشی روایت کرده^۴ و به قول خود [خدای تعالی] ﴿...أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾^۵ چنان چه علی بن ابراهیم روایت کرده.^۶

رشته الفت و مجالست و مؤانست با کفار و منافقین، بالمره گسسته خواهد شد. صالح

۱. تأویل الآیات، ص ۳۹۹.

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. سورة اسراء، آیه ۵.

۴. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۸۱.

۵. سورة انبیاء، آیه ۱۰۵.

۶. تفسیر القمی، ص ۷۷.

و طالح و طیب و خبیث از یکدیگر جدا شوند و هرگز به احدی از ایشان مستعین نشود؛ چنان چه بسیار می شد که جدا کرمش، به اعانت منافقین جهاد می کرد با مشرکین و احتمال می رود که کلمه مذکوره «منتصر» باشد، یعنی دادگیرنده و از آیه شریفه اخذ شده باشد که: «وَلَمَنْ اَنْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيْلٍ»^۱ چنان چه در تفسیر قمی^۲ مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «یعنی قائم علیه السلام و اصحاب او. قائم علیه السلام چون خروج کرد، داد گیرد از بنی امیه و از کذابین و ناصبیان.»

صد و شصت و سوم: المصباح الشدید الضیاء

چنان چه در لقب بیست و هشتم گذشت.

صد و شصت و چهارم: ناقور

ناقور، صور است، مانند شاخ و مثل آن که در او می دمند.

در غیبت نعمانی^۳ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود در آیه شریفه «فَاِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ»^۴: «پس هرگاه دمیده شد در صور؛ که از برای ما امامی است مستقر، پس هرگاه اراده فرمود خدای عزوجل اظهار امر خود را، بیفکند در دلش، پس ظاهر شود پس خروج کند به امر خدای عزوجل.»

در تفسیر سیّاری،^۵ مروی است از آن جناب علیه السلام که فرمود: «در آیه مذکوره دمیده می شود در گوش قائم علیه السلام و او را اذن می دهند در خروج.»

در اثبات الوصیّة مسعودی^۶ مروی است از مفضل بن عمر که گفت: سؤال نمودم از

۱. سوره شوری، آیه ۴۱.

۲. تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۷۷.

۳. الغیبة، ص ۱۸۷.

۴. سوره مدثر، آیه ۸.

۵. ر. ک: المحجة فیما نزل من الحجّة، ص ۲۳۸.

۶. اثبات الوصیّة للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶۹.

حضرت صادق علیه السلام از تفسیر جابر.

پس فرمود: «خبر مده به او سفته را که افشا خواهند نمود آن را. آیا نخواندی در کتاب خدای عزوجل: ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾»^۱
 به درستی که از ما، امامی خواهد بود پنهان؛ پس هرگاه اراده فرمود خداوند عزوجل اظهار امر خود را، می افکند در قلبش، پس ظاهر می شود تا این که برمی خیزد به امر خداوند جل ثناؤه.»

صد و شصت و پنجم: ناطق

در مناقب قدیمه و هدایه^۱ از القاب آن حضرت شمرده شده است.
 در مقتضب الاثر^۲ مروی است در خبری طولانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله برای سلمان ذکر نمود اسامی ائمه علیهم السلام را تا این که فرمود: «پس حسن بن علی، صامت امین عسکری پس پسر او، حجّة الله بن الحسن المهدی الناطق القائم به حق الله.»
 در زیارت عاشورا است به روایت ابن قولویه^۳: «وان یرزقنی طلب ثارکم مع امام مهدی ناطق لکم» و به روایت شیخ طوسی^۴: «مع امام مهدی ظاهر ناطق منکم» و ناطق بودن آن حضرت ظاهر است چه آبای طاهرینش، مهر خموشی بر لب زده بودند از علوم و اسرار و معارف و حکم، به جهت نبودن [علم] حمله نمودند مگر اندکی، بلکه بسیاری از احکام به جهت خوف از اعداء در پرده خفا ماند.

محمد بن طلحة شافعی گفته: حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را «بسطین» می گفتند، یعنی مبطن و مخفی کننده علوم و اسراری که رسول خدا صلی الله علیه و آله به او آموخته بود، به جهت نداشتن محلّ قابل و خوف و نبودن مجال و همه این گنج های الهیه ذخیره شده که از لسان

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۷۶.

۲. مقتضب الاثر، ص ۷.

۳. کامل الزیارات، ص ۲۳۰.

۴. مصباح المتعجد، ص ۷۷۵.

مبارک آن حضرت به مردم رسد.» در دعای ماه مبارک است: «خدایا! ظاهر کن دین خود و سنت پیغمبر خود را، تا آن که مخفی نکند چیزی از حق را از بیم احدی از خلق.»^۱

صد و شصت و ششم: نهار

شیخ فرات بن ابراهیم در تفسیر خود^۲ روایت کرده از جناب باقر^ع که فرمود: «حارث اعور، عرض کرد به حسین^ع: یا بن رسول الله! فدای تو شوم! خبر ده مرا از قول خداوند در کتاب خود «وَالشَّمْسِ وَ ضُحَيْهَا»

فرمود: «وای بر تو ای حارث! این محمد، رسول خدا^ص است.»

گفتم: فدای تو شوم! قول خداوند «وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّيْهَا»؟

فرمود: «این امیرالمؤمنین، علی بن ابی طالب^ع است که در پی آمده محمد^ص را.»

گفتم: قول خداوند «وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّيْهَا»؟

فرمود: «این قائم است از آل محمد^ص که پر کند زمین را از عدل و داد.»

در تفسیر علی بن ابراهیم^۳ مروی است از جناب باقر^ع که فرمود^۴ در آیه شریفه «وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى»: «شب، در این جا دومی است که فروپوشانید امیرالمؤمنین^ع را در دولت خود که جاری شد برای او بر آن جناب. و امر فرمود امیرالمؤمنین^ع را که صبر کند^۵ در دولت ایشان تا منقضی شود آن دولت.

«وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى» فرمود: نهار، آن قائم از ما اهل بیت^ع است که هرگاه برخاست، غلبه کند دولت باطل را و در قرآن، زده شده در او مثلها و مخاطبه نموده به آنها، یعنی خدای تعالی با پیغمبر خود و ماها؛ پس نمی داند آن را غیر از ما.»

۱. دعای افتتاح.

۲. تفسیر فرات الکوفی، ص ۵۶۳.

۳. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۴۲۵.

۴. عبارت خبر «غش» بود که به معنی خیانت و مکر است و ظاهراً حاصل معنی آیه باشد، چه این دو با هم فرق دارند. منه. [مرحوم مؤلف]

۵. یا امر فرمود آن جناب را که صبر کنیم نسخه احتمال هر دورا دارد. منه [مرحوم مؤلف]

صد و شصت و هفتم: نفس
در هدایه^۱ آن را از القاب شمرده.

صد و شصت و هشتم: نور آل محمد ﷺ

چنان چه در خبری است که بیاید در باب دهم ان شاء الله از جناب صادق علیه السلام و در ذخیره از اسامی آن جناب شمرده که در قرآن مذکور است.

در چند خبر که بعضی گذشت و بعضی خواهد آمد، مذکور است در آیه شریفه «وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ»^۲ یعنی به ولایت قائم علیه السلام و به ظهور آن جناب و در آیه شریفه «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»^۳ که مراد، روشن شدن زمین است به نور آن جناب و در یکی از زیارات جامعه است در اوصاف آن حضرت: «نور الانوار الذی تشرق به الارض عما قليل.»

در غایة المرام^۴ و غیره مروی است از جابر ابن عبدالله انصاری که گفت: داخل شدم در مسجد کوفه در حالتی که امیرالمؤمنین علیه السلام با انگشتان مبارک می نوشت و تبسم می فرمود. پس گفتم: یا امیرالمؤمنین! چه تو را به خنده آورده؟

فرمود: «عجب دارم از آن که می خواند این آیه را و نمی شناسد آن را بی حق معرفت.»

گفتم به آن جناب: کدام آیه است یا امیرالمؤمنین؟!

فرمود: «اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» تا آخر «مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ»^۵ مشکوة

محمد صلی الله علیه و آله است.

فیها مصباح، منم مصباح.

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۲. سورة صف، آیه ۸.

۳. سورة زمر، آیه ۶۹.

۴. غایة المرام، ج ۳، ص ۲۶۴.

۵. سورة نور، آیه ۳۵.

در زجاجة، الزجاجة حسن و حسین علیهما السلام است.

کانه‌ها کوکب دری، علی بن الحسین است.

یوقد من شجرة مباركة، محمد بن علی است.

زیتونه، جعفر بن محمد است.

لا شرقية، موسی بن جعفر است.

ولا غربية، علی بن موسی الرضا است.

یکاد زيتها یضیء، محمد بن علی است.

ولو لم تمسه نار، علی بن محمد است.

نور علی نور، حسن بن علی است.

یهدی الله لنوره من یشاء، قائم مهدی علیه السلام است.

در جمله‌ای از اخبار معراج، مذکور است که نور آن جناب در عالم اظلمه، میان انوار و

اشباح ائمه علیهم السلام مانند ستاره درخشان بود در میان سایر کواکب و در خبری، چون ستاره

صبح برای اهل دنیا.

صد و شصت و نهم: نور الاصفیاء

صد و هفتادم: نور الاتقیاء

مستند هر دو گذشت در لقب بیست و هشتم.

صد و هفتاد و یکم: نجم

در ذخیره از اسامی آن جناب شمرده که در قرآن مذکور است.

صد و هفتاد و دوم: ناحیه مقدسه

در جنات الخلود گفته که در ایام تقیه، گاهی آن حضرت را به این لقب می خواندند.

صد و هفتاد و سوم: واقید

در کتاب مذکور مسطور است که این لقب آن جناب است در کتب سماویّه؛ یعنی غایب شونده مدّت مدید و در تاریخ عالم آراء مذکور است که اسم آن حضرت در تورات واقیدما نوشته شده.

صد و هفتاد و چهارم: وتر

در مناقب قدیمه و هدایه^۱ از القاب شمرده، یعنی تنها و طاق و فرد و منفرد در کمال و فضایل؛ که ممکن باشد تحقق آن در نوع بشر و در خصایص و اکرامات مخصوصه الهیه که گذشت و خواهد آمد که احدی از حجج قبل از آن جناب به آنها سرافراز نشده.

صد و هفتاد و پنجم: وجه

در هدایه^۲ از القاب شمرده و در زیارت آن جناب است: «السّلام علی وجه الله المنقلب بین اظهر عباده.»

صد و هفتاد و ششم: ولی الله

مکرّر در اخبار به این لقب مذکور شده؛ خصوص در لسان روایات و در ید باسطه بیاید که خداوند در شب معراج فرمود: «او - یعنی قائم علیه السلام - ، ولیّ من است، به راستی.»^۳
در کفایة الاثر^۴ خزّاز مروی است از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «چون برسد وقت خروج او، برای او است شمشیری غلاف کرده، پس ندا کند او را شمشیر، برخیز ای ولیّ الله و بکش دشمنان خدا را!»

۱. لقب مذکور در کتاب «الهدایة الکبری» یافت نشد.

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۳. الامالی، شیخ صدوق، ص ۶۴۱.

۴. کفایة الاثر، ص ۲۶۶.

در خبر دیگر فرمود: «علم آن حضرت نیز همین ندا در آن وقت کند.»^۱

صد و هفتاد و هفتم: وارث

در مناقب قدیمه و هدایه^۲ از القاب آن حضرت شمرده و بیاید در خطبه غدیریّه از رسول خدا ﷺ که فرمود: «ألا انه وارث كل علم والمحيط به» و هویدا است که آن جناب، وارث علوم و کمالات و مقامات و آیات بینات جمیع انبیا و اوصیاء و آباء طاهرین خود ﷺ است.

در حدیث طولانی مفضل است که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «چون عسکر حسنی وارد کوفه شود، حسنی از عسکر خود جدا شود و حضرت مهدی - صلوات الله علیه - نیز از عسکر خود جدا شود؛ پس میان دو لشکر بایستند.

حسنی به آن جناب بگوید: اگر تو مهدی آل محمدی علیهم السلام، پس کجا است عصای جدّ تو، رسول خدا ﷺ و انگشتر او و بُرد او و زره او که او را فاضل می گفتند و عمامه او که سحاب نام داشت و اسبش که مربع^۳ نام داشت و ناقه عضبای او و آستر دلدل او و حمار او که یغفور می گفتند و شتر سواری او براق و قرآنی که جمع کرد آن را امیر المؤمنین علیه السلام بدون تغییر و تأویل؟

پس حضرت حاضر نماید جوالی یا مانند آن که او را سَفَط می گویند و در آن است آن چه او خواسته.

مفضل گفت: ای آقای من! همه آنها در سَفَط است؟

فرمود: بلی! والله! و ترکه جمیع پیغمبران، حتی عصای آدم و آلت نجاری نوح و ترکه هودظ و صالح و مجموعه ابراهیم و صاع یوسف و مکیال شعیب و آینه او و عصای موسی

۱. ر.ک: کمال الدین و تمام النعمه، ص ۲۶۸؛ عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۶۵؛ الخرائج و

الجرائج، ج ۲، ص ۵۵۱؛ قصص الانبیاء، ص ۳۶۰

۲. الهدایة الكبرى، ص ۳۲۸.

۳. در الهدایة برقوق آمده است. ر.ک: الهدایة الكبرى، ص ۴۰۴.

و تابوتی که در او است، بقیة آن چه ماند از آل موسی و آل هارون که ملایکه برمی دارند و زره داود و عصای رسول خدا ﷺ و انگشتر سلیمان و تاج او و رحل عیسی و میراث جمیع پیغمبران و مرسلین در آن سفت است.^۱ شیخ ابوالفتوح رازی در تفسیر خود روایت کرده که از صادقین علیهم السلام خبر رسیده: «تابوت و عصای موسی، در دریای طبرستان است و در عهد حضرت صاحب الزمان علیه السلام از آن جا برآرند.»^۲

در غیبت نعمانی^۳ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «عصای موسی علیه السلام از شاخه درخت آس بود که در بهشت کاشته شده بود. جبرئیل علیه السلام آن را برای او آورد، چون متوجه شد به سمت مدین؛ و او و تابوت آدم علیه السلام در دریاچه طبریّه است و کهنه نمی شوند و متغیر نمی شوند تا این که بیرون آورد آنها را قائم علیه السلام، چون خروج نماید.»
در چند خبر رسیده که «کتب اصلیة سماویّه، در غاری است در انطاکیه و آن حضرت، آنها را بیرون خواهد آورد.»

در غیبت فضل بن شاذان مروی است از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «اول چیزی که ابتدا می فرماید به آن قائم علیه السلام آن که می فرستد به انطاکیه، پس بیرون می آورد از آن جا تورات را از غاری که در آن، عصای موسی علیه السلام و خاتم سلیمان است.»^۴

در غیبت نعمانی^۵ مروی است از حضرت صادق علیه السلام که فرمود به یعقوب بن شعیب: «آیا نشان ندهم به تو پیراهن قائم علیه السلام را که در آن خروج می کند؟

گفتم: بلی. پس طلبید کتابدانی را پس آن را باز کرد و از آن، پیراهن کرباسی بیرون آورد و پهن کرد. پس دید در آستین چپ او خونی. پس فرمود: «این پیراهن رسول خدا صلی الله علیه و آله است که بر بدن مبارکش بود آن روز که دندانش را شکستند و در او خروج می کند قائم علیه السلام.»
پس آن خون را بوسیدم و بر روی خود گذاشتم. آن گاه آن را پیچید و برداشت.

۱. الهدایة الکبری، ص ۴۰۴.

۲. روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۳۶۸.

۳. الغیبة، ص ۲۳۸.

۴. ر. ک؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰.

۵. الغیبة، ص ۲۴۳.

در آن جا^۱ و کافی^۲ مروی است که فرمود: «بیرون می‌رود صاحب این امر، از مدینه به سوی مکه با میراث رسول خدا ﷺ.»

راوی پرسید: میراث رسول خدا ﷺ چیست؟

فرمود: «شمشیر رسول خدا ﷺ و زره او و عمامه آن جناب و عصای او و اسلحه آن حضرت و زین او.»

صد و هفتاد و هشتم: هادی

در تاریخ جهضمی در باب القاب ائمه علیهم‌السلام گفته: لقب قائم علیه‌السلام، هادی و مهدی است. در اخبار و ادعیه و زیارات، به این لقب، مکرر مذکور است و خدای تعالی کسی را هادی برای کافه عالمیان نکند و به سوی ایشان نفرستد، بلکه وعده ندهد که کارش را به انتها رساند، مگر بعد از آن که خود به حقیقت هدایت یافته و جمیع راه‌های به سوی حق و حقیقت برای او مفتوح شده و به مقاصد رسیده و مستعد هدایت کردن شده. پس آن را که خدای تعالی او را هادی قرار داده و به این لقب، او را سرافراز فرموده، باید مهدی باشد و جنابش مهدی نامیده نشود مگر دارای آن مقام از هدایت شود که تواند از جانب حضرت مقدّسش، در مقام هدایت خلق برآید و هر کس را به راهی که داند و تواند به مقصد خویش، حسب استعدادش رساند و به این ملاحظه، جایز است تفسیر هر یک به دیگری، چنان چه در لقب مهدی گذشت.

از جانب امام صادق علیه‌السلام پرسیدند از معنی مهدی. فرمود: «آن که هدایت نماید مردم را... الخ»

یعنی آن مهدی که خدای تعالی او را مهدی نامیده، آن کسی است که مقام هدایت یافتنش به جایی رسیده که تواند از جانب اقدسش در مقام هدایت کردن برآید و نظیر اشکال تفسیر مهدی به هادی، اشکالی است که در لقب مبارک امیرالمؤمنین علیه‌السلام رسیده.

۱. الغیبة، ص ۲۷۰.

۲. الکافی، ج ۸، ص ۲۲۴.

در معانی الاخبار^۱ و علل^۲ روایت شده از امام باقر علیه السلام که از آن جناب پرسیدند:
امیرالمؤمنین علیه السلام را چرا امیرالمؤمنین می گویند؟
فرمود: «لأنه یمیرهم العلم.»

زیرا که آن حضرت، طعام علم برای ایشان می آورند. آیا نشنیدی کتاب خداوند را
«ونمیر اهلنا»؟

و وجه اشکال آن که: میره که به معنی جلب طعام است، از «مار یمیر میراً» و «امیر» از
«امر یا امر» است، به معنی فرمان دهنده. پس بعضی گفتند: این، بر وجه قلب است و بعضی
گفتند: امیر، فعل مضارع است بر صیغه متکلم و خود حضرت این کلام را فرموده، آن گاه
مشتهر شد به آن، چنان چه گفته اند در «تأبط شراً» و وجه سوم گفته اند: امرای دنیا امیر
شده اند به جهت آن که ایشان متکفلند جلب طعام را برای خلق و آن چه محتاجند به آن در
امور معاش خود به زعم خودشان.

اما امیرالمؤمنین علیه السلام پس امارت او به جهت امری است بزرگتر از این، زیرا که آن
جناب برای ایشان جلب طعام روحانی می کند که سبب حیات ابدیه و قوت روحانیه
ایشان است با مشارکت امرای در میره جسمانیه.

علامه مجلسی علیه السلام^۳ این وجه را پسندیده و بهتر همان است که در تفسیر مهدی گفتیم به
این که امارت، از جانب خداوند نشود؛ مگر بعد از تکمیل و استعداد و رسیدن در مراتب
علوم به درجه ای که هر کس به هر چه محتاج باشد تواند به او تعلیم نماید. پس تا خود،
عالم راسخ عامل نشود، بر مسند امارت الهیه نتواند نشیند. پس از هر کسی که خبر دهد از
این مقام علمی، او را توان گفت که به مقام امارت رسیده و هر که را امیر خواند ناچار
درجات علوم راطی نموده، نه چون امارت مخلوق که هر جاهل نادانی را امیر کنند و شاید
بتوان آن وجه سوم را به این راجع نمود. «والله العالم»

۱. معانی الاخبار، ص ۶۳.

۲. علل الشرایع، ج ۸، ص ۱۶۱.

۳. بحار الانوار، ج ۳۷، ص ۲۹۳.

صد و هفتاد و نهم: یدالباسطه

در هدایه^۱ از القاب خاصه شمرده، یعنی دست قدرت و نعمت خداوندی که به او می‌گستراند رحمت و رأفت و لطف خود را بر بندگان و فراخ می‌فرماید روزی را بر ایشان و دفع می‌نماید بلا را از ایشان.

شیخ صدوق در امالی^۲ روایت کرده از عبدالله بن عباس که رسول خدا ﷺ فرمود: «چون مرا به آسمان هفتم بردند و از آن جا به سوی سدرة المنتهی و از سدره به سوی حجاب‌های نور، ندا کرد مرا پروردگار جلّ جلاله:

ای محمد! تو بنده منی و من پروردگار تو؛ از برای من، پس خضوع کن و مرا پرستش نما و بر من، پس توکل کن و به من، پس اعتماد نما! به درستی که من راضی شدم به تو که بنده و حبیب و رسول و نبی من باشی و به برادر تو، علی علیه السلام که خلیفه و باب باشد.

پس او حجت من است بر بندگان من و پیشواست برای خلق من. به او شناخته می‌شوند دوستان من از دشمنان من و به او جدا می‌شود حزب شیطان از حزب من و به او برپا می‌شود دین من و حفظ می‌شود حدود من و نافذ می‌شود احکام من.

و به تو و به او و به ائمه از فرزندان او رحم می‌کنم بندگان و کنیزان خود را و به قائم از شما معمور و آباد می‌کنم زمین خود را به تسبیح و تقدیس و تهلیل و تکبیر و تمجید خود و به او پاک می‌کنم زمین را از دشمنان خود و میراث می‌دهم آن را به اولیای خود و به او پست و خوار می‌گردانم کلمه آنان را که به من کافر شدند و به او کلمه خود را بلند می‌گردانم و به او زنده می‌کنم و حیات می‌دهم بندگان خود و بلاد خود را به علم خود و برای او ظاهر می‌کنم گنج‌ها و ذخیره‌ها را به مشیت خود و ظاهر می‌کنم برای او، اسرار و ضمایر را به اراده خود و امداد می‌کنم او را به ملائکه خود که او را مؤید شوند بر انفاذ امر من و اعلان دین من؛ این است ولی من به حق و مهدی بندگان من به راستی.»

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۲. الامالی، ص ۳۰۰.

صد و هشتادم: یمین^۱

در هدایه^۲ آن را از القاب شمرده و آن مثل ید باسطه است.

صد و هشتاد و یکم: وهوه ل

شیخ احمد بن محمد بن عیاش در جزء ثانی مقتضب الاثر^۳ روایت کرده به اسناد خود از حاجب بن سلیمان بن صورح السدوی که گفت: ملاقات کردم در بیت المقدس، عمران بن خاقان را که بر دست منصور، مسلمان شده بود و او با یهود محاجّه کرده بود به بیان و علمی که داشت و نمی توانستند منکر او شوند، به جهت آن چه در تورات بود از علامات رسول خدا ﷺ و خلفای بعد از او.

پس روزی به من گفت: ای اباموزج! ما می یابیم در تورات سیزده اسم را، یکی از آنها محمد ﷺ است و دوازده نفر از اهل بیت او که آنها اوصیا و خلفای اویند و مذکورند در تورات؛ نیست در پیشوایان بعد از آن حضرت، کسی از تیم و نه از عدی و نه از بنی امیه و من گمان می کنم آن چه این شیعه می گویند، حق باشد.

گفتم: مرا خبر ده به آن!

گفت به من: عهد و میثاق خداوندی بده که خبر نکنی شیعه را به چیزی از آن، که به آن بر من غلبه کنند.

گفتم: چرا خوف داری از این؟ و این قوم یعنی بنی عباس از بنی هاشم اند.

گفت: نیست نام های ایشان، نام های این ها، بلکه ایشان از فرزندان اول ایشان، محمد ﷺ هستند و از باقیمانده او در زمین، یعنی صدیقه طاهره ﷺ بعد از او.

پس دادم به او آن چه خواست از پیمان ها.

گفت سپس: «خبر ده به آنها پس از من».

۱. اشتباه شده، باید پیش از ید باسطه نوشته شود. منه. [مرحوم مؤلف]

۲. الهدایة الکبری، ص ۳۲۸.

۳. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۳۹ - ۴۰.

اگر من، پیش از تو مُردم و گرنه بر تو نیست که خبر دهی به آنها احدی را.»
گفت: می‌یابیم آنها را در تورات: شموعل، شماعیسحوا، وهی هر، حی ایشوا، بمامدثیم،
عوشود، بسنم، بولید، بشیرالعوی، قوم لوم کودود، عان لاندبود، وهودل.»
نسخه چنین بود و صحت و سقم آن بر عهده من نیست.
مخفی نماند که مراد از تورات، گاهی همان کتاب آسمانی مُنزل بر حضرت موسی علیه السلام
است که مشتمل است بر پنج سفر و گاهی اطلاق می‌شود بر تمام کتب آسمانی که نازل شده
از عهد آن حضرت تا قبل از جناب عیسی علیه السلام بر پیغمبران که در آن زمان‌ها بودند و آنها را
عهد عتیق نیز می‌گویند.

صد و هشتاد و دوم: یعسوب الدین

در غیبت شیخ طوسی^۱ روایت شده از امام صادق علیه السلام که امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمود:
«پیوسته مردم در نقصانند تا آن که گفته نمی‌شود الله؛ یعنی نام خدای تعالی برده نمی‌شود.
پس هرگاه چنین شد ثابت می‌ماند یعسوب دین با اتباعش. پس مبعوث می‌فرماید خداوند،
گروهی را از اطراف زمین که می‌آیند مانند ابرهای تنگ پاییز.
قسم به خداوند که می‌شناسم اسم‌های ایشان و قبیله‌های ایشان و اسم امیر ایشان را و
ایشان را برمی‌دارد خداوند به نحوی که می‌خواهد از قبیله‌ای یک مرد و دو مرد و شمرد تا
رسید به نه.»

پس جمع می‌شوند از آفاق، سی صد و سیزده مرد، به عدد اهل بدر و این است قول
خداوند عزوجل:

«...أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعاً إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۲؛ در هر کجا که
باشید خداوند تبارک و تعالی می‌آورد همه شما را، به درستی که خداوند جل جلاله بر هر
چیزی تواناست.

۱. الغیبة، ص ۴۷۷.

۲. سورة بقره، آیه ۱۴۸.

حتی آن که مرد، دست‌ها را گرد زانو حلقه کرده مشبک می‌کند در یکدیگر. پس نمی‌گشاید آن را تا آن که خداوند عزوجل می‌رساند او را به آن جا. جزء اول این خبر را سید رضی رحمته در کتاب شریف نهج البلاغه نقل کرده و متن آن، این است: «فاذا كان ذلك ضرب يعسوب الدين بذنبه فيجتمعون اليه كما يجتمع قزح الخريف.»

سید رحمته فرموده: يعسوب دين، سید عظیم و مالک امور مردم است در آن روز و قزح، پاره‌های ابری است که در او، آب نیست.

جزری در نهایت و زمخشری و دیگران این فقره را که کنایه از ظهور حضرت مهدی - صلوات الله علیه - است نقل کرده، شرح نمودند و يعسوب در اصل امیر مگس عسل است و ذنب کنایه از انصار آن حضرت است و آن چه ترجمه شد، مطابق تفسیری است که زمخشری کرده.

مخفی نماند که بیشتر این اسامی و القاب و کنیه‌ها که ذکر شد از جانب مقدّس حضرت باری تعالی و انبیا و اوصیاء علیهم السلام است و نام گذاردن خدای تعالی و خلفایش اسمی را برای کسی، نه مثل نام گذاردن متعارف خلائق است که در آن رعایت و ملاحظه معنی آن اسم و وجود و عدم، در آن شخص نکنند و بسا شود که برای پست رتبه و فطرت و مذموم الخلقه و خصلت، اسامی شریفه نام گذارند و لکن خدای تعالی و اولیایش تا معنی آن اسم در آن شخص راست نیاید، آن اسم را برای او نگذارند و شود که ملاحظه معانی و صفات متعدده در یک اسم شریف شود و برای آنها آن اسم را به او بخشند و از این جهت است که در اخبار مکرر، ابتدا و در مقام جواب سائل، علّت اسما و القاب شریفه حجج علیهم السلام را بیان فرمودند و برای پاره‌ای، و جوه متعدده ذکر نمودند؛ چنان چه در وجه کنیه بودن ابوالقاسم برای رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «چون پسری داشت که او را قاسم می‌گفتند.»^۱ نیز فرمودند: «چون آن جناب، پدر امت است و رئیس امت، امیر المؤمنین علیه السلام است و او قاسم بهشت و دوزخ است. پس آن حضرت ابوالقاسم است، یعنی پدر امیر المؤمنین علیه السلام است.»^۲

۱. عیون الاخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۹۱.

۲. همان و نیز ر. ک: معانی الاخبار، ص ۵۲.

نیز فرمودند: «چون آن جناب قسمت می‌کند رحمت را در میان خلق، روز قیامت.»^۱ هکذا در سایر اسامی و القاب و از این جا معلوم می‌شود که کثرت اسامی و القاب الهیه، کاشف است از کثرت صفات و مقامات عالیه که هر یک دلالت بر خلق و صفتی و فضل و مقامی کند؛ بلکه بعضی بر جمله‌ای از آنها و از آنها باید پی برد به آن مقامات به آن قدر که لفظ را گنجایش و فهم را، راه باشد. نیز ظاهر شد که درک اندکی از مقام امام زمان علیه السلام از قوّه بشر بیرون است.

---

۱. عیون الاخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۹۱ و نیز رک: معانی الاخبار، ص ۵۲.

باب سوم:

در شمه‌ای از اوصاف شمایل و بعضی از خصایص آن جناب ﷺ

در شمه‌ای از اوصاف شمایل حضرت مهدی - صلوات الله علیه - و بعضی از خصایص آن جناب، در نهایت اختصار و ایجاز و آن در دو فصل است:

فصل اول

در شمایل آن جناب

مخفی نماند که شمایل آن حضرت در اخبار متفرقه به عبارات مختلفه و متقاربه از طرق خاصه و عامه مذکور است و ذکر تمام هر خبر با ماخذ آن، موجب تطویل است. لہذا به محل حاجت از متن هر یک قناعت کرده با ترجمه آن و ترجیح بعضی بر بعضی در صورت اختلاف و عدم امکان اجتماع، خروج است از وضع کتاب.

شیخ صدوق در کمال الدین^۱ روایت کرده که رسول خدا ﷺ فرمود: «مهدی ﷺ شبیه‌ترین مردم است به من در خلق و خلق.»

به روایتی فرمود: «شمایل او شمایل من است.»^۲

خزّاز روایت کرده در کفایة الاثر^۳ که آن جناب فرمود: «پدر و مادرم، فدای هم نام من و شبیه من و شبیه موسی بن عمران و در غیبت فضل بن شاذان به سند معتبر، از آن جناب مروی است که فرمود: «نهم از امامان که از صلب حسین‌اند، قائم اهل بیت من و مهدی

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۸۶.

۲. همان، ص ۲۵۷.

۳. کفایة الاثر، ص ۱۵۸ - ۱۵۹.

اُمّت من است و شبیه‌ترین مردمان است به من در شمایل و افعال و اقوال»^۱ و در غیبت نعمانی^۲ مروی است از کعب الأحبار که گفت: «قائم مهدی علیه السلام از نسل علی علیه السلام است، شبیه‌ترین مردم است به عیسی بن مریم در خلق و خلق و سیما و هیأت». الخ. عامّه نیز روایت کرده‌اند که آن جناب شبیه‌ترین خلق است به عیسی علیه السلام^۳ و در دو علوی است که شمایل آن جناب: «ابيض مشرب حمرة»^۴ سفیدی که سرخی به او آمیخته و بر او غلبه کرده

در صادقی است «اسمر يعتور مع سمرته صفرة من سهر الليل»^۵ گندم‌گون که عارض شود آن را با گندم گونیش زردی از بیداری شب و در اخبار عامّه است: «لونه لون عربی و جسمه جسم اسرائیلی»^۶ رنگش رنگ عربی است و جسمش چون جسم بنی اسرائیل، یعنی در طول قامت و بزرگی جثّه^۷.

در علوی است: «شاب مربع»^۸ جوانی است میانه قد و در نبوی است «اجلی الجبین»^۹ فراخ است پیشانی مبارکش یا خوب رو که هر دو موی پیشانی او رفته. در صادقی است: «مقرون الحاجبین»^{۱۰} ابروان مبارکش به هم پیوسته؛ «اقنی الانف»^{۱۱} بینی مبارکش باریک دراز که وسطش فی الجملة انحطابی دارد.

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث دوازدهم، ص ۷۷.

۲. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث دوازدهم، ص ۷۷.

۳. ر. ک: مکیال المکارم، ج ۱، ص ۲۲۱، باب شباهات به عیسی علیه السلام.

۴. ر. ک: بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۸۶؛ تذکرة الفقهاء، ج ۱، ص ۱۵۳.

۵. ر. ک: بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۸۱؛ فلاح السائل، ص ۲۰۰.

۶. العمدة، ص ۴۳۹.

۷. این اختلاف لون در شمایل رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز شده و در آن جا جمع کردند به این که آن چه از جسد، برهنه و مواجه آفتاب می شد گندمگون بود و آن چه منور بود به جامه سفید بود. منه. حفظ الله [مرحوم مؤلف]

۸. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۲؛ الغیبة (شیخ طوسی) ص ۴۷۰؛ الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۱۵۱.

۹. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۸۰.

۱۰. الکافی، ج ۱، ص ۴۴۳.

در علوی است: «حَسَنُ الْوَجْهِ وَ نُوْرٌ وَجْهَهُ يعلو سواد لحيته ورأسه»^۱ نیکوروست و نور رخسارش، چنان درخشان است که مستولی شده بر سیاهی ریش و سرمبارکش. در نبوی است: «وجهه كالدينار»^۲ چهره‌اش در صفا و بی عیبی مانند اشرفی است. «علی خذّه الايمن خال كانه كوكب دُرّی»^۳ و به روی راست آن جناب، خالی است که پنداری ستاره‌ای است درخشان.

در علوی است: «افلج الثنایا»^۴ میان دندان‌های مبارکش گشاده است. «حسن الشعر یسیل شعره علی منكبیه»^۵ نیکو مو است، موهایش بر کتف مبارکش ریخته. در خبر سعد بن عبدالله است: «وعلی رأسه فرق بین و فرقین كأنه الف بین و اوین»^۶ در باقری است: «مشرف الحاجبین» میان ابروانش بلند است. «غایر العینین»^۷ چشمانش در کاسه سر مبارکش فرو رفته، یعنی برآمدگی ندارد به وجهه اثر در روی مبارکش اثری است.

در صادقی است: «شامة فی راسه»^۸ در سر مبارک علامتی دارد. در علوی است: «مبده البطن»^۹ و در علوی است «ضخیم البطن»^{۱۰}.

۱. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۴۷۰؛ الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۱۵۲.
۲. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۲۴۷؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۷.
۳. كشف الغمة، ج ۳، ص ۲۶۹؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۸۰.
۴. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۲۱۵.
۵. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۲.
۶. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۵۷؛ دلائل الامامة، ص ۵۰۹؛ الثاقب فی المناقب، ص ۵۸۵.
۷. تاریخ الامم و الملوك، ج ۴، ص ۵۳۱؛ دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۳۸۹.
۸. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۲۱۶؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۴۱.
۹. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۳۶؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۵.
۱۰. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۲۱۵؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۹، (در هر دو منبع یاد شده، «ضخم البطن» ذکر شده است.)

در صادقی است: «متدح البطن»^۱ و معنی این فقرات متقارب است، یعنی شکم مبارکش بزرگ و فراخ و پهن است.

در باقری است: «واسع الصدر مسترسل المنکبین عریض مابینهما»^۲ سینه مبارکش فراخ است و کتف هایش فروهشته و میان آن، پهن.

در خبر دیگر: «عریض ما بین المنکبین»^۳

در صادقی است: «بعید ما بین المنکبین»^۴ میان دو کتف مبارکش عریض و دور است.

در علوی است: «عظیم مشاش المنکبین»^۵ سر استخوان کتف شریفش بزرگ است.

«بظهره شامتان، شامة علی لون جلده و شامة علی شبه شامة النبی ﷺ»؛^۶ در پشت

مبارکش دو نشانه و علامت است: یکی به رنگ بدن شریفش و دیگری شبیه علامتی که در کتف مبارک حضرت رسول ﷺ بود.

در علوی دیگر است: «کث اللحیة اکحل العینین براق الثانیة فی وجهه خال فی کتفه

علائم نبوة النبی ﷺ»^۷ ریش مبارکش انبوه و چشمانش سیاه سرمه گون و دندان‌ش

درخشنده و در رخسارش خالی است و در کتفش علامت‌های نبوت پیغمبر ﷺ که

معروف است به مهر نبوت و در رنگ و شکل نقش آن، اختلاف بسیار است. «عریض

الفخذین»^۸ ران‌های مبارکش عریض است.

در علوی دیگر: «اذیل الفخذین الفخذة الیمنی شامة»^۹ و در بعضی نسخ «ولربیل»^{۱۰}

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۱۳۶؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۵.

۲. بصائر الدرجات، ص ۲۰۹؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۱۹، (از امام صادق علیه السلام روایت شده)

۳. مقاتل الطالبین، ص ۱۵؛ تاریخ آل زراره، ج ۱، ص ۲۲.

۴. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۴۹ و ج ۴۴، ص ۱۳۷؛ کنز العمال، ج ۷، ص ۳۲.

۵. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۵.

۶. همان؛ الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۱۵۰؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۵.

۷. کنز العمال؛ ج ۱۴، ص ۵۹۰؛ کتاب الفتن، ص ۲۲۶.

۸. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳؛ الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۱۵۰.

۹. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۲۱۵؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۴۰.

۱۰. اصل: واربل

یعنی رانش گوشت زیاد دارد. و «اذیل» نیز کنایه از پهنایی است و در ران راستش علامتی است.

در صادقی است: «احمش الساقین»^۱ ساق‌های مبارکش باریک است و در شکم و ساق، مانند جدّ خود، امیرالمؤمنین علیه السلام است.

در صادقی یا باقری است: «شامة بین کتفیه من جانبه الایسر تحت کتفیه ورقة مثل ورقة الاس» علامتی میان دو کتف دارد از طرف چپ، زیر دو کتف مبارکش ورقی است مثل برگ درخت مورد.

در نبوی است: «اسنانه کالمنشار و سیفه کحریق النار»^۲ داندان‌هایش مانند آره در تیزی و حدّت یا در انفراج از یکدیگر و شمشیرش چون آتش سوزان.

در نبوی دیگر است: «کانّ وجهه کوکب دُرّی فی خده الایمن خال اسود»^۳ گویا رخسارش چون ستاره درخشان و در روی راستش، خال سیاهی است «افرق الثنایا»^۴ دندان‌هایش از یکدیگر جدا است.

در نبوی دیگر: «المهدی طاووس اهل الجنة وجهه کالقمر الدرّی»^۵ مهدی علیه السلام طاووس اهل جنت است، چهره‌اش مانند ماه درخشنده است. «علیه جلابیب النور» بر بدن مبارکش جامه‌هاست از نور.

در رضوی است: «علیه جیوب النور تتوقّد بشعاع ضیاء القدس»^۶ حاصل مضمون، بنابر بعضی احتمالات، بر آن جناب جامه‌های قدسیه و خلعت‌های نورانیه ربّانیه است متلاً است به شعاع انوار فیض و فضل حضرت احدیّت جلّت عظمته.

۱. جواهر المطالب فی مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۱، ص ۲۷۶؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۸۱.

۲. الغیبة، محمّد بن ابراهیم النعمانی، ص ۲۴۷؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۷.

۳. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۸۰؛ مجمع الزوائد، ج ۷، ص ۳۱۹.

۴. کشف الغمة، ج ۳، صص ۲۷۰ - ۲۸۹؛ بحار الانوار، ج ۵۱، صص ۸۰ - ۹۶.

۵. کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۸۲؛ الطرائف، ص ۱۷۸؛ الصراط المستقیم، ج ۲، ص ۲۴۱.

۶. عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۱۰؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۱۵۲.

در خبر علی بن ابراهیم بن مهزیار است به روایت شیخ طوسی: «کاقحوانة ارجوان^۱ قد تکاثف علیها الندی و أصابها الم الهوی»^۲ در لطافت و رنگ چون گل بابونه و ارغوانی که شب‌نم بر آن نشسته و شدت سرخیش راهوا شکسته و شاید بیان گندمگونی آن حضرت را نموده که سفیدی و سرخی آن دو گل با سمرت در آمیخته.

«کغصن بان او کفضیب ریحان» قدش چون شاخه بان^۳ یا ساقه ریحان.

«لیس بالطویل الشامخ ولا بالقصیر اللّازق» نه درازی بی اندازه و نه کوتاه بر زمین چسبیده.

«بل مربع القامة مدورّ الهامة» قامتش معتدل و سر مبارکش مُدَوَّر.

«صلت الجبین» پیشانی مبارکش فراخ تابان و نرم.

«ازج الحاجبین» ابروانش کشیده و مُقَوَّس بود.

«اقنی الانف» گذشت.

«سهل الخدین» گوشت روی مبارکش کم است.

«علی خدّه الایمن خالٌ کانه فتات مسک علی رضاضته عنبر»^۴ بر روی راستش خالی است که پنداری ریزه مشکلی است که بر زمین عنبرین ریخته.

در خبر مذکور به روایت صدوق^۵: «رأیت وجهاً مثل فلقة قمر لا بالخرق ولا بالبزق»^۵ رخساری دیدم مانند پاره ماه، نه درشتخو و زبر و نه سبک و بی وقار بود.

«أوعج العینین»^۶ چشم‌های سیاه گشاده داشت.

در خبر یعقوب بن منقوش است: «واضح الجبین ابیض الوجهِ دری المقلتین شتن

۱. مجلسی احتمال داده که اصل نسخه «اقحوانه و ارجوان» بوده یا دوّم بدل اول بوده و ناسخ هر دو را ضبط نموده یا «اقحوانه ابیض» بوده. منه دام ظلّه. [مرحوم مؤلف]

۲. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۲۶۶؛ بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۱.

۳. بان: درخت بیدمشک

۴. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۲۶۶؛ بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۱.

۵. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۶۸.

۶. همان.

الكفين معطوف الركبتين»^۱ پیشانی‌ش روشن و چهره‌اش سفید و چشمانش درخشنده و کف دست مبارکش زبر و غلیظ و زانوهایش به جهت بزرگی مایل شده بود به قدم. در لفظ «شتن الکفین» کلامی است که خواهد آمد در باب هفتم در ذیل حکایت هفتم.

در خبر ابراهیم بن مهزیار:^۲ «ناصح اللون» رنگش خالص و صاف و روشن بود. «واضح الجبین» پیشانی‌ش سفید و روشن بود. «ابلیج الحاجب» میان دو ابروانش گشاده بود. «مسنون الخدین» روی کشیده املسی داشت.

«اشم» بینی مبارکش مرتفع و با بالای آن مساوی بود و این با «قنا» که گذشت جمع نشود، مگر آن که در نظر او چنین می‌نماید و در واقع در آن انحدابی بود. چنان چه در شمایل رسول خدا ﷺ است: «یحسبه من لم یتامله اشم»^۳ کسی به دقت نظر نمی‌کرد در روی مبارکش، گمان می‌کرد که آن جناب اشم است و این به جهت قلت انحداب است که بی تأمل محسوس نمی‌شود.

«اروع» از حسن و جمال و نور و بهاء بیننده را به شگفت می‌آورد. «کأن صفحة غرته کوكب دري»^۴ گویا پهنایی پیشانی مبارکش، مانند ستاره‌ای است درخشان.

«بخده الايمن خال کانه فتات مسک علی بیاض الفضة»^۵ خال روی راست مبارکش مانند ریزه مشکی بود بر نقره خام.

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۰۷؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ۲۵؛ اعلام الوری بأعلام الهدی، ج ۲، ص ۲۵۰.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۴۶؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۴.

۳. عیون الاخبار الثمینیة، ج ۲، ص ۲۸۳؛ معانی الاخبار، ص ۸۰.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۴۶.

۵. همان؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳.

«برأسه وفرة سحماء سبطة تطالع شحمة اذنه»^۱ سر مبارکش موی سیاه غیر مجعدی دارد که تا نرمه گوشش رسیده و لکن آن را نپوشانده.

«له سمت ما رات العيون اقصد منه»^۲ هیأت نیک خوشی داشت که هیچ چشمی هیأتی به آن اعتدال و تناسب ندیده ﷺ و علی آباءه الطاهرین.

و در این مقام به این مقدار اکتفا نمودیم.

فصل دوم

در ذکر جمله‌ای از خصایص آن جناب

بالنسبه به جميع انبياء و اوصیای گذشته - صلوات الله عليهم - یا بالنسبه به آن سلسله علیه، غیر بعضی از اجداد طاهرین خود ﷺ اگر چه شرح آن از قوه امثال ماها بیرون است؛ چه کسی را که خدای تعالی خبر دهد به همه انبیاء ﷺ، از جناب آدم تا حضرت خاتم ﷺ.

حاصل آن بشارات، آن که چنین شخص معظمی در خزانه قدرت خود مخزون کرده در آخر روزگار که همه انبیاء و اوصیاء، از خدمات تبلیغ و اهدای خود فارغ شده و به جهت غلبه کفر و شقاق و جنود شیاطین در هر عصری، جز قلیلی در بعضی از بلاد به راه نیامده، ظاهر خواهد نمود برای او اسباب سلطنت و ریاستی مهیا فرموده که تمام جهان را مسخر کند و همه جهانیان را هدایت نماید و هیچ قریه آبادی نماند که در او معدودی باشد، مگر آن که صدای «لا اله الا الله» در آن بلند شود و نتیجه خدمات جميع حجت‌های خداوند را ظاهر سازد.

البته چنین ریاست کبری را تهیه و اسبابی باید و استعداد و قابلیت خواهد که عظمت و بزرگی شأن، به اندازه این شغل عظیم و خدمت بزرگ باشد که موکول به آن شخص معظم شده و مختص به آن جناب است. پس تمام مقدمات آن از خصایص باشد که مقدار کم و

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۴۶؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۴.

۲. همان.

کیف و قدر و منزلت آن را جز خداوند جلّت عظمته، کسی نداند و راه به ادراک و احصای آن ندارد.

در دعای ندبه است: «بنفسی انت من عقید عزّ لایسامی»

عقد عزّت و جلالتی خداوند برایش بسته که کسی را اندیشه رسیدن به پایان بزرگی آن نیست.

در غیبت نعمانی^۱ مروی است از کعب الاحبار که گفت: خدای تعالی می دهد به آن جناب، آن چه را که به پیمبران داده و زیاده به آن می دهد به او و او را تفضیل می دهد. لکن محض تبرّک به ذکر بعضی از آن چه از اهل عصمت علیهم السلام رسیده و به ظاهر اختصاصی به آن جناب دارد این اوراق را مزین کرده، می گوئیم:

اول:

امتیاز نور ظل و شبح آن جناب علیه السلام در عالم اظله

بین انوار ائمه علیهم السلام که ممتازاند از انوار انبیا و مرسلین و ملائکه مقربین؛ چنان چه در لقب صد و پنجاهم و صد و شصت و یکم گذشت.

در غیبت شیخ جلیل، فضل بن شاذان مروی است به دو سند، از عبدالله بن عباس، از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم:

چون مرا عروج به معارج سماوات فرمودند به سدرة المنتهی رسیدم. خطاب از حضرت ربّ الارباب رسیده: «یا محمّد!»

گفتم: لبیک! لبیک! ای پروردگار من!

خداوند عالمیان فرمود: «ما هیچ پیغمبری به دنیا و اهل دنیا نفرستادیم که منقضی شود ایام حیات و نبوت او، الا آن که به پای داشت به امر دعوت و به جای خود برای هدایت امت پس از خود، وصی خود را به جهت نگاهبانی شریعت و ما قرار دادیم علی بن ابی طالب را خلیفه تو و امام امت تو، پس حسن و پس حسین، پس علی بن الحسین، پس

محمد بن علی، پس جعفر بن محمد، پس موسی بن جعفر، پس علی بن موسی، پس محمد بن علی، پس علی بن محمد، پس حسن بن علی، پس حجة بن الحسن - صلوات الله علیهم اجمعین - ای محمد! سر بالا کن!

چون سر بالا کردم، انوار علی و حسن و حسین و نه تن از فرزندان حسین را دیدم و حجت را دیدم در میان ایشان می درخشید که گویا ستاره‌ای درخشنده است. پس خدای تعالی فرمود: «این‌ها خلیفه‌ها و حجت‌های من اند در زمین و خلیفه‌ها و اوصیای تو اند بعد از تو. پس خوشا حال کسی که دوست دارد ایشان را و، وای بر کسی که دشمن دارد ایشان را.»^۱

شیخ جلیل، ابوالحسن بن محمد بن احمد بن شاذان در ایضاح دقایق التواصب^۲ و احمد بن محمد بن عیاش در مقتضب الأثر^۳ روایت کرده‌اند از ابی سلیمان که شبان رسول خدا ﷺ بود، گفت، آن جناب فرمود: «در شبی که مرا بردند به جانب آسمان، خداوند جل جلاله فرمود: «آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ...»^۴

گفتم: «وَالْمُؤْمِنُونَ»

فرمود: «راست گفتی ای محمد! که را خلیفه گذاشتی در میان امت؟»

گفتم: «بهترین امت را.»

فرمود: «علی بن ابی طالب؟!»

گفتم: «بلی! ای پروردگار من»

تا آن که خدای تعالی فرمود: «به درستی که من خلق کردم تو را و خلق نمودم علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه از اولاد او را، از اصل نوری از نور خود.»

تا آن که فرمود: «ای محمد! دوست داری که ببینی ایشان را؟»

۱. ر.ک. کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث هشتم، ص ۵۷.

۲. ر.ک: الصراط السمتقیم الی مستحقى التقدیم، ج ۲، ص ۱۴۳.

۳. مقتضب الاثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر، ص ۱۰.

۴. سوره بقره، آیه ۲۸۵.

گفتم: «بلی، ای پروردگار من!»

فرمود: «التفات کن به جانب راست عرش.»

چون نگاه کردم، دیدم علی و فاطمه و شمردند تا حسن بن علی و مهدی را در میان آب تُنکی از نور که ایستاده بودند و نماز می‌کردند و در میان ایشان مردی - یعنی مهدی علیه السلام - می‌درخشید؛ چنان که گویا کوکب درخشنده بود.

مستور نماند که اختلاف مضمون اخبار معراج، نه به جهت اختلاف مضمون یک خبر است، به جهت تعدد راوی و حفظ بعضی و نسیان دیگری و اسقاط سومی و غیر آن از اسباب اختلاف؛ بلکه محمول بر تعدد معراج است که در همه آنها از امر ولایت تأکید می‌شد.

چنان که در خصال صدوق^۱ روایت شده که آن جناب را ۱۴۰ مرتبه عروج دادند و هیچ مرتبه از آن مراتب نبود الا آن که، سفارش فرمود خدای تعالی، در آن پیغمبر صلی الله علیه و آله را به دوستی و ولایت علی بن ابی طالب و باقی ائمه علیهم السلام زیاده از آن چه سفارش فرمود آن حضرت را به باقی فرایض.

در مقتضب^۲ خبری دیگر روایت کرده از حضرت باقر علیه السلام در ذکر ائمه علیهم السلام در شب معراج و دیدن انوار ایشان تا آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «دیدم علی را و شمردند تا حسن بن علی علیه السلام و الحجة القائم که گویا ستاره‌ای درخشان بود در میان ایشان.»

گفتم: «ای پروردگار من! این‌ها کیستند؟»

فرمود: «این‌ها همه ائمه‌اند و این قائم؛ حلال می‌کند حلال مرا و حرام می‌کند حرام مرا و انتقام می‌کشد از اعدای من.»

ای محمد! او را دوست دار و دوست دار، کسی را که او را دوست دارد.»

۱. الخصال، ص ۶۰۱.

۲. مقتضب الاثر، ص ۲۴.

دوم:

شرافت نسب

زیرا آن جناب داراست شرافت نسب همه آباءِ طاهرین علیهم السلام خود را که نسب ایشان اشرف انساب است و اختصاص دارد به رسیدن نسبش از طرف مادر به قیصره روم و منتهی شود به جناب شمعون صفا، وصی حضرت عیسی علیه السلام. پس داخل شود در آن سلسله بسیاری از انبیا و اوصیا علیهم السلام که شمعون به آنها می‌رسد.

سوم:

بردن آن حضرت را در روز ولادت به سراپرده عرش

و خطاب خداوند تبارک و تعالی به او: «مرحبا به تو ای بنده من! برای نصرت دین من و اظهار امر من، مهدی عباد من. قسم خوردم به درستی که من به تو بگیرم و به تو بدهم و به تو پیامرزم و به تو عذاب کنم.»^۱ تا آخر آن چه گذشت در باب اول.

چهارم:

بیت الحمد

چنان چه نعمانی^۲ و مسعودی^۳ و غیر ایشان^۴ روایت کردند از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «از برای صاحب این امر علیه السلام، خانه‌ای می‌باشد که او را بیت الحمد می‌گویند؛ در آن چراغی است که روشن است از آن روز که متولد شده، تا آن روز که خروج کند با شمشیر خاموش نمی‌شود.»

۱. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۲۷.

۲. الغیبة، ص ۲۳۹.

۳. اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶۷.

۴. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۴۶۷؛ اعلام الوری باعلام الهدی، ج ۲، ص ۲۸۹.

پنجم:

جمع میان کنیه رسول خدا ﷺ و اسم مبارک آن حضرت
در مناقب روایت است که فرمود: «اسم مرا بگذارید و کنیه مرا نگذارید.»

ششم:

حرمت بردن نام آن جناب
چنان چه گذشت.

هفتم:

ختم وصایت
و حجّت در روی زمین به آن جناب.

هشتم:

غیبت از روز ولادت

و سپرده شدن به روح القدس و تربیت شدن در عالم نور و فضای قدس که هیچ جزیی از
اجزای آن به لوّث قذارت و کثافت و معاصی بنی آدم و شیاطین ملوّث نشده و مؤانست و
مجالست با ملأ اعلی و ارواح قدسیه.

نهم:

عدم معاشرت و مصاحبت با کفار

و منافقین و فسّاق به جهت خوف و تقیه و مدارات با آنها و تجتّب با ایشان و منزل
نکردن در منازل آنان، چنان که همه حجّت های خداوندی پیش از بعثت و بعد از آن، بلکه
در ایام عزلت و غیبت خود داشتند و مؤالفت و مساورت می کردند، بلکه منا کحت و
مزاوجت از طرفین داشتند و سالها با فاسق منافقی حتی مثل مروان، نماز می کردند و

دست‌هایی را می‌بوسیدند که خود فرمودند: «اگر توانایی داشتیم قطع می‌نمودیم.» و روزه ماه رمضان افطار کردند و امثال این مصیبت‌ها را دیدند و خدای تعالی این حجت عزیز خود را نگاه داشت از همه آنها.

از روز ولادت تا کنون دست ظالمی به دامانش نرسیده و با کافر و منافقی مصاحبت ننموده و از منازلشان کناره گرفته و از حقی به جهت خوف یا مدارات و مهاونت دست نکشیده؛ همدم و انیسیش چون خضر و موالی و خدمش خاصان بوده. بالجمله از غبار کردار و رفتار اغیار بر آینه وجود حق نمای آن بزرگوار، گردی ننشسته و از خارستان اجانب، خاری به دامان جلالش نخلیده و ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾^۱

دهم:

نبودن بیعت احدی از جابران برگردنش

چنان که در اعلام الوری^۲ روایت شده از حضرت امام حسن علیه السلام که فرمود: «نیست از ما احدی مگر آن که واقع می‌شود در گردن او بیعتی از برای طاغیة زمان او، مگر قائمی که نماز می‌خواند روح‌الله، عیسی بن مریم علیه السلام خلف او.»

در کمال الدین^۳ روایت شده است از امام صادق علیه السلام که فرمود: «صاحب این امر مستور می‌شود ولادتش از این خلق، تا این که نبوده باشد در گردن او بیعتی، زمانی که خروج کند و خداوند عزوجل در یک شب، کار او اصلاح کند.»

نیز روایت کرده از حسن بن فضال از حضرت رضا علیه السلام که فرمود: «گویا می‌بینم شیعه را در وقت مفقود شدن چهارم از فرزندان من، که جستجو می‌کنندش از زیستگاه. پس نمی‌یابند او را.»

گفتم: چرا ای فرزند رسول خدا؟

۱. سوره مائده، آیه ۵۴، سوره حدید، آیه ۲۱ و سوره جمعه، آیه ۴.

۲. اعلام الوری باعلام الهدی، ج ۲، ص ۲۳۰.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۸۰.

فرمود: «به جهت آن که امام ایشان غایب می شود از ایشان.»

گفتم: چرا غایب می شود؟

فرمود: «برای این که نبوده باشد برگردن او بیعتی چون برخیزد با شمشیر.»^۱

یازدهم:

داشتن علامتی در پشت

مثل علامت پشت مبارک رسول خدا ﷺ که آن را ختم نبوت گویند. چنان که گذشت و شاید در آن جناب، اشاره به ختم وصایت باشد.

دوازدهم:

اختصاص دادن خداوند آن جناب را در کتب سماویه

و اخبار معراج از سایر اوصیاء به ذکر او به لقب، بلکه به القاب متعدده و به نبردن نام او. چنان چه متفرقا گذشت.

سیزدهم:

ظهور آیات غریبه

و علامات سماویه و ارضیه برای ظهور موفور السرور آن حضرت که برای تولد و ظهور هیچ حجتی نشده.

در کافی روایت شده از حضرت صادق علیه السلام که آیات در آیه شریفه:

﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ...﴾^۲؛ زود بنمایم بر

آنها آیات خود را در آفاق و اطراف و در تنهایشان تا روشن شود ایشان را که آن حق است؛

تفسیر فرمود به آیات و علامات قبل از ظهور آن حضرت و تبیین حق را به خروج قائم علیه السلام.

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۸۰.

۲. سورة فصلت، آیه ۵۳.

و فرمود: «آن، حق است از نزد خداوند عزوجل که می بینند آن را خلق و لابد است از خروج آن جناب.»^۱

و آن آیات و علامات بسیار است، بلکه بعضی ذکر کردند که قریب به چهارصد است و در کتب غیبت بعضی از آنها ثبت شده. چون غرض از این کتاب، استقصای تمام آن چه متعلق به آن جناب است، نیست لهذا ذکر ننمودم.

از آن علامات است سرخی در آسمان که در بسیاری از اخبار وارد شده و به روایت نعمانی از امیرالمؤمنین علیه السلام: «آن اشک چشم حاملان عرش است بر اهل زمین.»^۲

چهاردهم:

ندای آسمانی به اسم آن جناب علیه السلام

مقارن ظهور؛ چنان که علی بن ابراهیم در تفسیر آیه شریفه:

«وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِي مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ»^۳؛ گوش فرا دار روزی که منادی ندا کند

از مکانی نزدیک؛ از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: «منادی ندا می کند به اسم قائم علیه السلام و اسم پدرش.»

«يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ»^۴

روزی که می شنوند فریاد را به راستی، این است روز خروج.

فرمود: «صیحه قائم علیه السلام است.»^۵

در کمال الدین^۶ روایت شده از امام باقر علیه السلام که فرمود: «ندا می کند منادی از آسمان که

فلان بن فلان اوست امام و نام او را می برد.»

۱. الکافی، ج ۸، ص ۳۸۱.

۲. الغیبه، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۱۴۷.

۳. سوره قی، آیه ۴۱.

۴. همان، آیه ۴۲.

۵. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۳۲۷.

۶. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۰.

نیز در آن جا^۱ روایت است از زراره از امام صادق علیه السلام که فرمود: «ندا می کند منادی به اسم قائم علیه السلام».

گفت: «پرسیدم خاص است یا عام؟»

فرمود: «عام است، می شنود هر قومی به زبان خود.»

در غیبت نعمانی روایت است از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود: «منادی ندا می کند از آسمان که ای گروه مردم! امیر شما فلان است و این، آن مهدی است که پر می کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از ظلم و ستم.»^۲

در تفسیر عیاشی^۳ روایت است از امام باقر علیه السلام در حدیثی طولانی که فرمود به جابر - بعد از ذکر بعضی از علائم - : «اگر مشتبه شود این بر شما، مشتبه نخواهد شد بر شما صدا از آسمان به اسم او و امر او.»

در غیبت نعمانی^۴ روایت است از آن جناب که در خبری فرمود: «ندا می کند منادی از آسمان به اسم قائم علیه السلام و می شنود کسی که در مشرق است و کسی که در مغرب است. نمی ماند خوابیده‌ای، مگر آن که بیدار می شود و نه ایستاده‌ای، مگر آن که می نشیند و نه نشسته‌ای، مگر آن که بر می خیزد از خوف آن صدا.»

فرمود: «آن صدا از جبرئیل است، در ماه رمضان در شب جمعه بیست و سوم.»
بر این مضمون اخبار بسیار، بلکه متجاوز از حد تواتر و در جمله‌ای از آنها، آن را از محتومات شمردند و خواهد آمد در ذیل حکایت سی و هفتم، قصه مدینه عجیبه که در بریه اندلس است که بنای آن قبل از اسکندر است و در عهد عبدالملک آن را یافتند و در دیوار آن ابیاتی مکتوب بود که از جمله آنهاست:

حَتَّى يَقُومَ بِأَمْرِ اللَّهِ قَائِمُهُمْ
مِنَ السَّمَاءِ إِذَا مَا بِاسْمِهِ نُوذِي

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۰.

۲. ر.ک: الغيبة، شیخ طوسی، ص ۴۶۴.

۳. تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۶۵.

۴. الغيبة، ص ۲۵۴.

عبدالملک از زهری پرسید از امر این ندا و منادی. او گفت: خبر داد مرا علی بن الحسین علیه السلام که این مهدی است از فرزندان فاطمه، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله.
گفت: هر دو دروغ گفتید. الخ.^۱
شیخ طوسی در غیبت^۲ خود روایت کرده از سیف بن عمیره که گفت: نزد منصور بودم، شنیدم که می‌گوید ابتدا از پیش خود: «ای سیف بن عمیره! لابد است از منادی که ندا کند به اسم مردی از فرزندان ابی طالب از آسمان.»
گفتم: روایت کرده این را احدی از مردمان.
گفت: قسم به آن که جانم در قبضه قدرت اوست! که گوشم شنید از او که می‌گفت: لابد است از منادی که ندا کند به اسم مردی از مردمان از آسمان.
گفتم: یا امیر المؤمنین! این حدیثی است که نشیندم هرگز مانند آن.
گفت: «ای شیخ! اگر چنین شد، پس ما اول کسی هستیم که اجابت می‌کنیم او را. آگاه باش که او یکی از پسر عموهای ماست.»
گفتم: کدام پسر عموی شما؟
گفت: «مردی از فرزندان فاطمه علیها السلام.»
آن گاه گفت: «ای شیخ! اگر نه آن بود که من شنیده بودم از ابی جعفر، محمد بن علی، که مرا به آن خبر داد، آن گاه همه اهل دنیا مرا خبر می‌دادند قبول نمی‌کردم از ایشان و لکن او محمد بن علی علیه السلام است.»

پانزدهم:

افتادن افلاک از سرعت سیر و بطوء^۳ حرکت آنها

روایت کرده شیخ مفید از ابی بصیر از حضرت باقر علیه السلام، در حدیثی طولانی در سیر و

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۴۵؛ مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۲۴۸.

۲. الغیبة، ص ۴۳۳.

۳. بطوء: کندی.

سلوک حضرت قائم علیه السلام، تا آن که فرمود: «درنگ می کند بر این سلطنت هفت سال، مقدار هر سالی ده سال از این سال های شما، آن گاه انجام می دهد خداوند آن چه را که می خواهد.»

گفت: گفتم: فدای تو شوم! چگونه طول می کشد سالها؟
فرمود: «امر می فرماید خداوند فلک را به درنگ کردن و کندی حرکت، پس برای این طول می کشد روزها و سالها.»

گفت، گفتم: ایشان می گویند اگر فلک تغییر پیدا کرد فاسد می شود یعنی عالم.
فرمود: «این قول زنادقه است؛ امام مسلمین، پس راهی نیست برای ایشان به این سخن و حال آن که خداوند، ماه را شق نمود برای پیغمبر خود صلی الله علیه و آله، آفتاب را پیش از آن برگرداند برای یوشع بن نون و خبر داد به طول روز قیامت و این که آن، مثل هزار سال است از آن چه شما می شمیرید.»^۱

نیز روایت کرده: «مدت ملک آن حضرت، نوزده سال است که طولانی است روزها و ماه های آن.»^۲

نیز روایت کرده از عبدالکریم خثعمی از امام صادق علیه السلام به نحو خبر سابق.^۳
فضل بن شاذان در غیبت خود روایت کرده از آن جناب که فرمود: «سلطنت می کند قائم علیه السلام هفت سال که هفتاد سال می شود از این سال های شما.»^۴
و در غیبت شیخ طوسی^۵ مروی است در خبری طولانی: «خداوند، امر می فرماید فلک را در زمان آن جناب، پس بطیء می شود دوره او، تا این که روز، در ایام او مثل ده روز و ماه، مثل ده ماه و سال، مثل ده سال از سال های شما.»
لکن در تعدادی از اخبار رسیده: «مدت سلطنت آن جناب، بیشتر از این است.»

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۵.

۲. همان، صص ۳۸۶-۳۸۷.

۳. همان، ص ۳۸۱.

۴. ر.ک: الغیبة، شیخ طوسی، ص ۴۷۴؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۹۱ و ۳۸۶.

۵. الغیبة، ص ۴۷۴.

در غیبت فضل بن شاذان روایت شده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «حضرت قائم علیه السلام سی صد و نه سال پادشاهی خواهد کرد، چنان که درنگ کردند اهل کهف در کهف خود. پر خواهد کرد زمین را از عدل و داد، آن چنان که پر شده باشد از جور و ظلم. مشرق و مغرب عالم را خدای تعالی برای او مفتوح خواهد ساخت و خواهد کشت مردم را تا آن که باقی نماند مگر دین محمد صلی الله علیه و آله و سلوک خواهد نمود به سیره سلیمان بن داود علیه السلام»^۱

این خبری معتبر است و بر این مضمون خبر صحیح دیگر روایت کرده. «والله العالم»

شانزدهم:

ظهور مصحف امیرالمؤمنین علیه السلام

که بعد از وفات رسول خدا صلی الله علیه و آله جمع نمود، بی تغییر و تبدیل و داراست تمام آن چه را که بر سبیل اعجاز بر آن حضرت نازل شده بود و پس از جمع، عرض نمود بر صحابه، اعراض نمودند؛ پس آن را مخفی نمودند و به حال خود باقی است، تا آن که بر دست آن جناب ظاهر شود و خلق، مأمور شوند که آن را بخوانند و حفظ نمایند و به جهت اختلاف ترتیب که با این مصحف موجود دارد که به آن مأنوس شدند، حفظ آن از تکالیف مشکلة مکلفان خواهد بود.

در غیبت نعمانی^۲ روایت شده که فرمود: «خروج می کند قائم علیه السلام به امری جدید و قضایی جدید و کتابی جدید.»

روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود: «گویا نظر می کنم به سوی شیعیان خود در مسجد کوفه که خیمه ها بر پا کردند و تعلیم می کنند مردم را قرآن به نحوی که نازل شده.»^۳

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، حدیث چهارم، ص ۳۰۵-۳۰۶.

۲. الغیبة، ص ۲۳۳.

۳. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۳۱۸.

نیز روایت کرده از اصبع بن نباته از آن جناب که فرمود: «گویا می بینم عجم را که خیمه های ایشان در مسجد کوفه است، تعلیم می کنند به مردم قرآن را چنان که نازل شده.» گفت، گفتم: یا امیرالمؤمنین! آیا این قرآن به همان نحو نازل شده نیست؟

فرمود: «نه! محو شده از آن هفتاد نفر از قریش به اسم هایشان و اسم های پدر هایشان و وانگذاشتند ابولهب را مگر برای نقص رسول خدا ﷺ چون عم آن جناب بود.»^۱

روایت کرده از امام صادق علیه السلام که فرمود: «والله! گویا نظر می کنم به سوی آن حضرت، یعنی قائم علیه السلام، بین رکن و مقام که بیعت می گیرد از مردم بر کتابی جدید.»^۲

در کافی^۳ روایت شده از امام باقر علیه السلام که فرمود در تفسیر آیه شریفه «وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ...»^۴: «اختلاف کردند بنی اسرائیل در آن چنان که اختلاف کردند این امت در کتاب و زود است که اختلاف کنند در کتابی که با قائم علیه السلام است که می آورد آن را تا این که انکار می کنند آن را جماعت بسیاری از مردمان. پس آنها را پیش می طلبد و امر می کند که گردن ایشان را می زنند.»

شیخ طبرسی در احتجاج^۵ روایت کرده از ابی ذر غفاری: چون رسول خدا ﷺ وفات کرد، جمع کرد علی علیه السلام قرآن را و آورد آن را نزد مهاجرین و انصار.

عرضه داشت آن قرآن را بر ایشان، چون پیغمبر صلی الله علیه و آله او را به این امر وصیت فرموده بود. پس چون ابی بکر آن را باز کرد، بیرون آمد در صفحه اول آن که باز کرده بود، فضایح قوم. پس عمر برخاست و گفت: یا علی! برگردان آن را که ما را حاجتی به آن نیست. پس حضرت آن را گرفت و برگشت. تا این که می گوید: چون عمر خلیفه شد، سؤال کرد از آن جناب که آن قرآن را به او بدهد که او را در میان خود تحریف کنند. پس گفت: یا ابالحسن! بیاور آن قرآن را که آوردی آن را نزد ابی بکر که مجتمع شویم بر آن.

۱. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۳۱۸.

۲. همان، ص ۱۹۴.

۳. کافی، ج ۸، ص ۲۸۷.

۴. سوره هود، آیه ۱۱۰.

۵. الاحتجاج، ج ۱، ص ۲۲۵.

فرمود: «هیئات! راهی به آن نیست. نیاوردم آن را نزد ابی بکر، مگر آن که حجت بر شما تمام شود و نگویید روز قیامت که ما از این غافل بودیم یا بگویید که نیاوردی آن را نزد ما. به درستی که آن قرآنی که نزد من است، مس نمی‌کند آن را مگر مطهرون و اوصیا از فرزندان من.» عمر گفت: آیا وقت معلومی برای اظهار آن هست؟

فرمود: «آری! هرگاه خروج کند قائم از فرزندان من، ظاهر می‌کند آن را و او می‌دارد مردم را بر آن. پس جاری می‌شود سنت بر آن.» نیز گذشت از خبر مفضل که حسنی عرض می‌کند خدمت حضرت حجت علیه السلام: «اگر تو مهدی آل محمدی، پس کو مصحفی که جمع کرد آن را جد تو، امیرالمؤمنین علیه السلام بدون تغییر و تبدیل؟»^۱

در ارشاد شیخ مفید^۲ روایت شده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «هرگاه خروج کرد قائم آل محمد علیه السلام خیمه‌ها می‌زند برای آنان که تعلیم می‌کنند به مردم قرآن را بر آن نحوی که نازل شده؛ پس مشکل‌ترین کار خواهد بود بر آنان که حفظ نمودند آن را امروز، زیرا که آن قرآن مخالفت دارد با این قرآن در ترتیب.»

در غیبت فضل بن شاذان^۳ همین مضمون را به سند صحیح روایت کرده از حضرت صادق علیه السلام.^۴

هفدهم:

سایه انداختن ابر سفید

پیوسته بر سر مبارک آن حضرت و ندا کردن منادی در آن ابر، به نحوی که می‌شنوند آن را ثقلین و خاقین.

۱. مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۸۹؛ الهدایة الکبری، ص ۴۰۴؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۵.

۲. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۶.

۳. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و نهم، ص ۳۰۲.

۴. جهت اطلاعات بیشتر درباره این مبحث: رک: آشنایی با تفاسیر، آیه الله رضا استادی؛ نزاهت قرآن از تحریف، آیه الله جوادی آملی، نشر اسراء، مصونیت قرآن از تحریف، آیه الله معرفت، ترجمه محمد شهرابی، نشر دفتر تبلیغات اسلامی.

در خبر لوح است به روایت شیخ طوسی: «اوست مهدی آل محمد ﷺ پر می کند زمین را از عدل، چنان چه پر شده از جور.»^۱
در کفایة الاثر خزّاز^۲ و بیان گنجی شافعی و مناقب مهدی ابونعیم حافظ و عقدالدرریوسف بن یحیی سلمی و نیز احمد بن المنادی در کتاب ملاحم و ابن شیرویه در فردوس و ابوالعلا حافظ در کتاب فتن چنان که در طرایف و غیره است، خبر ابر و منادی را روایت کردند به این لفظ: «این مهدی، خلیفة الله است» و به روایتی: «پس او را متابعت کنید!» و این ندا غیر از ندای سابق است و از جهاتی چند متغایرنند.

هجدهم:

بودن ملائکه و جن در عسکر آن حضرت و ظهور ایشان برای انصار آن حضرت
در خبر طولانی مفضل است که گفت به امام صادق ﷺ گفتم: ای سید من! آیا ظاهر می شوند ملائکه و جن برای مردم؟
فرمود: «آری، قسم به خدا ای مفضل! و مخاطبه می کنند با ایشان، چنان که گفتگو می کند مرد با همنشین خود.»
گفتم: ای سید من! آیا سیر می کنند با او؟
فرمود: «آری والله ای مفضل! و هر آینه فرود می آیند در زمین هجرت، ما بین کوفه و نجف و عدد اصحاب آن حضرت در آن وقت، چهل و شش هزار است از ملائکه و شش هزار است از جن.»^۳
در روایت دیگر: «و مثل آن از جن به ایشان نصرت می دهد خداوند، آن جناب را و فتح می نماید بر دست او.»^۴

۱. الامالی، ص ۲۹۲.

۲. کفایة الاثر، ص ۱۵۱.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۹۹.

۴. مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۸۵.

در کامل الزیارة^۱ و غیبت نعمانی^۲ روایت شده از امام صادق علیه السلام که فرمود در ضمن حالات آن حضرت: «می آید بر او سیزده هزار و سی صد و سیزده ملک.»

ابوبصیر گفت: گفتم همه این ملایکه؟

گفت: «آری! آن ملایکه که بودند با نوح در کشتی و آنها که بودند با ابراهیم علیه السلام آن زمانی که او را در آتش انداختند و آنها که با موسی علیه السلام بودند، زمانی که شکافت دریا را برای بنی اسرائیل و آنها که با عیسی علیه السلام بودند، زمانی که خداوند او را به آسمان بالا برد و چهار هزار ملایکه مسومین، یعنی نشان کرده شده به عمامه های زرد که با پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بودند و هزار ملایکه مردفین، یعنی از پی یکدیگر درآمده و سی صد و سیزده ملک که در بدر بودند و چهار هزار ملک که نازل شدند و اراده داشتند نصرت کنند حسین بن علی علیه السلام را. پس اذن نداد ایشان را در مقاتله و آنها در نزد قبر آن حضرت هستند، ژولیده غبار آلود، گریه می کنند بر او تا روز قیامت و رییس ایشان ملکی است که او را منصور می گویند. پس، زایری آن حضرت را زیارت نمی کند مگر آن که او را استقبال می کنند و مودعی او را وداع نمی کند مگر آن که او را مشایعت می کنند و مریض نمی شود از ایشان احدی، مگر آن که او را عیادت می کنند و نمی میرد از ایشان کسی مگر آن که نماز می کنند بر جنازه او و استغفار می کنند بر او بعد از مردنش و همه این ها در زمین اند و انتظار می کشند برخاستن قائم علیه السلام را تا وقت خروجش.»

نوزدهم:

تصرف نکردن طول روزگار

و گردش لیل و نهار و سیر فلک دوار، در بنیه و مزاج و اعضا و قوا و صورت و هیأت آن حضرت که با این طول عمر که تا کنون هزار و چهل و هشت سال از عمر شریفش گذشته و خدای داند که تا ظهور به کجای از سن رسد، چون ظاهر شود در صورت مرد سی ساله یا

۱. کامل الزیارات، ص ۲۳۳.

۲. الغیبة، ص ۳۱۱.

چهل ساله باشد و چون طویل الاعمار از انبیای گذشته و غیر ایشان نباشد که یکی، هدف تیر پیری خود «...إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْئًا»^۱ از ضعف پیری خویش بنالد.

شیخ صدوق روایت کرده از ابوالصلت هروی که گفت: پرسیدم از حضرت رضا علیه السلام: چیست علامت قائم شما چون خروج نماید؟

فرمود: «علامتش آن است که در سن، پیر باشد، و به صورت جوان، تا به مرتبه‌ای که نظر کننده به آن حضرت، گمان برد که در سن چهل سالگی است یا کمتر از چهل سالگی و دیگر از نشانه‌های آن حضرت این است که به گذشتن شب‌ها و روزها بر آن حضرت، پیری بر آن جناب راه نیابد تا زمانی که اجل آن سرور، در رسد»^۲

در غیبت شیخ طوسی^۳ روایت شده از امام صادق علیه السلام که فرمود: «ظاهر می‌شود آن حضرت، جوان موفق سی ساله».

روایت کرده از آن حضرت که فرمود: «اگر خروج کند قائم علیه السلام هر آینه انکار می‌کنند او را مردم. رجوع می‌نماید به سوی ایشان در حالتی که جوانی است موفق»^۴

نیز روایت شده از آن جناب که فرمود: «از اعظم بلیه، آن که خروج می‌کند به سوی ایشان صاحب ایشان در حال جوانی و ایشان گمان می‌کنند او را، پیری کبیر السن»^۵

مراد از موفق، چنان که علامه مجلسی رحمته الله احتمال داده، آن است که اعضایش متوافق و خلقتش معتدل باشد یا کنایه از توسط در جوانی است یا آخر آن است که وقت توفیق تحصیل کمال است.^۶

۱. سوره مریم، آیه ۴.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۲.

۳. الغیبة، ص ۴۲۰.

۴. الغیبة، شیخ طوسی، ص ۴۲۰.

۵. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۱۸۹؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۸۷.

۶. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۸۷.

شهرستانی عاری از لباس انسانی، در ملل و نحل^۱ بعد از ذکر فرق امامیه، بعد از امام حسن عسکری علیه السلام که آن را از رساله فرق نوبختی برداشته و جمله‌ای از کلمات نافعۀ او را دزدیده، می‌گوید: «از عجایب این که ایشان می‌گویند غیبت طول کشیده دویست و پنجاه سال و چیزی و امام ما فرموده که اگر قاتم خروج کند داخل شده در سنّ چهل سالگی، پس او صاحب شما نیست و ما ندانستیم که چگونه منقضی می‌شود دویست و پنجاه سال در چهل سال.» انتهى.

حاصل آن خبر آن که آن حضرت، چهل ساله یا کمتر باشد، اگر زیادتر باشد مهدی علیه السلام نیست.

حاصل شبههٔ این احمق آن که: «شما می‌گویید دویست و پنجاه سال است تقریباً که او غایب شده، اگر حال، مثلاً او خروج کند چگونه چهل ساله باشد؟»

حاصل جواب آن که: غرض آن است که در صورت و هیأت و بنیه و مزاج مرد چهل ساله باشد، هر چند هزار سال عمر او باشد و خدای تعالی قادر است کسی را در سنی نگاه دارد به این نحو که گفتیم.

فریقین نقل کردند که از معجزات پیغمبر صلی الله علیه و آله آن بود که بر هر حیوانی سوار می‌شدند، آن حیوان در همان سن که در آن حال داشت، می‌ماند.

ابن اثیر در اسدالغابه^۲ روایت کرده: عمرو بن حمق خزاعی، آن حضرت را سیراب نمود. پس در حق او دعا کرد و فرمود: «اللّٰهُمَّ متّعه بشبابه.» پس هشتاد سال بر او گذشت که در ریش او موی سفید دیده نشد. بلکه بسا شده که از حالت پیری به جوانی برگردانند، بلکه همهٔ پیران بهشتی را خدای تعالی جوان کند و به بهشت برد؛ در آخرت قدرت جدیده برای حق تعالی پیدا شود.

یا شهرستانی برای آخرت، خدای دیگر قایل شود که تواند چنین قدرت بنماید! عجب از اوست!!! که جناب خضر را زنده دانند و حال آن که چند هزار سال از آن جناب بزرگتر

۱. الملل والنحل، ص ۱۷۲.

۲. اسدالغابه فی معرفة الصحابه، ج ۴، ص ۲۱۷.

است و می‌گویند در صحرا و براری، سیاحت می‌کند. و اگر حیات آن جناب به نحو متعارف باشد، باید مثنی از پوست و استخوان باشد و در گوشه افتاده و آن جناب را در صورت و هیأت هر صاحب سنی فرض کنیم، جای همان اعتراض هست. خدای تعالی به این قوم یا انصاف دهد یا ادراک و شعور که از هر دو عاری‌اند.

میبدی در شرح دیوان^۱ گفته: حق تعالی دندان و ارکان خضر را پیش از ظهور خاتم الانبیا^ﷺ هر پانصد سال تجدید می‌کرد و بعد از ظهور آن حضرت در هر صد و بیست سال تجدید می‌کند.

در احتجاج طبرسی^۲ مروی است از امام حسین^ﷺ که فرمود در ضمن حالات آن جناب: «طولانی می‌کند خداوند عمر آن حضرت را، آن گاه ظاهر می‌کند او را به قدرت خود در صورت جوان، صاحب سنّ چهل ساله و این برای آن که بدانند که خداوند بر همه چیز قادر است.»

بیستم:

رفتن وحشت و نفرت از میان حیوانات

بعضی با بعضی و میان آنها و انسان و برخاستن عداوت از میان همه آنها، چنان چه پیش از کشته شدن هابیل بود.

شیخ صدوق در خصال^۳ روایت کرده از امیرالمؤمنین^ﷺ که فرمود: «اگر قائم ما خروج کند، صلح می‌شود میان درندگان و بهایم. حتی آن که زن، راه می‌رود میان عراق و شام، نمی‌گذارد پای خود را مگر بر گیاه و بر سر او زینت‌های او است. به هیجان نمی‌آورد او را درنده و نمی‌ترساند او را.»

۱. شرح دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی^ﷺ. ص ۱۶۶.

۲. الاحتجاج، ج ۲، ص ۱۰.

۳. الخصال، ص ۶۲۶.

گذشت از تأویل الآیات^۱ شیخ شرف الدین که گوسفند و گرگ و گاو و شیر و مار و انسان از یکدیگر مأمون شوند. در عقد الدرر^۲ مروی است از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود در قصه مهدی علیه السلام: «چرا می‌کنند گوسفند و گرگ در یک مکان و بازی می‌کنند اطفال با مارها و عقرب‌ها، اذیت نمی‌کند ایشان را به چیزی و می‌رود شرّ و می‌ماند خیر.»
در احتجاج^۳ مروی است از آن جناب: «در آن زمان، سازش کنند درندگان بلکه درندگان و سایر حیوانات مطیع اصحاب آن حضرت شوند.»

چنان چه شیخ صدوق روایت کرده از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «گویا می‌بینم اصحاب قائم علیه السلام را که احاطه نمودند ما بین خاقین* را. نیست چیزی مگر آن که منقاد ایشان شود، حتی درندگان زمین و درندگان طیور؛ طلب خوشنودی ایشان می‌کند هر چیزی، حتی این که زمین فخر می‌کند و می‌گوید: گذشت امروز بر من، مردی از اصحاب قائم علیه السلام»^۴
در خطبه مخزون امیرالمؤمنین علیه السلام که روایت شده در منتخب البصائر^۵ حسن بن سلیمان حلّی که در ذکر ملاحم و کیفیت ایام حضرت مهدی علیه السلام است، مذکور است که در آن وقت، وحوش مأمون می‌شوند به نحوی که می‌چرند در اصناف زمین مثل انعام ایشان.

بیست و یکم:

بودن جمعی از مردگان در رکاب آن حضرت

چنان چه گذشت از شیخ مفید در ارشاد^۶ که بیست و هفت نفر از قوم موسی و هفت نفر اصحاب کهف و یوشع بن نون و سلمان و ابودجانه انصاری و مقداد و مالک اشتر از

۱. تأویل الآیات، ص ۶۶۳.

۲. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۱۵۹.

۳. الاحتجاج، ج ۲، ص ۱۱.

* خاقین: مشرق و مغرب، ر.ک: لغتنامه دهخدا.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۳.

۵. مختصر بصائر الدرجات، ص ۲۰۱.

۶. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۶.

اصحاب آن جناب خواهند بود و حکام می‌شوند در بلاد. نیز در ارشاد^۱ روایت شده از امام صادق علیه السلام که فرمود: «چون نزدیک شود خروج آن حضرت، باران بیارد بر مردم در جمادی الآخر و ده روز از رجب بارانی که خلاق، مانند آن ندیده‌اند؛ پس می‌رویاند به آن، خداوند گوشت مؤمنین را و بدن‌هایشان در قبورشان و گویا من نظر می‌کنم به سوی ایشان که رو آورند از قبل جهینه، می‌افشانند خاک را از موهای خود.»

در غیبت شیخ فضل بن شاذان روایت شده از امام رضا علیه السلام که فرمود: «در شب بیست و سوم ماه رمضان، به اسم حضرت قائم علیه السلام ندا کنند و قیام نماید در روز عاشورا. باقی نماند خفته‌ای الا آن که برخیزد و بایستد و ایستاده‌ای نباشد مگر آن که بنشیند و نشسته‌ای نباشد مگر آن که برخیزد بر دو پای خود، از آن آواز و آن آواز جبرئیل خواهد بود و خواهند گفت [به مؤمن] در قبرش که به تحقیق ظهور کرد صاحب! پس اگر می‌خواهی به او ملحق شوی، ملحق شو و اگر می‌خواهی مقیم باشی، بر جای خود ساکن باش.»^۲

روایت شده از آن جناب که فرمود: «چون قائم علیه السلام ظهور کرد و داخل کوفه شد، مبعوث می‌کند خداوند، از ظهر کوفه یعنی وادی السلام، هفتاد هزار صدیق را که می‌شوند از اصحاب و انصار او...»^۳ الخ.

در بحار^۴ نقل کرده از سرور اهل الایمان بهاء‌الدین سید علی بن عبدالحمید که روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام در خبر طولانی که در آخر آن فرمود: «مبعوث می‌فرماید خداوند، فتنه را از کهف ایشان با سگ ایشان.» از آنها مروی است که او را تملیخا می‌گویند و دیگری مکسکمینا و این دو تن شاهداند برای قائم علیه السلام»

۱. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۱.

۲. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و نهم، ص ۲۸۸.

۳. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰.

۴. همان، ص ۲۷۵.

سید علی بن طاوس و غیره^۱ روایت کرده اند از حضرت صادق علیه السلام که فرمود: «هر کس بخواند خدای تعالی را چهل صباح به این عهد، از انصار قائم علیه السلام خواهد بود. پس اگر مُرد پیش از آن حضرت، بیرون می آورد او را خداوند، از قبرش.» و دعا معروف است و اول آن این است: «اللهم ربّ النور العظیم و ربّ الكرسي الرفیع... الخ.»

بیست و دوم:

بیرون کردن زمین، گنج ها و ذخیره ها را که در او پنهان و سپرده شده

در کمال الدین^۲ است که خداوند، در شب معراج به پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «از برای او - یعنی حضرت قائم علیه السلام - ظاهر می کنم گنج ها و ذخیره ها را به مشیت خود.»
در ارشاد^۳ شیخ مفید مروی است از امام صادق علیه السلام که فرمود: «چون قائم علیه السلام خروج کند، ظاهر می کند زمین، گنج های خود را تا این که می بینند مردم، آن گنج ها را بر روی زمین.»

در غیبت نعمانی^۴ است که امام باقر علیه السلام فرمود: «هرگاه که برخیزد قائم اهل بیت علیهم السلام تقسیم می کند بالسویّه...» تا این که فرمود: «و جمع می شود در نزد او اموال دنیا از شکم زمین و از ظاهر او.»

در عقد الدرر^۵ مروی است از عبدالله بن عباس که گفت: و امام مهدی، آن کسی است که پر می کند زمین را از عدل چنان که پر شده از جور و مأمون می شوند درندگان و بهایم و می اندازد زمین، پاره های جگر خود را.

۱. المزار الکبیر، شیخ محمد بن المشهدی، ص ۶۶۳؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۹۵ و ج ۸۳، ص ۲۸۴.

۲. حدیث مورد نظر در «کمال الدین و تمام النعمة» یافت نشد؛ ر.ک: الامالی، شیخ صدوق، ص ۷۳۱؛ الجواهر السنیة، ص ۲۳۶.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۱.

۴. الغیبة، ص ۲۳۷.

۵. عقد الدرر فی اخبار امام المنتظر، ص ۱۳۷.

راوی پرسید: پاره‌های جگر او چیست؟
گفتند: مانند ستون از طلا و نقره.

و نیز از رسول خدا ﷺ روایت شده است در قصه آن جناب: «زمین، گنج‌های خود را بیرون می‌اندازد.»^۱

و در امالی شیخ طوسی^۲ مروی است از آن جناب که فرمود: «در قصه مهدی ﷺ بیرون می‌اندازد زمین، برای او پاره‌های جگر خود را.»

قریب به آن مروی است در احتجاج^۳ از امیرالمؤمنین ﷺ و در کمال‌الدین^۴ مروی است که رسول خدا ﷺ فرمود: «ظاهر می‌کند خداوند برای او گنج‌های زمین و معدن‌های او را.»^۵

در غیبت فضل، این مضمون به چند سند معتبر مروی است.

بیست و سوم:

زیاد شدن باران و گیاه و درختان و میوه‌ها

و سایر نعم ارضیه به نحوی که مغایرت پیدا کند حالت زمین در آن وقت با حالت آن در اوقات دیگر و راست آید، قول خدای تعالی ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ﴾^۵
نعمانی روایت کرده از کعب: «مهدی ﷺ، چنین کند»^۶ و مراد تبدیل صورت زمین است در عهد آن حضرت، به صورتی دیگر به جهت کثرت عدل و باران و اشجار و گیاه و سایر برکات.

۱. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۱۴۹.

۲. الامالی، ص ۵۱۳.

۳. الاحتجاج، ج ۲، ص ۱۱.

۴. کمال‌الدین و تمام النعمة، ص ۳۹۴.

۵. در سوره ابراهیم، آیه ۴۸.

۶. الغیبة، ص ۱۴۶.

در کشف الغمّه^۱ مروی است از رسول خدا ﷺ که فرمود: «متنعم می شوند امت من در زمان مهدی^{عج} به نعمتی که هرگز مانند آن متنعم نشده بودند از بر و فاجر. می فرستد آسمان بر ایشان باران پی در پی و ذخیره نمی کند زمین چیزی از نبات خود را.»
به روایت گنجی در بیان^۲ «می دهد زمین میوه های خود را و پنهان نمی کند بر ایشان چیزی را.»

به روایت بغوی: «نمی گذارد آسمان از باران خود چیزی مگر آن که آن را پی در پی می فرستد و نمی گذارد زمین از گیاه خود چیزی را مگر آن که ظاهر می کند آن را تا آن که آرزو می کنند زندگان مردگان را.»^۳ یعنی کاش زنده می شدند و می دیدند.
در احتجاج شیخ طبرسی^۴ روایت است از امیرالمؤمنین^ع که در قصه آن جناب فرمود: «در عهد او بیرون می آورد زمین، گیاه خود را و نازل می کند آسمان، برکت خود را.»

قریب به آن مروی است در خصال و گذشت که فرمود: «در آن زمان زن از عراق می رود به شام و پای خود را نمی گذارد. مگر بر گیاه.»^۵
در اختصاص شیخ مفید^۶ روایت است از رسول خدا ﷺ که فرمود: «چون وقت خروج قائم^ع شود، منادی ندا کند از آسمان که ای مردم! منقطع شد از شما، مدت جباران و ولی امر شده بهترین امت محمد^ص.»

تا آن که فرمود: «پس در آن زمان جوجه گذارند مرغان در آشیان خود و ماهی ها در دریا های خود و نهرها جاری شود و بسیار شود آب چشمه ها و برویاند زمین، ضعیف^۷ ثمر

۱. کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۶۷.

۲. البیان فی اخبار صاحب الزمان^ع، ص ۱۴۵.

۳. العمدة، ص ۴۳۶؛ مصنف عبدالرزاق، ص ۳۷۲؛ تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۷۳۸.

۴. الاحتجاج، ج ۲، ص ۱۱.

۵. الخصال، ص ۶۲۶.

۶. الاختصاص، ص ۲۰۸.

۷. ضعیف: دو برابر

و رزق خود را.»^۱

در عقد الدرر^۲ روایت است از حضرت که فرمود، در قصه مهدی علیه السلام: «مسرور می شود به او، اهل آسمان و اهل زمین و مرغان و وحشیان و ماهیان در دریا و زیاد می شود باران در دولت او و کشیده می شود نهرها و مضاعف می کند زمین، ثمره خود را و بیرون می دهد گنج های خود را.»

سید علی بن طاوس، از صحیفه ادریس نبی علیه السلام نقل کرده در کتاب سعد السعود^۳ در ضمن سؤال ابلیس که:

پروردگارا! مرا مهلت ده تا روزی که خلق مبعوث می شوند؛

و جواب خداوند که:

«نه! ولکن تو از مهلت داده شدگانی تا روز وقت معلوم؛ پس به درستی که آن روزی است که من حکم نمودم و حتم کردم که پاک نمایم زمین را آن روز، از کفر و شرک و معاصی و انتخاب کنم از برای آن وقت، بندگانی را برای خود که آزمودم دلهايشان را برای ایمان و پر نمودم آنها را به ورع و اخلاص و یقین و تقوی و خشوع و صدق و حلم و صبر و وقار و تقوی و زهد در دنیا و رغبت در آن چه در نزد من است، بعد از هدایت و می گردانم ایشان را نگاهبانان آفتاب و ماه، یعنی برای عبادت در شب و روز.

خلیفه خواهم نمود ایشان را در زمین و توانایی دهم ایشان را بر آن دینی که پسندیدم آن را برای ایشان. آن گاه عبادت کنند مرا و چیزی را برای من انباز قرار ندهند. نماز بگذارند در وقتش و زکات بدهند در زمانش و امر کنند به معروف و نهی کنند از منکر و بیندازم در آن زمان امانت را بر زمین. پس ضرر نرساند چیزی، چیزی را و نترسد چیزی از چیزی. آن گاه بشوند هوام و مواشی در میان مردم، پس اذیت نمی کنند بعضی از ایشان بعضی را.

۱. الاختصاص، ص ۲۰۸.

۲. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۱۴۹.

۳. سعد السعود، ص ۳۴.

بردارم نیش هر صاحب نیشی از هوام و غیر آنها را و ببرم زهر حیوانی که می‌گردد و نازل کنم برکات را از آسمان و زمین و بدرخشد زمین، از نیکویی نبات خود و بیرون دهد همه ثمرهای خود را و انواع طیب خود را و بیندازم رأفت و مهربانی را در میان ایشان، پس با یکدیگر مواسات کنند و بالسویّه قسمت نمایند.

پس بی‌نیاز شود فقیر و برتری نکند بعضی بر بعضی و رحم کند کبیر، صغیر را و احترام نماید صغیر، کبیر را و به حق، متدین شوند و به او انصاف دهند و حکم کنند.

ایشان اند اولیای من؛ برگزیدم برای ایشان پیغمبری مصطفی و امینی مرتضی را؛ پس گرداندم او را برای ایشان پیغمبر و رسول و آنها را گرداندم برای او، اولیا و انصار. این‌ها بهترین امتی هستند که اختیار نمودم برای نبی مصطفای خود و امین مرتضای خود؛ این وقتی است که حجب نمودم آن را در علم غیب خود و لابد است که او واقع شود و هلاک نمایم تو را در آن روز، با سواران و پیادگان و تمام لشکریانت. پس برو که تو از هلت دادگانی تا روز وقت معلوم.»

و آثار مذکوره در این اثر شریف، تا کنون ظاهر نشده و مطابق اخبار خاصه و عامه از خصایص ایام مهدی علیه السلام است.

در انوار المضيئه^۱ از سید علی بن عبدالحمید روایت است از امام صادق علیه السلام که فرمود در آیه شریفه «فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ»^۲ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ»^۳ که وقت معلوم، روز برخاستن قائم علیه السلام است؛ پس چون خداوند او را مبعوث کند، در مسجد کوفه است که ابلیس می‌آید تا این که بر زانوهای او افتد و می‌گوید: «یا ویلاه از این روز! پس می‌گیرد موی پیشانی او را و گردنش را می‌زند، پس این است روز معلوم.»

در تفسیر علی بن ابراهیم،^۴ مروی است از آن جناب که فرمود در تفسیر

۱. ر. ک: بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۷۶-۳۷۷.

۲. سوره حجر، آیه ۳۸ و ۳۷ و سوره زمر، آیه ۸۰ و ۸۱.

۳. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۳۴۶.

«مُدَّ هَامَّتَانِ»^۱: «متصل می شود ما بین مکه و مدینه از نخل.»

در خطبه امیرالمؤمنین علیه السلام در منتخب حسن بن سلیمان حلی مذکور است که: «زمین، نورانی یا خرسند می شود به عدل و آسمان، باران خود را می دهد و درخت، ثمر خود را و زمین گیاه خود را و زینت می دهد خود را برای اهل خود.»

بیست و چهارم:

تکمیل عقول مردم به برکت وجود آن حضرت

و گذاشتن دست مبارک، بر سر ایشان و رفتن کینه و حسد از دلهای ایشان که طبیعت نانیة بنی آدم شده، از روز کشته شدن هابیل تا کنون و کثرت علوم و حکمت ایشان. چنان چه در اصل زرّاد است که گفت، گفتم به جناب صادق علیه السلام: می ترسم که نباشم از مؤمنین. فرمود: «برای چه؟»

گفتم: برای آن که نمی یابم در میان خود، کسی را که بوده باشد برادر او در نزد او برگزیده تر و محبوب تر از دراهم و دینار او و می یابیم درهم و دینار را محبوب تر در نزد خود، از برادری که جمع نموده میان ما و او، موالات امیرالمؤمنین علیه السلام.

فرمود: «نه، چنین است. به درستی که شماها مؤمنید و لکن کامل نخواهید کرد ایمان خود را تا آن که خروج کند قائم ما علیه السلام؛ پس در آن زمان، جمع می نماید خداوند تبارک و تعالی عقولهای شماها را.»^۲

در خرایج راوندی^۳ و کمال الدین صدوق^۴ مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «هرگاه خروج کرد قائم ما علیه السلام می گذارد دست خود را بر سرهای بندگان، پس جمع می نماید به سبب آن عقلهای ایشان را و کامل می گرداند به آن، خردهای ایشان را.»

۱. سوره الرحمن، آیه ۶۴.

۲. بحار الانوار، ج ۶۴، صص ۳۵۰-۳۵۱.

۳. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۰.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۵.

شیخ کلینی روایت کرده از سعید بن حسن که حضرت باقر علیه السلام به من فرمود: «آیا می آید احدی از شما نزد برادر خود، پس داخل می کند دست خود را در کیسه او، پس حاجت خود را برمی دارد و آن برادر او را منع نمی کند؟»

گفتم: چنین شخصی در میان خود نمی شناسم.

پس حضرت فرمود: «پس چیزی نیست در این حال، یعنی مقامی و کمال برایشان نیست.»

گفتم پس: هلاکت است با این حال؟

فرمود: «نه، به درستی که این گروه هنوز عقل هایشان به ایشان داده نشده.»^۱

در اختصاص شیخ مفید^۲ مروی است کسی به آن حضرت عرض کرد که: «اصحاب ما، در کوفه جماعت بسیاری هستند. پس اگر می فرمودی ایشان را، هر آینه تو را اطاعت می کردند و متابعت می نمودند.»

پس فرمود: «آیا می آید یکی از ایشان نزد کیسه برادرش پس حاجت خود را از آن می گیرد؟»

گفت: نه.

فرمود: «پس ایشان به خون های خود بخیل تراند.»

آن گاه فرمود: «به درستی که مردم در آرامی و آسایش اند. با ایشان منا کحه می کنیم و از یکدیگر ارث می بریم و حدّ برایشان اقامه می کنیم و امانت ایشان را ردّ می کنیم.

تا آن که برخیزد قائم علیه السلام آن وقت جدایی در میان می آید، و می آید مرد به سوی کیسه برادر خود و حاجت خود را می گیرد، پس او را منع نمی کند.»

در کمال الدین صدوق^۳ مروی است از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود در جمله از صفات مهدی علیه السلام: «می گذارد دست خود را بر سرهای عباد، پس نمی ماند مؤمنی مگر آن که قلبش

۱. الکافی، ج ۲، ص ۱۷۳.

۲. الاختصاص، ص ۲۴.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳.

شدیدتر می شود از پاره آهن.» در خصال^۱ مروی است از آن جناب که فرمود در ضمن وقایع ایام آن حضرت: «هر آینه برود کینه و عداوت از دل های بندگان.»

در کشف الغمه^۲ مروی است از رسول خدا ﷺ که فرمود: «در این مقام که خدای تعالی می گرداند بی نیازی را در دل های مردم.» ظاهر است که چون دو صفت خبیثه از دل ها برود، و این صفت پسندیده بیاید خلایق آسوده شوند.

در کمال الدین^۳ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود به ابان بن تغلب: «می آید در این مسجد شما سی صد مرد، یعنی مسجد مکه که می دانند اهل مکه که پدران و اجداد ایشان متولد نشدند، بر ایشان است شمشیرها که مکتوب است بر هر شمشیری کلمه ای، مفتوح می شود از هر کلمه ای هزار کلمه.»

به روایت نعمانی^۴: «مکتوب است بر هر شمشیری هزار کلمه و هر کلمه، مفتاح هزار کلمه است.» و در خطبه مخزون امیرالمؤمنین علیه السلام مذکور است: «در آن وقت، علم قذف می شود در دل های مؤمنین، پس محتاج نمی شود مؤمن به علمی که در نزد برادر او است پس در آن وقت ظاهر می شود تأویل این آیه ﴿...وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ...﴾^۵»^۶

بیست و پنجم:

قوت خارج از عادت در دیدگان و گوش های اصحاب آن حضرت

چنان چه در کافی^۷ و خرائج^۸ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «به درستی که

۱. الخصال، ص ۲۶۲.

۲. کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۷۳.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۱.

۴. الغیبة، ص ۳۱۵.

۵. سورة نساء، آیه ۱۳۰.

۶. مختصر بصائر الدرجات، ص ۲۰۱؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۸۵.

۷. الکافی، ج ۸، ص ۲۴۱.

۸. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۰.

قائم ما هرگاه خروج کرد، قوت می دهد خداوند در گوشها و چشم های شیعیان ما، تا این که می شود میان ایشان و قائم علیه السلام به قدر چهار فرسخ. پس با ایشان تکلم می کند و ایشان می شنوند و نظر می کنند به سوی آن جناب.»

شیخ جلیل، فضل بن شاذان، در کتاب غیبت خود روایت کرده از آن جناب که فرمودند: «به درستی که مؤمن، در زمان قائم علیه السلام در مشرق است، هر آینه می بیند برادر خود را که در مغرب است و هم چنین آن که در مغرب است، می بیند برادر خود را که در مشرق است.»^۱

بیست و ششم:

طول عمر اصحاب و انصار آن حضرت

چنان چه شیخ مفید در ارشاد^۲ و فضل بن شاذان روایت کرده اند از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «عمر می کند مرد در سلطنت آن حضرت تا این که متولد می شود، هزار پسر که در ایشان دختری نیست.»^۳

در تفسیر عیاشی^۴ مروی است از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود در ضمن حالات ایام سلطنت آن جناب: «قسم به آن که دانه را شکافته و جان را آفریده که هر آینه زندگی می کنند در آن زمان، ملوک وار، آسوده در ناز و نعمت و بیرون نمی رود مردی از ایشان از دنیا تا این که متولد شود از صلب او هزار پسر که مأمون اند از هر بدعت و آفت و مفارقت از دین، عامل به کتاب خداوند و سنت پیغمبر او صلی الله علیه و آله به تحقیق که نابود و فانی شده بر ایشان آفات و شبهات، یعنی هرگز به آفتی مبتلا و به شبهه ای گرفتار نمی شوند.»

۱. ر.ک: بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۳۹۱.

۲. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۱.

۳. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و نهم، ص ۳۰۳.

۴. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۸۲.

بیست و هفتم:

رفتن عاهات و بلاها از ابدان انصار آن جناب

چنان چه در خبر سابق مذکور شد و در خرایج راوندی^۱ مروی است از حضرت باقر^{علیه السلام} که فرمود: «هرکس درک کند قائم اهل بیت مرا، از صاحب عاهتی و آفتی شفا خواهد یافت یا صاحب ضعفی قوی خواهد شد.»

در غیبت نعمانی^۲ مروی است از حضرت سجاد^{علیه السلام} که فرمود: «هرگاه برخیزد قائم^{علیه السلام} ببرد خداوند عزوجل از هر مؤمنی، آفت را و برگرداند به او قوت او را.»

این تکریم عظیم نه مانند شفا دادن جناب عیسی و سایر انبیاء^{علیهم السلام} است، گاهی به جهت اعجاز و اتمام حجّت، کور یا لال یا پیس یا مریضی را برای جاحدی یا منافقی در موارد معدوده، بلکه بردن این آفات و رفتن این بلیّات از تمام مؤمنین و مؤمنات، از آثار ظهور موفورالسرور و طلوع طلعت غرّا و تشریف و تقدیم مراسم قدوم و تهیّة آداب لقا و درک فیض شرف حضور حضرت مهدی - صلوات الله علیه - است که چون بهشتیان، اول در چشمه مطهره و چشمه حیات شست و شو کرده و تن را چون جان، از هر عیب و نقصی پاک نموده که توان پا گذاشتن در محفل مقربین و شنیدن: «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ»^۳.

فرق ما بین این دو شفا، بیشتر است از فرق ما بین ارض و سما.

بیست و هشتم:

دادن قوت چهل مرد به هر یک از انصار و اعوان آن حضرت

چنان چه در کافی^۴ مروی است از عبدالملک بن اعین گفت: برخاستم در نزد

۱. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۳۹.

۲. الغیبة، ص ۳۱۷.

۳. سوره زمر، آیه ۷۳.

۴. الکافی، ج ۸، ص ۲۹۴.

ابی جعفر علیه السلام، پس تکیه کردم بر دستم، پس گریستم و گفتم: آرزو داشتم که من درک نمایم این امر را، یعنی سلطنت ظاهره ائمه علیهم السلام را و در من قوتی باشد.

پس فرمود: «آیا راضی نیستید که دشمنان شما بکشند بعضی، بعضی را و شما در خانه‌های خود آسوده باشید؟ به درستی که اگر امر چنان شد، یعنی فرج عظیم آمد، داده می‌شود به هر مردی از شما قوت چهل مرد و گردانده می‌شود دل‌های شما مانند پاره آهن؛ اگر خواستید به آن قوت، کوه را بکنید، خواهید کرد و شما یید قوام زمین و خزان او.»

در کمال الدین صدوق^۱ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «نگفت جناب لوط به قوم خود: ﴿لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ﴾^۲ مگر به جهت آرزوی قوت قائم علیه السلام و ذکر نکرد مگر شدت اصحاب او را پس به درستی که داده می‌شود به یک مرد از ایشان قوت چهل مرد.»

این مضمون را در خصال^۳ از حضرت سجاد علیه السلام و عیاشی در تفسیر خود^۴ و شیخ مفید در اختصاص^۵ و ابن قولویه در کامل الزیارة^۶ و فضل بن شاذان در غیبت^۷ خود، از جناب صادق علیه السلام روایت کردند.

گذشت از کمال الدین که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «آن جناب دست خود را بر سر عباد بگذارد، پس نماند مؤمنی مگر آن که دلش سخت‌تر از پاره آهن شود و بدهد به او خداوند، قوت چهل مرد را»^۸ و در بصائر الدرجات صفار^۹ مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «چون واقع شود امر ما و بیاید مهدی ما، می‌شود مرد از شیعیان ما، جری‌تر از شیر و

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۳.

۲. سوره هود، آیه ۸۰.

۳. الخصال، ص ۵۴۰-۵۴۱.

۴. این مطلب در «تفسیر العیاشی» یافت نشد.

۵. الخصال، ص ۵۴۰-۵۴۱.

۶. این مطلب در «تفسیر العیاشی» یافت نشد.

۷. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۳۰۰، ذیل حدیث سی و نهم.

۸. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳.

۹. بصائر الدرجات، ص ۴۴.

گذرانده‌تر^۱ از نیزه. پایمال می‌کند دشمن ما را با پای خود و می‌زند او را به کف خود و این در وقت نزول رحمت خداوند و فرج اوست بر بندگان.»

بیست و نهم:

استغناى خلق به نور آن جناب ﷺ از نور آفتاب و ماه

چنان چه علی بن ابراهیم در تفسیر خود روایت کرده از حضرت صادق ﷺ که فرمود در تفسیر آیه شریفه «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»^۲: «مربی زمین، امام زمین است.» راوی عرض کرد: پس هرگاه خروج نمود، چه خواهد شد؟

فرمود: «مستغنی می‌شوند مردم از روشنایی خورشید و نور ماه و اکتفا می‌کنند به نور امام ﷺ.»^۳

در ارشاد شیخ مفید^۴ و غیبت شیخ طوسی^۵ مروی است از آن جناب که فرمود: «هرگاه برخاست قائم ما ﷺ، روشن شود زمین به نور ربّ زمین و مستغنی شوند مردم از روشنایی آفتاب و تاریکی برود.»

صدوق این مضمون را در کمال الدین^۶ از جناب رضا ﷺ روایت کرده، و نیز فرمود: «برای آن حضرت، ظلّی نیست.»

شیخ خزاز در کفایة الاثر^۷ روایت کرده از آن جناب، که فرمود در ذکر آن حضرت: «اوست صاحب غیبت پیش از خروجش. پس چون خروج کرد، روشن می‌شود زمین به نور او.»

۱. اصل حدیث: «امضی» آمده است که مرحوم مؤلف چنین ترجمه کرده است.

۲. سورة زمر، آیه ۷۹.

۳. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۲۵۳.

۴. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۱.

۵. الغیبة، ص ۴۶۷.

۶. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۲.

۷. کفایة الاثر، ص ۲۷۵.

به قرینه خبر اول معلوم می شود مراد، نور ظاهری است و الا ممکن است که گفته شود نور معنوی است که نور علم و حکمت و عدل باشد.

در غیبت فضل بن شاذان به سند صحیح از آن جناب مروی است که فرمود: «هرگاه قائم ما برخاست، روشن می شود زمین به نور او و بی نیاز می گردند بندگان از ضوء آفتاب و تاریکی می رود و عمر می کند مرد، در ملک آن جناب، تا آن که متولد می شود برای او هزار پسر و متولد نمی شود در آنها برای او دختری و ظاهر می کند زمین، گنج های خود را تا این که می بینند آنها را مردم، بر روی زمین و طلب کند مردی از شما، کسی را عطایی نماید به او از مال خود و بگیرد آن کس از او زکات او را که نیابد احدی را که قبول کند آن را و بی نیاز باشند مردم به سبب آن چه روزی کرده خدای تعالی ایشان را از فضل خود.»^۱

سی ام:

بودن رأیت رسول خدا ﷺ با آن جناب

که جز در بدر و روز جمل، دیگر باز نشده.

شیخ نعمانی از جناب صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود در خبری: «رأیت رسول خدا ﷺ را جبرئیل، روز بدر نازل نمود و نبود آن، والله از پنبه و نه از کتان و نه از ابریشم و نه از حریر.»

راوی پرسید: پس از چه بود؟

فرمود: «از برگ بهشت باز کرد آن را رسول خدا ﷺ در روز بدر. آن گاه پیچید آن را و داد به علی بن ابی طالب علیه السلام. پس پیوسته نزد آن جناب بود تا روز بصره شد؛ پس باز کرد آن را امیرالمؤمنین علیه السلام؛ پس خدای تعالی، برای او فتح کرد؛ آن گاه آن را پیچید و آن، در نزد ماست. در این جا؛ باز نمی کند آن را احدی تا برخیزد قائم علیه السلام. پس هرگاه برخاست، آن را باز می کند. پس نمی ماند در مشرق و نه در مغرب احدی، مگر آن که ملاقات می کند آن را و سیر می کند رعب از پیش روی آن، مسافت یک ماه و از

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و نهم، ص ۳۰۳.

راست آن، یک ماه و از چپ آن، یک ماه.»^۱

نیز روایت کرده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود به ابو حمزه: «ای ثابت! گویا می بینم قائم اهل بیت خود را که مشرف شده بر این نجف شما» و اشاره فرمود به دست خود به ناحیه کوفه و فرمود: «چون مشرف شد بر نجف شما، باز می کند رأیت رسول خدا صلی الله علیه و آله را؛ پس چون آن را باز کرد، فرود می آید بر او ملائکه بدر.»

ثبت: چیست رأیت رسول خدا صلی الله علیه و آله؟

فرمود: «چوبش از عمود عرش خداوند و رحمت اوست و سایر آن از نصر خداوند است؛ دراز نمی کند او را به سوی چیزی، مگر آن که تباه می کند آن را.»^۲
به روایت صدوق در کمال الدین:^۳ «چون آن را باز کند، فرود آید بر او سیزده هزار و سیزده ملک که همه آنها منتظر بودند قائم علیه السلام را.» آن گاه تفصیل آن ملائکه را ذکر فرمودند، به نحوی که گذشت.

در غیبت نعمانی^۴ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «چون تلاقی شد میان اهل بصره و امیرالمؤمنین علیه السلام؛ باز کرد رأیت رسول خدا صلی الله علیه و آله را. پس بلرزید قدم های ایشان و زرد نشد آفتاب که گفتند: امان ده ما را ای پسر ابوطالب!»

فرمود: «چون روز صفین شد، سؤال کردند از آن حضرت که آن رأیت را باز کند، پس اجابت فرمودند. پس جناب امام حسن و امام حسین علیهما السلام و عثمان بن یاسر را شفیع حاجت خود کردند.»

پس به امام حسن علیه السلام فرمود: «ای فرزند من! از برای این قوم، مدنی است که باید به آن برسند و به درستی که این رأیتی است که باز نمی کند آن را بعد از من، مگر قائم علیه السلام.»

۱. الغیبة، محمد بن ابراهیم النعمانی، ص ۳۰۷.

۲. همان، ص ۳۰۹.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۱.

۴. الغیبة، ص ۳۰۷.

سی و یکم:

راست نیامدن زره رسول خدا ﷺ، مگر بر قد شریف آن حضرت

چنان چه در بصائر الدرجات^۱ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود بعد از ذکر جمله‌ای از آن چه در نزد ایشان است از سلاح و مواریث انبیا: «به درستی که قائم علیه السلام کسی است که چون بپوشد زره رسول خدا ﷺ را، پس پر کند آن را، یعنی زیاد و کم نشود و به درستی که پوشید آن را ابو جعفر علیه السلام، پس زیاد بود از قامتش.»

راوی عرض کرد: شما سمین ترید یا ابا جعفر علیه السلام؟

فرمود: «ابو جعفر علیه السلام از من سمین تر بود و به تحقیق که من هم پوشیدم آن را، پس اندکی زیاد تر بود و نزدیک تر بود به استوا.»

به سند دیگر نیز روایت کرده قریب به همین معنی و متن آخر خبر فی الجملة صعوبتی داشت. حاصل آن ذکر شد.

نیز در آن جا^۲ و راوندی در خرائج^۳ روایت کردند از ابی بصیر که گفت، گفتم به حضرت صادق علیه السلام: فدای تو شوم! من می خواهم دست بمالم به سینه تو.

فرمود: «به جای آورا!» پس دست مالیدم سینه و کتف‌های مبارکش را.

پس فرمود: «چرا چنین کردی ای ابو محمد؟»

گفت: فدای تو شوم! شنیدم از پدرت که می فرمود: «به درستی که قائم علیه السلام سینه‌اش پهن است و دو کتفش فرو هشته و میان آنها فراخ است.»

فرمود: «ای ابو محمد! به درستی که پدرم پوشید زره رسول خدا ﷺ را و می کشید آن را بر زمین و به درستی که من پوشیدم آن را. پس نزدیکتر بود به این که به اندازه باشد و می باشد آن زره بر بدن قائم علیه السلام، چنان چه بود از رسول خدا ﷺ. دامنش از زمین مرتفع است، به نحوی که گویا پیش روی آن را با دو حلقه بلند کردند.»

۱. بصائر الدرجات، ص ۱۹۶.

۲. همان، ص ۲۰۹.

۳. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۶۹۱.

به روایت راوندی: «و آن زره بر صاحب این امر مشمر است.» یعنی دامان بالا رفته است. چنان چه بر رسول خدا ﷺ بود. و بر این مضمون اخبار متعدده است و علامه مجلسی در مجلد هفتم بحار فرمود که: «ظاهر می شود از اخبار که نزد ائمه ﷺ دو زره بود، یکی از آنها علامت امامت بود که راست می آمد بر بدن هر امامی و دیگری علامت حضرت قائم ﷺ بود که راست نمی آمد، مگر بر بدن آن جناب - صلوات الله علیه -»^۱

سی و دوم:

همراه بودن ابری مخصوص

که خدای تعالی، آن را برای آن جناب ذخیره کرده که در آن است رعد و برق. چنان چه صفار در بصائر^۲ و شیخ مفید در اختصاص^۳ روایت کردند به سندهای متعدده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «آگاه باشید به درستی که ذوالقرنین را مخیر کردند میان دو ابر. پس برگزید ذلول، یعنی آرام را و ذخیره شد برای صاحب شما صعب.»

راوی پرسید: صعب کدام است؟

فرمود: «آن ابری که در آن، رعد و صاعقه یا برق باشد. پس صاحب شما، سوار می شود بر آن. آگاه باشید که آن جناب سوار می شود بر آن، ابر پس بالا می برد او را در راههای هفت آسمان و هفت زمین که پنج از آن، معمور است و دو از آن، خراب است.»

نیز روایت کردند از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «به درستی که خداوند مخیر کرد ذوالقرنین را میان دو ابر، ذلول و صعب. پس اختیار نمود ذلول را و آن ابری است که نیست

۱. بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۲۰۳.

۲. بصائر الدرجات، ص ۴۲۹.

۳. الاختصاص، ص ۱۹۹.

در آن برق و رعدی اگر اختیار می نمود صعب را، نبود برای او این اختیار، زیرا که خداوند ذخیره کرد آن را برای قائم علیه السلام.^۱

سی و سوم:

برداشته شدن تقیه و خوف از کفار و مشرکین و منافقین و میسر شدن بندگی خدای تعالی و سلوک در امور دنیا و دین، حسب نوامیس الهیه و فرامین آسمانیه، بدون حاجت به دست برداشتن از پاره‌ای از آنها، از بیم مخالفین و ارتکاب اعمال ناشایسته؛ مطابق کردار ظالمین. چنان چه خدای تعالی فرمود در کلام خود:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمْ وَالَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا...﴾^۲

و عده داده خدای تعالی آنان را که ایمان آوردند از شما و کردند کارهای شایسته که هر آینه البته خلیفه گردانند ایشان را. چنان چه خلیفه گردانید آنان را که بودند پیش از ایشان و هر آینه البته متمکن خواهد کرد برای ایشان، دین ایشان را که پسندید بر ایشان و البته تبدیل خواهد کرد مر ایشان را از پس ترس ایشان، ایمنی که پرستند مرا و چیزی را برای من شریک قرار ندهند.

بر هر منصفی پوشیده نیست که این وعده خلافت که خدای تعالی داده که بدهد به بعضی از آنها که دارای مرتبه ایمان و درجات عمل صالحند در دنیا، پس از نبی خود صلی الله علیه و آله که در عهد خلافتش متمکن باشد از اقامه تمام دینی که خدا برایش پسندیده و ایمن شود، پس از خوفی که از جانب خلق به او رسیده و پرستش نماید او با سایر انام خدای تعالی را بی تقیه، چه آن به حسب عمل، نوعی از شرک است؛ هر چند با اجتماع شروطش واجب شود؛ چه با اطمینان و آرامش دل به حقیقت ایمان بر شرک و کفر جوارح و زبان مؤاخذه

۱. بصائر الدرجات، ص ۴۲۹؛ الاختصاص، ص ۳۲۶.

۲. سوره نور، آیه ۵۵.

نیست، اگر متوقف شود بر آن حفظ جان چنین خلیفه و خلافت و چنین آسودگی و امنیت و چنین تمکن از مذهب و ملت، تا کنون در میان مسلمین نشده و از عهد آن کسی خبر نداده و نتواند دادن، جز عهدی که همهٔ مسلمین خبر دادند که نبی اکرم و عده داده که خواهد آمد که عهد ذلت و خواری ظالمین و منافقین و ملحدین است و روز عزت و رفعت و عبادت و بندگی مؤمنین و آن، روز ظهور حضرت مهدی است علیه السلام که تمام مراتب دین چیزی نباشد که نداند یا داند و نفرماید یا بفرماید کسی از عهده بر نیاید.

چنان چه از اخبار فریقین معلوم و مبین است و این که بعضی از مخالفان گفتند که مورد آیهٔ شریفه، عهد خلفای اربعه است و کلام واسطی که مخصوص به عهد ثلاثه است، شبیه به سفسطه و انکار بدیهی است. چنان چه در کتب امامت مشروح شده و بر هر چیز به احوال سلف مخفی نیست که چنین روزی بر مسلمین نگذشته که دارای شروط ثلاثه باشد، چه رسد به ماه و سال و از این جهت در جملهٔ اخبار امامیه رسیده که نزول آیه در شأن قائم علیه السلام است.

شیخ طبرسی در مجمع البیان^۱ فرموده که مروی از اهل بیت علیهم السلام این است که آیه، در حق مهدی علیه السلام است و روایت کرده عیاشی که حضرت سجاد علیه السلام این آیه را تلاوت کرد، آن گاه فرمود: «ایشان والله شیعیان ما اهل بیت اند. این کار، یعنی این سه احسان بزرگ، به ایشان کرده می شود بر دست مردی از ما و او مهدی این امت.»

در کمال الدین صدوق^۲ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود بعد از ذکر نوح علیه السلام و انتظار مؤمنین فرج را: «تا آن که عطا فرمود خداوند به ایشان استخلاف و تمکین را که هم چنین است قائم علیه السلام؛ زیرا که ممتد می شود ایام غیبت او تا آن که خالص شود حق و از ایمان، کدورت مرتفع شود، به مرتد شدن هر کس از شیعه که طینت او خبیث باشد و بیم نفاق در او برود، چون ببیند استخلاف و تمکین را و امری که منتشر می شود در عهد قائم علیه السلام.»

۱. تفسیر مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۶۷.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۵۶.

راوی عرض کرد: «کسانی گمان می‌کنند که این آیه نازل شد در حقّ ابی بکر و عمر و عثمان و علی علیهم‌السلام».

فرمود: «خداوند دل‌های ایشان را هدایت نکند. کجا متمکن شد دینی که پسندید آن را خداوند و رسولش به انتشار امر آن در امت و رفتن خوف از دل‌هایشان و مرتفع شدن شک از سینه‌های ایشان در عهد یکی از آنها و در عهد علی علیه‌السلام با ارتداد مسلمانان و فتنه‌ها که برانگیخته شد در عهد ایشان و مقاتله‌ها که واقع شد میان ایشان و کفار».

نیز روایت کرده از جناب رضا علیه‌السلام که فرمود: «دینی نیست برای آن که ورعی ندارد و ایمان ندارد آن که تقیّه نمی‌کند، به درستی که اکرم شما در نزد خداوند، کسی است که بیشتر عمل کند به تقیّه، پیش از خروج قائم ما علیه‌السلام؛ پس کسی که ترک کند آن را پیش از خروج قائم ما علیه‌السلام، پس او از ما نیست»^۱.

سی و چهارم:

فرو گرفتن سلطنت آن حضرت، تمام روی زمین را

از مشرق تا مغرب، برّ و بحر، معموره و خراب و کوه و دشت، نماید جایی که حکمش جاری و امرش نافذ نشود و اخبار در این معنی متواتر است.

شیخ صدوق در علل^۲ و عیون^۳ و کمال الدین^۴ روایت کرده از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در خبری طولانی که فرمود: «در شب معراج نظر کردم به ساق عرش. پس دیدم دوازده نور را، در هر نوری سطر سبزی بود که بر آن اسم وصی بود از اوصیای من، اول ایشان علی بن ابی طالب و آخر ایشان مهدی امت من - صلوات الله علیهم اجمعین -». پس گفتم: «ای پروردگار من! این‌ها اوصیای منند پس از من؟»

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۱.

۲. علل الشرایع، ج ۱، ص ۶.

۳. عیون اخبار الرضا علیه‌السلام، ج ۲، ص ۲۳۸.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۵۵.

پس خطاب رسید که: «ای محمد ﷺ! این‌ها اولیا و اصفیا و حجّت‌های منند بعد از تو بر خلق و ایشان اوصیای تو هستند و خلفای تو و بهترین خلق من بعد از تو. قسم به عزّت و جلال خود که هر آینه البتّه ظاهر کنم به ایشان، دین خود را و بلند کنم به ایشان، کلمه خود را و پاک کنم به آخر ایشان، زمین خود را از دشمنان خود و هر آینه البتّه مالک گردانم او را مشرق‌های زمین و مغرب‌های او.»

هر آینه البتّه مسخر کنم برای او باده‌ها و همواره زایل کنم البتّه برای او ابرهای سخت را و البتّه بالا برم او را در اسباب، یعنی راه‌های آسمان و هر آینه البتّه یاری کنم او را به لشکر خود و مدد دهم او را به ملایکه خود تا بالا گیرد دعوت من و جمع شوند خلائق بر توحید من. آن‌گاه دوام دهم سلطنت او را و روزگار سلطنت را به نوبت گذارم میان اولیای خود تا روز قیامت.»

در کمال الدین^۱ از آن جناب مروی است که فرمود بعد از ذکر سلطنت ذی‌القرنین: «به زودی خدای تعالی جاری می‌فرماید سنت او را در قائم از فرزندان من و می‌رساند او را مشرق زمین و مغرب آن، تا این که نمی‌ماند موضعی از دشت و کوه که ذوالقرنین در آن جا قدم گذاشته، مگر آن که او قدم گذارد در آن جا.»

نیز گذشت از جناب باقر^۲ که فرمود: «گویا می‌بینم اصحاب قائم^۳ را که احاطه نمودند ما بین خافقین.»^۲

در تفسیر عیاشی^۳ مروی است از جناب صادق^۴ که فرمود، در تفسیر آیه شریفه: «وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً...»^۴ که: «هرگاه قائم ما خروج کرد، نمی‌ماند زمینی، مگر آن که ندا کنند در آن شهادت «انّ لا اله الا الله و انّ محمداً رسول الله ﷺ.»

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۹۴.

۲. همان، ص ۶۷۳.

۳. تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۱۸۳.

۴. سوره آل عمران، آیه ۸۳.

او نیز از حضرت کاظم علیه السلام، روایت کرده در تفسیر آیه مذکوره که: «آن نازل شده در حق قائم علیه السلام، چون بیرون آورد یهود و نصارا و صابئین و زنادقه و کفار را در مشرق زمین و مغرب آن. پس عرضه دارد بر ایشان اسلام را. پس هر که به رغبت اسلام آورد، امر فرماید او را به نماز و زکات و آن چه مسلم را به آن امر کنند و واجب است برای خداوند بر او و هر که اسلام نیاورد، گردنش را بزند تا این که نماند در مشرقها و مغربها احدی مگر موحد.» راوی گفت: فدای تو شوم! خلق بیشتر از اینهاست. فرمود: «به درستی که خدای تعالی چون اراده فرماید امری را، زیاد را کم و کم را زیاد می‌کند.»^۱

یوسف بن یحیی السلمی در باب نهم از کتاب عقد الدرر، اخبار بسیاری در کیفیت فتوحات آن حضرت و گرفتن قسطنطنیه و روم و بنی الاصر و چین و کابل و جزایر و غیر آنها ذکر کرده که مقام ذکر آن نیست.

سی و پنجم:

پر شدن تمام روی زمین از عدل و داد

چنان چه در کمتر خبری، الهی یا نبوی، خاصی یا عامی، ذکر می‌شود از حضرت مهدی علیه السلام شده که این بشارت و این منقبت برای آن جناب مذکور نباشد در آن.

در عیون^۲ مروی است از جناب رضا علیه السلام که فرمود: «چون آن حضرت خروج کند، روشن شود زمین به نور پروردگار خود و گذاشته شود میزان عدل میان مردم، پس ظلم نمی‌کند احدی، احدی را.»

در کمال الدین^۳ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود در تفسیر آیه شریفه «سیروا

۱. تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۱۸۴.

۲. حدیث مذکور در «عیون اخبار الرضا» یافت نشد؛ ر. ک: کمال الدین و تمام النعمة، ص ۳۷۲؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۲؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۴، ص ۴۷.

۳. حدیث مذکور در «کمال الدین» یافت نشد؛ ر. ک: علل الشرایع، ج ۱، ص ۹۱؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۳۶۸ و ج ۴، ص ۳۳۳؛ تفسیر الصافی، ج ۴، ص ۱۲۸؛ بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۹۴ و ج ۵۲، ص ۳۱۴.

فِيهَا لَيْالِي وَأَيَّاماً آمِنِينَ»^۱: «مراد، قائم ما اهل بیت است» یعنی در عهد آن حضرت، هر کس در شب و روز به هر جا رود ایمن و محفوظ است.

در تفسیر عیاشی^۲ مروی است از جناب باقر^{علیه السلام} که فرمود: «آن حضرت و اصحابش مقاتله می کنند و الله، تا خلق خدای به یگانگی اقرار کنند و چیزی را برای او شریک قرار ندهند. حتی آن که پیرزن ضعیفی از مشرق، اراده مغرب می کند و احدی او را نمی ترساند.» در ارشاد شیخ مفید^۳ مروی است از جناب صادق^{علیه السلام} که فرمود: «هرگاه قائم^{علیه السلام} خروج کرد، حکم می کند به عدل و مرتفع می شود در ایام او جور و ایمن می شود به او، راه ها و بیرون می آورد زمین، برکات خود را و بر می گردد هر حقی به سوی اهل آن حق و باقی نمی ماند اهل دینی مگر آن که اظهار اسلام کنند و اعتراف نمایند به ایمان.»

در کمال الدین^۴ مروی است که ریّان بن الصلت عرض کرد به جناب رضا^{علیه السلام}:
تو صاحب این امری؟

فرمود: «من صاحب این امر هستم و لکن نیستم آن کسی که پر می کند زمین را از عدل، چنان چه پر شده از جور.»

سی و ششم:

حکم فرمودن در میان مردم به علم امامت خود

و نخواستن بیّنه و شاهد از احدی؛ چنان چه در بصائر الدرّجات صفّار^۵ مروی است از جناب صادق^{علیه السلام} که فرمود: «هرگز دنیا نخواهد رفت تا آن که خروج کند مردی از ما اهل بیت که حکم کند به حکم داود و آل داود، سؤال نکند از مردم بیّنه.»

۱. سورة سباء، آیه ۱۸.

۲. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۶۱.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۴.

۴. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۷۶.

۵. بصائر الدرّجات، ص ۲۷۹.

به روایت دیگر فرمود: «عطا خواهد کرد به هر نفسی، حکم او را.»^۱

نیز روایت کرده از آن جناب که فرمود: «هرگاه قائم آل محمد علیه السلام خروج کرد، حکم می‌کند به حکم داود و سلیمان، نمی‌پرسد از مردم شاهی.»^۲

در دعوات^۳ سید فضل الله راوندی مروی است از حضرت عسکری علیه السلام که نوشت در جواب آن که پرسید چون قائم علیه السلام برخاست، به چه حکم می‌کند که: «سؤال کردی از امام، پس هرگاه خروج کرد، حکم می‌کند میان مردم به علم خود، مثل حکم داود و سؤال نمی‌کند از مردم بینه را.»

در خرایج راوندی^۴ مروی شده از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «گویا می‌بینم مرغ سفیدی را بالای حجرالاسود و در زیر آن، مردی است که حکم می‌کند به حکم آل داود و سلیمان و خواهش نمی‌کند بینه.»

در ارشاد شیخ مفید^۵ و غیبت فضل^۶ مروی است از آن جناب که فرمود: «هرگاه برخاست قائم آل محمد علیه السلام حکم می‌کند میان مردم به حکم داود و محتاج نمی‌شود به بینه. خدای تعالی او را الهام می‌کند، پس حکم می‌کند به علم خود و خبر می‌دهد هر قومی را به آن چه در دل خود مخفی کردند.»

در غیبت نعمانی^۷ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «منادی آن حضرت ندا می‌کند که این مهدی حکم می‌فرماید به حکم داود و سلیمان، سؤال نمی‌کند از مردم بینه.»

۱. بصائر الدرجات، ص ۲۷۸.

۲. همان، ص ۲۷۹.

۳. الدعوات، ص ۲۰۹.

۴. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۶۰.

۵. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۶.

۶. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و نهم، ص ۳۰۲.

۷. الغیبة، ص ۳۱۳.

در کمال الدین صدوق^۱ از آن جناب مروی است که فرمود: «پس برمی انگیزاند خدای تعالی، بادی را، پس ندا می کند به هر وادی که این مهدی، حکم می کند به حکم داود و سلیمان، نمی خواهد بینه بر حکم خود.»

در غیبت فضل بن شاذان مروی است از جناب باقر^۲ که فرمود: «سلطنت می کند قائم^۳، سی صد سال و زیاد می کند نه سال را چنان چه درنگ کردند اصحاب کهف در کهف خود. پر می کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از ظلم و جور، پس مفتوح می فرماید خداوند برای او شرق زمین و غرب آن را. می کشد مردم را تا آن که نماند مگر دین محمد^۴ و حکم و رفتار می فرماید به سیر و سلوک سلیمان بن داود و می خواند آفتاب و ماه را، پس اجابت می کنند او را و پیچیده می شود برای او زمین و وحی می شود به او، پس عمل می کند به وحی به امر خدای تعالی.»^۲

سی و هفتم:

آوردن احکام مخصوصه

که تا عهد آن حضرت، ظاهر و مجری نشده بود؛ چنان چه در کافی^۳ و کمال الدین^۴ از جناب صادق^۵ مروی است که فرمود: «دو خون است در اسلام که حلال است از جانب خدای تعالی، حکم نمی کند در آن احدی تا آن که مبعوث شود قائم ما اهل بیت. پس هرگاه برانگیخت خدای تعالی قائم ما اهل بیت را، حکم می فرماید در آن به حکم خدا و بینه بر آن نمی طلبد. زانی محصن را رجم می کند و آن که زکات نمی دهد، گردنش را می زند.»

در خصال^۵ مروی است از جناب صادق و کاظم^۶ که فرمودند: «هرگاه برخاست قائم ما^۷ هر آینه حکم می کند به سه حکم، که حکم نکرد به آنها احدی قبل از او؛ می کشد پیر

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۱.

۲. ر. ک: کفایة المهندی [گزیده]، حدیث چهارم، ص ۳۰۵-۳۰۶.

۳. الکافی، ج ۳، ص ۵۰۳.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۷۱.

۵. الخصال، ص ۱۷۰.

زانی را و می‌کشد مانع زکات را و میراث دهد بر او را از برادرش در عالم ذر، یعنی هر دو نفر که در آن جا، در میان ایشان عقد اخوت بسته شد، در این جا از یکدیگر میراث می‌برند.»

در غیبت نعمانی^۱ مروی است از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «به درستی که علی علیه السلام می‌فرمود که برای من بود که بکشم آن را که پشت کرده بود، یعنی آن که در روز جنگ فرار کند و بکشم خسته مجروح را و لکن ترک کردم آن را به جهت عاقبت اصحاب خود که اگر مجروح شوند، نکشند ایشان را و از برای قائم علیه السلام است که بکشد پشت کننده را و بکشد مجروح را.»

شیخ جلیل، فضل بن شاذان روایت کرده از حضرت باقر علیه السلام که فرمود: «حکم می‌کند قائم علیه السلام، به احکامی که انکار می‌کنند آن را بعضی از اصحابش، از آنها که در پیش روی جنابش شمشیر می‌زدند و آن حکم آدم علیه السلام است. پس آنها را پیش می‌طلبد و امر می‌فرماید که گردن آنها را می‌زنند. آن گاه ثانیاً حکمی می‌فرماید، پس انکار می‌کند آن را گروهی دیگر از کسانی که شمشیر زدند در پیش روی آن جناب و آن قضای داود است.

پس، پیش می‌طلبد ایشان را و گردن آنها را می‌زند. آن گاه ثالثاً حکمی می‌فرماید، پس انکار می‌کند آن را گروهی دیگر از آنها که شمشیر زدند در پیش رویش، پس ایشان را پیش می‌طلبد و امر می‌فرماید که گردن آنها را بزنند. آن گاه رابعاً حکمی می‌فرماید و آن حکم محمد صلی الله علیه و آله است، پس آن را احدی انکار نمی‌کند.»^۲

در جمله‌ای از اخبار رسیده که آن حضرت، جزیه قبول نمی‌کند و صلیب را می‌شکند و خوک را می‌کشد.

شیخ طبرسی در اعلام الوری^۳ روایت کرده: «آن جناب، می‌کشد مرد بیست ساله را که علم دین و احکام مسایل خود را نیاموخته باشد.»

۱. الغیبة، ص ۲۳۱.

۲. ر.ک: بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۸۹.

۳. اعلام الوری با اعلام الهدی، ج ۲، ص ۳۱۰.

در مزار محمد بن مهدی^۱ روایت است که ابوبصیر سؤال کرد از جناب صادق^ع از حکم کسانی که نصب عداوت کردند با ایشان.

فرمود: «ای ابو محمد! نیست برای کسی که مخالفت ما را کرده، در دولت ما حظ و نصیبی؛ به درستی که خدای تعالی، حلال کرده برای ما خون‌های ایشان را در وقت خروج قائم ما^ع و امروز حرام است بر ما و بر شما این کار. پس تو را مغرور نکند احدی و هرگاه قائم ما^ع برخاست، انتقام خواهد کشید برای پیغمبرش و برای همه ماها.»

سی و هشتم:

بیرون آمدن تمام مراتب علوم

قطب راوندی در خرایج^۲ از جناب صادق^ع روایت کرده که فرمود: «علم، بیست و هفت حرف است. پس جمیع آن چه پیغمبران آوردند دو حرف بود و شناختند مردم تا امروز غیر از آن دو حرف را. پس هرگاه خروج کرد قائم ما^ع، بیرون آورد بیست و پنج حرف را. پس پراکنده می‌کند آنها را در میان مردم و ضم می‌فرماید به او دو حرف دیگر را تا منتشر می‌نماید تمام بیست و هفت حرف را.»

شیخ صفار در بصائر^۳ روایت کرده از آن جناب که فرمود: «در ذوابة شمشیر رسول خدا^ص صحیفه کوچکی بود و به درستی که علی^ع طلبید پسرش حسن^ع را. پس دادند صحیفه را به او و کاردی به او داد و فرمود به او: «آن را باز کن!» پس نتوانست آن را باز کند. پس آن را برای او باز کرد؛ پس آن گاه فرمود به او: «بخوان!» پس خواند حسن^ع الف، یا، سین، لام و حرفی بعد از حرفی.

آن گاه آن را پیچید و داد آن را به پسرش حسین^ع پس نتوانست آن را باز کند. پس آن را برای او باز کرد. آن گاه فرمود: «بخوان!» پس خواند، چنان چه خواند امام حسن^ع.

۱. المزار، ص ۱۳۵.

۲. الخرائج و الجرائع، ج ۲، ص ۸۴۰.

۳. بصائر الدرجات، ص ۳۲۷.

آن گاه پیچید و داد آن را به پسرش، محمد بن الحنفیه، پس نتوانست آن را باز کند. پس آن را برای او باز کرد و فرمود به او: «بخوان!» نتوانست استخراج نماید از او چیزی را. پس علی رضی الله عنه آن را گرفت و پیچید و بر ذوابة شمشیر رسول خدا صلی الله علیه و آله آویزان کرد. راوی پرسید که: «چه بود در آن صحیفه؟»

فرمود که: «آن حروفی است که باز می کند هر حرفی هزار باب.»
و فرمود: «بیرون نیامد از آن مگر دو حرف تا این ساعت.»
به سند دیگر از ابوبصیر روایت کرد که پرسید از آن جناب: «چه بود در ذوابة شمشیر رسول خدا صلی الله علیه و آله؟»

پس به همان نحو خبر سابق بیان فرمود و ظاهر آن که این دو خبر از شیخ خبر، راوندی باشد و نشر بقیة حروف آن صحیفه نبویه از خصایص دولت مهدویّه باشد. «والله العالم»

سی و نهم:

آوردن شمشیرهای آسمانی برای انصار و اصحاب آن حضرت

چنان چه نعمانی در غیبت^۱ خود روایت کرده از جناب صادق رضی الله عنه که فرمود: «هرگاه خروج کرد حضرت قائم رضی الله عنه فرود می آید شمشیرهای قتال. بر هر شمشیری ثبت شده اسم مردی و اسم پدر او.»

در اختصاص شیخ مفید^۲ مروی است از آن جناب که فرمود: «هرگاه قائم رضی الله عنه خروج کرد، می آید به رحبه کوفه. پس به پای مبارک خود اشاره به موضعی می کند. آن گاه می فرماید: «حفر کنید این جا را!»

پس حفر می کنند، پس بیرون می آورند دوازده هزار زره و دوازده هزار شمشیر و دوازده هزار خود، که برای هر خودی دو رو است. آن گاه می طلبد دوازده هزار از موالیان و عجم را، پس آنها را بر ایشان می پوشاند.

۱. الغیبة، ص ۲۴۴.

۲. الاختصاص، ص ۳۳۴.

آن گاه می فرماید: «هر کس که نباشد بر او مثل آن چه بر شماست، پس او را بکشید.»

چهارم:

اطاعت حیوانات انصار آن حضرت را
چنان که گذشت از حضرت.

چهل و یکم:

بیرون آمدن دو نهر از آب و شیر

پیوسته در ظهر کوفه که مقر سلطنت آن جناب است، از سنگ جناب موسی علیه السلام که با آن حضرت است.

در خرایج^۱ مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «چون قائم علیه السلام خروج کند به مکه و اراده نماید که متوجه کوفه شود، منادی آن حضرت ندا کند که آگاه باشید که کسی حمل نکند طعامی و نه آبی! و حمل نماید حَجْر موسی که جاری شده بود از آن دوازده چشمه آب، پس فرود نمی آیند در منزلی، مگر آن که نصب می فرماید آن را، پس جاری می شود از آن چشمه ها.

پس هر که گرسنه باشد سیر می شود و هر که تشنه باشد سیراب می شود، پس از آن سنگ، توشه ایشان است تا وارد نجف شوند، پشت کوفه. پس چون فرود آمدند در ظهر کوفه، جاری می شود از آن پیوسته آب و شیر. پس هر که گرسنه باشد سیر می شود و هر که تشنه باشد سیراب می شود.»

چهل و دوم:

امتیاز دادن خداوند تبارک و تعالی، آن حضرت را در شب معراج پیغمبر خود صلی الله علیه و آله
بعد از نمایاندن اشباح نورانیّه ائمه علیهم السلام به آن حضرت، از امیرالمؤمنین علیه السلام تا حجّت

عصر ع، به این که فرمود به روایت ابن عیاش: «این قائم ع حلال می‌کند حلال مرا و حرام می‌کند حرام مرا و انتقام می‌کشد ای محمد از اعدای من. ای محمد! دوست دار او را و دوست دار کسی را که او را دوست دارد و کسی را که او دوست می‌دارد.»^۱

چهل و سوم:

نزول حضرت روح الله، حضرت عیسی بن مریم ع

از آسمان، برای یاری حضرت مهدی - صلوات الله علیه - و نماز کردن در خلف آن جناب.

مخفی نماند که اگرچه بعید نیست دعوی استقرار مذهب در این اعصار، بر افضلیت ائمه اطهار ع بر جمیع انبیا و مرسلین حتی اولوالعزم که یکی از ایشان است عیسی ع و لکن:

اولاً: این مسأله در اعصار سابقه از مسایل نظریه بود و جمعی مخالف بودند از علمای ما، چه رسد به اهل سنت که پاره‌ای از ایشان حکم به تکفیر آن کس کنند که احدی غیر از انبیا را ترجیح بر ایشان دهد.

شیخ مفید در کتاب مقالات^۲ فرموده که:

قطع کردند گروهی از اهل امامت، یعنی امامیه به فضل ائمه از آل محمد ع، بر تمام آنان که پیش بودند از رسولان و پیمبران، سوای پیغمبر ما محمد ع و واجب دانستند گروهی از ایشان فضل بر جمیع انبیا، سوای اولوالعزم از ایشان ع و امتناع نمودند هر دو قول را فریقی دیگر از ایشان و قطع نمودند به فضل تمام انبیا بر جمیع ائمه ع و این بابی است که نیست برای عقول، مجالی در رد و قبول آن و اجماعی نیست بر هیچ یک از آن اقوال. و به تحقیق که آثاری رسیده از پیغمبر ع در امیرالمؤمنین ع و ذریه او از ائمه

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۲۴.

۲. اوائل المقالات، ص ۷۰.

طاهرین علیه السلام و اخباری از ائمه طاهرین صادقین علیهم السلام ایضاً و در قرآن، مواضعی است که قوت می دهد عزم را به آن چه فریق اول گفتند در این مسأله.

ثانیاً: ثبوت افضلیت از روی ادله و براهین مخصوص به اهل انصاف و اهل دانش و بینش است و عوام اهل حق را بهره ای نیست در آن، جز اعتقادی بی پایه از روی تقلید و غیر آن طایفه یا علم ندارند یا انصاف یا اطلاع؛ پس فضیلت ائمه علیهم السلام از رسل، برای همه امت، چه رسد به غیر ایشان، به درجه اول از ثبوت نرسیده؛ چه رسد به آن که ضروری و وجدانی شود جز برای طایفه ای از ایشان در بعضی از اعصار که به حد ضروری رسیده و به نزول حضرت عیسی علیه السلام و نماز کردنش در خلف مهدی علیه السلام و متابعت و اطاعت کردنش آن جناب را در محضر تمام عالم که خواهند شناخت او را به تعریف الهی، آن مطلب، محسوس و وجدانی همه جهانیان شود؛ چه فرقی در بین اولوالعزم کسی نگذاشته و از این جهت در اخبار، نزول و نماز عیسی علیه السلام را از فضایل خاصه و مناقب مختصه آن حضرت قرار داده، مکرر به آن، در مجالس و محافل افتخار می فرمودند، بلکه خدای تعالی آن را از مناقب و مدایح آن جناب شمرده.

چنان چه در کتاب محضر حسن بن سلیمان حلّی^۱ مروی است در خبری طولانی که خدای تعالی به رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود در شب معراج: «عطا فرمودیم به تو، این که بیرون آوردیم از صلب او یعنی علی علیه السلام یازده مردی که همه از ذریه نو باشند از بکر بتول؛ آخر مرد ایشان نماز کند در خلف او عیسی علیه السلام؛ پر می کند زمین را از عدل، چنان چه پر شده از ظلم و جور. به او نجات می دهیم از مهلکه و هدایت می کنیم از ضلالت و عافیت می دهیم از کوری و شفا می دهیم به او مریض را.»

در کمال الدین^۲ مروی است از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «قسم به آن که مرا به راستی به پیغمبری فرستاده که اگر نماند از دنیا مگر یک روز، هر آینه طولانی می کند خداوند آن روز را تا آن که خروج کند در آن روز، فرزندم مهدی. پس فرود آید روح الله، عیسی بن

۱. المحتضر، ص ۱۴۱.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۸۰.

مریم پس نماز کند خلف او.»

نیز روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود در حدیث دجال: «او را می کشد؛ - یعنی خداوند - در شام در عقبه افیق، بر دست کسی که نماز می کند، مسیح عیسی بن مریم خلف او.»^۱

در اعلام الوری شیخ طبرسی^۲ مروی است از حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام که فرمود: «نیست از ما احدی، مگر آن که واقع می شود در گردن او بیعت از طاغیة زمان او، مگر قائمی که نماز می کند روح الله علیه السلام خلف او.»

در غیبت شیخ طوسی^۳ مروی از آن جناب علیه السلام که فرمود به فاطمه علیها السلام: «ای دختر من! داده شد به ما اهل بیت، هفت چیز که داده نشده به احدی پیش از ما:

پیغمبر ما بهترین پیغمبران است و آن پدر تو است.

وصی ما بهترین اوصیاست و او شوهر تو است.

شهید ما بهترین شهداست و آن عم پدر تو است، حمزه.

از ما است کسی که برای او دو بال سبز است که پرواز می کند به آن، در بهشت.

از ما است دو سبط این امت و آنها پسر تو، حسن و حسین اند.

از ما است قسم به خداوندی که نیست خدایی جز او، مهدی این امت. که نماز می کند

خلف او عیسی بن مریم.»

آن گاه دست مبارک را بر کتف حسین علیه السلام گذاشت و فرمود سه مرتبه: «از این است.»

در کافی^۴ مروی است که آن حضرت روزی بیرون تشریف آورد مسرور و خرسند و

خندان. پس از سبب آن جویا شدند.

فرمود: «هیچ روز و شبی نیست، مگر آن که برای من تحفه ای است در آن از جانب

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۵۲۷.

۲. اعلام الوری باعلام الهدی، ج ۲، ص ۲۳۰.

۳. الغیبة، ص ۱۹۱.

۴. الکافی، ج ۸، ص ۴۹.

خداوند. آگاه باشید که خداوند و پروردگار من تحفه‌ای داده است امروز به من که نداده است مثل آن را به گذشتگان.

جبرئیل علیه السلام آمد نزد من و از پروردگارم به من سلام رساند و گفت: ای محمد! تا این که گفت: و از شماست یعنی از بنی هاشم قائم که نماز کند عیسی بن مریم خلف او، هرگاه که خدای او را بر زمین فرو فرستد.»

در کمال الدین^۱ از جناب باقر علیه السلام مروی است که ذکر فرمود سیرت خلفای راشدین را، چون به آخر ایشان رسید، فرمود: «دوازدهم کسی است که عیسی بن مریم در عقب او نماز می‌کند.»

گنجی شافعی روایت کرده از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود در جمله احوال مهدی علیه السلام: «آن حضرت، مشغول نماز صبح است با اصحاب خود در بیت المقدس که عیسی بن مریم فرود می‌آید. پس حضرت به قهقرا برمی‌گردد که عیسی پیش افتد و امام مردم شود در نماز. پس عیسی دو دست خود را بر کتف آن جناب می‌گذارد و به او می‌گوید: مقدم شو!»^۲

نیز روایت کرده که فرمود به ابوهریره: «چگونه‌اید شما در وقتی که پسر مریم نازل شود و امام شما از خود شما باشد؟»^۳

بر این مضمون مکرر است اخبار و گنجی شرحی بیان کرده در دلالت امامت آن حضرت برای عیسی بر افضلیت بر آن جناب که امام باید اقرء و اعلم و افقه و اصبح باشد، به بیانی که ما را حاجت به ذکر آن نیست.

در عقد الدرر^۴ مروی است که آن جناب صلی الله علیه و آله فرمود: «پس ملتفت می‌شود مهدی علیه السلام که عیسی بن مریم نازل شده و گویا از مویش آب می‌چکد.

پس مهدی علیه السلام به او می‌فرماید: «مقدم شو و برای مردم نماز کن!»

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۳۲.

۲. البیان فی اخبار صاحب الزمان، ص ۱۴۴.

۳. کفایة الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۴۹۶.

۴. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، صص ۲۲۹ - ۲۳۰.

پس عیسی علیه السلام می گوید: «بیان نشده نماز، مگر برای تو.»
 پس نماز می کند عیسی علیه السلام، خلف مردی از فرزندان من و چون نماز کرد، می نشیند و
 عیسی علیه السلام در مقام با او بیعت می کند.»
 نیز از سدی روایت کرده که آن جناب علیه السلام فرمود: «جمع شوند مهدی علیه السلام و عیسی علیه السلام
 وقت نماز. پس حضرت به عیسی می فرماید: «پیش بیفت!»
 پس عیسی علیه السلام می گوید: «تو سزاوارتری به نماز!»
 پس نماز می کند عیسی علیه السلام به اقتدا در عقب آن حضرت.^۱
 در اخبار خاصه، این مضمون به نظر نرسیده و بر فرض صحّت امر حضرت، آن جناب
 را به تقدیم، نظیر امر رسول خدا صلی الله علیه و آله است جبریل علیه السلام را در شب معراج به تقدیم در نماز
 و امتناع جبریل و گفتن او که: «ما از آن روز که مأمور شدیم به سجده برای آدم علیه السلام، بر
 آدمیان مقدّم نمی شویم.»^۲
 شاید مقصود کشف افضلیت خود است بر عیسی علیه السلام برای خلق به لسان خود بر آن
 جناب، نه به مجرد تقدّم در نماز که به قواعد بسیاری از اهل سنت، فضلی در آن نیست و
 روایت کنند جواز نماز را خلف هر برّی و فاجری و فراموش کنند کلام نبی خود را که:
 «هرگز رستگار نمی شود قومی که پیش بیفتد ایشان را کسی و در میان ایشان باشد کسی که
 افضل باشد از آن که پیش افتاده ایشان را.»

چهل و چهارم:

جایز نبودن هفت تکبیر بر جنازه احدی بعد از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام
 جز بر جنازه آن بزرگوار؛ چنان چه در بحار، در حدیث وفات آن حضرت روایت
 کرده که در ضمن وصایای خود به امام حسن علیه السلام بعد از ذکر کفن و حنوط و بردن تا موضع
 قبر شریف، فرمود: «آن گاه مقدّم شو یا ابامحمّد! و نماز کن بر من ای فرزند من! ای حسن!

۱. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۲۳۴.

۲. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۷۷؛ تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۱۲۶.

هفت تکبیر بر من بگو و بدان که حلال نیست این عمل برای احدی غیر از من، مگر بر مردی که بیرون می آید در آخر الزمان؛ اسم او قائم مهدی علیه السلام است از فرزندان برادر تو حسین علیه السلام، راست می کند اعوجاج حق را.^۱

چهل و پنجم:

قتل دجال لعین

که از عذاب های الهی است برای اهل قبله.

چنان چه در تفسیر علی بن ابراهیم^۲ مروی است از جناب باقر علیه السلام که تفسیر فرمود عذاب در آیه شریفه ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ...﴾^۳ رابه دجال و صیحه و فرمودند: «هیچ پیغمبری نیامد مگر آن که ترساند مردم را از فتنه دجال»^۴ چنان چه در کمال الدین از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت نموده؛ و چگونه فتنه نباشد، با آن هیأت و استعدادی که او بیرون می آید در سال قحط شدید و همه آفاق را سیر کند جز مکه و مدینه.

حسن بن سلیمان حلّی در مختصر بصائر^۵ روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود: «هر که خواهد با شیعه دجال مقاتله کند، پس مقاتله کند با آنان که می گیرند بر خون فلان و می گیرند بر اهل نهروان و به درستی که کسی که ملاقات کند خدا را با ایمان به این که فلان، مظلوم کشته شده، ملاقات کرده خدای را در حالتی که بر او غضبناک است و درک می کند دجال را.»

۱. بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۹۲.

۲. تفسیر القمی، ج ۱، ص ۲۰۴؛ در چاپ مورد استفاده از تفسیر القمی به جای «دجال»، «دخان» آمده است، ولی در بحار الانوار در روایت مذکور از تفسیر القمی «دجال» ذکر شده است. ر.ک: بحار الانوار، ج ۹، ص ۲۰۵، نیز بخش آخر روایت، از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می باشد.

۳. سوره انعام، آیه ۶۵.

۴. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۵۲۹؛ الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۱۴۲.

۵. مختصر بصائر الدرجات، ص ۲۰.

پس کسی گفت: یا امیرالمؤمنین علیه السلام! پس اگر بمیرد پیش از آن؟
فرمود: «مبعوث می‌کند خداوند او را از قبرش تا این که ایمان می‌آورد به او به رغم
انفش.»

گذشت از کمال الدین^۱ که آن ملعون، در عقبه افیق شام به دست آن حضرت کشته
می‌شود.

نیز روایت کرده از جناب صادق علیه السلام که فرمود: «خداوند تبارک و تعالی چهارده نور
آفرید، پیش از آن که بیافریند خلق را به چهارده هزار سال؛ پس آن ارواح ما است.»
پس کسی گفت: یا بن رسول الله! کیستند چهارده تن؟

فرمود: «محمد صلی الله علیه و آله و علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه از فرزندان حسین که آخر
ایشان، قائمی است که بر می‌خیزد بعد از غیبتش پس می‌کشد دجال را و پاک می‌کند زمین
را از هر جور و ظلمی.»^۲

بعضی عامه نسبت قتل آن لعین را به جناب عیسی می‌دهند و ما از شرح حال دجال
اعراض نمودیم؛ چون غرض اهم، غیر آن هست.

چهل و ششم:

انقطاع سلطنت جابره و دولت ظالمین در دنیا

به وجود آن جناب که دیگر در روی زمین پادشاهی نخواهند کرد؛ چه دولت آن
حضرت، متصل شود به قیامت، بنا به رأی بعضی از علما، یا به رجعت سایر ائمه علیهم السلام، بنا بر
رأی جماعتی و ظواهر اخبار بسیار، بلکه تصانیف متعدده در این باب تألیف فرمودند یا به
دولت فرزندان آن حضرت.

چنان چه شیخ مفید در ارشاد^۳ فرموده که نیست بعد از دولت قائم علیه السلام برای احدی

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۸۰.

۲. همان، ص ۳۳۵.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۷.

دولتی، مگر آن چه در روایت رسیده از سلطنت فرزندان آن جناب؛ ان شاء الله تعالی و به نحو قطع و بت نرسیده.

بیشتر روایات این است که: «نمی رود مهدی علیه السلام مگر چهل روز پیش از قیامت.» تا آخر آن چه فرموده و مکرر حضرت صادق علیه السلام به این بیت مترنم بودند:

لکل اناس دولة یرقبونها   ودولتنا فی آخر الدهر یظهر

در غیبت نعمانی مروی است از جناب باقر علیه السلام که فرمود: «دولت ما آخر دولت هاست و نمی ماند اهل بیتی که برای ایشان دولتی است مگر آن که سلطنت خواهند کرد پیش از ما، تا این که نگویند هرگاه بینند سیره و سلوک ما را که هرگاه ما سلطنت می کردیم، سلوک می نمودیم مثل سلوک این جماعت و این است قول خدای عزوجل: ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾^۱»^۲
در غیبت فضل بن شاذان همین خبر را به سند صحیح روایت کرده از حضرت صادق علیه السلام.^۳

پوشیده نماند که از آن چه ذکر کردیم که نمونه ای است از خصایص و تشریفات الهیة مهدویة، معلوم می شود اندکی از مقامات عالیة آن حضرت - صلوات الله علیه - و بزرگی سلطنت آن جناب که کسی ندیده و نشنیده و نخواهد دید و رفع می شود استغراب بعض آن چه وارد شده در حق آن حضرت.

چنان چه شیخ نعمانی در غیبت^۴ خود روایت کرده که کسی پرسید از جناب صادق علیه السلام: آیا قائم علیه السلام متولد شده؟

فرمود: «نه، و اگر من او را درک کنم، هر آینه خدمت می کنم او را، ایام حیات خود.» خواهد آمد که آن جناب، بعد از نماز ظهر دعا می کردند برای حضرت قائم علیه السلام. پس راوی عرض کرد: برای خود دعا کردی؟

۱. سورة اعراف، آیه ۱۲۸.

۲. ر.ک؛ الغیبة، شیخ طوسی، ص ۴۷۲.

۳. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۳۰۰ - ۳۰۱، ذیل حدیث سی و نهم.

۴. الغیبة، ص ۲۴۴.

فرمود: «به تحقیق که دعا کردم برای نور آل محمد علیهم السلام و سابق ایشان و انتقام کشنده از اعدای ایشان.»^۱

نیز می آید که حضرت کاظم علیه السلام مکرر در مقام ذکر شمایل و حالات آن حضرت می فرمود: «پدرم فدای آن که چنین است!»

در کامل الزیارات^۲ مروی است از جناب صادق علیه السلام که در ضمن وقایع خروج آن حضرت فرمود: «پس نمی ماند مؤمن مرد، مگر آن که داخل می شود بر او سرور این ظهور در قبرش و این در آن وقت است که به زیارت یکدیگر روند در قبرهایشان و بشارت دهند یکدیگر رابه خروج قائم علیه السلام.»

این مضمون را صدوق در کمال الدین^۳ از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده و در آن جا مذکور است: «سروری داخل می شود در قلب آن مؤمن.»

شیخ نعمانی روایت کرده که جناب باقر علیه السلام فرمود: «نظر کرد موسی بن عمران در سفر اول، یعنی از تورات، به آن چه داده می شود به قائم علیه السلام از قدرت و سلطنت و فضل. گفت موسی: پروردگارا! بگردان مرا قائم آل محمد علیهم السلام گفتند: این قائم از ذریه احمد است!

پس نظر کرد در سفر ثانی پس یافت در آن، مثل این. آن گاه نظر کرد در سفر ثالث پس دید در آن، مانند آن. پس همان سخن را گفت و همان جواب را به او دادند.»^۴

در مهیج الاحزان^۵ از کتاب نورالعین روایت کرده که حضرت سید الشهداء علیه السلام در شب عاشورا فرمود به اصحاب خود: «جدم خبر داد مرا که فرزندم حسین علیه السلام در بیابان کربلا کشته خواهد شد غریب و بی کس و تشنه؛ پس کسی که او را یاری کند به تحقیق که مرا یاری کرده و یاری نموده فرزندش، قائم منتظر علیه السلام را.»

۱. فلاح السائل، ص ۱۷۱.

۲. کامل الزیارات، ص ۲۳۳.

۳. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۵۳.

۴. الغیبة، محمد بن ابراهیم نعمانی، ص ۲۴۰.

۵. مهیج الاحزان، ص ۹۸، مجلس چهارم.

در بشارة المصطفی^۱ از عماد الدین طبری و تحف العقول^۲ و بعض نسخ نهج البلاغة مروی است از امیرالمؤمنین^{علیه السلام} که فرمود به کمیل: «ای کمیل! هیچ علمی نیست، مگر آن که من مفتوح می نمایم آن را و هیچ سری نیست، مگر آن که قائم^{علیه السلام} ختم می کند آن را.» در نسخه ای است که: «هیچ سری و به روایتی هیچ چیز نیست، مگر آن که جناب قائم^{علیه السلام} آن را ختم نماید» چه دانستی که همه انبیا و اوصیا که برای عمارت قلوب و تحلیه آنها به نور ایمان و تزکیه آنها از قذارات و دنایس عقاید و اخلاق مبعوث شدند، به جهت موانع بسیار، متمکن نشدند از اظهار تمام اسباب و انکار و بیان رموز و اسرار و پیوسته خلق را وعده و بشارت و ارجاع و حوالت فرمودند به آن جناب و عهد سلطنت و ریاست او که پس از آن دولتی نباشد.

پس نباید چیزی بماند که آن جناب نفرماید و به خلق نرساند و ایشان را به سوی خداوند نکشاند.

چنان چه خدای تعالی به همین نحو در آیه و عده استخلاف، بیان فرمود: «دیگر خوفی برای خلیفه و انصارش از احدی نباشد که سبب شود پوشاندن [حق] را.»

شیخ جلیل علی بن محمد بن علی خزان، در کفایة الاثر^۳ روایت کرده از رسول خدا^{صلی الله علیه و آله} که فرمود به علی^{علیه السلام}: «یا علی! تو از منی و من از تو، برادر و وزیر منی. چون بمیرم، ظاهر شود کینه ها در دل های قومی و زود است که پس از من، فتنه ای شود سخت و دشوار که بیفتد در آن هر بیگانه و نزدیک و این در وقت مفقود شدن از شیعه است، پنجم از هفتم از فرزندان تو، که محزون می شوند از برای فقدان او، اهل آسمان و زمین. پس چه بسیار مؤمن و مؤمنه متأسف متلهف حیرانی است زمان فقد او.»

آن گاه سر مبارک را اندکی به زیر انداخت. آن گاه بالا کرد و فرمود: «پدر و مادرم فدای شبیه من و هم نام من و شبیه موسی بن عمران که بر اوست جامه های نور یا جامه ها که

۱. بشارة المصطفی، ص ۵۱.

۲. تحف العقول، ص ۱۷۱؛ بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۶۷-۴۱۲.

۳. کفایة الاثر، صص ۱۵۸-۱۵۹.

تثوق زند از شکاف‌هایش انواری که متلاًلاً^۱ است از شعاع قدس. گویا می‌بینم ایشان را که در حالت نهایت مایوسی‌اند که ندایی کند ایشان را که شنیده شود از دور، چنان چه شنیده شود از نزدیک.» تا آخر خبر.

[بخشی از خطبه پیامبر ﷺ در حجة الوداع در غدیر خم]

شیخ طبرسی در احتجاج^۲ و ابن طاوس در الیقین^۳ روایت کردند خطبه بلیغه طولانی رسول خدا ﷺ را که در حجة الوداع در غدیر خم، در آن محضر عظیم خواندند و از جمله فقرات آن خطبه است:

«معاشر الناس! الا و انی منذر و علیّ هاد.

معاشر الناس! انی نبی و علیّ وصیّ.

ألا! ان خاتم الائمة منا القائم المهدي صلوات الله عليه.

ألا! أنه الظاهر علی الدين.

ألا! أنه فاتح الحصون و هادمها.

ألا! أنه قاتل كل قبيلة من [اهل] الشرك.

ألا! أنه المدرك بكل ثار لاولياء الله عزوجلّ.

ألا! أنه الناصر لدين الله.

ألا! أنه الغراف من بحر عمیق.»

و- به روایت سید: «المفتاح: من بحر عمیق.»

«ألا! أنه یسم كل.»

به روایت سید: «المجازی كل ذی فضل بفضله «و كل ذی جهل بجهله.»

۱. متلاًلاً: درخشان.

۲. الاحتجاج، ج ۱، ص ۸۰.

۳. الیقین فی امرة امیر المؤمنین علی بن ابی طالب ﷺ، ص ۳۵۷؛ در متن «کشف الیقین» آمده است که تألیف علامه حلّی می‌باشد و گویا نسبت آن به سید ابن طاوس، سهو قلم بوده است.

«ألا! أنه خيرة الله و مختاره.
ألا! أنه وارث كل علم و المحيط به.
ألا! أنه والمخبر عن ربه عزوجل و المنبه بأمر إيمانه.
ألا! أنه الرشيد السديد.
ألا! أنه المفوض اليه.
ألا! أنه قد بشر به من سلف بين يديه.
ألا! أنه الباقي حجة و لاحقاً بعده و لاحقاً معه و لانور الآئ عنده.
ألا! أنه لا غالب له و لا منصور عليه.
ألا! و أنه ولي الله في ارضه و حكمه في خلقه و أمينه في سره و علانيته.»

باب چهارم:

در ذکر اختلاف مسلمین در وجود مبارک آن حضرت

در ذکر اختلاف مسلمین در وجود مبارک حضرت مهدی - صلوات الله علیه - از چند جهت و بیان آن فرق و بیان بعضی از کلمات ایشان به نحو ایجاز و اختصار، مخفی نماند که اختلاف نیست در میان فرق معروفه مسلمین، در این که حضرت رسول ﷺ خبر دادند به آمدن شخصی که او را مهدی ﷺ می گویند و هم نام است با آن حضرت در آخر الزمان و دین آن حضرت را رواج دهد و پر کند تمام زمین را از عدل و داد.

[رَدِّ حَدِيثِ لَا مَهْدِيَّ إِلَّا عَيْسَى بِنَ مَرْيَمَ]

کسی در این مقدار خلاف نکرده جز قول ضعیفی که از بعضی اهل سنت نقل شده که: «نیست مهدی، مگر عیسی ﷺ که نازل خواهد شد از آسمان.»^۱ و خبری نقل کرده در این باب که خود آن جماعت، حکم به ضعف و شذوذ هر دو کرده اند، چه رسد به امامیه و نظیر آن است در ضعف و سخافت آن چه میبیدی در شرح دیوان از بعضی نقل کرده که روح عیسی ﷺ در مهدی ﷺ بروز کند و نزول عیسی ﷺ عبارت از این بروز است و مطابق این است حدیث: «لا مهدی الا عیسی بن مریم.» انتهى.

---

۱. ر.ک: بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۹۳؛ الجامع لاحکام القرآن (تفسیر قرطبی)، ج ۸، ص ۱۲۱، کشف الغمة فی معرفة الائمه، ج ۳، ص ۲۸۵؛ تهذیب التهذیب، ج ۹، ص ۱۲۶؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۲، ص ۳۵۱؛ تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ص ۳۲۲.

بالجمله کتب بسیاری در میان آن جماعت تألیف شده، در اثبات وجود و حالات آن جناب، مثل:

مناقب المهدی از حافظ ابونعیم اصفهانی و صفة المهدی نیز از او و ظاهراً همان را نعوت المهدی نیز می‌گویند، یا آن کتاب دیگری است از او.

بیان در اخبار صاحب الزمان علیه السلام از ابی عبدالله، محمد بن یوسف بن محمد شافعی گنجی.

عقد الدرر فی اخبار امام المنتظر از ابی بدر، یوسف ابن یحیی السّلمی.

اخبار المهدی از سید علی همدانی.

کشف المخفی فی مناقب المهدی علیه السلام اگر چه مؤلف آن شیعه است و لکن تمام اخبار آن که یک صد و ده حدیث است، مأخوذ از کتب اهل سنت است.

ملاحم ابوالحسن، احمد بن جعفر بن محمد بن عبدالله المنادی معروف به ابن المنادی.

کتاب سعدالدین حموی خلیفه نجم الدین.

برهان در اخبار صاحب الزمان علیه السلام از ملا علی متقی صاحب کنز العمال.

اخبار المهدی علیه السلام از عباد بن یعقوب رواجی.

عرف الوردی فی اخبار المهدی علیه السلام از عبدالرحمن سیوطی و غیر اینها.

در بسیاری از کتب سماویة متداوله، عباراتی منقول است که مطابق است با آن چه

خبر داد رسول خدا صلی الله علیه و آله در حق آن جناب، بلکه در میان کهنه معروف بود و کلمات سطح

کاهن و اخبار او از صفات و حالات و ایام آن جناب معروف است و در ملوک عجم معهود

بوده؛ چنان چه احمد بن محمد بن عیاش در مقتضب الاثر^۱ روایت کرده که آخر ملوک

عجم یزدجرد، خواست از مداین فرار کند، بر در ایوان کسری ایستاده و گفت: السلام

علیک ایها الایوان! اینک! من از تو مفارقت کردم و برمی‌گردم به سوی تو، من یا مردی از

فرزندان من که نزدیک نشده زمان او و نرسیده هنگام او.

سلیمان دیلمی خدمت جناب صادق علیه السلام رسید و از کلام او که «یا مردی از فرزندان من»

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۴۰.

پرسید. فرمود: «این صاحب شما، قائم علیه السلام است به امر خدای عزّوجلّ، ششم از فرزندان من که متولد شده از یزدجرد. پس، از فرزندان او است.»

پس در ذکر این رقم اخبار در کتب غیبت چنان چه متداول است، جز حفظ و تبرّک و بعض فواید جزئیّه که در آنهاست، ثمری نباشد. چنان چه از برای غیر مسلمین حجّت نباشد و در ایشان خلافتی در آن نیست که محتاج به ذکر آنها باشد، بلکه خلاف از چند جهت است:

خلاف اول

از جهت نسب است که از اولاد کیست

در آن چند قول است:

اول:

آن که مهدی علیه السلام از اولاد عباس بن عبدالمطلب است

محبّ الدین طبری در ذخایر العقبی^۱ روایت کرد از ابن عباس که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود به عباس: «از تو است مهدی در آخر الزّمان و به او منتشر می شود هدایت و به او خاموش می شود آتش های گمراهی ها. به درستی که خدای عزّوجلّ به من افتتاح نمود در این امر و به ذریّه تو ختم می کند آن را.»

نیز از ابوهریره قریب به این مضمون را روایت نمود.

نیز از عثمان که آن جناب فرمود: «از فرزندان عباس است»^۲ و چون شناخت این قول و مخالفت این اخبار با اخبار متواتره فریقین بر هیچ بصیر نقّادی مخفی نبود و این که بودن آن جناب از فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله قابل خلاف و منازعه نیست؛ لهذا ابن حجر و غیره این اخبار را تأویل نمودند با این که عباس را ابوتی است برای او. یعنی چون جدّ مهدی علیه السلام

۱. ذخائر العقبی، ص ۲۰۶.

۲. همان.

شیر ام‌الفضل زوجهٔ عباس را خورده بود، پس رواست گفتن این که مهدی علیه السلام از فرزندان اوست.

اگر حمل می‌کردند این اخبار را بر جعل و وضع، برای خرسندی خلفای بنی عباس، چنان چه رسم بود در آن زمان، بهتر بود از این توجیه رکیک که از کثرت برودت، صواعق این حجر را خاموش کرد.

دوم:

آن که از اولاد امیرالمؤمنین علیه السلام است و همان پسر او، محمد بن الحنفیه است

این مذهب کیسانیه است، چنان چه شیخ جلیل، ابو محمد بن موسی نوبختی، خواهر زادهٔ ابی سهل نوبختی که از علمای اهل غیبت صغری است، در کتاب فرق و مقالات^۱ فرموده:

«بعد از شهادت حضرت سیدالشهدا علیه السلام فرقه‌ای قایل شدند به این که محمد بن الحنفیه امام هادی مهدی است، و او است وصی علی ابن ابی طالب علیه السلام.

نیست برای احدی از اهل بیت او که او را مخالفت کند و بیرون رود از امامتش و شمشیر بکشد مگر به اذن او و بیرون نرفت حسین علیه السلام برای قتال یزید، مگر به اذن او، و اگر بیرون رفته بود بی اذن او، هلاک و گمراه بود.

این که هر که مخالفت کند محمد را کافر و مشرک است و این که محمد، والی نمود مختار را بر عراقین، بصره و کوفه بعد از کشته شدن حسین علیه السلام و امر نمود او را به طلب خون حسین علیه السلام و کشتن قاتل او و جستجوی ایشان در هر جا که باشند و نامید او را کیسان به جهت زیرکی او و چون شناخته شد از خروج و مذهب او نامیده شد مختاریه و خوانده شد کیسانیه.

چون محمد بن الحنفیه، وفات کرد در مدینه در محرم سنهٔ هشتاد و یک، اصحاب او سه فرقه شدند:

۱. فرق الشیعه، ص ۲۶ - ۲۹.

فرقه‌ای گفتند که محمد بن الحنفیه مهدی است و علی علیه السلام او را مهدی نامید و او نمرده و این جایز نیست و لکن او غایب شده و معلوم نیست در کجاست و به زودی رجوع می‌کند و پر می‌کند زمین را از عدل و امامی نیست بعد از غیبت او تا این که رجوع کند. بعد از ذکر طایفه‌ای از این‌ها که قایل به الوهیت محمد شدند و مذاهب فاسده ایشان، فرموده که محمد بن الحنفیه زنده است و نمرده و او مقیم است در کوه رضوی میان مکه و مدینه. غذا می‌دهند او را و حشیان صحرا؛ صبح و شام نزد او می‌روند. پس می‌آشامد از شیر آنها و می‌خورد از گوشت ایشان و در طرف راستش شیری است و در طرف چپ او شیری است که او را حفظ می‌کنند تا وقت خروجش و برخاستنش و بعضی گفته‌اند که از طرف راست او شیری است و از سمت چپ او پلنگی است؛ زیرا که محمد در نزد ایشان، امام منتظری است که بشارت داده به او، پیغمبر صلی الله علیه و آله که پر می‌کند زمین را از عدل و داد و بر این مذهب ثابت ماندند تا فانی شدند و منقرض گردیدند، مگر اندکی از اولاد ایشان و این‌ها یکی از فرق کیسانیه‌اند.

آن‌گاه نقل کرده سایر فرق آنها را که بعضی قایل به موت او شدند و پسرش ابوهاشم عبدالله ابن محمد را مهدی موعود می‌دانند و غیر ایشان از مذاهب فاسده منکره منقرضه که کافی است در بطلان آنها انقراض آنها و مخالفت قول ایشان با اجماع و اخبار متواتره و تحقق موت مهدی ایشان که در روزی، قریه‌ای را پر از عدل نکرد در نزد همه علمای امت از امامیه و اهل سنت.

سوم:

آن که مهدی موعود علیه السلام از فرزندان حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام است

این قول را ابن حجر و بعضی تقویت کردند و مستند ایشان، روایتی است که ترمذی در سنن خود روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی از فرزندان حسن است.»^۱

۱. حدیث مذکور در سنن ترمذی یافت نشد. ر.ک: غریب الحدیث (ابن قتیبه) ج ۱، ص ۳۵۹؛ حدیث دیگری با همین مضمون و با عبارت دیگری در سنن ابی داود می‌باشد. ر.ک: سنن ابی داود، ج ۲، ص ۳۱۱. در هر دو منبع حدیث از حضرت علی علیه السلام می‌باشد نه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله.

ابن حجر در صواعق^۱ گفته: «سرّ این، ترک خلافت بود از آن جناب به جهت شفقت بر اّمت. پس قرار داد خداوند، قائم به خلافت حقّ را از فرزندان او و روایت بودن او از فرزندان حسین علیه السلام واهی است و با این حال حجّتی نیست در آن، برای آن چه رافضه گمان کردند از این که مهدی علیه السلام حجة بن الحسن عسکری است.»

تا این که می‌گوید: «از مجازفات و جهالات آن که بعضی از رافضه گمان کرده روایت بودن مهدی از فرزندان حسن علیه السلام و هم است و نیز گمان کرده که اّمت، اجماع کرده اند بر این که او از فرزندان حسین است علیه السلام و چگونه توانند نسبت دهند روایات را به و هم و به تشهی؛ و نقل اجماع کنند به تخمین و حدس.»^۲ انتهی.

جواب

اما اولاً:

پس به این که خبر مذکور به عینه مروی است در جمع بین صحاح سته به لفظ حسین نه حسن؛ پس در این حال خبر به حسب متن، مضطرب خواهد بود و با اضطراب، از درجه حجّیت ساقط و از قابلیت معارضه خواهد افتاد.

یا گوئیم: نسخه به لفظ حسین مؤید است به اخبار خاصه و اهل سنت، پس صحیح و مقدّم باشد و خبر بودن مهدی از اولاد حسین علیه السلام متفق علیه شود که در مقام معارضه باید آن را گرفت و آن چه خصم منفرد شد به آن، طرح خواهد شد و این مراد از اجماعی است که در این مقام دعوی شده و ابن حجر نفهمیده و آن را به تشهی و حدس نسبت داده، پس از آن به جهت رعایت ابن حجر، خبر ترمذی را باید حمل نمود بر یکی از محامل:

اول: غلط ناسخ یا راوی، چه این دو لفظ بسیار قریب به یکدیگر و مکرّر با هم مشتبه

۱. صواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقة، ص ۱۶۷.

۲. همان.

شده و می شود و بسیار اسامی است که در کتب رجالیة فریقین، محل نظر شده که آیا حسن است یا حسین؟ و از ظرایف این مقام آن که ابن حجر عسقلانی که مقدم بود بر ابن حجر مکی صاحب صواعق و یگانه عصر خود بود، در علم حدیث و رجال و معاصر آیت الله علامه حلّی رحمته در کتاب درر الکامنه فی احوال اعلام المائة الثامنة^۱ در باب حسن گفته: حسن بن یوسف بن مطهر حلّی جمال الدین شهیر به ابن مطهر اسدی می آید در حسین، آن گاه در باب حسین گفته: حسین بن یوسف بن مطهر حلّی معتزلی جمال الدین شیعی،^۲ آن گاه مختصری از شرح احوال آن جناب را نقل کرده و بر چنین عالم نقادی، در کتابی که وضع آن برای ضبط این مطالب است، اسم چنین شخص معاصر معروفی که خود نقل کرده، مشتبه شود، استبعاد ندارد اشتباه بر ناسخ یا راوی خبری که محل حاجت نبوده و قرن ها بر آن گذشته.

دوم: حمل بر وضع اتباع محمد بن عبدالله بن الحسن بن الحسن رضی الله عنهما که خود را مهدی می دانست و خروج کرد و در مدینه کشته شد. چنان چه حالش در کتب تواریخ و سیر مسطور است.

سوم: آن که نسبت مهدی به حسن رضی الله عنه مثل نسبت خود حسن رضی الله عنه است به رسول خدا صلی الله علیه و آله که از طرف مادر متصل می شود و در اخبار فریقین بسیار است که آن حضرت، حسن رضی الله عنه را پسر و فرزند و ذریه خود شمرده و به این القاب او را نام برده؛ پس مهدی رضی الله عنه که از طرف مادر منتهی است به آن جناب، چه مادر امام محمد باقر رضی الله عنه ام الحسن، دختر امام حسن رضی الله عنه است، پس جایز است گفتن این که آن جناب رضی الله عنه از فرزندان او است و معارض نیست با آن خبر دیگر که از فرزندان حسین رضی الله عنه است و مؤید این احتمال آن که حافظ ابونعیم احمد بن عبدالله در مناقب مهدی رضی الله عنه روایت کرده از علی بن هلال از پدرش که گفت: داخل شدم به رسول خدا صلی الله علیه و آله و آن جناب در حالت مرض وفات بود. پس دیدم فاطمه رضی الله عنها را که در نزد بستر آن حضرت نشسته، پس گریست تا آن که صدایش به گریه بلند

۱. الدرر الکامنه فی اعیان المائة الثامنة، ج ۲، ص ۴۹.

۲. همان، ص ۷۱.

شد. پس حضرت سر مبارک را بلند نمود به طرف او و فرمود: چه تو را به گریه آورد؟ تا آن که فرمود: «و از ماست دو سبط این امت و این دو، پسر تو است، حسن و حسین علیهما السلام سید جوانان اهل جنت و پدر ایشان، قسم به آن که به راستی مرا مبعوث فرموده که بهتر از ایشان است، ای فاطمه! قسم به آن که به راستی مرا مبعوث فرموده که از این دو است مهدی این امت، در وقتی که دنیا هرج و مرج شود.»^۱ تا آخر خبر که طول دارد.

از عجایب تعصبات، آن که ابن حجر خبر خود را با اخبار سابقه که آن جناب، از فرزندان عباس است، جمع کرده به این که جد او، شیر ام الفضل را خورده و راضی نشده به طرح آنها که نه سند آنها صحیح است و نه قایل معروفی دارد و در این مقام، در صدد جمع بر نیامده با آن که از چند جهت رعایت جمع در این جا اولویت دارد:

اولاً: خبری که دلالت دارد بر بودن مهدی علیه السلام از اولاد حسین علیه السلام در نهایت اعتبار است؛ چنان چه بیاید.

ثانیاً: قایلین آن از اهل سنت بسیارند.

ثالثاً: مؤید به اخبار متواتره امامیه است و اقوال جمیع علمای ایشان.

رابعاً: وجهی که برای جمع ذکر کرده، در این جا اقرب است؛ زیرا که شیر ام الفضل را حضرت حسین علیه السلام خورده، چنان چه در مناقب^۲ از فضایل الصحابه و غیره روایت کرده از ام الفضل، زوجه عباس که او گفت، گفتم به رسول خدا صلی الله علیه و آله: یا رسول الله! صلی الله علیک! در خواب دیدم که گویا عضوی از اعضای تو در کنار من است.

حضرت فرمود: «فاطمه علیها السلام پسری می آورد، ان شاء الله تعالی. پس تو، او را متکفل می شوی و شیر می دهی.»

فاطمه علیها السلام حسین علیه السلام را آورد، پس او را به ام الفضل داد؛ پس شیر داد او را به لبن قثم بن عباس.

چهارم: حمل بر جعل و وضع صاحب کتاب ترمذی که در مقام عناد با امامیه، خبری

۱. ر.ک: عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۱۵۱-۱۵۳.

۲. ر.ک: تهذیب الکمال، ج ۶، ص ۳۹۸-۳۹۷؛ العدد القویه، ص ۳۵.

خود ساخته و نوشته، چنان چه در آن کتاب مجعولات چند دیده شده که بعضی از آنها از قابلیت حمل بیرون رفته، مهره فن، حکم به توهم او کرده. چنان چه در خبر سفر رسول خدا ﷺ به شام و رسیدن به سوی بحیر راهب، بعد از ذکر به آن جا و دیدن راهب، آن حضرت را گفته: پس راهب، ابوطالب را قسم داد تا آن حضرت را برگرداند و ابوبکر، بلال را با آن حضرت فرستاد.^۱

ذهبی و جماعتی که نقل عباراتشان موجب تطویل است، تصریح کردند که ابوبکر در آن وقت، کودکی بود، چه سفر آن جناب در نه سالگی بود و او دو سال کوچکتر بود از حضرت و بلال ظاهراً در آن تاریخ متولد نشده بود و علاوه بر آن، زیاده از سی سال بعد از آن سفر، ابوبکر مالک بلال شد و او در نزد طایفه بنی خلف، از قبیله جحیمین بود و چون اسلام آورده بود، او را عذاب می کردند؛ پس او را خرید و آزاد کرد.^۲

ابن حجر عسقلانی تصریح کرده به این که رجال سند این حدیث، همه ثقاتند و در متن آن منکری نیست، مگر همین عبارت که ابوبکر، بلال را با آن حضرت فرستاد.^۳

نیز روایت کرده از عایشه که رسول خدا ﷺ فرمود: «سزاوار نیست برای قومی که ابوبکر در میان ایشان است که امامت کند برای ایشان غیر او.»^۴

ابن جوزی در کتاب موضوعات^۵ تصریح کرده که این خبر موضوع است بر رسول خدا ﷺ.

نیز روایت کرده که رسول خدا ﷺ فرمود: «بار خدایا! عزت ده اسلام را به محبوب ترین از این دو مرد در نزد تو، به ابی جهل یا به عمر بن خطاب و محبوب تر از این دو در نزد خداوند، عمر بود.»^۶ و در این خبر، تحریف غریبی شده بر فرض صحت به

۱. سنن الترمذی، ج ۵، صص ۲۵۰-۲۵۱.

۲. ر.ک: الخصائص الكبرى، ج ۱، صص ۸۴-۸۵.

۳. الاصابة فی تمیيز الصحابه، ج ۱، صص ۲۵۲-۲۵۳.

۴. الکامل فی ضعفاء الرجال، ج ۱، ص ۱۶۶.

۵. الموضوعات، ج ۱، ص ۳۱۸.

۶. سنن الترمذی، ج ۵، ص ۲۷۹؛ و نیز ر.ک: مسند احمد، ج ۲، ص ۹۵.

تصریح علمای ایشان.

سیوطی در رساله دُرر المنتشرة في الاحاديث المشتهره روایت کرده که از عکرمه، پسر ابی جهل پرسیدند از این حدیث. گفت: معاذ الله! دین اسلام عزیزتر از این است و لکن آن جناب فرمود: عمر را عزیز کن به دین یا ابو جهل را!

برهان الدین شافعی در سیره حلییه از عایشه روایت کرده که او گفت جز این نیست که رسول خدا ﷺ فرمود: «خدایا! عزیز کن یا عزت ده عمر را به اسلام!» زیرا که اسلام عزیز می‌کند و غیر، او را عزت نمی‌دهد.^۱

نیز روایت کرده که جنازه‌ای را نزد رسول خدا ﷺ آوردند، پس نماز نکرد بر او و فرمود: «او عثمان را دشمن می‌داشت!»^۲

ابن جوزی در کتاب موضوعات،^۳ این خبر را از موضوعات دانسته و از احمد حنبل نقل است که محمد بن زیاد که یکی از روات این خبر است، کذاب خبیث بود و حدیث وضع می‌کرد.

یحیی بن معین گفته که او، کذاب خبیث بود.^۴

سعدی و دارقطنی گفتند و بخاری^۵ و نسائی^۶ و فلاس و ابوحاتم رازی^۷ گفتند که حدیث او متروک است.

ابن حبان^۸ گفته که او بر ثقات، افترا می‌بست و حدیث جعل می‌کرد، حلال نیست ذکر

۱. ر. ک: تاریخ الخمیس فی احوال انفس نفیس، ج ۱، ص ۲۹۶.

۲. سنن الترمذی، ج ۵، ص ۲۹۴.

۳. الموضوعات، ج ۱، ص ۳۳۲.

۴. تاریخ ابن معین، الدوری، ج ۲، ص ۳۰۲.

۵. التاريخ الكبير، ج ۱، ص ۸۳.

۶. الضعفاء والمتروکین، ص ۲۳۵.

۷. الجرح والتعديل، ج ۷، ص ۲۵۸.

۸. در متن «ابوحیان» آمده است که گویا اشتباه می‌باشد، ر. ک: المجروحین، ج ۲، ص ۲۵۰ و ج ۱،

او در کتب، مگر برای قدح در او.^۱

عجب از همه، آن که روایت کرده از امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمود: «عبدالرحمن بن عوف برای ما طعامی ساخت و ما را خواند. به ما شراب نوشانید، پس خمر ما را مست کرد و حاضر شد وقت نماز و مرا مقدم داشتند. پس خواندم:

قل يا ايها الكافرون! لا اعبد ما تعبدون و نحن نعبد ما تعبدون.

پس خدای تعالی این آیه را فرستاد:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ.^{۲، ۳}

نزول آیه تحریم خمر، پیش از نزول این آیه شریفه است، پس العیاذ بالله! حضرت در آن حال شراب نوشیدند و شرح جرح این خبر در دفترها نگنجد.

لکن عالم جلیل و حبر نبیل، سیف الشیعه و مصباح الشریعه، نقاد بی نظیر و متبحر خبیر، جناب میر حامد حسین هندی معاصر - ایده الله تعالی - در مجلد اول استقصاء الافحام فی الجملة ادای حق اسلام و ایمان و ایمانیان را کرده و شطری از فصایح و شناع آن را مرقوم فرموده. جزاه الله تعالی عنا خیر الجزاء

اما ثانياً:

پس آن چه گفته که روایت بودن مهدی علیه السلام از اولاد حسین علیه السلام واهی است، گویا از روی شعور صادر نشده، چه آن خبر را بیشتر فرق شیعه و تمام علما و روات امامیه نقل کردند.

۱. جهت اطلاع بیشتر نسبت به شخصیت «محمد بن زیاد» ر.ک: العلل و معرفة الرجال، ج ۳، ص ۲۹۸؛ معرفة الثقات، ج ۲، ص ۲۳۸؛ الكامل فی ضعفاء الرجال، ج ۶، ص ۱۲۹؛ الضعفاء الكبير، ج ۳، ص ۴۵۸ و ج ۴، ص ۶۶؛ الضعفاء، ابی نعیم الاصبهانی، ص ۱۳۸؛ تاریخ بغداد، ج ۲، ص ۳۵۰ - ۳۵۳.

۲. سورة نساء، آیه ۴۳.

۳. سنن الترمذی، ج ۴، ص ۳۰۵؛ ر.ک: الايضاح، ص ۲۷۸؛ كنز العمال، ج ۲، ص ۳۸۵؛ زادالمسیر، ج ۲، ص ۱۲۸.

یوسف بن یحییٰ السلمی در کتاب عقد الدرر^۱ روایت کرده از امام ابو عبدالله نعیم بن حماد در کتاب فتن از اعمش از ابی و ابل گفت: نظر کرد علی به سوی حسین علیه السلام پس فرمود: «به درستی که این پسر من، سید است، چنان چه پیغمبر صلی الله علیه و آله او را نامیده و زود است که بیرون بیاید از صلب او، مردی که به اسم پیغمبر شما باشد؛ پر کند زمین از عدل، چنان چه پر شده از جور و ظلم.»

قریب به آن را از ابی اسحاق روایت کرده^۲ و شیخ حدیث اهل سنت، ابوالحسن دارقطنی شافعی روایت کرده و جماعت بسیاری که ذکر خواهیم کرد اسامی ایشان را، بر او اعتماد کردند و ما آن خبر را به نحوی که گنجی شافعی در کتاب بیان نقل کرده ذکر کنیم. در آن جا گفته:

باب نهم

در تصریح پیغمبر صلی الله علیه و آله به این که مهدی علیه السلام از فرزندان حسین علیه السلام است خبر داد ما را حافظ ابوالحجاج، یوسف بن خلیل بن عبدالله دمشقی، به این که خوانده می شد و من گوش می کردم در شهر حلب، گفت: خبر داد مرا، ابوالفتح ناصر بن محمد بن اسماعیل بن فضل سراج، خبر داد مرا ابوطاهر محمد بن احمد بن عبدالرحیم، خبر داد مرا حافظ، شیخ اهل حدیث و قدوة ایشان در نقل، ابوالحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی بن مسعود شافعی معروف به دارقطنی، حدیث کرد ما را احمد بن محمد بن سعید، حدیث کرد ما را ابراهیم بن محمد بن اسحاق بن یزید، حدیث کرد ما را سهل بن سلیمان از ابی هارون عبدی، گفت: رفتم نزد ابی سعید خدری.

گفتم به او: آیا حاضر بودی در بدر؟

گفت: آری. پس گفتم: آیا خبر نمی دهی مرا به چیزی، از آن چه شنیدی آن را از رسول

خدا صلی الله علیه و آله در حق علی علیه السلام و فضل او؟

۱. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۲۳ - ۲۴.

۲. همان، ص ۲۴؛ در عقد الدرر، قریب به مضمون روایت مذکور مستند به «حذیفة» می باشد.

پس گفت: بلی، خبر می‌دهم تو را

به درستی که رسول خدا ﷺ مریض شد، مرضی که عافیت یافت از آن. پس داخل شد بر او فاطمه علیها السلام که عیادت کند آن جناب را و من نشسته بودم طرف راست رسول خدا ﷺ. پس چون دید فاطمه علیها السلام آن چه وارد بر رسول خدا ﷺ از ضعف شده، گریه گلویش را گرفت. تا آن که اشکش ظاهر شد؛ پس فرمود به او رسول خدا ﷺ: «چه تو را به گریه آورده؟ ای فاطمه!»

گفت: «می‌ترسم تباه شدن را یا رسول الله!»

فرمود: «ای فاطمه! آیا ندانستی که خدای تعالی به نظر علم و قدر خود، نگرست به سوی زمین؟ پس برگزید از او، پدر تو را، پس او را به پیغمبری مبعوث فرمود. آن گاه در مرتبه دوم نگرست به سوی زمین، پس برگزید شوهر تو را، پس به من وحی فرمود. پس تو را به او تزویج نمودم و او را وصی خود گرفتم. آیا ندانستی که به جهت اکرام، خداوند تزویج نمود تو را به داناترین ایشان در علم و زیادتین ایشان در حلم و پیش‌ترین ایشان در اسلام؟»

پس خندید و مسرور شد؛ پس اراده فرمود رسول خدا ﷺ که زیاد کند خیر زیادی را که خدای تعالی قسمت فرمود آن را برای محمد و آل محمد - صلوات الله علیهم اجمعین - . سپس فرمود به او: «ای فاطمه! از برای علی هشت دندان است؛ - یعنی هشت منقبت - . چون که به آن، صاحبش، خصم مجادل را مضمحل می‌کند، ایمان به خداوند و رسول او و حکمت و زوجة او و دو سبط او حسن و حسین علیهم السلام و امرش به معروف و نهی از منکر. ای فاطمه! به درستی که ما اهل بیتیم که داده شده به ما شش خصلت، که داده نشده به احدی از اولین و نیابد آن را احدی از آخرین، غیر از ما اهل بیت:

پیغمبر ما بهترین پیغمبرهاست و آن پدر تو است.

وصی ما بهترین اوصیاست و آن شوهر تو است.

شهید ما بهترین شهداست و آن حمزه، عم پدر تو است.

از ما است دو سبط این امت و آن دو پسران تو است.

از ما است مهدی این امت که نماز می کند عیسی، خلف او.»
 آن گاه دست خود را زد بر شانه حسین علیه السلام پس فرمود: «از این است مهدی این امت.»^۱
 گنجی گفته: این خبر را به تمام، روایت کرده دارقطنی که صاحب جرح و تعدیل
 است.^۲ یعنی در علمای اهل سنت جرح و تعدیل او در علم رجال و حدیث مقبول و متبع
 است و جلالت قدر ابوالحسن دارقطنی در نزد اهل سنت بیشتر از آن است که اشاره کرده
 ذهبی در عبر^۳ در وقایع سنه سی صد و هشتاد و پنج و گفته: دارقطنی، ابوالحسن، علی بن
 عمر بن احمد بغدادی، حافظ مشهور، صاحب تصانیف، روایت کرده از بغوی و طبقة او
 حاکم را ذکر کرده و گفته که او، او حد عصر خود بود در حفظ و فهم و ورع و امام بود در
 قراء و نحات؛ او را ملاقات نمودم، فوق آن بود که برای من وصف کردند.
 خطیب گفته: او، فرید عصر و قریع دهر و امام وقت خود بوده، منتهی شد علم اثر و
 معرفت به علل و اسمای رجال با صدق و صحت اعتقاد در اصطلاح در علوم، سوای علم
 حدیث که یکی از آنها قرائت است.

از قاضی ابوالطیب طبری نقل کرده: «دارقطنی، امیر المؤمنین بود در حدیث.»

تمام شد ملخصاً.^۴

ما به زودی مدح گنجی و شواهد دیگر برای اعتبار این خبر ذکر خواهیم نمود. ان
 شاء الله تعالی.

أما ثالثاً:

پس آن چه ذکر کرده از سِرِّ بودن مهدی علیه السلام از فرزندان امام حسن علیه السلام معارض است به
 سِرِّ اظهر و اتم و اقوی، که به اسانید متعدده از اهل بیت رسیده و آن شهادت جناب

۱. کفایة الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۵۰۱-۵۰۳.

۲. همان و نیز ر.ک: الاربعین فی الامامة الائمة الطاهرین، محمد طاهر القمی الشیرازی، ص ۵۰-
 ۵۱؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۹۱.

۳. العبر فی خبر من غیر، ج ۲، ص ۱۶۷.

۴. همان.

سیدالشهدا علیه السلام است که خدای تعالی به عوض آن خدمت، چند مکرمت به او عنایت فرمود که یکی آنها، بودن ائمه است از ذریه او.^۱ و این مطلب بر همه مسلمین روشن و هویدا است که سلسله متصله ذریه آن جناب از حضرت سجّاد علیه السلام تا امام حسن عسکری علیه السلام هر یک از علمای حلمای، عاملین زاهدین صاحب کرامات و مقامات، قابل خلافت و ریاست عامه بوده‌اند؛ هر چند به ظاهر برای ایشان میسر نشد.

گذشت در باب القاب در تفسیر آیه شریفه «وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سلطاناً» که مراد از مظلوم، آن حضرت است و ولیش مهدی علیه السلام است که منصور است و طلب خون او را خواهد کرد.

حاکم در مستدرک^۲ از چند طریق که ابن حجر اعتراف کرده روایت نموده که رسول خدا صلی الله علیه و آله از جبرئیل نقل کرد که خدای تعالی، فرمود: «من کشتم به خون یحیی بن زکریا هفتاد هزار و به درستی که من خواهم کشت به خون حسین بن علی علیه السلام هفتاد هزار کس.»

أما رابعاً:

پس آن چه گفته که در بودن آن جناب از فرزندان حسین علیه السلام حجتی نیست برای امامیه که مهدی باید پسر امام حسن عسکری علیه السلام باشد، راست گفته و لکن تا کنون احدی از عوام شیعه، چه رسد به علمای ایشان، به این مطلب استدلال نکرده‌اند برای آن مدعی؛ بلکه برای ردّ قول آن که گفته که آن جناب، از اولاد عباس یا امام حسن است که چون در تعیین شخص آن جناب بر آیند که پدرش حضرت عسکری علیه السلام است از این جهت آسوده باشند و حاشا علمای امامیه که به ادله بی‌پایه متمسک شوند یا ایشان را به آنها حاجت افتد. اگر راست بود این نسبت، چرا قایل و کتاب آن را نشان نداد؟ این کارها شغل ایشان است که به هر چیز بی‌پایه، متمسک شوند و دلیل برای مدعی بزرگ قرار دهند و اگر سبب خروج از وضع کتاب

۱. ر.ک: علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۰۸؛ الامالی، شیخ صدوق، ص ۴۸۵؛ کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۰۷.

۲. المستدرک، ج ۲، ص ۲۹۰.

نبود، پاره‌ای از آنها را نقل می‌کردم.

قول چهارم:

آن که آن جناب از فرزندان امام حسین علیه السلام است

این قول چنان چه گذشت مذهب تمام امامیه و بیشتر سایر فرق شیعه و جماعتی از اهل سنت است که در شخص آن نیز موافقند با امامیه و مذکور خواهد شد و مستند ایشان از مطاوی این باب و باب آینده واضح و روشن خواهد شد.

خلاف دوم

در اسم پدر حضرت مهدی علیه السلام است

اما امامیه:

پس مذهب ایشان معلوم که مطابق نصوص خاصه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سایر ائمه علیهم السلام که امامت ایشان ثابت و قولشان در محلّ خود حجّت شده، حضرت حسن بن علی بن محمد علیهما السلام می‌دانند و اخبار عامه روایت کنند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی هم نام من - و در بعضی با زیادتی - و هم کنیه من است.»^۱

جمعی از اهل سنت برآنند که اسم پدر آن جناب، اسم پدر رسول خدا صلی الله علیه و آله است، یعنی عبدالله.

[ایراد ابن حجر]

ابن حجر در صواعق^۲ بعد از کلام سابق که: «حجّتی نیست در آن، برای رافضه که گمان کردند...» الخ؛ گفته: زیرا که از چیزهایی که ردّ می‌کند ایشان را، خبری است که به صحّت

۱. ر.ک: الرسائل العشر، ص ۹۹؛ عوالی اللئالی، ج ۴، ص ۹۱.

۲. صواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع والزندقة، ص ۱۶۷.

پیوسته که اسم پدر مهدی موافق است با اسم پدر پیغمبر ﷺ و اسم والد محمد الحجة، موافق نیست با اسم والد پیغمبر ﷺ و نیز از جهالت و مجازفات رافضه شمرده که ایشان گمان می‌کنند که روایت بودن اسم پدر او، اسم پدر پیغمبر ﷺ و هم است.

جواب

اما اولاً: پس در تمام اخبار نبویّه امامیه که اخبار فرمودند رسول خدا ﷺ از آمدن مهدی، این زیادی را ندارد. بلکه در بعض از آنها مذکور است: «کنیه او، کنیه من است.» نیز در معظم اخبار اهل سنت، این زیادی نیست و این زیادتی را زائده زیاد کرد که به نصّ گنجی شافعی، شغل او آن بود که در احادیث زیاد می‌کرد و این مطلب را در نهایت توضیح در کتاب بیان خود بیان کرده، بعد از ذکر خبری به اسناد خود از سنن ابی داود، سلیمان بن اشعث سجستانی که یکی از صحاح سته ایشان است از مسدد از یحیی بن سعید از سفیان از عاصم از زر بن حبیش از عبدالله یعنی عبدالله بن مسعود از رسول خدا ﷺ که فرمود: «نمی‌رود دنیا تا این که مالک شود عرب را مردی از اهل بیت من که موافقت دارد اسم او، اسم مرا.»^۱ آن گاه گفته که این خبر را حافظ ابوالحسن محمد بن حسین بن ابراهیم بن عاصم ابری در کتاب مناقب شافعی ذکر نموده و گفته که زائده زیاد کرده در روایت خود: «اگر نماند در دنیا مگر یک روز، هر آینه طولانی می‌کند خداوند آن روز را تا این که مبعوث فرماید خداوند، مردی از من یا اهل بیت من را که موافقت کند اسم او اسم مرا و اسم پدر او، اسم پدر مرا. پر می‌کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از جور و ظلم.»^۲

آن گاه گنجی گفته که ترمذی این حدیث را ذکر کرده و ذکر نموده که اسم پدر او، اسم پدر من است و ذکر کرده آن را ابوداود در معظم روایات حفاظ و ثقات از نقله اخبار که: «اسم او اسم من است.» بس.

۱. البیان فی اخبار صاحب الزمان، ص ۹۱.

۲. همان، ص ۹۳.

کسی که روایت کرده آن را که: «اسم پدر او، اسم پدر من است.» او زائده است و او در حدیث زیاد می‌کرد.^۱ آن گاه جواب دوم را که بیاید ذکر کرد.

پس از آن گفته که قول افضل در این مقام این که امام احمد با ضبطش و اتقانش روایت کرده این حدیث را در مسند خود در چند موضع و «اسم من...» یعنی بی آن زیادی، آن گاه به اسناد خود روایت را نقل کرد از احمد در مسندش از یحیی بن سعید از سفیان از عاصم از زر از عبدالله از پیغمبر ﷺ که فرمود: «نمی‌رود دنیا تا آن جا که موافق است اسم او با اسم من.»^۲

جمع کرده حافظ ابو نعیم طرق این حدیث را از جماعت بسیاری در مناقب مهدی ﷺ که همه آنها روایت کردند از عاصم ابن ابی النجود از زر از عبدالله از پیغمبر ﷺ که از آنهاست سفیان ابن عینیة؛

چنان چه ما نقل کردیم و از برای او چند طریق ذکر کرده؛
از آنهاست - یعنی از کسانی که از عاصم روایت کردند - فطر بن خلیفه و از او نیز چند طریق ذکر کرده.

از ایشان است اعْمَش و از او نیز چند طریق ذکر کرده؛
از آنهاست ابواسحاق، سلیمان بن فیروز شیبانی و از او نیز چند طریق ذکر کرده
از آنهاست حفص بن عمر؛
از ایشان است سفیان ثوری و از او نیز چند طریق ذکر کرده؛
از آنهاست شعبه به چند طریق.
از آنهاست واسط الحرث؛

از آنهاست یزید بن معاویه ابوشیبه و برای او در آن جا دو طریق است؛
از آنهاست سلیمان بن قرم و برای او چند طریق ذکر کرده؛
از ایشان است جعفر احمر و قیس بن ربیع و سلیمان بن قرم و اسباط که در یک سند،

۱. البیان فی اخبار صاحب الزمان، صص، ۹۳-۹۴.

۲. همان، ص ۹۴.

ایشان را جمع نموده؛

از آنهاست سلیمان بن منذر؛

از ایشان است ابو شهاب، محمد بن ابراهیم کنانی و از او چند طریق نقل کرده؛

از آنهاست عمر بن عبید طنافسی و از او چند طریق ذکر نموده.

از آنهاست ابوبکر بن عیاش و از او چند طریق ذکر کرده؛

از آنهاست ابوالحجاف، داود بن ابی العوف و از او چند طریق نقل کرده؛

از آنهاست عثمان بن شبرمه و از او چند طریق نقل کرده؛

از آنهاست عبدالملک بن عینیة؛

از آنهاست محمد بن عیاش از عمرو عامری و از او چند طریق نقل کرده و سندی ذکر

کرده و گفته که خبر داد ما را ابو عنان، خبر داد ما را قیس و به کسی نسبت نداد؛

از آنهاست عمرو بن قیس ملایی؛

از آنهاست عمار بن زریق؛

از آنهاست عبدالله بن حکیم بن جبیر اسدی؛

از ایشان است عمرو بن عبدالله بن بشر؛

از ایشان است عبدالله بن احوص؛

از آنهاست سعد بن الحسن خواهرزاده ثعلبه؛

از آنهاست معاذ بن هشام، گفت: خبر داد پدرم از عاصم؛

از ایشان است حکم بن هشام، روایت کرده آن خبر را غیر عاصم از زرو او، عمرو بن

مره است و جمیع ایشان روایت کرده اند آن خبر را به این نحو: «اسم او، اسم من است» مگر

طریقی که رسیده از عبیدالله بن موسی از زائده از عاصم که او در میان آن جماعت گفته

که: «اسم پدر او، اسم پدر من است.»

شک نمی کند هیچ لبیبی که این زیاده اعتباری به آن نیست با اجماع این همه ائمه بر

خلاف آن؛ تمام شد. کلام گنجی.^۱

ملخص آن، آن که سند این خبر منتهی می شود به عبدالله بن مسعود که از اعیان صحابه است و از او روایت کرده، زر بن حبیش که از فضلاء اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام است و از او روایت کرده عاصم بن ابی النجود که یکی از قرّای سبعة معروفه است و از عاصم متجاوز از سی نفر روایت کرده اند که در میان ایشان است معروفین از مهره محدّثین متقنین نزد ایشان، بلکه بعضی نزد ما نیز مانند اعمش و دو سفیان و ابوبکر بن عیاش و امثال این ها و چگونه عاقل روا دارد که این زیادتی از قلم همه این ها افتاده یا عمداً اسقاط کردند یا عاصم آن زیادتی را مخصوصاً به زائده گفت نه با این جماعت؟

الحق، جای آن دارد که ابن حجر از خجالت و شرمساری، سر به زیر افکند یا در حجر جانوری خود را پنهان کند که راضی به تخطئه همه این ائمه این احادیث خود شده و زائده را که به نصّ گنجی شافعی، زیاد کردن در احادیث رسمش بوده، بر همه آنها مقدم بدارد، محض آن که ایراد سخیفی بر امامیه کرده باشد.

از خواجه محمّد پارسا نقل کرده اند که در حاشیه کتاب فصل الخطاب خود بعد از ذکر خبر زائده در متن گفته: اهل بیت تصحیح نمی کنند این حدیث را به جهت آن چه ثابت شده در نزد ایشان از اسم خودش و اسم پدرش؛ و جمهور اهل سنت نقل کرده اند که زائده زیاد می کرد در احادیث و ذکر کرده امام حافظ ابو حاتم بستی علیه السلام در کتاب مجروحین از محدّثین: زائده مولی عثمان روایت کرده از او ابو زیاد؛ حدیث او منکر است قطعاً و او مدینی است، به او احتجاج نمی شود کرد، اگر موافق باشد با ثقات؛ پس چگونه اگر منفرد باشد و زائده بن ابی الرقاد باهلی از اهل بصره، روایت می کند منکرات از مشهورات را، احتجاج نباید کرد به خبر او و نباید نوشت، مگر برای اعتبار.

پس مکشوف شد برای هر بصیر که این زیادتی مختص به زائده است، حجّتی برای احدی نباشد، خصوص برای امامیه و حکم به ردّ زیادتی از مقداری که بر نقل آن اتفاق شده، مرسوم است در میان ایشان.

چنان چه فخر رازی در *نهاية العقول* بعد از حکم به ضعف حدیث غدیر، محض مماشات، تسلیم صحت آن را کرده و لکن ایراد نموده که صدر آن حدیث که قول

پیغمبر ﷺ است که: «أَلَسْتُ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ» و تمام نمی شود استدلال به آن حدیث به اعتقاد او، مگر با مصدر بودن آن کلام از زیادی شیعه است و در متون اسانید اهل سنت نیست؛ پس، از درجه اعتبار و حجیت ساقط است.

غرض از نقل این کلام مجرد مرسوم بودن این طریقه است، و الا کلام او از جهاتی مخدوش است. بیچاره در معقولاتش که عمری صرف کرده، چه کرده که تصرف در منقولات کند و از کتب اخبار خود اطلاع داشته باشد که زیاده از سی نفر از مهره و اکابر محدثین ایشان، قبل از او، آن صدر را روایت کرده اند و در کتب ایشان موجود است، بحمدالله.^۱

گذشت احتمال این که این زیادتی^۲ برای ترویج محمد بن عبدالله بن حسن باشد که منصور، پیش از خلافت گاهی در رکابش پیاده می رفت و می گفت: «هذا مهدينا اهل البيت» یا به جهت استماله ابوحنیفه که او نیز مروّج محمد مذکور بود.

اما ثانیاً: پس بر فرض صحّت حدیث، چاره نیست جز تصرف در ظاهر آن به جهت جمع ما بین اخبار به این که مراد از اب، جدّ باشد. چنان چه در قرآن مکرر بر جدّ، اطلاق پدر شده. در جایی که فرموده: «مِلَّةَ اٰبِیْکُمْ اِبْرٰهٖمَ»^۳ و جناب یوسف فرموده: «وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اَبَائِیْ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْحٰقَ»^۴ و فرزندان یعقوب به پدر خود می گویند: «تَعْبُدُ الْهٰکَ وَاٰلَهُ اَبَائِکَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمَاعِیْلَ وَاِسْحٰقَ»^۵

در اخبار شب معراج است که جبریل عرض کرد، به رسول خدا ﷺ: «هذا ابوک ابراهیم.» و مراد از پدر در این جا، چنان که محمد بن طلحة شافعی و گنجی گفتند حضرت

۱. ر.ک: اسد الغابة، ج ۴، ص ۲۸؛ سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۴۳، مسند احمد، ج ۱، ص ۱۱۹، ج ۴، ص ۳۷۲؛ البداية و النهاية، ج ۵، ص ۲۲۷ به بعد. و نیز جهت اصلاح بیشتر؛ ر.ک: الغدير، ج ۱، ص ۱۸ به بعد.

۲. یعنی زیادتی «اسم ابيه اسم ابي».

۳. سوره حج، آیه ۷۸.

۴. سوره یوسف، آیه ۳۸.

۵. سوره بقره، آیه ۱۳۳.

امام حسین علیه السلام باشد و مراد از اسم، کنیه باشد. چون کنیه آن حضرت ابی عبدالله بوده و به جهت مقابل بودن آن با اسم، خود آن را نیز اسم گفتند و شایع است کنیه را اسم گفتن؛ چنان چه بخاری و مسلم^۱، هر دو، در صحیح خود روایت کردند از سهل بن سعد که^۲ از علی علیه السلام روایت کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را ابوتراب نام نهاد و هیچ اسمی محبوب تر نبود نزد او، از این اسم و در اشعار عرب نیز یافت می شود.^۳

بنابر این احتمال، جواب دیگر هم می توان داد که محذورش کمتر باشد به این که مراد از پدر، حضرت امام حسن عسکری علیه السلام باشد که کنیه اش، ابی محمد بود و کنیه جناب عبدالله والد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز ابو محمد بود؛ چنان چه در ضیاء العالمین ذکر کرده و گنجی، احتمال سوم داده که شاید اصل «و اسم ایبه اسم ابنی» بوده؛ یعنی اسم پدر او، اسم پسر من است، یعنی حسن علیه السلام. پس ابنی به ایبه اشتباه شده و خبر را تصحیف کرده اند و واجب است حمل، به جهت جمع بین روایات، آن گاه گفته که قول فصل، این است تا آخر آن چه گذشت.^۴

خلاف سوم

از جهت تعیین شخص مهدی علیه السلام

در این جا معلوم می شود حال خلاف دیگر که آیا متولد شده یا نشده؟
اما شیعه غیر امامیه، پس آرای سخیفه و اقوال مختلفه و مذاهب غریبه بسیاری در میان فرق ایشان است که بحمد الله، غالب بلکه بیشتر آنها منقرض شدند و شرح کلمات آنها تزییع عمر و وقت است و به جهت ضبط، اجمالاً اشاره به اقوال آنها می کنیم:

۱. صحیح البخاری، ج ۴، ص ۲۰۸ و ج ۷ و ص ۱۱۹ و ۱۴۰؛ صحیح مسلم، ج ۷، ص ۱۲۴.

۲. اصل: سهل ساعدی.

۳. مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ج ۲، ص ۳۰۰؛ بحار الانوار، ج ۳۳، ص ۱۷۸.

۴. البیان فی اخبار صاحب الزمان، ص ۹۴.

اول: کیسانیه

فرقه‌ای از ایشان، محمد بن الحنفیه را مهدی می‌دانند و فرقه‌ای، پسر او ابوهاشم عبدالله را، چنان چه گذشت و فرقه‌ای عبدالله بن معاویة بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب را.

دوم: مغیره

اصحاب مغیره بن سعید که بعد از وفات حضرت امام محمد باقر علیه السلام، مذهبی اختراع نمود و محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام را مهدی می‌دانند، به جهت همان خبر زائده که گذشت و می‌گویند که او زنده است و نمرده و مقیم است در کوهی که او را علمیه می‌گویند و آن کوهی است در راه مکه در حدّ حاجز از طرف چپ آن که به مکه می‌رود و آن کوه بزرگی است و در آن جاست تا خروج کند و محمد در مدینه خروج کرد و همان جا کشته شد.^۱

سوم: ناووسیه

که منکر فوت حضرت صادق علیه السلام شدند و آن جناب را مهدی موعود می‌دانند.^۲

چهارم: اسماعیلیه خالصه

که منکر فوت اسماعیل، پسر جناب صادق علیه السلام شدند و او را بعد از آن حضرت، امام حی و مهدی قائم می‌دانند.^۳

پنجم: مبارکیه

که فرقه‌ای است از اسماعیلیه و ایشان بعد از پیغمبر صلی الله علیه و آله هفت امام بیش نمی‌دانند،

۱. ر.ک: فرق الشیعه، ص ۶۲.

۲. همان، ص ۶۷.

۳. همان، صص ۶۷-۶۸.

امیرالمؤمنین که امام و پیغمبر است، حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد علیه السلام و محمد بن اسماعیل بن جعفر علیه السلام که امام عالم و پیغمبر و مهدی است و می‌گویند معنی قائم، این است که او مبعوث می‌شود به رسالت و شریعت تازه که نسخ می‌کند به آن، شریعت محمد صلی الله علیه و آله را! ^۱

ششم: واقفیه

که به نظر ایشان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام قائم و مهدی موعود است و لکن بعضی معترفند به وفات آن جناب و می‌گویند زنده می‌شود و عالم مسخر او می‌شود و بعضی می‌گویند از حبس بندی بیرون آمد در روز و کسی او را ندید و اصحاب هارون مشتبه کردند بر مردم که مرده و نمرده و غایب شده! ^۲

هفتم: محمدیه

که بعد از حضرت امام علی النقی علیه السلام پسرش محمد را که در حیات آن حضرت وفات یافت، امام می‌دانند و می‌گویند نمرده و زنده است و اوست قائم مهدی و مزار سید محمد مذکور در هشت فرسنگی سامره، نزدیک به قریه بلد است و از اجلای سادات و صاحب کرامات متواتر است، حتی نزد اهل سنت و اعراب بادیه که به غایت از او احترام می‌کنند و از جنابش می‌ترسند و هرگز قسم دروغ به او نمی‌خورند و پیوسته از اطراف برای او ندور می‌برند. بلکه فصل غالب دعاوی در سامره و اطراف آن به قسم به اوست و مکرر دیدم که چون بنای یادکردن قسم شد، منکر، مال را به صاحبش رساند و از قسم خوردن دروغ، صدمه دیدند و در این ایام توقف سامره، چند کرامت باهره از او دیده شد و بعضی از اهل علم بنای جمع آنها و نوشتن رساله در فضل او دارد. «وَقَّه اللهُ تَعَالَى»

۱. ر.ک: فرق الشیعه، صص ۶۹-۶۸.

۲. همان، صص ۸۰-۸۱.

هشتم: عسکریه

که امام حسن عسکری علیه السلام را قائم غایب می دانند و می گویند که او نمرده و بعضی گفتند وفات کرده و بعد از آن زنده شده و مستند این جماعت یا خبر ضعیفی است که خود، منفردند در نقل آن یا خبر معتبری که ابداً دلالت ندارد بر مقصود ایشان یا تأویلی در اخبار معتبره بی شاهد و برهان یا حدسی و تخمینی که تجاوز نکند از وهم و گمان.

چگونه روا دارد عاقلی که چنین مطلب بزرگی را و منصب عظیمی را برای شخصی ثابت کند که زمام دین و جان و عرض و مال تمام عباد به دست او باشد و تواند از عهده حفظ و حراست و تکمیل و قوت آن برآید به خبری ضعیف و مستندی سخیف، هر چند معارض و منافی برای او نباشد، جز اهل سنت که قبل از ایشان چنین کردند و این ریاست تامه و خلافت عامه را برای شیخ خود ثابت کردند به اجماع و چون خواهند حجّت بودن اجماع را ثابت کنند، متمسک شوند به خبر واحد «لا تجتمع ائمتی علی الخطاء» که نه سند درستی دارد و نه وافی است برای اتمام غرض ایشان. چنان چه در علم اصول فقه و کلام واضح و روشن شده.

نهم: طایفه محققه و فرقه ناجیه و عصابة مهتدیة امامیة اثنی عشریة - ایدهم الله تعالی -

که به حسب نصوص متواتره از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام چنان چه در باب آینده اشاره اجمالی می شود به آنها، حضرت خلف صالح، حجة بن الحسن العسکری علیه السلام را مهدی موعود و قائم منتظر و غایب از انظار و سایر در اقطار می دانند و از همه امامان گذشته تصریح به اسم و وصف و شمایل و غیبت آن جناب رسیده و پیش از ولادت آن حضرت، در کتب معتبره ثقات اصحاب ایشان، ثبت شده که جمله ای از آنها تا حال موجود و به نحوی که اخبار نمودند و وصف کردند، خلق کثیری دیدند و اسم و نسب و اوصاف، مطابق شد با آن چه فرمودند.

پس برای منصف عاقل، ریه و شکی نماند در بودن این وجود مسعود آن مهدی موعود؛ چنان چه از ذکر حضرت رسول صلی الله علیه و آله و شمایل آن جناب در کتب سماویّه، منصفین اهل

کتاب از یهود و نصاریٰ به مجرد دیدن و منطبق کردن، اسلام آورند با آن که خصوصیات و اسباب تعریف در آن جا نزد آنها به مراتب کمتر بود از آن چه در این جا شده و عمده، طول عهد پیمبران بود در آن جا و قرب عهد رسول خدا و اوصیایش - صلوات الله علیهم اجمعین - در این جا، که بیشتر آن چه فرمودند محفوظ ماند. حتی آن که نقل کرده آن را جمله‌ای از مخالفین، چنان چه در باب آینده بیاید. ان شاء الله تعالی.

با ما موافقت کردند در این مذهب و اعتقاد، جماعتی از اهل سنت که ناچاریم از ذکر اسامی ایشان با اشاره به علو مقام آنها در نزد آن جماعت، تا در مقام طعن و ایراد، لامحاله از علما و محدثین و اهل کشف و یقین و اقطاب روی زمین خود شرم کنند با آن که در این مقام در مقابل، چیزی ندارند و جز اظهار ندانستن و معلوم نبودن و بعضی استبعادات و شبهات که با جوابش بیاید، راهی برای نفی دعوی امامیه ندارند و بیشتر از این توضیح بیاید. ان شاء الله تعالی.

اما موافقین با ما اهل سنت

اول: ابو سالم کمال الدین، محمد بن طلحة بن محمد قریشی نصیبی

است که در کتاب مطالب السؤل در باب دوازدهم با اعتقاد جازم و اصرار بلیغ، اثبات این مطلب را نموده و پاره‌ای از شبهات منکرین را ذکر کرده و ردّ نموده و به ابیات راتقه و عبارات موقفه، آن جناب را مدح نموده و نسخه آن کتاب شایع در تهران مطبوع شده و نیز در لکنهو از بلاد هند^۱.

۱. هوالعزیز مخفی نماند که ما بسیاری از آن چه نقل کردیم در این مقام از کتب اهل سنت و از تراجم منقول است از مجلد اول کتاب استقصاء الافحام و بعضی مجلّدات عبقات الانوار حامی دین و ماحی بدع ملحدین، سلطان المحدثین و ملاذ المتکلمین، جناب میر حامد حسین معاصر هندی - دام علاء - که همه را با تصحیح از کتب صحیحه آنها برداشته، بدون تصرف و واسطه در نقل، جزاه الله عن الاسلام والمسلمین خیر جزاء المحسنین، منه. [مرحوم مؤلف]

اسعد بن عبدالله یافعی معروف در تاریخ مرآت الجنان^۱ در حوادث سنه شش صد و پنجاه و دو گفته: وفات کرده در آن کمال الدین محمد بن طلحه نصیبی مفتی شافعی و او ریسی بود محتشم و بارع در فقه و خلاف، متولی وزارت شد یک نوبت، آن گاه زاهد شد و خویشان را جمع نمود. آن گاه کرامتی برای او نقل کرده که مقام ذکرش نیست.

شیخ جمال الدین عبدالرحیم بن علی اسنوی، فقیه شافعی، صاحب تصانیف کثیره معروفه، در طبقات فقهای شافعیه گفته، بعد از ذکر او به نحو مذکور، که او امام بارع بود در فقه و عارف بود به اصول فقه و کلام.

ریس کبیر معظم بود و ملوک با او مکاتبه می کردند و در مدرسه امینیّه دمشق اقامت نمود و ملک ناصر، او را برای وزارت نشانید و فرمان وزارت برای او نوشت.

او از آن کناره کرد و عذر خواست. دو روز مباشرت کرد، و آن گاه، گذاشت اموال خود را هرچه داشت و رفت و معلوم نشد موضع او. استماع حدیث نمود و روایت کرده آنها را... الخ.

تقی الدین ابوبکر بن احمد بن قاضی شهبه در طبقات شافعیّه^۲ گفته: محمد بن طلحه بن محمد بن الحسن، شیخ کمال الدین ابوسالم الطوسی القرشی العدوی النصیبی، تصنیف نموده کتاب عقد فرید را یکی از صدور و رؤسای معظمین است. تفقه نمود و در علوم شراکت نمود و او فقیه عارف و بارع به مذهب و اصول و خلاف بود و بعد از ذکر وزارت و تزهّد او، گفته که مشغول شد به علم حروف و بیرون می آورد از آن اشیایی از مغیبات.

سید عزالدین گفته که او یکی از علمای مشهورین و رؤسای مشهورین بود و مقدم بود در نزد ملوک و از ایشان مراسلات به او می رسید. آن گاه در آخر کار، زاهد شد و تقدّم در دنیا را وا گذاشت و رو کرد به آن چه او را نفع می بخشید و از دنیا گذشت با سداد و امر جمیل.^۳

۱. مرآة الجنان و عبرة اليقظان، ج ۴، ص ۱۲۸.

۲. طبقات الفقهاء الشافعيه، ج ۱، صص ۴۴۰ - ۴۴۱.

۳. همان، ص ۴۴۱.

عبدالغفار بن ابراهیم علوی عکی عدثانی شافعی در عجاله الراكب و بلغة الطالب گفته که او یکی از علمای مشهورین بود و کاتب چلبی قسطنطنی در کشف الظنون فی اسامی الکتب و الفنون^۱ گفته که درّ المنظم در سرّ اعظم از شیخ کمال الدین ابی سالم، محمّد بن طلحه عدوی جفار شافعی است که وفات کرده سنه شش صد و پنجاه و دو؛ مختصری است؛ اول او این است: «الحمد لله الذي اطلع من اجتباه من عباده الابرار علی خبايا الاسرار...».

در آن جا ذکر کرده که برای برادری صالح، کشف شد در بعض از خلوات، لوحی که در آن دایره حروفی بود که معنی آن را نمی دانست. چون صبح شد خوابید. پس حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام را در خواب دید که آن حضرت، از برای شرح این لوح چیزی فرمود که او نفهمید و اشاره کرد که به نزد کمال الدین رود که او شرح کند؛ پس نزد او آمد و صورت واقعه و دایره حروف را برای او ذکر کرد. پس رساله ای برای آن نوشت و معروف شد به جفر ابن طلحه.

بونی در شمس المعارف کبری گفته که این مرد صالح، معتکف شده بود در بیت خطابه در مسجد حلب و اکثر تضرع او در درگاه خداوند این بود که اسم اعظم را به او نشان دهد. پس در شبی، لوحی از نور دید که در آن اشکال مصوره بود. پس در آن لوح تأمل نمود، دید چهار سطر است و در وسط، دایره ای دارد و در داخل آن، دایره دیگر.

بساحی گفته که این مرد صالح، شیخ ابو عبدالله محمّد بن حسن اخیمی بود و تلمیذ او، ابن طلحه استنباط نمود از اشارات رموز آن بر انقراض عالم بر سبیل رمز.^۲ انتهی. وضوح بودن این کتاب از او، به حدی است که ابن تیمیّه با همه عناد و لجاج در منهاج خود به آن که گاهی منکر متواترات می شود، نتوانسته منکر شود و این کتاب را به او نسبت داده. - الحمد لله - و جمله ای از تصانیف او را در کشف الظنون ضبط کرده.

۱. کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، ج ۱، ص ۷۳۴.

۲. همان.

دوم: ابو عبدالله محمد بن یوسف گنجی شافعی

که کتابی مستقل در آن نوشته، مشتمل بر بیست و چهار باب و اخبار مسنده از کتب معتبره نقل نموده و اثبات کرده به نحو اتمّ مذهب امامیه را و ردّ نموده شبهات اصحاب خود را و در کشف الظنون^۱ گفته کتاب بیان در اخبار صاحب الزمان^ع از شیخ ابی عبدالله محمد بن یوسف گنجی است که وفات کرده سنه شش صد و پنجاه و هشت و نیز گفته کفایة الطالب در مناقب علی بن ابی طالب^ع از شیخ حافظ ابی عبدالله محمد بن یوسف گنجی است^۲ و در فصول المهمه نیز از او تعبیر کرده به امام حافظ و در اصطلاح اهل حدیث خلدنای سنت، حافظ، کسی را گویند که علم او محیط باشد به صد هزار حدیث از روی متن و سند.

نزد حقیر نسخه کهنه‌ای است از کفایة الطالب که در عصر مصنف نوشته شده و در ظهر آن به خط بعضی از افاضل، مکتوب است که:

کتاب کفایة الطالب فی مناقب امیر المؤمنین^ع املاء سیدنا الشیخ الامام العالم العارف الحافظ المتبحر فخرالدین شرف العلماء قدوة الفقهاء مفتی الفرق فقیه الحرمین محیی السنة قامع البدعة رئیس المذاهب، ابی عبدالله محمد بن یوسف بن محمد القرشی الكنجدی الشافعی، جعل الله سعیه مرضیاً و اعلاه علی الاشباه والانظار فلا یقال ای الفریقین خیر مقاماً و احسن ندیاً.»

سوم: عالم فقیه واعظ، شمس الدین ابوالمظفر یوسف بن قزعلی بن عبدالله بغدادی حنفی سبط عالم واعظ، ابی الفرج عبدالرحمن الجوزی که شرح حالش در تاریخ ابن خلکان و مرآة الجنان یافعی و روضة المناظر و کفایة المتطلع و کشف الظنون و اعلام

۱. کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، ج ۱، ص ۲۶۳.

۲. همان، ج ۲، ص ۱۴۹۷.

الاخبار كفوى و غيره مسطور است.^۱

چهارم: شيخ نورالدين، على بن محمد بن صباغ مالكي مكي

که در کتاب فصول المهمة فی معرفة الائمة عليه السلام^۲ شرحی وافى در احوال آن حضرت و اثبات امامت و مهدویت حجة بن الحسن العسكري عليه السلام به نحو امامیه نموده، با ردّ شبهات واهیه عامه و او از اعیان علمای عامه است و در ضمن احوال حضرت عسكري عليه السلام گفته: «خلف گذاشت ابو محمد حسن - رضی الله عنه - از فرزند پسر خود حجة قائم منتظر عليه السلام برای دولت حقّه را و مولد او را مخفی نمود و امر او را ستر کرد به جهت صعوبت امر و خوف سلطان و طلب کردن او شیعه را و حبس نمودن ایشان و گرفتن ایشان.»

۱. هو العزیز؛ در اعلام الاخبار گفته: یوسف بن قزعلی بن عبدالله البغدادی سبط الحافظ ابی الفرج بن الجوزی الحنبلی، صاحب مرآة الزمان فی التاریخ ذکره الحافظ شمس الدین فی معجم شیوخه کان والده من موالی الوزیر، عون الدین بن هبیره و یقال فی والده قزعلی بحذف القاف و بالقاف اصح، ولد فی سنة ۵۸۱ ببغداد و تفقه و برع و سمع من جدّه لأمه و کان حنبلیاً؛ فتحنبیل فی صغره لتربية جده. ثم دخل الی الموصل ثم رحل الی دمشق و هو ابن نیف و عشرين سنة و سمع بها و تفقه بها علی جمال الدین الحصیری و تحوّل حنبلیاً لما بلغه ان قزعلی بن عبدالله کان علی مذهب الحنفیة و کان اماماً عالماً فقیهاً جيداً نبیهاً يلتقط الدرر من کلمه و یتناثر الجوهر من حکمه یصلح المذنب القاصی عند ما یلفظ و یتوب الفاسق العاصی حینما یعظ. یصدع القلب بخاطابه و یجمع العظام النخرة بجنبه لو استمع له الفجرة لا تفلق و الکافر الجحود لآمن و صدق و کان طلق الوجه دائم البشر، حسن المجالسه، ملیح المحاوره، یحکی الحکایات الحسنه و ینشد اشعار الملیحة و کان فارساً فی البحث، عديم النظیر، مفرط الذكاء، اذا سلك طریقاً ینقل فیہ اقوالاً و یخرج أوجها و کان من و حداء الدهر لوفور فضله و جودة قریحته و غزارة علمه و حدة ذکائه و فطنته وله مشاریحة فی العلوم و معرفة بالتواریخ و کان من محاسن الزمان و تواریخ الایام و له القبول التام عند العلماء و الامراء و الخاص و العام وله تصانیف معتبرة مشهورة منها شرح الجامع الكبير و کتاب اثار الانصاف و تفسیر قرآن العظیم و منتهی السؤال فی سیرة الرسول واللوامع فی احادیث المختصر و الجامع وله کتاب التاریخ المسمى بمرآة الزمان مات لیلة الثلاثاء ۲۱ من ذی الحجة سنة ۶۵۴ انتهى ما اردنا نقله. منه. [مرحوم مؤلف]

۲. الفصول المهمة فی معرفة الاحوال الائمة، ص ۲۷۴.

احمد بن عبدالقادر عجیلی شافعی در ذخیره المال در مسأله خنثی گفته که این مسأله واقع شد در زمان ما، در بلاد حیره، بنابر آن چه خبر داد مرا سید من، علامه نور بن خلف حیرتی و ذکر نمود برای من که خنثی به آن وصف مُرد، با دو فرزند که یکی از شکمش بود و دیگری از پشتش و ترکه بسیاری گذاشت و علما از این جهت متحیر شدند در میراث و احکام ایشان مختلف شد تا این که گفته که او بیرون رفت برای آن که سؤال کند از علمای مغرب، خصوصاً از علمای حرمین و بعد از اتفاق در حکم او، به دو سال یافتیم حکم امیرالمؤمنین علیه السلام را در کتاب فصول المهمه در فضل ائمه علیهم السلام، تصنیف شیخ امام علی بن محمد، شهیر به ابن صباغ از علمای مالکیه.

شیخ، در اصطلاح محدثین ایشان، استاد کامل را می گویند و عبدالله بن محمد مطیری مدنی شافعی مذهب اشعری اعتقاد نقش‌بندی طریقت، در خطبه کتاب ریاض الزاهره فی فضل آل بیت النبی و عترته الطاهره علیهم السلام گفته: جمع کردم در این کتاب، آن چه مطلع شدم بر آن از آن چه وارد شده در این شأن و اعتنا نموده به نقل آن علمای عاملین اعیان و بیشتر آن از فصول المهمه است از ابن صباغ مالکی و از جوهر شفاف خطیب... الخ.

از کتاب مذکور، علمای ایشان نقل می‌کنند و بر او اعتماد دارند، مثل نورالدین علی بن عبدالله سمهودی در جواهر العقدين و برهان الدین علی بن ابراهیم حلبی شافعی در انسان العیون فی سیره الامین المأمون معروف به سیره حلبیه و عبدالرحمن بن عبدالسلام صفوری در نزهة المجالس و صاحب تفسیر شاهی و فاضل رشید و جمله‌ای از علمای هند که آیت الله، وحید عصره، جناب مولوی میرحامد حسین معاصر - دام تأییده - در مجلد ششم عبقات الاتوار عین عبارات ایشان را نقل فرموده و به جهت خوف تطویل به این مقدار مذکور در این جا قناعت کردیم.

در مجلد اول استقصاء الافحام نقل فرموده از کتاب ضوء لامع فی احوال القرن التاسع تصنیف شمس الدین محمد بن عبدالرحمن سخاوی مصری، تلمیذ رشید بن حجر عسقلانی، صاحب فتح الباری در شرح بخاری که او در ترجمه صاحب فصول المهمه

گفته: علی بن محمد بن احمد بن عبدالله نورانی بن اسفاسی غزی الاصل مکی مالکی که معروف است به ابن صباغ، متولد شد در عشر اول ذی الحجه سنه هفت صد و هشتاد و چهار در مکه و در آن جانشو نمود و حفظ نمود قرآن و رساله‌ای در فقه و الفیة ابن مالک را تا آن که نقل کرده اجازه جماعتی از علما را برای او و گفته برای او مؤلفاتی است: یکی از آنها فصول المهمه از برای معرفت ائمه و ایشان دوازده نفرند و عبر فی من سفه النظر و مرا اجازه داده و وفات کرده در هفتم ذی القعدة سنه هشت صد و هشتاد و پنج.

پنجم: شیخ ادیب، ابو محمد عبدالله بن احمد ابن احمد بن الخشاب

که در کتاب تاریخ موالید و وفات اهل بیت علیهم السلام تصریح نموده به مذهب امامیه و در آن جا بعد از ذکر امام حسن عسکری علیه السلام گفته در ذکر خلف صالح علیه السلام که خبر داد مرا صدقه بن موسی، خبر داد مرا پدرم از رضا علیه السلام که فرمود: «خلف صالح از فرزندان ابی محمد، حسن بن علی علیه السلام است و اوست صاحب الزمان و اوست مهدی علیه السلام».^۱

خبر داد مرا جراح بن سفیان، گفت خبر داد مرا ابوالقاسم، طاهر بن هارون بن موسی العلوی از پدرش هارون از پدرش موسی گفت که فرمود سید من، جعفر بن محمد علیه السلام: «خلف صالح فرزند من است و اوست مهدی، اسم او محمد است، کنیه او ابوالقاسم؛ خروج می کند در آخر الزمان. نام مادر او صقیل است.»^۲

ابوبکر ذراع^۳ برای من نقل کرد که در روایت دیگر، مادر او حکیمه است و در روایت سوم، او را نرجس می گویند و بعضی گفته بلکه او را سوسن می گویند و خدای دانایان است به این و کنیه او ابوالقاسم است و او صاحب دو اسم است: خلف و محمد. ظاهر می شود در آخر الزمان، ابری او را سایه می افکند از آفتاب، می رود با او به هر جا که برود و ندا می کند

۱. تاریخ موالید الائمة علیهم السلام و وفیاتهم، ص ۴۴.

۲. همان، صص ۴۴ - ۴۵.

۳. کشف الغمه ج ۳، ص ۲۷۵: ذراع.

به آواز فصیح: «این مهدی است.»^۱

خبر داد مرا محمد بن موسی طوسی، گفت: خبر داد مرا ابی السکین از بعضی از اصحاب تاریخ که مادر منتظر علیها السلام را حکیمه می‌گویند.^۲

خبر داد مرا محمد بن موسی طوسی، گفت: خبر داد مرا عبدالله بن محمد از هشیم بن عدی، گفت که می‌گویند: «کنیه خلف صالح، ابوالقاسم است و او صاحب دو اسم است.»^۳ انتهى.

ابن خلکان در تاریخ خود گفته: ابو محمد عبدالله بن احمد بن احمد معروف به ابن خشاب بغدادی، عالم مشهور در ادب و نحو و تفسیر و حدیث و نسب و فرایض و حساب و حفظ قرآن به قرآآت بسیار و او مملو بود از علوم و برای او ید طولانی بود در آنها و خط او در نهایت جودت بود^۴ و بعد از تعداد پاره‌ای از مؤلفات او گفته که مولد او سنه چهار صد و نود و دو بود و در سنه پانصد و شصت و هفت وفات کرد^۵ و سیوطی در طبقات النحاة،^۶ ثنای جمیلی از او کرده.

ششم: محی الدین بن محمد بن علی بن محمد العربی

الحاتم الطائی الاندلسی الحنبلی که در باب سی صد و شصت و شش از کتاب فتوحات^۷ خود گفته مطابق آن چه شعرانی در یواقیت^۸ نقل کرده:

بدانید که ناچار است از خروج مهدی علیه السلام، لکن خروج نمی‌کند تا آن که پر شود زمین از

۱. کشف الغمه، ج ۳، صص ۴۵ - ۴۶.

۲. همان، ص ۴۶.

۳. همان، ص ۴۶.

۴. وفيات الایمان و انباء ابناء الزمان، ج ۳، ص ۱۰۲.

۵. همان، ص ۱۰۳.

۶. رک: کشف الاستار عز وجه الغایب عن الابصار، صص ۵۴ - ۵۵.

۷. الفتوحات المکیه، ج ۶، صص ۵۱ - ۵۲.

۸. الیواقیت و الجواهر فی بیان عده الاکابر، صص ۵۶۲ - ۵۶۳.

جور و ظلم؛ پس پر کند آن را از عدل و داد و اگر باقی نماند از دنیا مگر یک روز، طولانی می کند خداوند آن روز را، تا این که والی شود این خلیفه و او از عترت رسول خدا است علیه السلام، از عترت فاطمه - رضی الله عنها - .

جدّ او حسین بن علی بن ابی طالب است و والد او حسن عسکری علیه السلام است، پسر امام علی النقی «بانون»، پسر امام محمد تقی «باتا»، پسر امام علی رضا، پسر امام موسی کاظم، پسر امام جعفر صادق، پسر امام محمد باقر، پسر امام زین العابدین علی، پسر امام حسین، پسر امام علی بن ابی طالب علیه السلام مطابق است اسم او با اسم رسول خدا صلی الله علیه و آله مبیعت می کنند او را مسلمانان ما بین رکن و مقام. شبیه رسول خدا صلی الله علیه و آله است در خلق «بفتح خا» و پست تر از او است در خلق «بضم خا» زیرا که نمی شود احدی مانند رسول خدا صلی الله علیه و آله در اخلاق او و خدای تعالی می فرماید: «إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ»^۱ او گشاده پیشانی است، با بینی کشیده.

نیکو بخت ترین مردم به سبب او، اهل کوفه اند. تقسیم می کند مال را بالسویّه و به عدالت رفتار می کند در رعیت. می آید در نزد او مرد، پس می گوید: ای مهدی! عطا کن به من! و در پیش روی او مال است. پس عطا می کند به او، آن قدر که تواند او را بردارد و خروج می کند در وقت سستی دین. باز می دارد خداوند به او مردم را از مناهی و معاصی، پیش از آن چه نگاه داشته به قرآن.

شب می کند مرد در حالتی که جاهل و جبان و بخیل است، پس صبح می کند در حالتی که عالم و شجاع و کریم است. می رود نصرت در پیش روی او. زندگانی می کند پنج یا هفت یا نه، یعنی سال. پیروی می کند اثر رسول خدا صلی الله علیه و آله را و خطا نمی کند. برای او ملکی است که او را تسدید می کند به نحوی که او را نمی بیند. متحمل می شود سختی را و اعانت می کند ضعیف را و مساعدت می کند بر نوایب حق. می کند آن چه می گوید و می گوید آن چه را می کند و می داند آن چه را شهادت می دهد. اصلاح می کند او را خداوند در یک شب. فتح می کند مدینه رومیه را به تکبیر با هفتاد هزار نفر از مسلمین از اولاد اسحاق.

حاضر می شود در جنگ عظیم که خوان خداوندی است در چراگاه عکه، یعنی کشته بسیار می شود که از آن طیور و سباع بخورند. فانی می کند ظلم و اهل آن را و بر پا می دارد دین را. می دمد روح را در اسلام. عزیز می کند خداوند به او اسلام را بعد از ذلتش و زنده می کند آن را بعد از مردنش. جزیه را می گذارد و دعوت می کند به سوی خداوند با شمشیر. پس هر کس ابا کرد، می کشد او را و هر که با او منازعه کند، مخدول می شود.

ظاهر می کند از دین، حق واقعی او را؛ حتی اگر رسول خدا ﷺ زنده باشد به همان نحو حکم کند. پس باقی نمی ماند در زمان او مگر دین خالص از رأی. مخالفت می کند در غالب احکامش مذاهب علما را، پس منقبض می شوند از او به جهت این؛ زیرا که گمان می کنند که خدای تعالی ایجاد نمی کند بعد از ائمه ایشان، مجتهدی را.

بعد از کلماتی چند درباره وقایع او با علما گفته: «مهدی، چون خروج کند مسرور می شوند همه مسلمین خاصه و عامه ایشان و برای او مردانی است الهی که به پا می دارند دعوت او را و یاری می کنند او را و ایشان وزیرانند که متحمل می شوند انتقال مملکت را و اعانت می کنند او را بر آن چه خداوند برگردن او گذاشته.

نازل می شود بر او، عیسی بن مریم در مناره بیضای شرقی دمشق، در حالتی که تکیه کرده بر دو ملک؛ ملکی از طرف راست او و ملکی از طرف چپ او و مردم مشغول نماز عصرند. پس دور می شود برای او امام، پس پیش می افتد و نماز می کند با مردم در روز جنگ، به سنت پیغمبر ﷺ.

می شکنند صلیب را و می کشد خوک را. و از دنیا می رود پاک و پاکیزه شده و در زمان او کشته می شود سفیانی در نزد درختی در غوطه دمشق و لشکر او خسف می شود در بیداء. پس هر که مجبور است، در آن لشکر محشور می شود بر حسب نیت خود و به تحقیق که رسیده شما را زمان او و سایه انداخته بر شما هنگام او.

به تحقیق که ظاهر شد در قرن چهارم ملحق به سه قرن گذشته، قرن رسول خدا ﷺ که آن قرن صحابه بود. آن گاه قرن متصل به آن، آن گاه قرن متصل به دومی، آن گاه میانه آنها فتراتی شد و اموری که پدید آمد و منتشر شد هوی و هوسها و ریخته شد خونها. پس

مخفی شد تا آن که بیاید وقت معلوم. پس شهدای او بهترین شهداست و امنای او بهترین امناست.

و نیز گفته: خدای تعالی برای او، طایفه‌ای را وزرا قرار داده که پنهان کرده ایشان را در مکنون غیب خود که به کشف و شهود آگاه کرده ایشان را بر حقایق و آن چه امر خدای تعالی بر آن است در میان بندگانش و ایشان بر طبق مردانی اند از صحابه که وفا کردند به آن چه با خدای تعالی معاهده کردند بر آن و ایشان از عجم اند، نیست در ایشان عربی و لکن سخن نمی‌گویند مگر به عربی. برای ایشان حافظی است از غیر جنس ایشان که هرگز معصیت خداوند نکرده، او اخص و اعلم و زراست.^۱

و شرحی در کیفیت حکم مهدی علیه السلام و عصمتش و حرمت قیاس بر او و تسدید ملک او را داده که موجب تطویل است.

رفعت مقام و جلالت قدر ابن عربی در نزد اهل سنت بیش از آن است که به وصف گنجد و غالباً تعبیر کنند از او به شیخ اکبر.^۲

شیخ عبدالوهاب شعرانی در لوائح الاخبار فی طبقات الاخیار^۳ گفته: اجماع کردند محققین از اهل الله - عز و جل - بر جلالت او در جمیع علوم.

صفی‌الدین بن منصور و غیره او را توصیف کردند به ولایت کبری و صلاح و علم و

۱. ر. ک: البواقیت و الجواهر فی بیان عقائد الاکابر، ص ۵۳۶.

۲. مخفی نماند که عبارت فتوحات که در این مقام نقل کرده‌اند مختلف است و این به جهت اختلاف نسخ فتوحات است. چنان چه شعرانی در لوائح الانوار القدسیه المنتقاه من الفتوحات المکیه تصریح کرده و در کشف الظنون [ج ۲، صص ۱۲۳۸-۱۲۳۹] در باب فا از او نقل کرده که او در آن جا گفته: پس از اختصار کردن فتوحات و حذفی بعضی از آنها، وارد شد بر ما عالم شریف شمس‌الدین سید محمد بن سید ابی الطیب مدنی متوفی سنه ۹۵۵، پس بیرون آورد نسخه‌ای که مقابله کرده بود آن را با نسخه‌ای از فتوحات که در آن بود خط شیخ محی‌الدین که نوشته بود آن را در قونیه. پس ندیدم در آن، آن چه را که در آن توقف کرده بودم و حذف نمودم. پس دانستم که نسخه‌ای که الآن در مصر است همه آنها، نوشته شده از نسخه‌ای که آن را دس [دس نمودن: پنهان کردن] نمودند به شیخ تا آخر آن چه گفته. منه. [مرحوم مؤلف]

۳. لوائح الانوار فی طبقات الاخیار (الطبقات الکبری)، ص ۲۶۵.

عرفان و گفته: «هو الشيخ الامام المحقق رأس اجلاء العارفين و المقربين صاحب الاشارات الملكوتية و النفحات القدسية و الانفاس الروحانية و الفتح المونق و الكشف المشرق و البصائر الخارقة و الحقائق الزاهرة له المحل الارفع من مقام القرب في منازل الانس و الورد العذب من مناهل الوصل و الطول الاعلى من مدارج الدنو و القدم الاسبغ في التمكين من احوال النهاية و الباع الطويل في التصرف في احكام الولاية و هو احد اركان هذه الطائفة.»

صفدی در وافی الوفیات^۱ گفته: معقول و منقول ممثّل بود، میان دو چشم او، در صورت محصوره که هر زمانی که می خواست مشاهده می کرد آن را و نیز ذکر کرده که من عقیده او را دیدم، موافق بود با عقیده شیخ ابوالحسن اشعری، نبود در آن چیزی که مخالف رأی او باشد.

میبیدی در شرح دیوان^۲ از شرح فصوص جندی نقل کرده که او در اول محرم در اشبیلیه از بلاد اندلس به خلوت نشست. نه ماه طعام نخورد و در اول عید مأمور شد به بیرون آمدن و مبشر شد به این که خاتم ولایت محمدیه است و گفته که از دلایل ختمیت او، آن بود که در میان دو کتف او در آن موضع که برای پیغمبر ما ﷺ علامتی بود، مانند آن علامت داشت و لکن در گودی عضونه مثل آن که در برآمدگی بود، اشاره به این که علامت ختمیت نبوت، ظاهر و فعلی است و ختمیت ولایت، باطنی و انفعالی است.

و غیر اینها از کلمات و عبارات که چون عناد و عصبیت او با طایفه ما بیشتر بود، مدح او را در میان آن طایفه بیشتر از دیگران کردند و او در کتاب سامره تصریح کرده که رافضیان به صورت خوک اند و عمر را معصوم می داند. بلکه در فتوحات گفته: «اکثر آن چه ظاهر شد از ضلالت، به حسب اصل صحیح در شیعه است، لاسیما در امامیه از ایشان؛ پس داخل کرده در ایشان شیاطین، حبّ اهل بیت را و استفراغ محبت در ایشان و اعتقاد کرده اند که این از بهترین قربات است به سوی خدای تعالی و رسول او و چنین است آن

۱. الوافی بالوفیات، ج ۴، ص ۱۷۴.

۲. شرح دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۱۴۲.

- یعنی محبت اهل بیت -، اگر می ایستادند بر او و نمی افزودند بر او، بغض صحابه و سب ایشان را.»

نیز در مقام حالات اقطاب گفته: «ومنهم من يكون ظاهر الحكم ويجوز الخلافة الظاهرة كما جاز الخلافة الباطنة من جهة المقام كأبي بكر و عمر و عثمان و علي و حسن و معاوية بن يزيد و عمر بن عبدالعزيز و المتوكل.»

و این متوکل که او را خلیفه ظاهر و قطب عالم می داند، همان کسی است که سیوطی، در تاریخ الخلفاء^۱ گفته: در سنه سی صد و شش امر کرد متوکل، به خراب کردن قبر حسین علیه السلام و خراب کردن خانه هایی که در اطراف آن بوده و این که آن جا را مزارع کنند و منع کرد مردم را از زیارت آن حضرت و آن جا را شخم کرد و صحرایی شد و متوکل معروف بود به نصب یعنی عداوت علی و اولادش علیهم السلام و چه خوب گفته بعض شعرا:

تالله ان كانت اميه قد أتت	قتل ابن بنت نبيها مظلوماً
فلقد أتاه بنو ابيه بمثله	هذا لعمرى قبره مهدوماً
اسفوا على ان لا يكونوا شاركوا	في قتله فستبعوه رميماً

انتهی.

نیز در جایی حکایتی نقل کرده که ملخص آن، آن که دو نفر بودند از شافعیه که ظاهرالصلاح بودند. یکی از اولیا گفت: من، این دو را در صورت خوک می بینم و من تعجب می کردم تا آن که معلوم شد که هر دو در باطن رافضی بودند.

و مقام را گنجایش نقل زیاده از این نیست.

هفتم: شیخ عبدالوهاب بن احمد بن علی الشعرانی

عارف مشهور و صاحب تصانیف متداوله در کتاب یواقیت و جواهر در عقاید اکابر^۲

در مبحث شصت و ششم گفته:

۱. تاریخ الخلفاء، صص ۲۶۴ - ۲۶۵.

۲. الیواقیت و الجواهر فی بیان عقائد الاکابر، ص ۵۳۶.

این مبحث در بیان این که جمیع علامات قیامت که خبر داده به آن شارع، حق است و لابد است که واقع شود همه آنها پیش از برخاستن قیامت؛ و این مثل خروج مهدی عج، آن گاه دجال، آن گاه عیسی و خروج دابّه و طلوع آفتاب [از مغرب] و برخاسته شدن قرآن و باز شدن سدّ یاجوج و مأجوج. تا این که اگر نماند از دنیا مگر یک روز، هر آینه واقع می شود همه این ها.

شیخ تقی الدین بن ابی المنصور در عقیده خود گفته: همه این ها واقع می شود در مئه^۱ اخیره از روزی که وعده کرده به آن رسول خدا ص امت خود را به قول خود که: «اگر امت من صالح شد، پس برای ایشان روزی است و اگر فاسد شد برای ایشان نصف روز است»؛ یعنی از ایام پروردگار که اشاره شده به آن، در قول خداوند عزوجل: «وَأَنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ.»

بعضی از عارفین گفته: اول هزار، محسوب می شود از وفات علی بن ابی طالب ع آخر خلفا؛ زیرا که این مدت از جمله ایام نبوت رسول خدا ص است. پس خدای تعالی هموار و آرام نمود به سبب خلفای اربعه بلاد را و مراد او از هزار، ان شاء الله تعالی قوت سلطان شریعت است تا تمام شدن هزار، آن گاه شروع می کند در اضمحلال. تا این که می گردد دین، غریب؛ چنان چه در ابتدا بود و می باشد اول اضمحلال از گذشتن سی سال از قرن یازدهم و در آن وقت مترقب است خروج مهدی عج را و او از فرزندان امام حسن عسکری ع است و مولد او شب نیمه شعبان، سنه دو بیست و پنجاه و پنج و او باقی است تا آن که مجتمع شود با عیسی بن مریم ع. پس می باشد عمر او تا این وقت که سنه نه صد و پنجاه و هشت است، هفت صد و شش سال.

چنین خبر داد مرا شیخ حسن عراقی، که مدفون است بالای تپه ریش که مشرف بود بر برکه رطلی در مصر محروسه، از امام مهدی عج زمانی که مجتمع شد با او و موافقت کرده او را بر این دعوی، سید من، علی خواص.

ما قصه ملاقات شیخ حسن عراقی را با آن جناب نقل کردیم از کتاب لواقح الانوار

شعرانی مذکور در او آخر باب هفتم در ذیل احوال معمرین با نقل مدایح جماعتی از علمای اهل سنت از کتاب یواقیت. حتی این که شهاب الدین رملی شافعی گفته: «کسی اختلاف نکرده در این که مانند آن تصنیف نشده.» و دیگری گفته: «قدح نمی کند در معانی این کتاب، مگر دشمن مرتاب یا جاهد کذاب.»

هشتم: شیخ حسن عراقی

که شعرانی مذکور در کتاب لواقح، توصیف کرده او را به شیخ صالح عابد زاهد، صاحب کشف صحیح و حال عظیم و پس از آن، قصه ملاقات او را با حضرت مهدی علیه السلام نقل کرده، چنان چه بیاید.

نهم: سید علی خواص

استاد ملاذ عبدالوهاب شعرانی که در لواقح و یواقیت تصریح کرده که او تصدیق شیخ حسن عراقی کرده در دعوی ملاقات با حضرت مهدی علیه السلام و مقدار عمر آن حضرت تا آن تاریخ.

در لواقح الانوار القدسیه فی مدح العلماء و الصوفیه گفته که یکی از ایشان است شیخ و استاد من، کامل راسخ امی محمدی سید من، علی خواص برلسی، صاحب کشف هابی که خطا نمی شود و او امی بود، نمی نوشت و نمی خواند، مگر از لوح دل خویش و تکلم می کرد در معانی کتاب و سنت به کلامی نفیس و مطمح نظر او، لوح محفوظ از محو بود. چنان چه خبر داد مرا به آن، شیخ محمد بن داود، بیست سال با او مصاحبت کردم و مطلع بود بر خطورات مردم و بسیار می شد که برادران را به نزد او می فرستادم که مشورت کنند با او در امور. پس در اول ملاقات با یکی از آنها به او می گفتم: سفر بکن یا مکن، تزویج بکن یا مکن، تا آخر آن چه گفته از فضایل و کرامات و در آخر کلام گفته: «وفات کرد در جمادی الاخر، سنه نه صد و سی و نه و دفن شده در زاویه شیخ برکات،

بیرون باب نصر، مقابل حوض طیار در مصر.^۱

دهم: نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن قوام الدین محمد دشتی جامی حنفی

معروف به ملا جامی که نسبش منتهی می شود به محمد بن حسن شیبانی، تلمیذ ابوحنیفه و در عناد و تعصب با امامیه، سرآمد عصر خود بود. حتی آن که او را در آزدن امیرالمؤمنین علیه السلام به تیغ زبان ثانی عبدالرحمن بن ملجم دانسته اند در آزدنش آن جناب را به تیغ بران؛ با این حال در کتاب شواهد النبوة که عالم مشهور، قاضی حسین بن محمد بن حسن دیار بکری مالکی در اول کتاب تاریخ خمیس در احوال انفس نفیس آن را از کتب معتبره شمرده، آن جناب را امام دوازدهم شمرده و شرح غرایب ولادت آن حضرت را مطابق اخبار امامیه نقل نموده، با جمله ای از اخبار مصرحه بر خلافت و مهدویت آن جناب که بعضی از آن بیاید.

محمود بن سلیمان کفوی در اعلام الاخیار من فقهاء مذهب النعمان المختار در ترجمه او گفته: الشيخ العارف بالله والمتوجه بالكلية الى الله دليل الطريقة، ترجمان الحقيقة، المنسلخ عن الهياكل الناسوتية والمتوسل الى السبحات اللاهوتية شمس سماء التحقيق بدرالفلك التدقيق معدن عوارف المعارف مستجمع الفضائل جامع اللطائف المولى جامى نورالدين الى آخره که حاجتی به نقل آن و غیر آن نیست، بعد از وضوح جلالت قدر او، نزد آن جماعت.^۲

یازدهم: محمد بن محمد بن محمود، حافظ بخاری

معروف به خواجه محمد پارسا که در کتاب فصل الخطاب تصریح کرده، چنان چه عبارت او بیاید در آخر باب هفتم و در حاشیه آن کتاب که جناب مولوی میرحامد حسین - دام تأییده - آن را از نسخه معتبره نقل کرده، بعد از ذکر خبر معتضد بالله عباسی، به نحوی

۱. ر.ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، ص ۳۵.

۲. ر.ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، ص ۳۶.

که در باب آینده از کتاب شواهد النبوة نقل کنیم، گفته: «اخبار در این باب بیشتر از آن است که احصا شود و مناقب مهدی - رضی الله عنه - صاحب الزمان، غایب از اعیان، موجود در هر زمان، بسیار است و متظافر است اخبار در ظهور او و اشراق نور او و تجدید می کند شریعت محمدیه را و مجاهده می کند در راه خداوند، حق مجاهده و پاک می کند از ادناس اقطار، بلاد او را.

زمان او، زمان متعین است و اصحاب او، خالص شده از ریب و سالم شده اند از عیب و گرفتند هدایت و طریقه او را و راه یافتند از حق به سوی تحقیق او و به او ختم شده خلافت و امامت. و او امام است از آن وقت که پدرش وفات کرده تا روز قیامت. و عیسی نماز می کند خلف او و تصدیق می کند او را بر دعوایش. و می خواند به سوی ملت او که بر آن است و آن ملت نبی ﷺ است.»

کفوی سابق الذکر در اعلام الاخبار من فقهاء مذهب النعمان المختار گفته: محمد بن محمد بن محمود الحافظ البخاری معروف به خواجه محمد پارسا، اعز خلفای شیخ کبیر خواجه بهاء الدین نقشبند از نسل حافظ الدین کبیر تلمیذ شمس الائمه کزودی، متولد شد سنه هفت صد و پنجاه و شش و قرائت نمود علوم را بر علمای عصر خود و فایق شد بر اقران دهر خود و تحصیل نمود در فروع و اصول و بارع شد در معقول و منقول...^۱ الخ. و از مصنفات ملا عبدالرحمن جامی است شرح سخنان خواجه پارسا.

دوازدهم: شیخ عبدالحق دهلوی

صاحب تصانیف معتبره شایعه در میان اهل سنت در فن رجال و حدیث و غیره، مؤلف کتاب جذب القلوب الی دیارالمحبوب^۲ که در تاریخ مدینه طیبه است و تا کنون مکرر به طبع رسیده، در رساله مناقب و احوال ائمه اطهار^{علیهم السلام} گفته: ابو محمد حسن عسکری و ولد او محمد - رضی الله عنهما - معلوم است نزد خواص اصحاب و ثقات اهلش

۱. ر. ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، صص ۴۰ - ۴۱.

۲. همان، صص ۴۷ - ۴۹.

و روایت کرده‌اند که حکیمه بنت ابی جعفر محمد جواد علیه السلام که عمه ابو محمد حسن عسکری علیه السلام باشد، دوست می‌داشت و دعا می‌کرد و تضرع می‌نمود که او را پسری به وجود ببیند و ابو محمد حسن عسکری علیه السلام را جاریه‌ای برگزیده بود که نرجس می‌گفتند.

چون شب نصف شعبان، سنه دویست و پنجاه و پنج شد، حکیمه نزد ابو محمد حسن عسکری آمد، او را دعا کرد. حسن عسکری التماس نمود: «یا عمه! یک امشب نزد ما باش که کاری در پیش است.»

حکیمه به التماس حسن عسکری علیه السلام شب در خانه ایشان بایستاد. چون وقت فجر رسید، نرجس به درد زاییدن مضطرب شد. حکیمه نزد نرجس آمد. مولودی دید ختنه کرده، به وجود آمده و فارغ از ختنه و کار شست و شو که مولود را کنند. نزد حسن عسکری علیه السلام آورد، بگرفت و دست بر پشتش و چشمانش فرود آورد و زبان خود را در دهنش در آورد و در گوش راست او اذان و در گوش چپ او اقامه گفت و گفت: «یا عمه! ببر او را پیش مادرش.»

سپس حکیمه او را به مادرش سپرد و حکیمه می‌گوید: بعد از آن، پیش ابو محمد حسن عسکری آمدم. مولود را پیش وی دیدم در جامه‌های زرد و او را نوری و عظمتی دیدم که دل من، تمام گرفتار او شد. گفتم: سیدی! هیچ علمی داری به حال این مولود مبارک که آن علم را به من القا کنی؟

گفت: «یا عمه! این مولود منتظر ماست که ما را بدان بشارت داده بودند.»

حکیمه گفت: پس من بر زمین افتادم و به شکرانه آن به سجده رفتم. دیگر نزد ابو محمد حسن عسکری آمد و رفت می‌کردم؛ روزی نزد وی آمدم، مولود را ندیدم.

پرسیدم: ای مولای من! آن سید منتظر ما چه شد؟

فرمود: «او را سپردیم به آن کس که مادر موسی علیه السلام پسر خود را به وی سپرده بود.»

عبدالحق مذکور از معتبرین اهل سنت است و پیوسته علمای هندوستان از کتب احادیث و رجال او استشهاد کنند و اعتماد نمایند و شرح حال او در سبحة المرجان فی آثار هندوستان موجود است و در آن جا گفته: تصانیف او به صد مجلد رسیده و در سنه

صد و پنجاه و هشت وفات کرده.

سیزدهم: سید جمال الدین حسینی محدث

مؤلف کتاب روضة الاحباب که از کتب متداوله معروفه است در نزد اهل سنت و قاضی حسین دیار بکری در اول تاریخ خمیس، آن را از کتب معتمده شمرده و در استقصا نقل فرموده که مآلاً علی قاری در مرقاة و شرح مشکوة و عبدالحق دهلوی در مدارج النبوة و شرح رجال مشکوة و شاه ولی الله دهلوی، والد شاه صاحب عبدالعزیز معروف، در ازالة الخفاء از آن کتاب، مکرر نقل کنند و به آن، استدلال و احتجاج نمایند.

در آن کتاب مرقوم داشته: «کلام در بیان امام دوازدهم مؤتمن، محمد بن الحسن تولد همایون آن در درج ولایت و جوهر معدن هدایت به قول اکثر روایت در منتصف شعبان سنه دو بیست و پنجاه و پنج در سامره اتفاق افتاد و گفته شده در بیست و سوم از شهر رمضان سنه دو بیست و پنجاه و هشت و مادر آن عالی گهر، امّ ولد بوده و مسماه به صقیل یا سوسن و قیل نرجس و قیل حکیمه و آن امام ذوی الاحترام در کنیت و نام با حضرت خیر الانام - علیه و آله تحف الصلوة والسلام - موافقت دارد و مهدی منتظر و الخلف الصالح و صاحب الزمان در القاب او، منتظم است.

در وقت رحلت پدر بزرگوار خود، به روایت اول که به صحّت اقرب است، پنج ساله بود و به قول ثانی، دو ساله بود و حضرت واهب العطایا، آن شکوفه گلزار را مانند یحیی و زکریا علیهما السلام در حالت طفولیت، حکمت کرامت فرمود و در وقت صبا، به مرتبه بلند امامت رسانید و صاحب الزمان یعنی مهدی دوران علیه السلام، در زمان معتمد خلیفه در سنه دو بیست و شصت و پنج یا شصت و شش، علی اختلاف القولین در سردابه سرّ من رأی از نظر فریق برایا غایب شد.»

بعد از ذکر کلماتی چند، در اختلاف در حقّ آن جناب و بعضی روایات صریحه، در آن که مهدی موعود، همان حجة بن الحسن العسکری علیه السلام است گفته:

راقم حروف گوید که چون سخن بدین جا رسید، جواد خوش خرام خامه، طی بساط

انبساط، واجب دید؛ رجای واثق و وثوق صادق را که لیالی مهاجرت محبان خاندان مصطفوی و ایام مصابرت مخلصان دودمان مرتضوی، به نهایت رسد و امید که آفتاب طلعت با بهجت صاحب الزمان، علی اسرع الحال از مطلع نصرت و اقبال طلوع نماید تا رأیت هدایت اینان، مظهر انوار فضل و احسان از مشرق مراد بر آمده و غمام حجاب از چهره عالم تاب بگشاید. به یمن اهتمام آن سرور عالی مقام، ارکان مبانی ملت بیضا مانند ایوان سپهر خضرا، سمت ارتفاع و استحکام گیرد و به حسن اجتهاد آن سید ذوالاحترام، قواعد بنیان ظلم و ظلام نشان، در بسیط غبرا صفت، انخفاض و انعدام پذیرد و اهل اسلام در ظلال اعلام ظفر اعلامش از تاب آفتاب حوادث، امان و خوارج شقاوت فرجام، از اصابت حسام خون آشامش، جزای اعمال خویش یافته، به قعر جهنم شتابند. «ولله در من قال»:

بسیای امام هدایت شعار	که بگذشت از حدّ غم انتظار
ز روی همایون بیفکن نقاب	عیان ساز رخسار چون آفتاب
برون آی از منزل اختفا	نمایان کن آثار مهر و وفا

این کلمات صریح است در این که چون امامیه معتقد وجود آن حضرت و غیبت و اختفای آن جناب و منتظر و مترقب ظهور آن حضرت است و در حواشی کتاب استقصا، نقل عبارات علمای اهل سنت را که از کتاب مذکور به نحو اعتماد نقل نموده‌اند، کرده که ذکر آن موجب تطویل است و از رساله اصول عبدالعزیز دهلوی، صاحب تحفه ائنا عشریه معلوم می‌شود که جمال‌الدین مذکور از مشایخ اجازه او است و او سید جمال الدین عطاءالله بن سید غیاث الدین فضل الله بن سید عبدالرحمن است.

چهاردهم: عبدالرحمن صوفی

که در مرآة الاسرار می‌گوید: «ذکر آن آفتاب دین و دولت، آن هادی جمیع امم و ملت، آن قائم مقام پاک احمد، امام برحق، ابوالقاسم محمد بن حسن مهدی - رضی الله عنه - وی امام دوازدهم است از ائمه اهل بیت.

مادرش امّ ولد بود، نرجس نام داشت. ولادتش، شب جمعه پانزدهم ماه شعبان سنهٔ دویست و پنجاه و پنج و به روایت شواهد النبوة به تاریخ بیست و سوم ماه رمضان سنهٔ دویست و پنجاه و هشت در سرّ من رای - به عرف سامره - واقع شد و امام دوازدهم در کنیت و نام، حضرت رسالت پناهی علیه السلام را موافقت دارد و القاب شریفش: مهدی و حجّت و قائم و منتظر و صاحب الزمان و خاتم اثناعشر است.

صاحب الزمان در وقت وفات پدر خود، امام حسن عسکری علیه السلام پنج ساله بود که بر مسند امامت نشست. چنان چه حقّ تعالی یحیی بن زکریا علیه السلام را در حال طفولیت، حکمت کرامت فرمود و عیسی بن مریم را در وقت صبا به مرتبهٔ بلند رسانید، هم چنین در صغر سن، او را امام گردانید. کمالات و خارق عادات او نه چندان است که در این مختصر گنجایش داشته باشد. ملا عبدالرحمن جامی در شواهد النبوة^۱ از حکیمه، خواهر امام علی النقی که عمّهٔ امام حسن عسکری علیه السلام باشد، روایت می کند: «... الخ.

شاه ولی الله دهلوی در کتاب انتباه فی سلاسل اولیاء الله بر کتاب مرآة الاسرار مذکور، اعتماد کرده و از او نقل می کند.

نیز عبدالرحمن مذکور در کتاب رسالهٔ مداریه که از او حکایت عجیبی در اواخر باب هفتم نقل نمودیم گفته:

حضرت شیخ محی الدین بن عربی در باب سی صد و شصت و ششم از کتاب فتوحات مکی می فرماید که بدانید ای مسلمانان! که چاره‌ای نیست از خروج مهدی که والد او حسن عسکری علیه السلام است، ابن امام علی النقی، ابن امام محمد تقی الی آخره. پس سعادت‌مندترین مردم با او اهل کوفه خواهند بود. او دعوت می کند مردم را به سوی حقّ تعالی به شمشیر. پس هر که ابا کند، می کشد او را و کسی که منازعت می کند با او، مخدول می شود. چنان چه در این محل، تمام احوال امام مهدی علیه السلام را در کتاب مذکور، مفصّل بیان نموده است؛ هر که خواهد، در آن جا مطالعه نماید.

حضرت مولانا عبدالرحمن جامی مردی صوفی، کارها دیده و شافعی مذهب بوده،

تمام احوال و کمالات و حقیقت متولد شدن و مخفی گشتن امام محمد بن حسن عسکری علیه السلام را مفصل در کتاب شواهد النبوة تصنیف خود، به وجه احسن از ائمه اهل بیت عترت و ارباب سیرت روایت کرده است.

صاحب کتاب مقصد اقصی^۱ می نویسد که حضرت شیخ سعد الدین حموی خلیفه حضرت نجم الدین در حق امام مهدی یک کتاب تصنیف کرده و دیگر چیزها بسیار همراه او نموده است که دیگر هیچ آفریده را در آن، اقوال و تصرّفات ممکن نیست.

چون او ظاهر شود، ولایت مطلقه آشکارا گردد و اختلاف مذاهب و ظلم و بدخویی برخیزد. چنان که اوصاف حمیده او در احادیث نبوی وارد شده است که مهدی در آخر زمانه آشکارا گردد و تمام ربع مسکون را از ظلم و جور پاک سازد و یک مذهب پدید آید. مجملأ هر گاه دجال بد کردار پیدا شده بود و زنده و مخفی هست و حضرت عیسی علیه السلام که به وجود آمده بود و مخفی از خلق است، پس اگر فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله امام محمد مهدی علیه السلام بن حسن عسکری علیه السلام هم از نظر عوام پوشیده شد و به وقت خود مثل عیسی علیه السلام و دجال، موافق تقدیر الهی آشکارا گردد، جای تعجب نیست.

از اقوال چندین بزرگان و از فرموده ائمه اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله انکار نمودن از راه تعصب چندان ضرور نیست.

پانزدهم: علی اکبر بن اسدالله مودودی

که از متأخرین علمای اهل سنت است، در کتاب مکاشفات که حواشی است بر کتاب نفحات الانس ملا عبدالرحمن جامی، در ترجمه علی بن سهل بن ازهر اصفهانی، تصریح به وجود مهدی موعود علیه السلام و قطبیت او نموده بعد از پدرش امام حسن عسکری علیه السلام که او نیز قطب بوده و ما محل حاجت از عبارت او را در آخر باب هفتم نقل کردیم و تمام آن در استقصا موجود است و در آن جا تصدیق شعرانی و حکایت شیخ حسن عراقی و ملاقات

۱. ر.ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، ص ۷۰-۷۳.

اورا با آن جناب و مقدار عمر آن حضرت را ذکر کرده.^۱

شانزدهم: احمد بن محمد بن هاشم بلاذری

که از اجلا و اکابر اهل سنت و از محدثین ایشان است، خود از امام عصر علیه السلام حدیثی مسلسل نقل کرده که تصریح نموده در آن به امامت و غیبت آن جناب. صورت آن خبر شریف که شاه ولی الله دهلوی که صاحب تحفة اثنا عشریّه، او را به خاتم العارفین و قاصم المخالفین و سیّد المحدثین و سند المتکلمین و حجّة الله علی العالمین توصیف نموده، در کتاب مسلسلات مشهور به فضل المبین گفته: مشافهة بن عقله اجازه داده مرا جمیع آن چه را که جایز بود برای او روایت آن را و یافتم در مسلسلات او حدیثی مسلسل که منفرد است هر راوی از روای آن به صفت بزرگی که منفرد است به آن. گفت: خبر داد ما را فرید عصرش، شیخ حسن بن علی عجمی، خبر داد ما را حافظ عصرش، جمال الدین بابلی، خبر داد ما را مسند وقتش، محمد حجازی واعظ، خبر داد ما را صوفی زمانش، شیخ عبدالوهاب شعراوی، خبر داد ما را مجتهد عصرش، جلال سیوطی، خبر داد ما را حافظ عصرش، ابونعیم رضوان عقبی، خبر داد ما را مقرئ زمانش، شمس محمد بن جزری، خبر داد ما را امام جمال الدین محمد بن محمد الجمال زاهد عصرش، خبر داد ما را امام محمد بن مسعود، محدث بلاد فارس در زمان خود، خبر داد ما را شیخ ما اسماعیل بن مظفر شیرازی، عالم وقتش، خبر داد ما را عبدالسلام بن ابی الربیع حنفی، محدث زمانش، خبر داد ما را، ابوبکر عبدالله بن محمد بن شاپور قلانسی، شیخ عصرش، خبر داد ما را عبدالعزیز، حدیث کرد ما را محمد آدمی، امام زمان خود، خبر داد ما را سلیمان بن ابراهیم بن محمد بن سلیمان، نادره عصر خود، خبر داد ما را احمد بن هاشم بلاذری، حافظ زمان خود، حدیث کرد ما را محمد بن الحسن بن علی محجوب امام عصر خود، حدیث کرد ما را حسن بن علی علیه السلام از پدرش از جدش از پدرم جد او، حدیث کرد ما را پدرم علی بن موسی الرضا علیه السلام حدیث کرد ما را موسی الکاظم علیه السلام گفت حدیث

۱. ر. ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، ص ۶۸ - ۷۰.

کرد ما را پدرم جعفر الصادق^ع حدیث کرد ما را پدرم محمد الباقر بن علی^ع حدیث کرد علی بن الحسین، زین العابدین السجاد^ع حدیث کرد پدرم حسین سید الشهداء^ع حدیث کرد مرا پدرم علی بن ابی طالب^ع سید الاولیا گفت: خبر داد ما را سید انبیا، محمد بن عبدالله^ص فرمود: خبر داد مرا جبرئیل^ع سید ملائکه، گفت که فرمود خدای تعالی سید السادات:

«أنتی أنا الله لا اله الا أنا، من أقرّ لی بالتوحید دخل حصنی و من دخل حصنی أمن من عذابی.»

به درستی که منم خداوندی که نیست خدایی غیر از من. کسی که اقرار نماید به یگانگی من، داخل شده در حصن من و کسی که داخل شده در حصن من، ایمن است از عذاب من. شمس بن جزری گفته چنین واقع شد این حدیث از مسلسلات سعیده و عهده در آن بر بلاذری است.

نیز شاه ولی الله مذکور در رساله نوادر از حدیث سید الاولیا و الاواخر گفته حدیث محمد بن الحسن را که اعتقاد دارند شیعه که او است مهدی؛ از آبای گرامش یافتم در مسلسلات شیخ محمد بن عقیله مکی از حسن عجمی، خبر داد مرا ابوطاهر، اقوای عصر خود به طریق اجازه از برای تمام آن چه صحیح بود برای او روایت کردن آنها، گفت خبر داد مرا فرید عصرش.^۱ الخ.

در انساب سمعانی^۲ مذکور است که ابو محمد احمد بن ابراهیم بن هاشم منکر طوسی بلاذری، حافظ اهل طوس، حافظ فهیم، عارف به حدیث بود و بعد از ذکر جمله ای از مشایخ، او گفته که اخذ حدیث نمود از او حاکم ابو عبدالله حافظ و ابو محمد بلاذری واعظ طوسی، یگانه عصر خود بود در حفظ و وعظ و نیکوترین مردم در معاشرت و بیشتر ایشان در رساندن فایده و بسیار اقامت می نمود در نیشابور و برای او در هر هفته دو مجلس بود در نزد دو شیخ بلد ابی الحسین محمی و ابی نصر عبدوی و ابوعلی حافظ و

۱. ر. ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، ص ۵۱-۵۴.

۲. الانساب، ج ۱، ص ۴۲۳.

مشایخ ما حاضر می شدند در مجلس او و خرسند می شدند به آن چه ذکر می کرد بر ملا، از اسانید و ندیدم ایشان را که او را عیبی گرفته باشند هرگز در اسنادی یا اسمی یا حدیثی، و نوشت در مکه یعنی حدیث از امام اهل بیت علیهم السلام ابی محمد الحسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی الرضا علیهم السلام تا آخر آن چه گفته او و دیگران در مدح بلاذری.

هفدهم: ملك العلماء شهاب الدين بن شمس الدين بن عمر دولت آبادی

صاحب تفسیر بحر مواج که از عظمای اهل سنت است و به لقب ملك العلماء معروف و مشتهر است، در کتاب هدایة السعداء گفته:

اهل سنت می گویند که خلافت خلفای اربعه به نص ثابت است؛ هکذا فی عقیده الحافظیه که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده: «خلافت من سی سال است» و آن تمام شد به علی بن ابی طالب علیه السلام و هم چنین خلافت دوازده امام به حدیث ثابت است از ایشان. اول امام علی است - کرم الله وجهه - و در خلافت او حدیث «الخلافة ثلاثون سنة» وارد است.

دوم امام، شاه حسن علیه السلام؛ پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «این پسر من سید است؛ به زودی صلح می دهد میان مسلمین.»

سوم امام، شاه حسین علیه السلام حضرت فرمود: «این پسر من سید است؛ زود است که می کشند او را گروه باغیه.»

و نه امام، فرزندان شاه حسین علیه السلام رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «پس از حسین بن علی از پسران او، نه امامند که آخر ایشان قائم علیه السلام است.»

جابر بن عبدالله انصاری گفت: داخل شدم بر فاطمه، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله در پیش روی او الواحی بود و در آن نام های امامان از فرزندان او بود؛ پس شمردم، یازده اسم است که آخر ایشان قائم علیه السلام بود.

سؤال: چه حکمت است که شاه زین العابدین دعوی خلاف نکرد؟

جواب: هرگاه در وقت صحابه، عایشه و معاویه و زبیر و طلحه فتوا بر خطا نوشتند و با شاه علی، طایفه بغات حرب کردند و در وقت تابعین، شاه حسین را زار زار کشتند و هرگاه مصطفی صلی الله علیه و آله خبر داده بود، هزار ماه خاندان منهزم و مقهور و باغیان، مظفر و منصور شوند، چنان چه در خزانه جلالیه آورده است، مصطفی صلی الله علیه و آله در خواب دید که سگ بچگان بر منبر برآمده، هف هف و بف بف می کنند و از آن تعبیر فرمود: «فلان فلان یزیدیه تقلب کنند و بر منابر لعنت فرمایند بر خاندان. و در روضة العلماء می گوید این آیه آمد: «خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» جبریل گفت: «یا محمد! آن هزار ماه است که ملک یزیدیان باشد و بر خاندان لعنت فرستند» و آن روز، روز هزیمت خاندان بود؛ سواران دین و پهلوانان دیانت، تیغ عزیمت و عنان اولویت اختیار به کم قضا و قدر انداختند و انگشتان رخصت به عجز، در دهن ضرورات که تبیح المحذورات است، برای خلاص جان خویش کردند؛ چون شاه زین العابدین تا امام مهدی این نوع معاینه کردند، هر آینه از دعوی امامت ساکت گشتند و چون وقت ظهور امام مهدی، سید محمد بن عبدالله ابوالقاسم شود.^۱ جانبازان خاندان، علم هزیمت برآرند و دمامه اولویت برزنند و از تیغ اختیار جملگی اغیار را از دنیا براندازند. «فیملأ الارض قسطاً و عدلاً كما ملئت جوراً و ظلماً» و این نه فرزند، اول امام زین العابدین است، دوم امام محمد باقر، سوم امام جعفر صادق، چهارم امام موسی کاظم، پنجم امام علی رضا ابنه، ششم امام محمد تقی ابنه، هفتم امام علی نقی ابنه، هشتم امام حسن عسکری ابنه، نهم امام حجة الله القائم، امام مهدی ابنه و او غایب است و او را عمر طویلی است. چنانچه میان مؤمنان، عیسی و الیاس و خضر و میان کافران، دجال و سامری و بلعم و شمر، قاتل شاه حسین است و امثالهم. «والله اعلم بالصواب».

۱. از این کلام چنین مستفاد می شود که از اسامی حضرت امام حسن عسکری علیه السلام عبدالله است و خبر معروف جامی که سابقاً تضعیف کردیم، بر فرض صحت، محمول است به ظاهر خود که اسم پدر مهدی علیه السلام اسم پدر رسول خدا است و توان حمل کرد آن را بر آن چه ابن حجر و امثال او گفتند. زیرا ذیل عبارت، صریح است بر آن چه امامیه می گویند، بلکه صدر آن، چنان که بر متأمل مخفی نیست. منه. [مرحوم مؤلف]

و محامد علیّه^۱ و مناقب سنیّه^۲ دولت آبادی مذکور از اخبار الاخیار عبدالحقّ دهلوی و سبحة المرجان فی آثار هندوستان غلامعلی ازاد بلکرامی ظاهر می شود و او قریب به عصر سلاطین صفویّه بوده و فاضل المعی، میر محمد اشرف در فضائل السادات از هدایة السعداء که معروف است به مناقب السادات مکرّر نقل می کند.^۳

هیجدهم: نصر بن علی جهضمی

که از ثقات اهل سنت است و خطیب بغدادی در تاریخ^۴ خود، او را مدح نموده و گنجی در باب هشتم از مناقب خود گفته که او شیخ امامین بخاری و مسلم است.^۵ در تاریخ موالید ائمه^۶ در ذکر اولاد حسن بن علی^۷ گفته: متولد شد برای او، محمد و موسی و فاطمه و عایشه. گفته که از حسن بن علی عسکری^۸ رسیده که فرمود در وقت ولادت محمد بن الحسن^۹ در ضمن سخنان بسیار که: «گمان کردند ظلمه که ایشان مرا می کشند

۱. محامد علیّه: مَحْمِدَتُهَا و نیکویی ها ارجمند.

۲. مناقب سنیّه: منقبتهای ارزشمند و گران سنگ.

۳. هو العزیز در سبحة المرجان گفته: مولانا القاضی شهاب الدین بن شمس الدین بن عمر الزاولی الدولت آبادی - نور الله ضریحه - ولد القاضی بدولت آباد دهلوی و تلمذ علی القاضی عبد المقتدر الدهلوی و مولانا خواجگی الدهلوی و هو من تلامذة مولانا معین الدین العمرانی وفاق اقرانه و سبق إخوانه و كان القاضی المقتدر يقول في حقّه يأتيني من الطلبة من جلده علم و لحمه علم و عظمه علم الى ان قال و الف كتباً سارت به ركبان العرب و العجم و اذكى سرجا اهدى من النار الموقدة على العلم منها البحر المواجه تفسير القرآن العظيم بالفارسية و الحواشي على كافيّة النحو و هي اشهر تصانيفه و الارشاد و هو متن في النحو التزم فيه تمثيل المسألة في ضمن تعريفها و بديع الميزان و هو متن في فنّ البلاغة بعبارات مسجّعة و شرح البزدوى في اصول الفقه الى بحث الامر و شرح بسيط على قصيدة بانث سعاد و رسالة في تفسير العلوم بالعبارة الفارسية في مناقب السادات بتلك العبارة و غيرها؛ توفى بخمس بقين من رجب المرجب سنة تسع و اربعين وثمان مائة و دفن بحونفور في الجانب الجنوبي من مسجد سلطان ابراهيم الشرقي. انتهى. منه. نور الله قلبه. [مرحوم مؤلف]

۴. تاريخ بغداد، ج ۱۳، ص ۲۸۷.

۵. كفاية الطالب في مناقب امير المؤمنين علي بن ابي طالب^{عليه السلام}، ص ۲۶.

تا این که قطع کنند این نسل را. چگونه دیدند قدرت قادر را و نامید او را مؤمل.»
و در باب امهات ائمه علیهم السلام گفته: اُم قائم علیه السلام صغیر و بعضی گفته اند حکیمه و بعضی گفتند نرجس و بعضی گفتند سوسن.

و ابن همام گفته: حکیمه، عمه ابی محمد علیه السلام است و برای او حدیثی است در تولد صاحب الزمان و او روایت کرده که مادر خلف علیه السلام اسمش نرجس است.
در باب القاب ائمه علیهم السلام گفته قائم علیه السلام، هادی و مهدی و در باب ابواب ائمه علیهم السلام گفته قائم علیه السلام، باب او عثمان بن سعید است. چون او را وفات در رسید. وصیت کرد به پسر خود، ابی جعفر محمد بن عثمان به عهدی که کرده با او ابو محمد حسن بن علی علیه السلام روایت کردند از او، ثقات شیعه که آن جناب فرمود: «این وکیل من است و پسر او وکیل پسر من است.» یعنی اباجعفر محمد بن عثمان عمری و چون او را وفات در رسید، وصیت کرد به ابوالقاسم حسین بن روح نمیری و امر نمود ابوالقاسم بن روح را که عقد نیابت را برای ابی الحسن سمّری ببندد.

آن گاه به تأخیر افتاد، یعنی باب باب مسدود شد و محتمل است که ذکر ابواب از کلام احمد بن محمد فریابی یا پدرش یا کلام ابوبکر محمد بن احمد بن محمد بن عبدالله بن اسماعیل، معروف به ابن ابی الثلج باشد؛ چه نصر که از جناب رضا علیه السلام روایت کند نشود تمام ابواب را ذکر کند باقراین دیگر که از خود تاریخ معلوم می شود.

شهید اول نقل کرده که نصر مذکور در نزد متوکل عباسی روایت کرد که پیغمبر صلی الله علیه و آله گرفت دست حسنین علیهم السلام را. پس فرمود: «کسی که مرا دوست دارد و دوست دارد این دو و مادر ایشان را خواهد بود با من در درجه من روز قیامت.» پس متوکل امر کرد که او را هزار تازیانه بزنند. پس ابو جعفر بن عبدالواحد گفت که این شخص سنی است. پس او را وا گذاشت.

نوزدهم: محدث فاضل مآلی قاری

که او را از اکابر محدثین خود می‌دانند در مرقاة شرح مشکوٰۃ بعد از ذکر خبر نبوی که پس از آن جناب، دوازده خلیفه خواهد آمد، گفته: شیعه حمل کردند این حدیث را بر این که ایشان از اهل بیت نبوتند پی در پی، اعم از آن که بر ایشان خلافت حقیقت باشد، یعنی ظاهری یا به استحقاق. اول ایشان علی و شمر تا مهدی علیه السلام حسب آن چه ذکر کرده ایشان را زبده الاولیاء، خواجه محمد پارسا در کتاب فصل الخطاب^۱ به تفصیل و متابعت کرده او را مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی در اواخر شواهد النبوة و هر دو ذکر نمودند فضایل و مناقب و کرامات و مقامات ایشان را و در آن ردّ است بر روافض که گمان بردند به اهل سنت که ایشان دشمن دارند اهل بیت را به اعتقاد فاسد و وهم کاسد خود.

بیستم: قاضی جواد سباطی

که نصرانی بود و سنی شد، در براهین سباطیه که ردّ بر نصارا است از کتاب اشعیا^۲ نقل کرده قول او را که:

«اند ذیرشل کم قورث ارادوات آف ذی ستم آف حبیبی اندا برنج شل کر داوت آف هزدوفس اند ذی سیرت آف کوسل اند سبت ذی سیرت آف نابح انداف ذی سیر آب ذی لارد اند شل سیک هم اکوک اندر ستیزان ذی فیرآب لارداند شل مات حج افتر ذی سیت آف هزا پس نیزر بروف افتر ذی بیریک آف هزیر بس.»

زود است که بیرون بیاید از قنس الاسی شاخه‌ای و بروید از عروق او شاخه‌ای و زود است که مستقر شود بر او روح ربّ، یعنی روح حکمت و معرفت و روح شورا و عدل و روح علم و خشیت خداوند و می‌گرداند او را صاحب فکر و قاد مستقیم در خشیت پروردگار. پس حکم نمی‌کند از روی ظاهر و مجرد شنیدن.

بعد از ابطال قول یهود و نصارا در تأویل این کلام گفته که این نص صریح است در

۱. فصل الخطاب، ص ۶۲۰.

۲. ر.ک: کشف الاستار عن وجه الغایب عن الابصار، صص ۷۴ - ۷۵.

مهدی علیه السلام. زیرا که مسلمین اجماع کردند که او علیه السلام حکم نمی کند به مجرد سمع و ظاهر و مجرد شنیدن، بلکه ملاحظه نمی کند، مگر باطن را و اتفاق نیفتاده این، برای احدی از انبیا و اوصیا.

تا این که می گوید: و مسلمین اختلاف کردند در مهدی علیه السلام. پس اصحاب ما از اهل سنت و جماعت گفتند که او مردی است از اولاد فاطمه علیها السلام، اسم او محمد است و اسم پدر او عبدالله و اسم مادر او آمنه و امامیه گفتند: بلکه او محمد بن حسن عسکری است که متولد شده در سنه دو بیست و پنجاه و پنج از جاریه حسن عسکری که نامش نرجس بود، در سرّ من رأی زمان معتمد. آن گاه غایب شد یک سال، آن گاه ظاهر شد، آن گاه غایب شد و آن غیبت کبری است. پس بر نمی گردد بعد از آن، مگر وقتی که خدای تعالی خواهد.

و چون قول ایشان اقرب است از برای تناول این نصّ و غرض من دفع از ائمت محمد علیهم السلام است با قطع نظر از تعصّب در مذهب، ذکر کردم برای تو مطابق آن چه ادعا می کنند آن را امامیه به این نصّ. انتهى.

و این کتاب مدّت هاست طبع شده و صاحبش در عصر محقق صاحب قوانین و صاحب ریاض بوده - رضوان الله تعالی علیهما - .

پوشیده نماند که این جماعت از علما و محدّثین و عرفای اهل سنت و معروفین و معتمدین ایشانند. چنان چه دانستی و در وقت تألیف این کتاب که بیشتر اسباب آن را که داشتم، در نزد من حاضر نبود، به نظر رسیده که در این مدعا موافق اند با امامیه.

طایفه ای دیگر از اهل سنت اند که قایلند به تولّد آن جناب، بلکه رسیدنش به مقامات علیّه عالیّه و لکن گویند وفات کرده. مانند احمد بن محمد سمنانی معروف به علاءالدوله سمنانی؛ چنان چه در تاریخ خمیس و غیره از او نقل کردند که او گفت در مقام ذکر ابدال و اقطاب: رسید به مرتبه قطبیت محمد بن الحسن العسکری و او چون پنهان شد، داخل شد در دایره ابدال و ترقی کرد به تدریج از طبقه ای به طبقه ای، تا این که گردید سید افذاذ و قطب در آن وقت، علی بن حسین بغدادی بود.

پس چون وفات کرد مدفون شد در شونیزیه. نماز گزارد بر او محمد بن العسکری و در

جای او نشست و باقی ماند در رتبه قطبیت، نوزده سال. آن گاه خدای تعالی او را از این جهان با روح و ریحان برد و قائم مقام او شد عثمان بن یعقوب جوینی خراسانی و نماز کرد بر او جمیع اصحابش و دفن کردند در مدینه رسول خدا ﷺ تا آخر مزخرفات که باید حق قلم و کاغذ را نگاه داشت.

ملاحسین میبدی شارح دیوان، قریب به این کلمات را در شرح دیوان گفته و گویا او هم از علاءالدوله برداشته که از کثرت اقوال شنیعه، مردود الطرفین است و تمام امت را بهشتی می داند، اما با شفاعت؛ و فرقه ناجیه که منحصر در یکی است، آنانند که بی شفاعت به بهشت روند. بلکه در اصل مذهب، مشوش؛ چنان چه در ریاض از بعضی از رسایل او نقل کرده که او گفت: من در بعضی مسایل به قول شیعه می گویم و در بعضی به قول اهل سنت و من، عایشه و سایر ازواج نبی را مدح می کنم. پس، شیعه مرا ملامت می کند و یزید و اشباه او را لعن می کنم، پس اهل سنت مرا سرزنش می نمایند و شتم می کنند.

قاضی نورالله رحمته به حسن فطرت در مقام معذرت ابن سمنانی برآمده، به این که می توان گفت که آن محمد بن الحسن العسکری که شیخ را برگزشتن او اطلاع حاصل شده، محمد بن الحسن العسکری نیست که در سامره بغداد متولد شده، بلکه محمد بن حسن دیگر بوده که در عسکر اهواز یا عسکر مصر بوده و خدمت شیخ، تشخیص حال فرموده، با آن که، آن چه در این رساله به او منسوب است معارض است با آن چه در فصل نبوات و ما یضاف الیها از رساله بیان الاحسان لاهل العرفان مذکور ساخته و فرموده:

مهدی را - علیه سلام الله و سلام جدّه خاتم النبیین صلی الله علیه و آله - از هر سه نطفه، یعنی صلبی و قلبی و حقی، نصیبی اکمل و حظی او فر من حیث الاعتدال لا غالباً و لا مغلوباً بود. اگر در حیات است غایب، سبب غیبت او تکمیل این صفات است تا چنان شود که در حدّ اوسط افتد و از افراط و تفریط ایمن گردد و بر حق ثابت شود و اگر هنوز به وجود نیامده است، بی شک به وجود خواهد آمد و به کمالی که شأن مصطفی صلی الله علیه و آله است، خواهد رسید و دعوت او شامل حال عالم خواهد گشت و او قطب روزگار خود بود، در مقام سلطنت خواهد بود بعد از امیرالمؤمنین علیه السلام. انتهى.

بالجمله هر چند صدق شرطیت، مستلزم صدق مقدم نیست، اما احتمال دادن وجود و غیبت آن حضرت و تقدیم این احتمال بر احتمال عدم، ناظر بر ترجیح اوست و کسی که یک مرتبه آن چنان حکم جزم به وفات مهدی علیه السلام نموده باشد به این اسلوب سوق کلام نمی نماید. کما لا یخفی علی العارف بأسالیب الکلام. تمام شد کلام قاضی - نورالله قلبه -^۱ این قول سخیف ثمری ندارد، برای امامیه، جز برای ردّ ابو محمد بن علی بن احمد بن سعید بن حزم اموی که ذهبی در تاریخ الاسلام^۲ از او نقل کرد که حضرت عسکری علیه السلام وفات کرد بدون عقب. ابن خلکان در احوالات ابن حزم گفته: بسیار طعنه می زد بر علمای متقدمین و احدی نماند که سالم مانده باشد از زبان او. پس قلوب از او متنفر شد و فقهای آن زمان اجماع کردند بر تضلیل او و سلاطین را ترسانیدند از فتنه او، تا آن که او را از بلاد نفی کردند و در بادیه، لیلۀ سنۀ چهار صد و پنجاه و شش مرد.^۳

با این حال گوییم: اگر مراد او عقب و خلف ظاهر و آشکاری در میان خلق است، پس کسی آن را دعوی نکرده و اگر نفی خلف، مطلقاً حتی به نحوی که امامیه و جماعتی گویند که در روز تولّد بنای اختفا و ستر از اجانب بود و جز ثقات و خواص، گاه گاهی کسی راهی به دیدنش نداشت و اسباب متعارفۀ این اخفا برای ایشان موجود بود، چه رسد به اسباب خفیۀ الهیّه؛ پس، در ردّ ابن حزم کفایت می کند نفس شهادت او بر نفی در چنین مقام از اجانبی مانند او و امثال او که راه علم آن مسدود است با آن کثرت خدم و حشم حضرت عسکری علیه السلام و کثرت خواص و ثقات که در مقام امتثال فرامین آن جناب، جان خود را تقدیم می داشتند و کثرت کنیزان و زوجات اگر از یکی از آنها فرزندی شود و امر به کتمان او فرماید.

به روایت مسعودی، در سال وفات، او را با جدّه اش به مکه فرستاد و کسی از جماعت حواشی و اعوان را یارای نام بردن او نباشد در محافل، چه رسد به ابراز سایر مطالب. از

۱. ر. ک: مجالس المؤمنین، ج ۲، صص ۱۳۶ - ۱۳۷.

۲. تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۲۰، ص ۱۶۱. (حوادث سال ۱۲۶۱ - ۱۲۷۱)

۳. ر. ک: وفیات الاعیان و انباء ابناء الزمان، ج ۳، صص ۳۲۷ - ۳۲۸.

کجا ابن حزم راه تواند تحصیل نماید بر نفی آن جز تخمین و ظن که «لا یغنی من الحق شیئاً». ذهبی در تاریخ الاسلام^۱ در احوال امام حسن عسکری علیه السلام گفته: اما پسر او محمد بن الحسن که مدعی اند رافضیه، که او قائم و خلف و حجّت است، پس متولد شد سنه دویست و پنجاه و هشت و بعضی گفته سنه دویست و پنجاه و شش و دو سال بعد از پدرش زنده بود، آن گاه معدوم شد و معلوم نیست چگونه وفات کرده. الخ.

فصل

[اقوال اهل سنت در مهدی موعود]

جمهور اهل سنت، تعیین مهدی موعود در شخص معینی نکنند و به حدس گویند هنوز متولد نشده و آن را که امامیه، مهدی علیه السلام می دانند، نفی می کنند و به ایشان سخریه و استهزا می نمایند و این دعوی را از خرافات و جهالات ایشان می شمارند، بلکه در منظوم و منثور، ایشان را به جهت این دعوی عیب گیرند و هجو کنند.

به اینها قناعت نکرده اعظم علمای ایشان که خود را ارباب اطلاع و فهم و تتبع و انصاف می دانند، افتراها در این مقام بر امامیه بسته اند و در ضمن نقل کلمات ایشان و ردّ و توهین آنها، ذکر کرده با تشنیع و توییح که ما محتاج به ذکر آنها نیستیم. مثل آن که ابن خلدون و ذهبی در تاریخ الاسلام^۲ و ابن حجر در صواعق^۳ و غیر آنها نسبت دهند که آن حضرت در همان سرداب غایب شده و در همان جا هست، در طول این زمان و از همان جا بیرون می آید و ابن حجر نسبت داده که ایشان اسبها حاضر کنند بر در سرداب و فریاد کنند که حضرت از سرداب بیرون بیاید. بلکه بعضی از ایشان تصریح کرده که این سرداب در حله است و شیعیان روز جمعه چنین کنند.

قطب الدین اشکوری در محبوب القلوب از کتاب عجایب البلدان نقل کرده که بر در

۱. تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۱۹، ص ۱۱۳ (حوادث ۱۲۵۱ - ۱۲۶۰).

۲. تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر و الاعلام، ج ۲۰، ص ۱۶۱.

۳. الصواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقه، ص ۱۶۸.

سردابی که غایب شد در آن مولای ما صاحب الامر علیه السلام، اسب زرد رنگی بود که زین و لجامش از طلا بود تا زمان سلطان سنجر بن ملک شاه و روز جمعه به جهت نماز آمده بود. پس گفت: این اسب در این جا برای چیست؟

پس گفتند: زود است که بیرون می آید از این موضع، بهترین مردم و بر او سوار می شود. پس گفت: بیرون نمی آید از آن جا بهتر از من و بر او سوار شد و شیعه اعتقاد دارند که آن سواری برای او مبارک نبود؛ زیرا که طایفه غزبر او مسلط شد و ملکش زایل گردید.

و عبارت صواعق^۱ این است: «ولقد صاروا بذلک وبوقوفهم بالخیل علی ذلک السرداب وصياحهم بان یخرج الیهم ضحکة لاولی الالباب. لقد احسن القائل:

ما ان للسرداب ان یلد الذی
کلمتموه بجهلکم ما انا
فعلی عقولکم العفا فانکم
ثلثتم العنقاء والغیلاتنا

الحق، جای تعجب است از حیا و شرم در این جماعت!

چه! کسانی که شب های جمعه جو ریزند در آخورهایی که در بام مسجد و خانه خود ساخته اند برای خر خداوند که چون فرود آید از عرش، حیوان گرسنه نماند، نباید این قبیل اعتراض بر غیر خود کنند.

حق جواب آن که تا کنون در هیچ کتابی از شیعه از متقدمین و متأخرین و فقها و محدثین و مؤمنین و منتحلین امامیه، چنین مطلبی که آن حضرت از روز غیبت تا کنون در سرداب است، دیده و شنیده نشده و در آخر باب هفتم بیشتر از این توضیح جواب این افترا شود و معلوم گردد که جاهل و جزاف گو کیست و بر چه کسانی باید خندید!

حله که در سنه چهار صد و نود و هشت بنا شده، چنان چه ابن خلکان در احوالات صدقه بن منصور ملقب به سیف الدولة تصریح کرده و غیر او از مورخین و از این جهت معروف است به حله سیفیّه، سرداب مغیب را اعظم مورخین ایشان نسبت دهد که در آن جا است و در وقت ولادت اسمی از آن نبود.

چنان چه شهرستانی در ملل و نحل با آن دعوی طول باع و کثرت اطلاع می گوید: قبر

۱. صواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقه، ص ۱۶۸.

امام علی النقی علیه السلام در قم است.

نمی دانم اگر در لغت و نحو و صرف، منقولات ایشان چنین بی پایه باشد پس وای به حال آن علوم! و چون وضع کتاب از برای این قسم مطاعن نیست؛ لهذا باب آن را مسدود کرده به اصل پرداخته می گوئیم:

این جماعت با اقرار و اعتراف بلکه اجماع جمیع ایشان بر اخبار رسول خدا صلی الله علیه و آله بر خروج فرزندی از آن جناب در آخر الزمان که او را مهدی می گویند و اعتراف به این که شخص او را معین نفرمود، پس جایز است هر سید حسینی، دارای آن اوصاف که فرموده، همان مهدی موعود باشد، اگر مانعی در میان نباشد. این جماعت با وجود این امکان و تجویز، راهی برای نفی آن، از آن که امامیه او را مهدی می دانند به نصّ و معجزه ندارند، مگر عدم علم و پاره‌ای شبهات که ایشان را باز داشته از اعتراف و قبول؛ اما عدم علم ایشان، منافاتی با علم دیگران ندارد.

نهایت آن است که ایشان از امامیه مطالبه دلیل کنند که راه علم شما به امامت و مهدویت آن جناب چیست؟

امامیه گویند: به هر قسم که شما برای یهود و نصارا اثبات نبوت خاتم النبیین صلی الله علیه و آله کنید، ما به همان روش و همان رقم ادله که در آن جا آرید، ما نیز اثبات مدّعی خود کنیم و همان جواب که شما برای ایرادات و معارضات ایشان مهیا کردید جواب ماست از شما در ایرادات شما بر آن ادله؛ چنان چه در کتب امامت مشروح شده، خصوص کتاب ابانه علامه کراچکی که به همین نسق ترتیب داده شده و اگر به قدر امامیه از اخبار و احادیث خود اطلاع می داشتند، به این وادی‌ها نمی افتادند. در باب آینده به جمله‌ای از آن نصوص و معجزات اشاره خواهد شد.

اما شبهات این طایفه

پس، بعضی از آنها با جواب، گذشته و بعضی مانده و همه آنها را در صورت سؤال و جواب در آورده به نحو اختصار ذکر کنیم که ضبط آن آسان باشد و شرح و تفصیل آنها در

کتب مبسوطة شایعة متداوله است. به آنها رجوع فرمایند.

سؤال اول:

این مهدی که شما امامیه می‌گویید از اولاد امام حسین علیه السلام است و مهدی موعود علیه السلام حسنی است.

جواب: در همین باب روشن شد، بطلان این سؤال به نحو اوفی.

سؤال دوم:

نام پدر مهدی موعود علیه السلام عبدالله است و نام پدر مهدی شما حسن علیه السلام است.
جواب: جواب این نیز گذشت که سند این دعوی منتهی به زائده است که در نزد خود ایشان مجروح و وضاع بود، با معارضه به روایات خلقی کثیر از معتبرین ایشان که مذکور شدند.

سؤال سوم:

شما مدعی هستید که سال‌هاست که آن جناب غایب شده، غیبتی که تا کنون برای احدی متحقق نشده، چرا رسول خدا صلی الله علیه و آله در مقام بیان و ذکر و اوصاف مهدی علیه السلام اشاره به این نعت و حالت نفرموده؟ بلکه ذکر آن اولی بود از ذکر سایر صفات؛ چه غیبتی به این طولانی از خوارق عادت است و این شبهه از ابن حجر است در صواعق.^۱

جواب؛ اولاً: پس سکوت از وضعی هر چند اولی باشد به ذکر از سایر اوصاف، مضر نیست در صحّت انطباق سایر اوصاف و وجود آن چه دلالت کند بر آن مقصود. زیرا که جز استبعاد چیزی نیست و شاید مصلحتی در ترک ذکر آن وصف بود، هر چند که ما ندانیم.
ثانیاً: پس نیافتن این وصف در خلال اخبار منقوله در این باب، دلالت نکند بر نفرمودن حضرت رسول صلی الله علیه و آله این وصف را، چه جزم بر این متوقف است بر اثبات آن که تمام آن

۱. صواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقة، ص ۱۶۸.

چه، آن جناب فرمود، در طبقه صحابه ضبط و ثبت شده و دست به دست، روایت و ناقلین بدون اسقاط و تغییر و سهو و خطا تمام آنها را رساندند و همه اینها نظری، بلکه جزم بر خلاف آن است.

چه بسیار دیده شده که در یک خبر در نقل بعضی چیزی دارد که در نقل دیگری ندارد و مضمونی دارد و در نقل دیگری، خلاف آن و ظهور تغییر و تحریف و زیاده و نقصان عمدی و سهوی فوق احصا؛ حتی آن که کتابها تصنیف شده در ذکر اخبار موضوعه و کتاب در رد و در کتب درایه بسیاری از اخبار مصحفه و محرّفه را جمع نمودند. پس آن که باکی ندارد در وضع خبر یا تغییر آن، برای نصرت مذهب خود یا توهین مذهب مخالف خود، چه رادع دارد در اسقاط آن چه موافقت نکند با مذهب؟ و در کتب مبسوطه امامیه، بسیاری از آن را که از اهل سنت است و ربطی به ایشان دارد جمع نمودند.

ثالثاً: پس دعوی عدم ورود از روی جهل است یا تجاهل:

اما روایات امامیه، پس به نحو تواتر از آن جناب و از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کردند و در ایشان هست جماعتی که اهل سنت، ایشان را مدح و توصیف و حکم به صدق و دیانت ایشان کرده‌اند.

اما اصحاب ابن حجر؛ پس هم صریحاً اخبار آن حضرت را به غیبت مهدی علیه السلام نقل کردند و هم ضمناً؛ چه روایت کرده‌اند نص آن جناب را بر این که فرزند نهم امام حسین علیه السلام مهدی است و نیز روایت کرده‌اند خروج آن جناب را در آخر الزمان و جمع میان این دو صنف روایات نشود، مگر به وجود و غیبت آن جناب و در باب آینده به آن اخبار اشاره خواهد شد. ان شاء الله تعالی.

سؤال چهارم:

در شرع شریف، مقرر است که ولایت جایز نیست برای صغیر که کودکی را بر مال و جان و ناموس محترمی مسلط کنند و شما امامیه، امامت و ریاست کبری را برای مهدی

خودﷺ که چهار ساله یا پنج ساله بود، دعوی می‌کنید و این با شرع جمع نشود و نیز نبیﷺ این وصف را که حکمت دانستن و امامت داشتن در کودکی را در ضمن صفات مهدیﷺ ذکر فرموده با آن که از صفات جمیله جلیله است.

عبارت ابن حجر در صواعق که برای عبرت ناظرین باید نقل نمود، این است: «ثم المقرر فی الشریعة المطهرة انّ الصغیر لا تصح ولایته فکیف ساع لهؤلاء الحمقاء المغفلین ان یزعموا امامة من عمره خمس سنین و انه اوتی الحکم صیباً مع انهﷺ لم ینخبر به ما ذلک الا مجازفة وجرأة علی الشریعة الغراء.»^۱

در موضع دیگر گفته: «وکذا کان اللّازم توصیفه بانّه یؤتی الحکم صیباً ولم ینخبر به النبیﷺ.»

از طرایف حکایات مربوط به این مقام آن که ابن عربی، در فتوحات^۲ در ضمن حالات حضرت مهدی - صلوات الله علیه - گفته: «یقسم المال بالسویة ویعدل فی الرعیة، یأتیة الرجل فیقول: یا مهدی! اعطنی و بین یدیه المال فیجیء له ما استطاع ان یحمله ینخرج علی فطرة من الدین یزعم الله به ما لا یزعم بالقرآن یمسی الرجل جاهلاً و جباناً و بخيلاً فیصبح عالماً شجاعاً کریماً.» تا آخر آن که سابقاً ترجمه کردیم.

مضمون فقره اخیره آن است که برکات و فیوضات آن حضرت، به جایی می‌رسد که در زمان آن جناب، آدمی شام می‌کند در حالتی که جبان و جاهل و بخیل است و به برکت فیض آن حضرت، صبح خواهد کرد در حالتی که عالم و شجاع و کریم است و این ظاهر عبارت است که بر ادنی طلبه مخفی نیست.

مولوی عبدالعلی هندی که در لسان علمای آن جا ملقب است به بحر العلوم، در رساله فتح الرحمن گفته، بعد از کلامی در ذکر مهدیﷺ و شیخﷺ فرمودند: «یسمی جاهلاً بخيلاً جباناً فیصبح اعلم الناس، اکرم الناس، اشجع الناس» یعنی به وقت شام، موصوف به این صفات خواهد بود؛ جاهل خواهد بود؛ بخیل

۱. صواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقه، ص ۱۶۸.

۲. الفتوحات المکیه، ج ۶، ص ۵۱.

خواهد بود؛ جبان خواهد بود؛ و به وقت صبح، بعد مرور شب، اعلم الناس خواهد بود؛ اکرم الناس خواهد بود اشجع الناس خواهد بود؛ یعنی معدوم النظر خواهد بود در علم و جود و شجاعت.

مقصود از این کلام آن است که این خلیفه را الله تعالی به کرم خود، این همه مرتبت و منزلت در یک شب عطا خواهد فرمود و پیش از آن با ضد آن موصوف خواهد بود، نه چنان چه شیعه می‌گویند که امام مهدی علیه السلام از ایام طفولیت معصوم است، مثل عصمت انبیاء علیهم السلام. انتهى.

انصاف این است که چنین فهمی را چنان لقبی شایسته است و این اعتقاد در طرف نقیض مذهب امامیه است که آن جناب، در حال رجولیت موصوف است به سه صفت خبیثه و سه رذیله خسیه که مبدآنند از برای تمام یا بیشتر اوصاف قبیحه و جملگی منشعب شوند از آنها، چون حرص و طمع و حقد و حسد و حب دنیا و تمام شهوات و لذایذ و امثالها، که کمتر جمع شود در یک نفر و در این خلیفه الهی سالها جمع شده و نشود چنین شخص جاهلی به انواع معاصی مبتلا نشود و با این حال در چند خبر ایشان است که مهدی بهتر است از ابی بکر و عمر. پس باید اندکی تأمل در اوصاف آن دو کرد که چه زیاده داشتند بر اوصاف رذیله مذکوره.

جواب: وبالله التوفیق؛ حفظ جان و مال و عرض نفس محترم متوقف است بر مقداری از علم که داند، چگونه حفظ نماید و از حوادث و آفات نگاهش دارد و قدرتی که تواند آن چه را داند به جای آورد و دیانت و تقوایی که او را وادارد که آن چه را داند و تواند به عمل آورد و مماطله و مخالفت ننماید.

لهذا در شرع شریف، شروطی برای آن طایفه مقرر فرمودند و راه معینی برای معرفت احراز آن شروط در ایشان قرار دادند که تخطی از آن را در طرف زیاده لازم ندانستند و از طرف نقصان جایز ننمودند. چه در هر دو، اختلال نظام امور معاش و معاد است و در آن نقض غرض از بعثت انبیاست.

اما امامت که ریاست کبری و نیابت خاصه از نبی مرسل است بر جمیع بندگان، بلکه بر

تمام اشیا از مکلفین و غیر آنها و زمام دین و جان و مال و عرض، همگی به کف کفایت اوست صاحب آن را شروط و اوصافی دیگر باید که تواند از عهده آن ریاست و ولایت برآید و بنابر طریقه امامیه جمله‌ای از آن شروط موهوبی است که به کسب و رنج و تعب و ریاضت و عبادت و تحصیل علوم در تمام عمر دنیا به دست نیاید.

از عالم طینت، از سنخ رعیت جدا شده تا اصل نطفه و انعقاد آن و تولد و نشو و تربیت و در عقل و نفس و روح و جسد با رعایا مخالف و مغایر و راهی از برای معرفت آن شروط و احراز آن در شخصی نیست، جز نصّ الهی و صدور خوارق مقارن دعوی. چنان چه در محلّ خود ثابت شده و ولایت آنها نه مثل ولایت وصی و متولّی و قیم و وکیل و امثال ایشان است که وجود و عدمش بر دست مکلفین باشد که به هر که خواهند، دهند و برای آنها شروطی باشد که چون در کسی مجتمع شد، توانند طوق ولایت در گردش نهند، جز به زعم ابن حجر و اصحابش که عمده غرض و شغل امام را سیاست و اجرای حدود و حفظ ثغور دانسته که اگر کسی دارای آن شد، هر چند فاسق باشد، تواند امام شود.

چنان چه غزالی شافعی در مبحث امامت احیاء در ضمن نه اصل که ذکر کرده، تصریح نموده و بنابر این طریقه، ولایت امام از سنخ ولایت متولّی اوقاف و قیم بر ایتام خواهد بود و از جهتی پست‌تر.

پس هر جماعتی که توانند دارای طریقه سیاست مُلکی را امام کنند؛ هر چند، چون شیر شخص قزوینی از سایر صفات انسانیت، چه رسد به کمالات اهل صفوت و خلّت، هیچ بهره‌ای نداشته باشد و مانند معاویه غدار و یزید خمار قمار و ولید جبار و مروان حمار باشد که حسب اصول آن جماعت، از اهل امامت حقّه و نواب نبی ﷺ و اولوالامر لازم الاتباع بودند.

بنابراین، ایراد ابن حجر بر امامیه وارد است که چگونه جمع شدند و کودکی را که نتواند از عهده سیاست و حفظ ثغور برآید، امام مسلمین کردند.

اما امامیه، پس ایشان گویند: تعیین امام با خداوند عزوجلّ است که هر که را خواست تربیت کند و حکمتش آموزد در ریاست و امامتش کند و در نزد خداوند، صغیر و کبیر

و سیاه و سفید یکسان که به هر کس در هر حال و صفتی که باشد، تواند آن چه خواهد دهد. تمام اشاعره که ابن حجر از ایشان است، گویند جایز است که آدمی به توسط دست یا پای خود، مثلاً ببیند، بشنود، بفهمد، حفظ کند به همان نحو که به توسط گوش و چشم و حواس باطنه خود می‌کند. پس در امکان آموختن خداوند، حکمت را به کودکی سخنی نیست و به قواعد ایشان منطبق و جای اعتراض نیست.

اما وقوع آن، پس کفایت می‌کند قصه عیسی علیه السلام در آن جا که یهود، به مریم اعتراض ابن حجر را کردند که: «كَيْفَ نَكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا»^۱
عاقل هوشمند چگونه سخن گوید با کودک گهواره که هیچ نداند و نتواند گفتن؟
عیسی علیه السلام گفت: «أنا عبد الله»

به درستی که من، بنده ذات یگانه‌ام. دارای تمام صفات جمیله و قدرت تامه که تواند به کودکی آن دهد که به کلیم و خلیلش داده.
«أَتَانِي الْكِتَابُ»

مرا کتاب عطا فرمود که به رسولانش داده و علامت نبوتش قرار فرموده.
«وَجَعَلَنِي نَبِيًّا»

مرا به خلعت نبوت سرافراز کرده و به منصب سفارت و رسالت سربلند نموده.
«وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَمَا كُنْتُ»

در هر کجا که باشم ابواب خیرات دینی و دنیوی و برزخی و اخروی و ظاهری و باطنی من به سوی عبادش باز کرده و چشمه‌های فیوضات و منافع و برکات از دل و زبان و رفتار و کردار من، برای بندگان خود جاری نموده.
«وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا»

در تمام ایام زندگانی، مرا به نماز که معراج به سوی حضرت او است، دعوت کرده و از لذایذ و شهوات و ملهیات امر به حبس نفس فرموده.
«وَوَبَّرًا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا»

مرا نیکوکار کرد که حق نعمت و احسان و تربیت مادرم را دانم و از عهده شکر و پاداش رنج و تعبش برآیم و سرکش و بدبختم نکرد که خود را مستحق هر خدمت و احسان دانم و برای کسی حقی بر خود ندانم.

﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا﴾^۱

و سلامتی و امان ایزدی برایم هست از شرور و فتنه شیاطین جنّ و انس و بلاها و عذاب برزخی و احوال و شداید روز رستاخیز که از روز ولادت تا آن روز، از آفات دینی و امراض قلبیه در امن و امانم و با قلب سلیم در محضر قرب جنابش درآیم.

با فی الجملة تأمل و تدبّر ظاهر شود که تمام اصول شرایع و خصائص نبوت را این نبی مرسل چهل روزه با عمده اعمال جوارحیه برای امت خود بیان فرمود.

جاهل غافل ابن حجر است که این آیات را ندیده و نشینده یا در قدرت کامله نقصی به هم رسید یا محلّ این نعمت در بندگان از قابلیت و استعداد افتاد و ایشان که استعداد و قابلیت برای چیزی شرط ندانند.

نعیم بن حماد در کتاب فتن^۲ روایت کرده که عیسی علیه السلام به حضرت مهدی علیه السلام می گوید: «انما بُعِثْتُ وَزِيْرًا وَلَمْ اُبْعَثْ اَمِيْرًا»

مرا برای وزارت فرستادند نه برای امارت.

شک نیست که امیر، افضل است از وزیر و چگونه شود که با وزیر در کودکی چنین کنند و امیر سالها در وادی جهل و خطا باشد و با این حال افضل از او باشد و نظیر حضرت عیسی است، جناب یحیی که خداوند خبر داده که در حال کودکی نیز با او چنین کردیم: ﴿يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا﴾^۳

خدای تعالی بر قلم ابن حجر، جاری فرمود که از همین آیه که جواب او در آن است اقتباس کرده و در مقام طعن بر امامیه گفته که ایشان در حق مهدی علیه السلام می گویند: «وَاَتَيْنَاهُ

۱. سوره مریم، آیات ۳۳.

۲. کتاب الفتن، ص ۳۴۷.

۳. سوره مریم، آیه ۱۲.

الْحُكْمَ صَبِيًّا» و این مجازفه و جرأت است بر شریعت غرّاً و الحمد لله معلوم شد که متجرّی کیست.

از طرایف آن که علمای اهل سنت از برای پاره‌ای کودکان خود مقامات عالیّه قرار دهند و از برای فرزند رسول خدا ﷺ استغراب کنند.

ابن عربی در فتوحات^۱ می‌گوید: بدان! به درستی که مردم استغراب نمی‌کنند حکمت را از صبی صغیر، مگر به جهت آن که معهود نیست در نزد ایشان جز حکمت ظاهره که از فکر و رویه است و صبی به حسب عادت محلّ آن نیست. پس می‌گویند آن صبی تنطق کرد به حکمت و ظاهر می‌شود عنایت خداوند به این محلّ ظاهر. پس زیاد کرد در یحیی و عیسی علیهما السلام که ایشان از روی علم تنطق کردند به حکمت؛ یعنی دانسته سخن گفتند، نه آن که بر زبان شان جاری شد و آن علم ذوقی بود، زیرا که مثل این تکلم در مثل آن زمان و سن صحیح نمی‌شود، مگر آن که به ذوق باشد. پس، به درستی که خدای تعالی عطا فرمود به او حکمت را در حال کودکی و آن حکمت نبوّت است که نمی‌شود مگر ذوقی.

تا این که می‌گوید: و جماعتی در حالت شیرخوارگی سخن گفتند و من دیدم اعظم از این‌ها را، دیدم کسی را که سخن گفت در شکم مادرش و ادا کرد واجبی را و آن چنان بود که مادر عطسه کرد و او حامله بود. پس حمد کرد خدای تعالی را. پس آن طفل به او گفت از میان شکمش: «یرحمک الله!» به کلامی که همه حاضرین شنیدند.

اما آن چه مناسب کلام است پس به درستی که دختر من زینب، سؤال کردم از او به نحو ملاحظت با او و او در حال شیرخوارگی بود و عمرش در آن وقت یک سال یا قریب به آن بود. پس گفتم به او در حضور مادرش و جدّه‌اش:

ای دخترک من! چه می‌گویی در مردی که جماع کند با زن خود و انزال نشود؟

گفت: «واجب می‌شود بر او غسل.»

پس حاضرین تعجب کردند و من در آن سال از او مفارقت کردم و او را در نزد مادرش گذاشتم و از ایشان غایب شدم و مادرش را اذن دادم که حجّ کند در این سال و من از راه

عراق رفتم به مکه.

چون به عرفات رسیدم، بیرون رفتم با جماعتی به جهت جستجوی اهل خود در قافله شامی. پس دخترک مرا دید و او شیر می خورد از پستان مادرش. پس گفت: «ای مادر! این پدر من است که آمده.» پس مادرش نظر کرد، مرا از دور دید که می آیم و او می گفت: «این پدر من است.» پس خاله خود را آواز داد و او آمد. پس چون مرا دید خندید و خود را بر روی من انداخت و می گفت به من: «یا ایت! یا ایت!» و این و امثال او از این باب است. مؤلف گوید: این مسأله که ابن عربی از دخترش پرسید و جواب داد، همان مسأله‌ای است که در عهد خلیفه ثانی محلّ ابتلا شد و خلیفه از عهده‌اش برنیامد و سایر صحابه و اماندند و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام جواب داد.

زهی دختر شیرخواره که مایه رو سفیدی پیشوایان خود شده!

نیز ابن الصلاح در علوم حدیث^۱ و خطیب در کفایه^۲ نقل کردند از ابراهیم بن سعید جوهری که گفت: کودک چهار ساله را دیدم که به نزد مأمون آوردند و او قرآن خوانده بود و نظر در رأی کرده بود، یعنی به درجه اجتهاد رسیده بود جز آن که هرگاه گرسنه می شد، می گریست.

در ترجمه جمله‌ای از عرفای ایشان حکایت‌ها از این رقم است که ذکرش موجب تطویل است. حتی آن که در باره شیخ عبدالقادر گویند: در ماه مبارک شیر از پستان مادر نمی خورد و در سالی، ماه مشتبه شد به عمل او رجوع کردند.

اما آن چه گفته که چرا این منقبت را نبی صلی الله علیه و آله فرمودند در ضمن اوصاف آن جناب؟ پس جواب آن از جواب سؤال سابق معلوم می شود و علاوه در این جا گوئیم که این وصف در این خانواده شایع و مرکوز در اذهان بود که ایشان در کودکی دارای علم و حکمت و کمال بودند، بدون آن که تردّد و تعلّم در نزد کسی کرده باشند.

و در محلّ خود ثابت و مبین شده که حسنین علیهم السلام داخل در آیه تطهیراند و هیچ رجسی،

۱. علوم الحدیث، ص ۱۳۱.

۲. کتاب الکفایه فی علم الروایه، ص ۶۴.

اقبح از جهل و نادانی نیست و از اخبار مشهوره بین فریقین است که رسول خدا ﷺ اشاره کردند به آن دو بزرگوار و فرمودند: «این دو پسر من امام اند برخیزند یا بنشینند.»^۱ یعنی برخیزند برای جهاد یا بنشینند ساکت. مردم را به خود دعوت کنند یا نکنند. یا کنایه از ثبوت این منصب است برای ایشان در هر حال.

ظاهر عبارت بلکه صریح‌تر از آن، این است که این منصب از همان وقت برای ایشان بود. چه به غایت مستهجن است که کسی گوید که این شخص حاضر، عالم است یا کریم است یا شجاع است. یعنی پس از سی سال یا چهل سال دیگر چنین خواهد شد و عمر آن دو امام در حین وفات رسول خدا ﷺ از هفت و هشت نگذشته بود و خدای داند که این عبارت را در کدام وقت در حق ایشان فرموده.

یوسف سلمی در عقد الدرر^۲ از حافظ ابو عبدالله نعیم بن حماد روایت کرده که او از جناب باقر علیه السلام روایت نمود که آن حضرت فرمود: «می‌باشد این امر یعنی مهدویت در صغیرترین ما به حسب سن و نیکوترین ما در ذکر خداوند، علم را به او میراث می‌دهد و او را به خودش وانمی‌گذارد.»

سؤال پنجم:

عمری به این طولانی از خوارق عادات است و در امت تا کنون نشده،
جواب: مشروحاً در آخر باب هفتم ذکر کردیم، در تکرار آن فایده نیست.

سؤال ششم:

شما امامیه می‌گویید که مهدی علیه السلام داخل در سرداب خانه والد خود شد و مادرش به او نظر می‌کرد و تا حال در آن جا هست و انتظار می‌کشید که از آن جا بیرون بیاید و احدی او را در آن جا ندیده و این از دو جهت بعید است:

۱. الطرائف، ص ۱۹۶؛ تذکرة الفقهاء، ج ۱، ص ۲۵۴.

۲. عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ص ۴۲.

یکی از جهت نبودن طعام و شراب و تعیش آدمی، بی غذا. دیگری از جهت مرئی نبودن در آن مکان، با وجود اجتماع شرایط رؤیت. از گنجی و غیر او ظاهر می شود که این نسبت مسلم است نزد علمای ایشان و عبارت ذهبی در تاریخ الاسلام این است: «محمد بن الحسن العسکری، ابن علی الهادی، ابن الجواد ابن علی الرضا، ابوالقاسم العلوی الحسینی، خاتم الاثنی عشر اماماً للشیعة وهو منتظر الرافضة الذین یزعمون انه المهدي وانه صاحب الزمان وانه الخلف الحجّة وهو صاحب السرداب بسامراء.»

تا این که می گوید: «ولهم اربع مائة سنة وخمسون سنة ينتظرون ظهوره ويدعون انه دخل سرداباً فی البيت الذی لوالده وامه تنتظر اليه ولم یخرج منه الى الآن فدخل السرداب و عدم وهو ابن تسع سنين.»

و در احوال حضرت عسکری علیه السلام بعد از ذکر این که او، والد حجّت است گفته: «و هم ای الرافضة يدعون بقائه فی السرداب من اربعمائة سنة وخمسين سنة وانه صاحب الزمان وانه حیّ یعلم علم الاولین والاخرین و یعترفون انه لم یره احد ابداً وبالجملة جهل الرافضة علیه مرید فنال الله ان یثبت عقولنا و ایماننا.»

جواب:

مشروحاً بیاید در آخر باب هفتم و این که احدی از علمای امامیه در هیچ کتابی، چنین ادعایی نکرده که به همه ایشان نسبت می دهد و با این افترای عظیم دعا می کند که خدا عقل و ایمان او را ثابت بدارد!

بر فرض تسلیم، جواب استبعاد اول را در آن جا دادیم. چنان چه گنجی نیز داده و استبعاد دوم را در ذیل حکایت دوم که قصه شهرهای پسرهای آن حضرت است و حکایت سی و هفتم که قصه جزیره خضراست به نحو اوفی جواب دادیم.

در این جا به نقل عبارتی از میبیدی قناعت کنیم، در شرح دیوان روایت کرده از عبدالله بن مسعود از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «خداوند تبارک و تعالی را سی صد تن است که

قلب‌های ایشان بر قلب آدم است و برای او چهل تن است که قلبشان بر قلب موسی است و برای او هفت تن است که قلبشان بر قلب ابراهیم است و برای او پنج تن است که قلبشان بر قلب جبرئیل است و برای او سه تن است که قلبشان بر قلب میکائیل است و برای او یک شخص که قلب او بر قلب اسرافیل است؛ هر زمان که آن یک نفر بمیرد، به جایش خداوند می‌گذارد از آن سه و هرگاه از آن سه، یکی بمیرد، خدا به جایش می‌گذارد از آن پنج، و هر وقت که از آن پنج، یکی بمیرد، خداوند به جایش می‌گذارد از آن هفت و اگر از آن هفت یکی درگذرد، خداوند به جایش می‌گذارد از آن چهل و هرگاه از آن چهل، یکی بمیرد، خدا به جایش می‌گذارد از آن، سی صد و هرگاه از سی صد، کسی بمیرد، خدا به جایش می‌گذارد از عامّه. به ایشان دفع می‌کند خداوند، بلا را از این امت.»

شیخ علاء‌الدین در عروۃ گوید: «ایشان را طیّ زمین و رفتن بر روی آب هست و از چشم مردم پوشیده باشند و مجتمع شوند در جای تنگ، مملوّ از اهل شهادت. چنان چه بدن ایشان به بدن غیر ممسوس نشود و سایه ایشان مرئی نگردد و به آواز بلند قرآن و اشعار خوانند و گریه و وجد و رقص کنند و کس آواز ایشان نشنود و توانند که خسیس را نفیس کنند و سازند و ایثار بر محتاجان کنند و در بلاد ربع مسکون متردد باشند و هر سال دوبار مجتمع شوند. یک بار در روز عرفه به عرفات و یک بار در رجب در جایی که مأمور شده باشند.»

ملاحسین میبیدی از معروفین علمای ایشان است و جمله‌ای از تصانیف او را مانند شرح هدایة الحکمه و شرح کافیّه و جام گیتی نما و شرح دیوان مذکور را کاتب چلبی در کشف الظنون^۱ ثبت نموده و به کلمات او استشهاد می‌کند و اما آن چه گفته که برای حضرت، علم اولین و آخرین را ثابت می‌کنند، راست گفته و لکن معلوم نیست آن چه جمهور امامیه در حقّ آن جناب گویند، بیشتر باشد از آن چه اهل سنت برای اقطاب و مشایخ خود گویند.

۱. کشف الظنون، ج ۱، ص ۸۰۲.

شیخ عبدالوہاب شعرانی در مبحث چهل و پنجم از یواقیت^۱ از ابوالحسن شاذلی نقل کرده که از برای قطب، پانزده علامت است: این که او را مدد دهند به مدد عصمت و رحمت و خلافت و نیابت و مدد حملة عرش و کشف شود برای او حقیقت ذات یعنی ذات جلّ علا و احاطه به صفات. الخ.

و حسب اصول و قواعد ایشان ممکن نباشد که حقیقت ذات منکشف شود و چیزی از ممکن در پرده خفا بماند.

میبدی از جندی در شرح فصوص نقل کرده که شیخ صدرالدین از ابن عربی نقل کرد: «چون رسیدم به دریای روم از بلاد اندلس، با خود مقرر داشتم که آن زمان به کشتی نشینم که تفصیل احوال ظاهره و باطنه من تا آخر عمر بر من مکشوف شود. بعد از توجه تام و مراقبه کامله، همه ظاهر شد. حتی صحبت پدر تو، اسحاق بن محمد و جمیع احوال تو و اتباع تو از ولادت تا موت و احوال شما در برزخ و منشأ، این اطلاع است بر عین ثابتہ کہ معدن علم الہی است. انتہی.

با تمکن اطلاع بر معدن مذکور فرقی نباشد در گذشته و آینده و کم و زیاد و علوم ظاهره و باطنه.

اما آن چه گفته کہ ایشان معترفند کہ احدی او را هرگز ندید، آن ہم افترا و دروغ است کہ شرم ندارند از ارتکاب آن، بہ آن جلالت و شأن کہ برای خود قرار دادند.

اما در غیبت صغری کہ قریب ہفتاد سال بود، خلق کثیری خدمت آن جناب رسیدند کہ اسامی ایشان در غالب کتب غیبت امامیہ ثبت است کہ بعضی از آنها در ایام ولادت و بعضی در غیبت صغری و قریب بہ آن نوشته شدہ و تا کنون موجود است و ظاہراً ذہبی ہیچ کدام از آن را ندیدہ، بلکہ گذشت کہ بلاذری حافظ معتبر ایشان از آن جناب روایت کردہ در حدیث مسلسلی کہ تمام سلسلہ آن از معاریف کہ ہریک موصوف بودند بہ وصفی منفرد در عصر خود، مانند سیوطی و جزری و نظائر ایشان و خواہد آمد کہ در غیبت کبری نیز جماعتی شرفیاب شدند، حتی از

۱. الیواقیت و الجواهر فی بیان عقائد الاکابر، ص ۴۴۶.

ایشان که به اسم او سابقاً اشاره شد.

سؤال هفتم:

چه حکمت است در غیبت این امام با این عمر طولانی که همیشه خایف و ترسان از خلق کناره کرده و کسی از خواص و عوام، چیزی از او ندید؟
ابن تیمیّه حنبلی که مؤسس طریقه و آیین طایفه خبیثه و هبایه نجد است و شیخ عبدالوهاب آن مذاهب فاسده را از کتب او برداشته، در کتاب منهاج السنیه که رد بر منهاج الکرامه آیه الله علامه حلی است، می گوید: «مهدی الرافضه لا خیر فیہ اذ لا نفع دینی و لا دنیوی لغیبتہ.»

جواب:

بعد از اعتراف به امامت حجة بن الحسن علیه السلام و بقای او از روی نصوص و معجزات و قاعده لطف، چه بندگان را با این جهالات و تحاسد و تباغض و تکالب و تجاذب و منافات و متابعت هوی و شهوات به خود وا گذاشتن بی رییس که بدون الجا و اضطرار، صلاح و فساد و نفع و ضرر دنیوی و دینی در دین و عقل و جان و بدن و مال و عرض ایشان را بیان کند و به آن وادارد و خود به آن چه گوید، کند و از خطا و لغزش و سهو و نسیان محفوظ و مأمون باشد، نقض غرض در بعثت نبی صلی الله علیه و آله و تکلیف خواهد بود؛ چه آنها در مقام انقیاد و اطاعت برآیند یا گوش به سخنانش فراندارند و سر به زیر بار فرمانش فرود نیارند.

چه حجت بر ایشان تمام و زبان معذرتشان لال است. چنان چه در کتب کلامیه مشروح شده یا از روی مماشات و همراهی با خصم، اعتراف و تسلیم این مدعی کرده، چون سایل را دیگر وقتی برای این سؤال نیست، حتی از معاشر امامیه.

اما از اهل سنت:

اولاً:

به جهت آن که تطویل عمر حضرت مهدی علیه السلام و اخفای جنابش از خلق از افعال الهیه است که ایشان، آن را معلل به حکمتی ندانند به این که چون در فعل فلانی صلاح و خیر بود، کرد، بلکه هر چه کند، آن خیر است و آن چه ما آن را صلاح یا اصلح ندانیم، کردنش بر خدای تعالی واجب نباشد. اگر خواست، جمیع پیمبران را به دوزخ برد و کفار و شیاطین را به بهشت فرستد، قبیحی لازم نیاید و در همان، خیر و حکمت و صلاح است. پس اهل سنت حق سؤال از وجه حکمت این فعل الهی و سایر اقوال ندارند.

ثانیاً: ندانستن وجه حکمت در فعل الهی، ضرری به وجوب اعتقاد به صدور آن فعل ندارد. چنان چه حکمت بیشتر احکام دین و اسرار عبادات و مفسد بسیاری از مناهی و جمله از کردارهای رسول خدا صلی الله علیه و آله نبود مگر از روی وحی و امر الهی بر امت مخفی و مستور ماند و این جهل، سبب سستی اعتقاد به صدور دستور و دست برداشتن از آن چه محل تکلیف است، نشود، بالضرورة.

ثالثاً: نقض به دجال که در خبر، بلکه در اخبار صحیحه موجوده در کتب صحاح ایشان است و بیاید در آخر باب هفتم که مدتی پیش از رسول خدا صلی الله علیه و آله موجود بود و در جزیره‌ای در طرف جزایر مغریبه محبوس و عالم به فتن آخر الزمان و کارهای خود و زنده خواهد بود تا به دست مهدی علیه السلام یا عیسی علیه السلام کشته شود و در طول عمر و غیبت شریک است با آن جناب. اگر ایشان به جهت ندانستن حکمت وجود و غیبت، دست از دجال خود بر می‌دارند، ما نیز نعوذ بالله از مهدی خود - صلوات الله علیه - دست کشیم و گنجی شافعی را در این جا کلامی است که در باب مذکور ذکر نمودیم.

رابعاً: در اخبار صحیحه فریقین که ما طرق آن را که زیاده از پنجاه است، در کتاب فصل الخطاب ضبط نمودیم و جمله‌ای از صحاح ایشان است رسیده که حاصل مضمون آنها آن که آن چه در امام سابقه خصوص بنی اسرائیل واقع شده در این امت نیز واقع شود؛ حتی اگر در سوراخ جانوری رفتند، این‌ها نیز بروند و از برای بیشتر انبیاء علیهم السلام غیبت‌های طولانی و غیر طولانی بود که از امت خود به امر الهی کناره کرده بودند و کسی از آنها خبری نداشت.

شیخ مورّخین، علی بن الحسین مسعودی که اهل سنت از کتب او مانند مروج الذهب و اخبار الزمان نقل کنند و بر او اعتماد نمایند و محمد بن شاکر کتبی در فوات الوفيات او را مدح کرده و کتب او را ذکر نموده، غیبت‌های انبیا و اوصیاء را در کتاب اثبات الوصیة ذکر کرده و اگر در این امت برای حجّتی که به اعتراف ایشان، افضل از عیسی علیه السلام است که او افضل از جمیع انبیا و مرسلین است، غیر اولوالعزم ایشان و دیگر غیر از آن جناب حجّتی نیاید و تا قیامت غیبتی نباشد، لازم شود تکذیب آن اخبار صریحه متواتره به حسب مضمون و فرقی نکند طول و قصر زمان غیبت در این جهت، چنان چه اختلاف در این جا نیز بود.

اما از معاشر امامیه؛ با اعتراف و اقرار به این که در غیبت آن جناب، البتّه حکمت، بلکه حکمت‌ها است، پس به جهت آن که ممنوعند از جانب ائمه خود علیهم السلام در بحث و تفتیش در فهمیدن سرّ آن، بلکه بعضی از علما حرام دانسته‌اند آن را.

شیخ مقدّم ابو محمد، حسن بن موسی نوبختی در کتاب فرق و مقالات^۱ بعد از ذکر مذهب امامیه در حق مهدی - صلوات الله علیه - و غیبت آن جناب فرموده: «و نیست از برای عباد که تفتیش کنند از امور خدای تعالی و پیروی کنند چیزی را بدون علم و طلب کنند آثار چیزی را که پنهان کرده از ایشان و جایز نیست ذکر اسم آن جناب و نه سؤال از مکان او تا این که آن جناب مأمور شود به این؛ زیرا که آن جناب گمنام و خایف و مستور به ستر خداوندی است و نیست بر ما بحث کردن از امر او بلکه بحث از این و طلب او مُحَرَّم است و حلال نیست. الخ»

در علل الشرایع^۲ و کمال الدین^۳ مروی است که فرمود: «به درستی که از برای صاحب این امر غیبتی است که لابد است از آن که به ریه بیفتد در آن هر اهل باطلی.»
راوی پرسید: «چرا؟ فدای تو شوم!»

۱. فرق الشیعه، صص ۱۰۹ - ۱۱۰.

۲. علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۴۶.

۳. کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۸۲.

فرمود: «به جهت امری که اذن ندادند ما را در کشف آن از برای شما.»

راوی پرسید: «وجه حکمت غیبت آن جناب چیست؟»

فرمود: «وجه حکمت غیبت آن جناب، وجه حکمت غیبت‌های کسانی است که پیش

از او بودند از حجّت‌های خداوند تعالی ذکره.

به درستی که وجه حکمت در این منکشف نمی‌شود، مگر بعد از ظهور آن جناب،

چنان چه منکشف نشد وجه حکمت آن چه خضر کرد از سوراخ کردن کشتی و کشتن غلام

و به پا داشتن دیوار، از برای موسی علیه السلام؛ مگر بعد از جدایی ایشان.

ای پسر فضل! به درستی که این امر، امری است از امر خدای تعالی و سرّی است از سرّ

خداوند و غیبی است از غیب خداوند و هرگاه که دانستیم که خدای عزّوجلّ، حکیم است،

تصدیق می‌کنیم که همه افعال او از روی حکمت است؛ هر چند وجه آن منکشف نباشد

برای ما.»

با این حال برای بعضی روایات، چون سؤال از حکمت غیبت می‌کردند، چیزی

می‌فرمودند که راوی ساکت می‌شد و از خبر مذکور ظاهر می‌شود که آن چه فرمودند سرّ

حقیقی و تمام وجه حکمت نبود؛ چنان چه در اخبار بسیاری، سبب غیبت آن جناب را

خوف از قتل و کشته شدن قرار دادند.

شیخ طوسی رحمته الله در کتاب غیبت بر همین سبب، اعتماد فرموده و جز خوف چیزی را مانع

ظهور ندانسته و مانع شدن خداوند، ظالمین را از قتل آن جناب به غیر طریق نهی، بلکه به

اسباب الهیه موجب الجا و منافی تکلیف است و نقض غرض بردن ثواب است و فرق میان

آن حضرت و آبای طاهرینش علیهم السلام که ایشان ظاهر در میان مردم بودند با این که سلاطین

جور در هر عصر و بیشتر خلائق مخالف و عدوی ایشان بودند، به خلاف آن حضرت که

مستور شد و حال آن که علت ستر در ایشان، آن بود که سلاطین و والیان از طرف ایشان

آسوده و خاطر جمع بودند که خروج نخواهند کرد و مقاتله با شمشیر را اعتقاد ندارند.

اما در حق مهدی علیه السلام پس معلوم ایشان شده بود که آن جناب، خروج خواهد کرد و همه

سلاطین را مقهور خواهد نمود و بساط سلطنت و دولت جبارین را برچیند و بساط عدل و

داد در تمام روی زمین بگسترانند. پس از چنین کسی که منافق و مضاد با ملک است، البته خایف باشند و به قدر امکان در صدد قلع و قمع او برآیند و چون آخر حجج است، در کشته شدنش ابطال وعده خداوندی است؛ چه دیگری نیست که به جایش نشیند؛ پس تا آن زمان که حسب امر الهی از کشته شدن، مأمون شود، خود را ظاهر نماید. پس به ملاحظه این خوف، غیبت و استتار آن حضرت، در حکمت واجب باشد.

در علل^۱ و کمال الدین^۲ از جناب صادق علیه السلام وجهی دیگر برای حکمت غیبت مروی است که راوی عرض کرد: «چرا امیرالمؤمنین علیه السلام مقاتله نکرد با مخالفین خود در اول؟» فرمود: «زیرا که در کتاب خداوند عزوجل است: ﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾^۳ اگر جدا شوند، هر آینه عذاب می‌کنیم کافران را عذابی دردناک. راوی پرسید: مقصود از جدا شدن چیست؟»

فرمود: «ودایع مؤمنینی که در صلب‌های کافران است و هم چنین قائم علیه السلام ظاهر نمی‌شود هرگز، تا آن که بیرون بیاید و دایع خداوند عزوجل. پس چون بیرون آمدند، ظاهر می‌شود بر آنها که غلبه دارند از دشمنان خدای عزوجل. پس می‌کشد ایشان را.» نتیجه این خبر شریف آن که وجه غیبت، استخلاص نطفه‌هایی است که حاصل می‌شود از آنها اهل ایمان از اهل نفاق؛ زیرا که بسط ید به مقتضای خروج، موجب قتل اهل خلاف است و به سبب قتل آنها فوت می‌شود این ذراری صالحه از اصلاب ایشان و در حکمت بالغه، این امری است مرغوب و مطلوب و همین وجه، علت صبر و سکوت و ترک جهاد امیرالمؤمنین علیه السلام بود با کسانی که بر او پیشی گرفتند. چه آن حضرت می‌دانست که در اصلاب اهل رده نطفه‌های مؤمنینی است. چنان چه بسیاری مشاهده و محسوس است و حال صبر و قعود آن جناب از طلب خود، مثل اختفای امام عصر علیه السلام است.

فاضل خبیر، قطب الدین اشکوری تلمیذ محقق داماد در محبوب القلوب روایت کرده

۱. علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۴۷.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۶۴۱.

۳. سوره فتح، آیه ۲۵.

که جناب سیدالشهدا^{علیه السلام} در روز عاشورا چون حمله می‌کرد بر لشکر ابن زیاد، بعضی را می‌کشت و بعضی را و می‌گذاشت با آن که به ظاهر متمکن شده بود بر قتل آنها. پس از آن جناب سؤال کردند از سبب این کار.

فرمود: «پرده از پیش چشم من برداشته شد، پس دیدم نطفه‌هایی را که در صلب‌های ایشان بود. پس شناختم آن را که از نطفه او اهل ایمان بیرون می‌آید. پس او را و می‌گذاشتم از کشتن به جهت استخلاص آن ذریه و دیدم آن را که از او نطفه صالحی بیرون نمی‌آید، پس او را می‌کشتم.»

امثال این کارها شغل اهل ولایت است در تدبیر امور خلق به نحوی که ملتفت نمی‌شوند. پس نشود اعتراض کرد بر افعالشان، بلکه واجب حمل آنهاست بر حکمت اجمالیّه و مصالح عامه بدون حجّت به علم تفصیلی بر آنها.

در کمال الدین^۱ مروی است از سدیر از آن جناب که فرمود: «به درستی که برای قائم ما غیبتی است که طول می‌کشد زمان آن.»

سدیر پرسید: چرا ای فرزند رسول خدا^{صلی الله علیه و آله}؟

فرمود: «ابا نموده خداوند، مگر آن که جاری کند در او، طریقه انبیاء^{علیهم السلام} را در غیبت‌های ایشان و به درستی که لابد است او را ای سدیر! از استیفا کردن زمان‌های غیبت‌های ایشان را. خدای تعالی فرمود: «لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ»^۲

یعنی هر آینه خواهید بود بر طریقه و سیرت مطابق سیرت و طریقه آنان که پیش از شما بودند.» و این اشاره به همان وجهی است که سابقاً ذکر کردیم.

سؤال هشتم:

با این همه اختلافات که در میان امامیه پیدا شده در فروع و اصول، چرا خود را برای چند نفر از خلص شیعیان که اقوال ایشان متّبع است ظاهر نمی‌کند و رفع آن اختلاف را که

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۸۰.

۲. سوره الانشقاق، آیه ۱۹.

سبب تفسیق و تضلیل و تکفیر یکدیگر شده نمی فرماید از طرف ایشان که مأمون است و خوف و بیمی ندارد.

جواب: بیشتر خلق روی زمین منکرند وجود ذات اقدس حضرت احدیت - جل ثناؤه - را و آنان که معترفند آن قدر اختلاف در مراتب توحید و صفات و افعال جنابش دارند که جز یک طریقه، همه آنها باطل و قایلش ضال و از برای بیشتری سبب خلود نار و خدای تعالی در هیچ وقت از چیزی نترسد و توانایش در رفع اختلاف از بین و فصل خصومت متنازعین و ایجاد معرفت ضروری و علم و جدانی در نفوس و قلوب به نحوی که همه جز حق، چیزی در دل نگیرند، بیشتر است به اضعاف غیر متناهی از ولی و نایب و خلیفه اش در زمین و هر عذری که در ترک آن برای خداوند عزوجل مقرر کرده شده، و لیش اولی است به آن عذر برای ترک رفع اختلاف.

سؤال نهم:

شما امامیه به امامی قایل شدید که تمام لوازم امامت و ذاتیات ریاست عامه و نیابت الهیه و خلافت نبویه را از او سلب می کنید. چون بیان احکام و فصل خصومات و اجرای حدود و حفظ ثغور و اخذ حقوق و اعانت مظلوم و امر به معروف و نهی از منکر و دفع ظلم و تجهیز عساکر و امثال اینها که غرض از نصب امام، چه به نص باشد یا به اجماع، اقامه امور مذکوره و نظم مطالب شرعی و اصلاح مفاسد دینی و دنیوی مسلمان است و با انتفای تکالیف مذکوره از او به جهت عدم تمکن از اقامه آن، از امامت بیفتد و دیگر چیزی نماند که به سبب آن، امام شود و لایق این منصب و سزاوار این لقب باشد و مهدی شما، همان است که ابن تیمیه در منهاج السنیه گفته که خیری دنیوی و دینی در غیبت او نیست.

جواب:

اما بر طریقه اهل سنت:

اولاً: نقض به غیبت غالب انبیاء علیهم السلام؛ که غرض از بعثت ایشان، انفاذ احکام مذکوره و اجرای تکالیف معهوده بود اصالتاً و امام مکلف به آنهاست به نیابت از ایشان و غیبت

ایشان در کتب سیر و تواریخ و اخبار نبویّه فریقین موجود است و قابل انکار نیست؛ کفایت می‌کند از برای اثبات این مدّعی، غیبت جناب یونس علیه السلام از قوم خود، بلکه از همه جنبنده در زمین و بلکه در زیر زمین، غیر از آن ماهی که در شکمش قرار گرفت به نصّ قرآن مجید و هیچ مسلمی نتواند به جهت این غیبت، سلب نبوّت از او کند که در این مدّت مفارقت از امت و سیر در کشتی و در شکم ماهی تا زمان عود به قوم خود، نبی نبود و نبوّت او یا غیر او، دایر مدار حضور و تسلّط باشد که گاهی برود و گاهی بیاید و پیغمبر گاهی رعیت و تابع شود. چه بالبدیهه خلق از این دو صنف بیرون نباشند و چنین احتمال سخیف و قول بدیهی البطلان را تاکنون کسی نداده و نیز زمان انفراد ایشان، چون امتشان هلاک می‌شدند.

چنان چه ثعلبی و غیره روایت کرده‌اند: هر پیغمبری که امت او به عذاب الهی هلاک می‌شدند، مأمور بود که بیاید در مکه معظمه بماند و عبادت خداوند کند تا اجلش در رسد و اوضح و اعجب از همه، خفا و غیبت نبی اکرم صلی الله علیه و آله از امت خود؛ چنان چه در سیره حلبیه برهان‌الدین شافعی و غیر آن از ابن اسحاق مروی است که آن جناب، سه سال مختفی بود. بعد از نزول سوره مبارکه: «يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ» در خانه ارقم و مردم را در نهانی دعوت می‌کرد. چون می‌خواستند نماز کنند با چند نفری که ایمان آورده بودند، می‌رفتند در بعضی درّه‌های کوههای مکه و پنهان می‌شدند و نماز می‌کردند.

بلکه در آن جا تقویت کرده که مدّت استخفای در خانه ارقم، تا آن که دعوت را ظاهر نمود، چهار سال بود و هم چنین مدّتی در شعب ابی طالب محصور، بلکه محبوس بودند و نیز در غار و مدّتی پس از آن، بلکه در تمام ایام بعثت، قهر و سلطنتی نداشتند که انفاذ کنند آن امور را، جز دعوت به توحید و رسالت و اندکی از اعمال جوارحیه.

بنابر سیاق سؤال، بایستی العیاذ بالله سلب کرد نبوّت را از آن جناب در این مدّت مذکوره و چنین شخص از دایره اسلام بیرون است.

ثانیاً: تصریح علمای اهل سنت است بر این که قهر و سلطنت فعلیه، شرط در نبوّت و امامت نیست که چون مفقود باشد، برود.

شیخ ابوشکور سلمی حنفی، محمد بن عبدالرشید ابن شعیب کشی که او را مجدد الف ثانی می‌دانند، در کتاب التمهید فی بیان التوحید گفته و نقل عبارت، اولی است، شاید علما را حاجت افتد در نقل آن در کتب عربیه، قال:

«قال بعض الناس بانّ الامام اذا لم یکن مطاعاً فانّه لایکون اماماً، لانه اذا لم یکن القهر والغلبة له فلا یكون اماماً. قلنا: لیس كذلك لان طاعة الامام فرض علی الناس، فان لم یکن القهر فذلك یكون من تمرد الناس وهو لا یعزله عن الامامة فلولم یطع الامام فالعصیان حصل منهم وعصیانهم لایضّر بالامامة، الاتری انّ النبی ماکان مطاعاً فی اول الاسلام و ماکان له القهر علی اعدائه من طریق العادة والكفرة وقد تمردوا عن امره و دینه وقد کان هذا لایضّره ولا یعزله عن النبوة وكذا الامام خلیفة النبی لامحالة و كذلك علیؑ ماکان مطاعاً من جمیع المسلمین و مع ذلك ماکان معزولاً فصیح ما قلنا ولو ان الناس کلّهم ارتدوا عن الاسلام والعیاذ بالله تعالی فانّ الامام لم ینعزل عن الامامة فكذلك بالعصیان.» انتهى.

محصل این عبارت همان است که ذکر شد که نبوت و امامت از مناصب الهیه است مثل سلطنت و حکومت عرفیه نیست که اگر قهر و غلبه و امکان اجرای او امر و نواهی در مقام فعلیت رسیده، باقی و الا مانند سلطان بی ملک و عسکر است که نشود او را، سلطان گفت. و نیز در اخبار اهل سنت وارد است که ائمه، از قریش اند. در جمله‌ای از آنهاست که امر خلافت همیشه در قریش خواهد ماند؛ چنان چه در صحیح بخاری^۱ است که حضرت رسول ﷺ فرمود: «پیوسته این امر - یعنی خلافت چنان چه شارحین تصریح کردند - در قریش خواهد بود تا مادامی که باقی باشد از ایشان دو نفر.» به روایت دیگر: «مادامی که باقی باشد از مردم.»

شیخ شمس الدین محمد بن علقمی شافعی، تلمیذ سیوطی در کواکب المنیر شرح جامع صغیر استاد خود، بعد از ذکر خبر مذکور گفته: چون مردم تابع قریش بودند در جاهلیت و ایشان رؤسای عرب بودند، تابع ایشان شدند در اسلام و ایشانند اصحاب خلافت و این

خلافت مستمر است برای ایشان تا آخر دنیا تا مادامی که بماند در میان مردم، دو نفر و به تحقیق که ظاهر شد آن چه، آن جناب فرموده؛ پس از زمان آن حضرت تا حال خلافت در قریش است بدون مزاحمتی در آن، هر چند متغلبین مالک شوند بلاد را، لکن ایشان معترفند که خلافت در قریش است؛^۱ پس اسم خلافت باقی است، هر چند مجرد تسمیه باشد.

ابن حجر عسقلانی در فتح الباری^۲ شرح صحیح بخاری این معنی را یکی از احتمالات خبر مذکور قرار داده و احتمال دیگر داده که مراد اخبار نباشد، بلکه امر باشد که آن را به صورت خبر فرموده، یعنی: همیشه باید برای خود، خلیفه از قریش بتراشید بنا بر طریقه ایشان که باید رعیت برای خود، خلیفه بسازند و آن گاه پیرویش کنند.

کرمانی، شارح بخاری بعد از اشکال که در زمان ما، حکومت در غیر قریش است، جواب داده به این که در بلاد مغرب و مصر، خلیفه‌ای از قریش هست.^۳

در فتح الباری^۴ گفته که این صحیح است و لکن در دست او، بستن و گشودنی نیست و نیست برای او از خلافت مگر مجرد اسم فقط و این عبارات صریح است در آن که تسلط و حکومت، شرط خلافت و امامت نیست؛ بلکه خلیفه و امام همان است که خدا و رسول ﷺ او را خلیفه و امام گفته هر چند غاصبین و متغلبین او را تمکین ندهند و در این معنی فرقی میان حضور و غیاب و ظاهر و اختفا نیست.

و نیز ملک العلماء، شهاب الدین بن عمر دولت آبادی در کتاب مناقب السادات مسمی به هدایة السعداء گفته: یزید باغی متغلب خارجی بود و خروج بر امام در جمیع ادیان حرام است و یزید لعین، خروج کرد بر حسین ﷺ بدون تأویل و او را کشت به محاربه. نیز در آن جا گفته: چون علی بن ابی طالب ﷺ کشته شد، خلافت از آن حسن

۱. ر. ک: فتح الباری فی شرح صحیح البخاری. ج ۱۳، ص ۱۰۵.

۲. همان.

۳. همان، صص ۱۰۴-۱۰۵.

۴. این مطلب در «فتح الباری» شرح صحیح البخاری یافت نشد.

بن علی علیه السلام بود، آن گاه از آن حسین بن علی علیه السلام و بغی کرد در عهد حسین، یزید بن معاویه، بغیی که مسلط شد به آن.

برای اثبات مدعی و جواب از آن سؤال بی‌پایا، این مقدار از عبارات کافی است، ان شاء الله. و جمع سایر کلمات و مناقضات و هفوات ایشان بی‌فایده است؛ چه منصف را آن مقدار، کافی و سافی و معاند لجوج به اضعاف، آن قناعت نکنند.

اما بر طریقه معاشر امامیه ایدهم الله تعالی

ایشان گویند:

اولاً: چون خدای عزوجل خواست امامی بیافریند، قطره‌ای از آب جنت از مُزْن^۱ نازل فرماید که بر ثمره‌ای از ثمرات زمین بیفتد و آن را حجت آن عصر بخورد و نطفه امام از آن منعقد شود و چون چهل روز بر او بگذرد، صدا بشنود و چون چهار ماه شود بر بازوی راستش بنویسند: «وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»^۲

چون متولد شود، عمودی از نور در دلش جای دهند که نظر کند در آن به خلائق و اعمال ایشان و نازل شود بر او، امر خداوند در آن عمود و آن عمود، نصب عین اوست؛ به هر جا که برود، نظر کند^۳ و پر کند دلش را از محبت خود که غیر جنابش کسی را نگزیند؛ و از خوف خود که از هیچ چیز، غیر او نترسد؛ و از زهد که به هیچ چیز دنیا و غیر دنیا رغبت نکند جز آن چه را که او امر فرماید؛ و از سخا که از ایشان چیزی، حتی جان خود در راه او پروا نکند؛ و از شجاعت که از هیچ مخلوقی روی نگرداند؛ و از توکل که غیر جنابش چیزی را ضار یا نافع نداند و نبیند.

بر این رقم حقایق جمیع صفات حسنه را در دلش جای دهد و نگاهش دارد از آن که

۱. مُزْن، ابر سفید، ابر باران وار؛ رک: لغتنامه دهخدا.

۲. سوره انعام، آیه ۱۱۵.

۳. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۲۵؛ بقیه روایت در بحار موجود نبود.

گردی از قذارت اخلاق ذمیمه، بر آینه قلبش نشیند و حقیقت اشیا را به او نماید و قبایح بواطن معاصی را بداند و ببیند، بالطبع از او متنفر و گریزان باشد و روح القدس را بر او موکل کند که او را مؤید و مسدّد دارد و از او جدا نشود و او غفلت و سهو و نسیان ندارد و دلش را چون بیت المعمور و عرش، محلّ تردّد ملایکه و مطاف ایشان قرار دهد که پیوسته معراج ایشان باشد و اصنافی از ابواب علوم به او عطا فرماید.

غرض از گردش افلاک و ایجاد خلائق از سمک تا سماک، او باشد. همه به سبب او و برای او حرکت کنند و زندگی نمایند و از طفیل وجود او بخورند و بیاشامند.

پرستش و بندگی که خدای خواسته به نحوی که خواسته، آن است که او کند. تسبیح و تمجید و تهلیل و تکبیر و نماز و روزه و حجّ، آن است که او کند و به جای آرد.

پس از لطفها و احسانها و نعمت‌های غیر متناهی که به او کرده و به تمام کمال که ممکن تواند به او رسد، او را آراسته و زینت داده، به ارشاد و هدایت خلقش امر فرماید، به نحوی که از اختیار و میل خود بیرون نرود و قابل استحقاق ثواب و مکرمت شوند.

آن جناب نیز با نبودن مفسده در اظهار، دعوت کند؛ اگر شنیدند به خود احسانی کردند و گرنه «بر دامن کبریاش، ننشیند گرد» یا ساکت یا غایب شود.

تمام مراتب هدایت و ارشاد خلق که یکی از مناصب اوست، بالنسبه به سایر مقامات آن جناب، قطره‌ای است نسبت به دریا که اگر میسر نشد، نقصی در او پدید نیاید و از مقاماتش چیزی نکاهد مگر خدای خواهد که به مضمون: «وَلَئِنْ سَأَلْنَا لَنَدْهَبَنَّ بِالسَّيِّئِ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ»^۱ هر چه داده سلب فرماید.

پس اگر عالم عابد زاهد متبحر زاهدی به جهت حبس شدن در مظموره از مقام خود بیفتد و علم و عمل و زهد از او برود و نشود او را عالم زاهد گفت، امام نیز با غیبت از خلق، از امامت بیفتد با آن که تفاوت این دو بیشتر است از ثری تا ثریا.

ثانیاً: گویند که همه اقسام خیر و نعمت و برکت از آن جناب به تمام خلائق رسد و

انواعی از بلاها و عذاب‌های گوناگون که به اعمال قبیحه و کردارهای زشت خود که به ارتکاب عَشْرَ عَشْرَ آن امم سابقه به مسخ و خسف و غرق و حرق، فانی و تمام می‌شدند، مستحق شده و می‌شوند، از ایشان به سبب این وجود دفع می‌کنند و قائم مقام جدّ اکرم خود است علیه السلام در برگشتن عذاب به جهت بودن در میان خلق به مضمون: «مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ»^۱ عادت خداوندی نبوده که ایشان را عذاب کند و حال آن که چون تویی در میان ایشان.

و گویند: اگر یک روز امام در زمین نباشد، اجزای وجود خلق از هم متلاشی شود. به سبب او باران بیارد؛ و زمین گیاه آرد؛ درخت میوه کند؛ حیوان شیر دهد؛ عقل ادراک کند؛ چشم ابصار نماید؛ گوش بشنود؛ زبان گوید؛ با دوستانش لطف خاص دارد؛ انواع محبت و احسان به ایشان فرماید که گاهی دانند و گاهی ندانند.

بلکه وجود و بقای او سبب است از برای بقای شریعت و حفظ قوانین از تغیر و زوال و همین اصلی است که به او ثابت کرده‌اند و جوب نصب امام و احتیاج به وجود او را. پس لازم نمی‌آید از تعذر تصرف او در احکام جزئیة چندان ضرری با حفظ اصول و قوانین کلیه، پس امتناع انفاذ امور جزئیة به جهت عارض خارجی مانع نشود از ثبوت اصل ولایت و نه تحقق آن به اعتبار امور کلیة مهمه؛ زیرا که مانع نتواند رد کند و تعطیل نماید آنها را.

در اخبار فریقین است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «اهل بیت من امان است برای اهل زمین، چنان چه ستاره‌ها امان است برای اهل آسمان ها»^۲ و در باب هفتم و دهم بیشتر از این توضیح بیاید، ان شاء الله تعالی، از برای ثبوت خیر و نفع آن جناب در غیبت کبری.

ثالثاً: گویند آن امامی که ما به او قایلیم و به امامتش اعتراف داریم، حجت است از

۱. سوره انفال، آیه ۳۳.

۲. کامل الزیارات، ص ۸۶؛ مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، صص ۱۵ - ۱۶؛ العمدة، ص ۳۰۸؛ الطرائف، ص ۱۳۱.

جانب خداوند تبارک و تعالی بر ملایکه و انسان و انواع حیوانات و جن و مخلوقات جمیع عوالم و بلادها و شهرها که از حیطة جبارین بیرون است؛ مانند: جابلسا و جابلقا و غیر آنها که اشاره به آنها بشود در قصه جزیره خضرا و تمام آنها در حیطة اقتدار و سلطنت فعلیه آن جناب است و به امر و فرمان آن جناب، مؤتمر و سرکشی نکنند. هر چه گویند اطاعت کنند و فرمان برند؛ جز این صنف بنی آدم موجود در دو روی زمین که بالنسبه به آنها قدر محسوسی ندارند و بر فرض تسلیم که از شرایط صحّت امامت، اقتدار فعلی است، تسلیم نداریم که باید بر تمام آن که مبعوث شده بر آنها مقتدر و غالب باشد و الا لازم آید سقوط جمیع انبیا و خلفا از درجه نبوت و خلافت؛ چه هرگز اقتدار تمام برای احدی از ایشان میسر نشد.

سؤال دهم:

سلاطین جور و متغلبین در بلاد اگر بخواهند توبه کنند و حق آن جناب را به او بدهند چاره ندارند؛ زیرا که دسترسی به او ندارند که حَقش را تسلیم نمایند و خود را فارغ کنند؛ پس توبه این جماعت هرگز مقبول نشود.

جواب: کفایت می کند او را در توبه، دست کشیدن از آن چه مشغول است به آن و پشیمان بودن از نشستن در مقامی که جایز نبود بر او نشستن در آن و عزم بر عدم معاودت، و آن جناب، حسب امر الهی تکلیف خود را داند که در این حال ظاهر شود یا نشود.

و غیر اینها از شبهات، شبیه به تار عنکبوت که صاحبش به غریقی مانند که به هر خاشاکی متشبّث شود، چنان چه بعضی گفتند: او از کجا مطمئن شود که اگر ظاهر شود او را نکشند و ذکر اینها و تعرّض جواب از آنها تزییع عمر و کاغذ و قلم و وقت خواننده است. مخفی نماند که جمله ای از شبهات سابقه را علمای متکلمین ما در کتب کلامیه و امامت متعرّض شده، به اصول امامیه و قواعد کلامیه جواب از آن و از ایرادهای وارده بر آن داده اند و چون در این مؤلف شریف، بنای استقصای مطالب متعلق به آن جناب نبود، بلکه بنای جمع نوادر و مستطرفات حالات که کمتر در کتابی جمع شده

و علاوه بر آن طرف مقابل چندان به ادله عقلیه آشنایی ندارند، قناعت کردم به نقض نقل اخبار و کلمات علمای ایشان که بهتر ساکت می‌شوند که غرضی جز آن نیست و الا به امثال این جواب‌ها هرگز از طریقه خود برنگردند و گاهی که از علما یا عوام ایشان مستبصر شدند، غالباً از راه‌های دیگر بود.

بلی! برای اهل علم خاصه، نفع بخشند که از آن شبهات به شبهه نیفتند و عوام ایشان را نیز حظی در آن نیست و به امثال آن چه ما ذکر کردیم، بهتر منتفع می‌شوند و چون غرض از این کتاب نیز انتفاع عامه فارسی زبانان است، ملاحظه حال ایشان کرده، از نقل آن کلمات دست کشیدیم و بحمدالله تعالی در بسیاری از کتب فارسیه موجوده در همه بلاد منتشر است و امیدوارم از الطاف الهیه که انتفاع ایشان از این کتاب کمتر از انتفاع از بسیاری از کتب مؤلفه در این باب نباشد. «والحمد لله»

باب پنجم:

در ذکر اثبات بودن مهدی موعود همان حجة بن الحسن عليه السلام

در ذکر اثبات بودن مهدی موعود، متفق علیه بین مسلمین - صلوات الله علیه - همان حجة بن الحسن العسکری عليه السلام به نص حضرت رسول صلى الله عليه وآله و امیرالمؤمنین عليه السلام و بعضی از امامان عليهم السلام که خلافتی نیست در فضل و علم و دیانت و زهد و صدق و تقوای ایشان از طرق اهل سنت و از طرق خاصه، بی استیفای متن تمام خبر ایشان که موجب تطویل است، بلکه غرض، رساندن این مقدار مدعی که آن شخص مخصوص، همان موعود منتظر است به نص رسول خدا و ائمه - صلوات الله علیهم - به حدّ تواتر لفظی یا معنوی که سبب قطع باشد از برای منصف خالی از عناد و شبهه و در تمام احادیث و اخبار معتبره اهل سنت معارضی برای اینها نیست.

چه دانستی که جمهور ایشان دعوای مهدویت شخصی مخصوص نکنند و هر حسینی قابل مهدویت را جایز دانند که مهدی عليه السلام باشد، پس باب تأویل آن اخبار نیز بالمره مسدود است، چه بی معارض عقلی چنان چه در باب سابق معلوم شد و معارض نقلی که خود معترفند، بعد از معلومیت ضعف و بطلان چند خبر که آن نیز گذشت، جایز نباشد تصرف و تأویل در نص صحیح قطعی و کلام صریح بشی که مؤید است در این مقام به خبر متفق علیه بین فریقین که: «هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد، مرده است به مردن جاهلیت که بی فطرت اسلام از دنیا بیرون رفته.»^۱

علمای اهل سنت چنان گرفتار این خبر شریف شدند که به هر حيله خواستند از دست او فارغ شوند، بحمدالله نشد؛ بلکه از احتمالاتی که در آن دادند مفتضح و رسوا شدند، گاهی

۱. بدائع الصنائع، ج ۴، ص ۶۷؛ العمدة، ص ۴۷۱.

ارجاس خلفای بنی امیّه و بنی عباس را گفتند که هر کس از متجاهرین در بیشتر کبایر ضروریّه اهل اسلام را شناسد و ایشان را مقتدای خود نداند، کافر مرده و بر این نسق سایر سلاطین و گاهی امام هر زمانی قرآن را گرفتند و این خبر بر طریقه امامیّه، تام و واضح و روشن است و نیز مؤید به چند صنف از اخبار دیگر که در باب اثبات امامت ائمه اثنا عشر علیهم السلام به اسانید معتبره ثبت شده، محل ذکر آنها نیست.

اما از طرق اهل سنت، پس چند خبر ذکر می شود:

[نقل سیوطی از بخاری مبنی بر بودن ائمه دوازده گانه علیهم السلام از قریش]

[اول:] سیوطی در تاریخ الخلفاء^۱ از چند طریق از بخاری و مسلم و احمد و ابی داود و بزاز و غیر ایشان روایت کرده به الفاظ مختلفه که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «دوازده خلیفه از قریش خواهد بود.»

و به روایت احمد و بزاز: «دوازده نفرند به عدد نقبای بنی اسرائیل.»

و به روایت مسدّد در مسند کبیر: «دوازده خلیفه اند که همه ایشان عمل می کنند به هدایت و دین حق.»

آن گاه نقل کرده از قاضی عیاض مالکی که او گفته: شاید مراد از دوازده در این احادیث و آن چه شبیه آنهاست، آن است که ایشان در زمانی باشند که خلافت عزیز و اسلام قوی و امور مستقیم باشد و مردم اجتماع کنند بر آن خلیفه و امیر چنین بود تا وقتی که امر بنی امیّه مضطرب شد در زمان ولید بن یزید تا آن که بر پاشد دولت بنی عباس، پس ایشان را تمام کردند.

ابن حجر عسقلانی شیخ الاسلام در شرح بخاری^۲ گفته که کلام قاضی، نیکوتر کلامی است که گفته شده در آن حدیث تا آن که می گوید: آن چه واقع شد، آن است که مردم جمع شدند بر ابی بکر، آن گاه بر عمر، پس عثمان، پس علی علیه السلام. تا آن که واقع شد امر حکمین در

۱. تاریخ الخلفاء، صص ۱۴ - ۱۵.

۲. فتح الباری فی شرح صحیح البخاری، ج ۱۳، ص ۱۸۴.

صقین، پس معاویه از آن روز نامیده شده به خلیفه. آن گاه اجتماع کردند بر معاویه در وقت صلح با حسن علیه السلام. آن گاه اجتماع کردند بر پسر او، یزید و از برای حسین علیه السلام امر منتظم نشد، بلکه کشته شد پیش از آن و چون یزید مرد، اختلاف شد تا آن که اجتماع کردند بر عبدالملک بن مروان بعد از کشته شدن ابن زبیر.

آن گاه اجتماع کردند بر چهار فرزند او، ولید و سلیمان و یزید و هشام و میان سلیمان و یزید، عمر بن عبدالعزیز بود. پس ایشان هفت خلیفه اند بعد از خلفای راشدین و دوازدهمی، ولید بن یزید بن عبدالملک است که چون عمویش هشام مرد، بر او اجتماع کردند. پس چهار سال خلافت کرد، آن گاه او را کشتند و فتنه منتشر شد از آن روز و دیگر اتفاق نیفتاد اجتماع بر خلیفه بعد از او. انتهى.

از این کلام معلوم می شود که یزید بن معاویه از خلفای دوازده گانه است که حضرت خبر داد که ایشان هادی و عالم اند بین حق و برحقند!!!

پس خروج کننده بر او باغی و خارج بر امام زمان خواهد بود و این از شواهد واضحه است بر آن چه علمای امامیه مدعیند که به قواعد اهل سنت، حضرت سیدالشهدا علیه السلام خارج بر امام زمان خود بود و ادله و براهین و شواهد این مدعی بسیار است! مقام را گنجایش بیش از این نیست و از این جا است که ابن حجر مذکور در کتاب تقریب تصریح کرده که عمر بن سعد، ثقه است و ارتکاب آن امر عظیم را منافی عدالت او ندانسته!

[روایت رسول خدا صلی الله علیه و آله در وجوب موالات با ائمه علیهم السلام]

دوم: عالم حافظ، منتخب الدین محمد بن مسلم بن ابی الفوارس رازی در کتاب اربعین خود روایت کرده به اسانید خود از احمد بن ابی رافع بصری، گفت:

خبر داد مرا پدرم و او خادم امام ابی الحسن، علی بن موسی الرضا علیه السلام بود، از آن جناب که فرمود: خبر داد مرا پدرم عبد صالح، موسی بن جعفر علیه السلام گفت: خبر داد مرا پدرم، جعفر صادق علیه السلام گفت: خبر داد مرا پدرم باقر علم انبیا، محمد بن علی علیه السلام گفت: خبر داد مرا پدرم، سیدالعابدین علی بن الحسین علیه السلام گفت: خبر داد مرا پدرم، سیدالشهدا

حسین بن علی علیه السلام گفت: خبر داد مرا پدرم، سید الاوصیا علی بن ابی طالب علیه السلام که فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که دوست دارد که ملاقات کند خداوند عزوجل را و او به نظر رحمت، اقبال کرده به او و اعراض نفرموده از او، پس موالات کند با علی علیه السلام.

کسی که خوش دارد که ملاقات کند خداوند عزوجل را و او از او خشنود باشد، پس هر آینه موالات کند با پسر تو، حسن علیه السلام.

کسی که دوست دارد که ملاقات خداوند عزوجل را و خوفی بر او نباشد، پس هر آینه موالات کند با پسر تو، حسین علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را و حال آن که گناهانش از او کناره کرده و از آنها پاک شده، پس هر آینه موالات کند با علی بن الحسین علیه السلام پس به درستی که او چنان است که خدای فرموده: «سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ الشُّجُودِ»^۱

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را و حال آن که چشمش خنک باشد یعنی خرسند و مسرور باشد، پس هر آینه موالات کند با محمد بن علی علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را در حالتی که کتاب اعمال او را به دست راستش دهد، پس موالات کند با جعفر بن محمد علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را پاک و پاکیزه شده، پس موالات کند با موسی بن جعفر نور کاظم علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را در حالتی که خندان است، پس موالات کند با علی بن موسی الرضا علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را در حالتی که درجات او را بلند کرده اند و سیئات او را مبدل نمودند به حسنات، پس هر آینه موالات کند با پسر او محمد بن علی علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را، پس به آسانی محاسبه نماید و مذاقه نکند و داخل کند او را در بهشتی که فراخی او به فراخی آسمانها است و زمین که

مهیا شده برای پرهیزکاران، پس موالات کند با پسر او علی علیه السلام.
کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را و حال آن که در زمرة فایزین
است، پس موالات کند با پسر او حسن عسکری علیه السلام.

کسی که دوست دارد ملاقات کند خداوند عزوجل را در حالتی که ایمان او کامل و
اسلامش نیکو شده، پس موالات کند با پسر او، م ح م د، صاحب الزمان، مهدی - صلوات
الله علیه - .

پس اینانند چراغ‌های دجی - یعنی تاریکی شب جهالت - و ائمه هدی و اعلام ثقی. پس
هر کسی که دوست داشته باشد ایشان را و موالات کند با ایشان، من ضامنم برای او بهشت
را بر خدای تعالی.

[ذکر نمودن خدای تعالی ائمه علیهم السلام را در شب معراج]

سوم: اخطب خطبای خوارزم، ابوالمؤید موفق بن احمد مکی در مناقب^۱ خود
روایت کرده به اسناد خود از ابی سلیمان، شبان رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت: شنیدم که
رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمود:

شبی که مرا به آسمان بردند فرمود به من، جل جلاله: «أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ
رَبِّهِ»^۲

گفتم: «والمؤمنون»

فرمود: «راست گفتی ای محمد صلی الله علیه و آله!»

فرمود: «که را خلیفه خود کردی در امت؟»

گفتم: «بهترین ایشان را!»

فرمود: «علی بن ابی طالب علیه السلام؟»

گفتم: «آری.»

۱. ر. ک: مقتل الحسین، ج ۱، صص ۱۴۴ - ۱۴۵.

۲. سوره بقره، آیه ۲۸۵.

فرمود: «ای محمد ﷺ! من به نظر علمی خود نگریستم در زمین؛ نگریستی، پس برگزیدم تو را از آن و جدا کردم برای تو نامی از نام‌های خود، پس ذکر نمی‌شوم در موضعی مگر آن که ذکر می‌شوی تو با من، پس منم محمود و تویی محمد.

آن گاه در مرتبهٔ دوم نگریستم، پس برگزیدم از آن علی را و جدا کردم برای او اسمی از اسم‌های خود، پس منم اعلی و اوست علی.

ای محمد! به درستی که خلق کردم تو را و خلق کردم علی را و فاطمه و حسن و حسین علیهم‌السلام و امامان علیهم‌السلام از فرزندان او را از نور خود و عرضه داشتیم ولایت شما را بر اهل آسمان‌ها و زمین‌ها، پس هر که قبول نمود آن را، در نزد من از مؤمنین است و هر آن که انکار کرد آن را، در نزد من از کافرین است.

ای محمد! اگر بنده‌ای از بندگان من پرستش کند مرا تا آن که از هم جدا شود، - یعنی اعضایش متلاشی گردد - یا چون خیک کهنه مندرس شود، آن گاه به نزد من آید با انکار ولایت شما، نمی‌آمرزم او را تا آن که اقرار نماید به ولایت شما.

ای محمد! آیا دوست داری که بینی ایشان را؟»

گفتم: «آری! ای پروردگار من!»

فرمود: «پس متوجه شو به طرف راست عرش»

ملتفت شدم. پس دیدم علی و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و مهدی - صلوات الله علیهم - در آب تُنکی^۱ از نور که ایستاده و نماز می‌کنند و او یعنی مهدی در وسط ایشان است، چنان که گویی ستاره‌ای است درخشان.

فرمود: «ای محمد! اینان حجت‌های منند و او یعنی مهدی دادخواه است برای عترت تو.

قسم به عزت و جلال خود! به درستی که او است حجت واجب برای اولیای من و انتقام کشنده از دشمنان من.»

۱. تُنک آب: آب کم عمق؛ رک: لغتنامهٔ دهخدا.

مؤلف گوید: این خبر شریف را ابن شاذان در مناقب مائة^۱ به همان سند خوارزمی و ابن عیاشی در مقتضب الاثر^۲ نیز به همان سند که تمام آن از روایت ایشان است، نقل کرده‌اند و در نسخه مناقب خوارزمی و مناقب مائة که در نزد حقیر است و نیز میرلوحی آن را در کفایة المهتدی^۳ با سند نقل کرده از ابو سلیمان، راعی حضرت علیه السلام در مقتضب و در غیبت شیخ طوسی ابوسلمی و ظاهراً صحیح همین باشد. چنان چه ابن اثیر جزری در اسد الغابة^۴ در باب کنی می گوید: ابوسلمی، راعی رسول خدا صلی الله علیه و آله. بعضی گفتند: اسم او حریث و کوفی است و بعضی گفتند: شامی است روایت کرده از او ابوسلام اسود و ابومعمر عباد بن عبدالصمد تا آخر آن چه گفته. و از استیعاب و ابونعیم و ابوموسی نقل کرده و تصریح کرده که سین او مضموم است و راوی همین خبر شریف از او، ابوسلام است که او را از روایت ابوسلمی شمرده.

[اخبار رسول خدا صلی الله علیه و آله در ورود ائمه علیهم السلام به حوض کوثر]

چهارم: نیز در آن جا به سند خود نقل کرده از علی بن ابی طالب علیه السلام که گفت: فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله: «من پیش از شما وارد می شوم بر حوض و تو یا علی! ساقی حوضی و حسن دور می کنی یعنی آنان را که نباید از آن بنوشند و حسین امرکننده است و علی بن الحسین فارط است، یعنی آن که پیش رود که اسباب گرفتن و دادن را مهیا نماید و محمد بن علی، ناشر است که خلق را از قبور برمی انگیزاند و جعفر بن محمد ایشان را براند و موسی بن جعفر محصی مؤمنین و مبغضین است و قانع منافقین و علی بن موسی الرضا زینت دهنده مؤمنین است و محمد بن علی اهل بهشت را در جایشان جای دهد و علی بن محمد خطیب شیعه و تزویج کننده ایشان است به حورالعین و حسن بن علی علیه السلام چراغ اهل

۱. مائة منقبة من مناقب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و الائمة من ولده ص ۶۴ - ۶۶.

۲. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۱۰.

۳. کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۵۳ - ۵۴، حدیث هفتم.

۴. اسد الغابة، ج ۶، صص ۱۵۳ - ۱۵۴.

بهشت است که به نور او استضاءه کنند و مهدی شفیع ایشان است در روز قیامت، در آن جا که اذن ندهد خداوند مگر آن را که بخواهد و پسندد.^۱

ابن شاذان در مناقب مائة^۲ به همان سند خوارزمی نقل کرده و نیز آن را ابراهیم بن محمد حموی شیخ الاسلام در فراید السمطين^۳ مسنداً روایت کرده.

[ذکر حدیث سوّم از ابن عیاش]

پنجم: ابو عبدالله، احمد بن محمد بن عیاش در مقتضب الاثر روایت کرده از ابوالحسن ثوابه بن احمد موصلی و راق حافظ از علمای عامّه به سند خود از ابی جعفر، محمد بن علی علیه السلام از سالم بن عبدالله بن عمر که گفت فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله: «به درستی که خداوند، وحی کرد به من در شبی که مرا به معراج برد...». تا آخر آن چه گذشت مختصراً در باب خصایص.

ابو عبدالله بن عیاش بعد از ذکر خبر گفته: من پیش از نوشتن این حدیث، از ثوابه موصلی، دیدم آن را در نسخه وکیع بن جراح که در نزد ابی بکر، محمد بن عبدالله بن عتاب بود که خبر داد مرا به آن نسخه از ابراهیم بن عیسی قصار کوفی از وکیع بن جراح و من آن را در اصل کتاب او دیدم.^۴

سؤال کردم از او که مرا حدیث کند به آن، یعنی بخواند آن را برای من یا من بخوانم آن را بر او و او گوش دهد یا اجازه دهد که بتوانم به نحو روایت از او نقل کنم.

امتناع کرد و گفت: تو را حدیث نمی‌کنم به این حدیث به جهت عداوت و نصب! و حدیث کرد مرا به غیر آن از سایر احادیث آن نسخه و از فروع کتابی که جمع نموده بود در او احادیث وکیع بن جراح را؛ آن گاه حدیث کرد مرا به آن خبر، پس از حدیث ثوابه و

۱. ر.ک: الاستبصار، ص ۲۳؛ الطرائف، ص ۱۷۴؛ العدد القویه، ص ۸۸؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۲۷۰.

۲. مائة منقبة من مناقب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و الائمه من ولده علیهم السلام، ص ۴۷ - ۴۸.

۳. مائة منقبة من مناقب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و الائمه من ولده علیهم السلام، ص ۴۷ - ۴۸.

۴. همان، ص ۲۴.

روایت ابن عتاب، اعلی بود اگر مرا حدیث می کرد به آن.^۱
 مؤلف گوید: تأمل شود که چه مقدار اهتمام و دقت داشتند در نقل اخبار، خصوص در مقامی که طرف اهل سنت باشند که با دیدن خبر و کیع، چون اذن نداشت، نقل نکرد و این قسم نقل خبر، در آن عصر اسباب ضعف و بی اعتباری بود و آن را وجاده می گویند و نیز تأسف می خورد که سند و کیع از دست او رفت که اعلی بود، یعنی واسطه آن کمتر بود و قوت خبر از این جهت، بیشتر است.

و کیع مذکور که این خبر شریف، در کتاب او با سند موجود است از معروفین علماست. او و کیع بن جراح بن ملیح بن عدی تا آخر نسب که به عامر بن صعصعه رواسی می رسد. در عبقات الانوار فرموده از کتاب ثقات محمد بن حیان بستی که او حافظ متقن بود. فیاض بن زهیر می گفت: ندیدم هرگز در دست و کیع کتابی؛ می خواند کتاب خود را از حفظ، و در سنه صد و نود و هفت وفات کرد.^۲

از نووی در تهذیب الاسماء که بعد از ذکر مشایخ او مانند اعمش و دوسفیان و اوزاعی و امثال آنها و روایات از او مانند ابن حنبل و ابن راهویه و حمیدی و ابن مبارک و ابن معین و ابن مدائنی و نظایر ایشان از اعیان محدثین گفته: و اجماع کردند بر جلالت و وفور علم و حفظ و اتقان و ورع و صلاح و عبادت و توثیق و اعتماد او.

احمد حنبل گفت: «ندیدم دارا تر مر علوم و احفظ از و کیع را.» و ابن عمار گفت: «در کوفه در زمان و کیع نبود کسی که افقه و اعلم به حدیث از او باشد» و غیر اینها از مناقب و مدایح که اهل رجال در حق او ثبت نمودند.

[روایت امام حسین علیه السلام در بیان آخرین امام]

ششم: ابو عبدالله احمد بن عیاش در مقتضب^۳ به اسناد خود از و کیع بن جراح مذکور از

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، صص ۲۴ - ۲۵.

۲. خلاصة عبقات الانوار، ج ۷، ص ۳۶.

۳. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۲۳.

ربیع بن سعد از عبدالرحمن بن سلیط^۱ گفت که فرمود حسین بن علی علیه السلام: «از ما دوازده مهدی است، اول ایشان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و آخر ایشان نهم از فرزندان من و اوست قائم به حقی که زنده کند خداوند به او، زمین را بعد از مردن او و غالب کند خداوند به او دین را بر همه دین‌ها هر چند کاره باشند مشرکین؛ برای او غیبتی است که برگردند در آن جمعی دیگر به درستی که صابر در غیبت او بر آزار و تکذیب، به منزله مجاهدی است با شمشیر در پیش روی رسول خدا صلی الله علیه و آله».

[روایت ابن عیاش از سلمان فارسی رحمة الله علیه]

هفتم: در آن جا روایت کرد از عبدالرحمن بن صالح بن رعیده از حسین بن حمید بن ربیع از اعمش از محمد بن خلف طاظری از زاذان از سلمان، گفت: داخل شدم روزی بر رسول خدا صلی الله علیه و آله پس چون نظر کرد به من، فرمود: «ای سلمان! به درستی که خداوند عزوجل مبعوث نکرد پیغمبری را و نه رسولی را، مگر آن که قرار داد برای او دوازده نقیب.»

گفت، گفتم: یا رسول الله! به تحقیق که شناخته‌ام این را از اهل کتابین.

فرمود: «ای سلمان! آیا شناختی دوازده نقیب مرا که خداوند برگزید ایشان را برای امامت بعد از من؟»

گفتم: خدا و رسول داناترند!

پس حضرت ذکر فرمود مبدأ خلقت خود و علی و فاطمه و حسن و حسین و نه امام را - صلوات الله علیهم - و فضل معرفت ایشان را.

تا آن که سلمان گفت، گفتم: «یا رسول الله! آیا می‌شود ایمان به ایشان بدون معرفت نام‌های ایشان و نسب‌های ایشان؟»

فرمود: «نه، ای سلمان!»

پس گفتم: یا رسول الله! کجا خواهد بود برای من معرفت جناب ایشان؟

فرمود: «شناختی تا حسین را، آن گاه سید العابدین علی بن الحسین؛ آن گاه فرزند او محمد بن علی باقر، یعنی شکافنده علم اولین و آخرین از نبیین و مرسلین؛ آن گاه جعفر بن محمد، لسان صادق خداوند، آن گاه موسی بن جعفر، کظم کننده غیظ خود با صبر در راه خداوند؛ آن گاه علی بن موسی، راضی به امر خداوند؛ آن گاه محمد بن علی، جواد برگزیده از خلق خداوند؛ آن گاه علی بن محمد، هادی به سوی خداوند؛ آن گاه حسن بن علی، صامت امین؛ آن گاه فلان و نام او را برد به نامش پسر حسن، مهدی ناطق، قائم به حق خداوند.»^۱

و در بعضی نسخ صامت امین عسکری آن گاه حجة الله بن الحسن المهدی تا آخر حدیث که طول دارد.

ابن عیاش بعد از ذکر تمام خبر گفته: سؤال کردم از ابوبکر محمد بن عمر جعابی حافظ از حال محمد بن خلف طاطری، پس گفت: او محمد بن خلف بن موهب طاطری است، ثقه و مأمون است و طاطر، ساحلی است از ساحل های دریا که در آن جا جامه ها می بافند که آن را طاطریه می گویند و منسوب آن جا است.^۲

از این کلام معلوم می شود که باقی رجال سند از ثقات معروفند نزد اهل سنت.

[خطاب رسول خدا ﷺ به امام حسین ۷]

هشتم: روایت کرده از ابو محمد عبدالله ابن اسحاق بن عبدالعزیز خراسانی معدل از رجال اهل سنت از شهر بن خوشب از سلمان فارسی که گفت: بودیم با رسول خدا ﷺ و حسین بن علی علیه السلام بر زانوی آن جناب بود که ناگاه حضرت به تأمل در رخسار او نگریست و فرمود: «ای ابو عبدالله! تو سیدی از سادات و تو امامی از امامان، پدر نه امام که نه هم ایشان، قائم ایشان است و امام و اعلم احکم افضل ایشان است.»^۳

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، صص ۶-۷.

۲. همان، ص ۸.

۳. همان، صص ۸-۹.

[روایت جابر از رسول خدا ﷺ]

نهم: روایت کرده از محمد بن عثمان بن محمد صیدانی و غیر او به طریق معتبر از جابر بن عبدالله انصاری که گفت: فرمود رسول خدا ﷺ: «به درستی که خدای تعالی برگزید از روزها روز جمعه را و از شبها شب قدر را و از ماهها ماه رمضان را و برگزید مرا و علی علیه السلام را و برگزید از علی، حسن و حسین علیهم السلام را و برگزید از حسین علیه السلام، حجت عالمیان^۱ را که نهم ایشان قائم اعلم احکم ایشان است.»

[یافتن مکتوبی در اسم و وصف ائمه: در بنیان کعبه]

دهم: روایت کرده از ابوالحسن محمد بن احمد بن عبیدالله بن احمد بن عیسی منصورى هاشمی به سند ایشان، خبری طولانی که یافته شد در عهد عبدالله بن زبیر، مکتوبی قدیم در بنیان کعبه که ثبت بود در آن حالات و صفات رسول خدا ﷺ و یک یک از ائمه به اسم و وصف^۲ و ذکر نمودیم آن چه متعلق بود به حضرت مهدی علیه السلام در باب القاب در لقب شانزدهم.

[خبر ام سلیم صاحب حصاة]

یازدهم: روایت کرده در آن جا خبر شریف عجیبی که کافی است برای این مقام؛ گفت در عداد آن چه اهل سنت روایت کردند خبری که روایت کرده آن را ام سلیم، صاحب حصاة یعنی سنگریزه و او نیست حبابه والبیّه و نه ام غانم که هر دو صاحب حصاتند، این ام سلیم غیر ایشان است و اقدم از ایشان.

از طریق عامه، خبر داد مرا ابوصالح سهل بن محمد طرطوسی قاضی که وارد شد بر ما از شام در سنه سی صد و چهل، گفت: خبر داد مرا ابوفروة زید بن محمد الرهاوی،

۱. اصل: گمراهان.

۲. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۱۲-۱۴.

گفت: خبر داد مرا عمّار بن مطر، گفت: خبر داد ابوعرانه از خالد بن علقمه از عبیده بن عمرو سلمانی، گفت: شنیدم عبدالله بن خباب بن الارت کشته شده خوارج که می گفت: خبر داد مرا سلمان فارسی و براء بن عازب که هر دو از ام سلیم روایت کردند؛ آن گاه سندی از طریق خاصه ذکر نمود تا سلمان و براء و گفت: میان این دو حدیث اختلاف است در الفاظ و لکن در عدد دوازده خلافا نیست و لکن من به نحوی که عامه ذکر کردند، ذکر می کنم به جهت شرطی که در این کتاب کرده ام.

ام سلیم گفت: من زنی بودم که تورات و انجیل خوانده بودم، پس شناخته بودم اوصیای پیغمبران را و دوست داشتم که بدانم وصی محمد ﷺ را و شتر سواری خود را در شتران قبیله جا گذاشتم.

سپس گفتم به آن جناب: یا رسول الله! نبود هیچ پیغمبری مگر آن که برای او دو خلیفه بود، خلیفه ای که وفات می کرد در حیات او و خلیفه ای که باقی بود بعد از او؛ و خلیفه موسی در حیاتش هارون بود، پس وفات کرد پیش از موسی؛ و وصی او بعد از وفاتش یوشع بن نون بود و وصی عیسی در حیاتش، کالب بن یوقنا بود، پس وفات کرد کالب در حیات عیسی و وصی بعد از وفات او یعنی از زمین، شمعون بن حمون صفا بود، پسر عمه مریم و به تحقیق که نظر کردم در کتب، پس نیافتم برای تو، مگر یک وصی در حیات تو و بعد از وفات تو؛ پس بیان کن برای من به تفسیر خودت، یا رسول الله! که کیست وصی تو؟

فرمود رسول خدا ﷺ: «به درستی که برای من یک وصی است در حیات من و بعد از وفات من.»

گفتم به او: کیست او؟

فرمود: «سنگ ریزه بیاور!»

برداشتم برای او سنگ ریزه ای از زمین. گذاشت آن را میان دو کف خود، سپس مالید آن را به دست خود که چون آرد نرمی شد. آن گاه آن را خمیر کرد؛ پس گرداند آن را یاقوت سرخی؛ پس مهر کرد آن را به خاتم خود که ظاهر بود نقش در آن برای نظر کنندگان؛ آن گاه آن را به من عطا کرد و فرمود: «ای ام سلیم! هر کس توانست

بکند مانند این، پس او وصی من است.»

آن گاه فرمود: «ای امّ سلیم! وصی من کسی است که مستغنی باشد به نفس خود در جمیع حالاتش؛ چنان چه من مستغنی ام.»

نظر کردم به سوی رسول خدا ﷺ که زده است دست راست خود را به سوی سقف و به دست چپ خود به سوی زمین و حال آن که خود را از طرف دو قدم مبارک خود بلند نموده.

گفت: بیرون آمدم، دیدم سلمان را که به علیؓ چسبیده و به او پناه برده نه به غیر او از خویشان محمد ﷺ و اصحاب او با کمی سنّ آن جناب؛ پس در نفس خود گفتم: این سلمان، صاحب کتب اولین است؛ پیش از من صاحب او صیاست و در نزد او است از علم، چیزی که به من نرسیده، شاید که آن جناب، صاحب من باشد.

سپس به نزد علیؓ آمدم و گفتم: تو وصی محمدی؟

فرمود: «آری، چه می خواهی؟»

گفتم: چیست علامت آن؟

فرمود: «سنگریزه برایم بیاور!»

سنگریزه برای او از زمین برداشتم. آن را در میان دو کف خود گذاشت، آن گاه آن را با دست خود نرم کرد مانند آرد؛ آن گاه آن را خمیر کرد؛ بعد آن را یاقوت سرخی کرد؛ آن گاه آن را مهر کرد که ظاهر بود نقشش در آن برای ناظرین؛ آن گاه به طرف خانه خود رفت. در عقبش رفتم که سؤال کنم از او از آن چه پیغمبر ﷺ کرد. متوجه من شد و کرد آن چه را که آن حضرت کرده بود.

گفتم: وصی تو کیست ای ابوالحسن؟

فرمود: «کسی که بکند مانند این.»

امّ سلیم گفت: ملاقات کردم حسن بن علیؓ را.

گفتم: «تو وصی پدر خودی؟» و من تعجب داشتم از صغر سنّ او و سؤال کردم از او با این

که من می شناختم صفت دوازده تن امام را و پدر ایشان را و سید ایشان را و افضل ایشان را

و یافتم این را در کتب پیشینیان.

فرمود: «آری، من وصی پدر خویشم!»

گفتم: چیست علامت این؟

فرمود: «بیاور برای من سنگریزه!»

گفت: از زمین برای او سنگریزه برداشتم. پس آن را میان دو کف خود گذارد و نرم کرد مانند آرد؛ آن گاه آن را خمیر کرد؛ پس آن را یاقوت سرخی کرد؛ آن گاه آن را مهر کرد، پس ظاهر شد نقش در آن؛ آن گاه آن را به من داد.

گفتم به آن جناب: کیست وصی تو؟

فرمود: «کسی که بکند آن چه من کردم.»

آن گاه دست راست خود را کشاند تا آن که از بام‌های مدینه گذشت و او ایستاده بود؛ آن گاه دست چپ خود را به زیر برد و به آن، زمین رازد، بی آن که منحنی شود یا بالا رود. در نفس خود گفتم: که را خواهی دید که وصی او باشد؟

سپس از نزد او بیرون رفتم. ملاقات کردم حسین علیه السلام را و من شناخته بودم نعت او را در کتب سابقه به او صاف او و نه تن دیگر از فرزندان او به صفات ایشان، جز این که من انکار داشتم شمایل او را به جهت صغر سن او؛ سپس نزدیک او رفتم و او در محلی از ساحت مسجد بود.

گفتم به آن جناب: تو کیستی؟

فرمود: «من مقصود توام، ای امّ‌سلیم! من وصی اوصیایم و من، پدر نه امامان هدایت کنندگانم؛ من وصی برادرم حسنم و حسن وصی پدرم علی است و علی وصی جدّم رسول خدا صلی الله علیه و آله.»

تعجب کردم از سخن آن جناب و گفتم: چیست علامت این؟

فرمود: «سنگریزه برایم بیاور!»

سنگریزه برایش از زمین برداشتم.

امّ‌سلیم گفت: نظر می‌کردم به سوی او که آن را در کف خود گذاشت و آن را مانند آرد،

نرم کرد آن گاه آن را خمیر کرد؛ پس آن را یاقوت سرخی کرد، و آن را به خاتم خود مهر کرد، پس ثابت شد نقش در آن. آن گاه آن را به من داد و فرمود: «نظر کن در آن، ای امّ سلیم! آیا چیزی در آن می بینی؟»

امّ سلیم گفت: پس نظر کردم در آن، دیدم در آن جارسول خدا و علی و حسن و حسین و نه امام که او صیایند از فرزندان حسین - صلوات الله علیهم - که نام هایشان با هم موافق بود، مگر دو نفر از ایشان؛ یکی از آن دو، جعفر و دیگری موسی علیهما السلام و چنین خوانده بودم در انجیل. پس تعجب کردم. آن گاه گفتم در نفس خود: خدای تعالی عطا فرمود به من دلیل ها که عطا کرد آنها را به کسانی که پیش از من بودند.

پس گفتم: ای سید من! اعاده فرما بر من علامت دیگر را.

تبسم کرد و آن جناب نشسته بود. پس برخاست و دست راست خود را کشاند به سوی آسمان؛ قسم به خداوند که گویا آن عمودی بود از آتش و هوا را شکافت تا آن که از چشم من نهان شد و او ایستاده بود و از این کلالی^۱ نداشت.

امّ سلیم گفت: پس به زمین افتادم و بیهوش شدم و به حال نیامدم مگر به آن حضرت که در دستش طاقه ای از آس بود و به آن می زد سوراخ بینی مرا.

به خود گفتم چه بگویم به او بعد از این؛ و من والله می یابم تا این ساعت بوی آن طاقه آس را و آن والله در نزد من است و نه پژمرده شده و نه ناقص و نه چیزی از بویش کم شده و من وصیت کردم اهل خود را که آن را در کفن من بگذارند.

گفتم: ای سید من! کیست وصی تو؟

فرمود: «آن که بکند مانند آن چه من کردم.»

پس ماندم تا ایام علی بن الحسین علیهما السلام.

زر بن حبیش گفت: خاصه، دون غیر او که خبر داد مرا جماعتی از تابعین که شنیدم این کلام را از تمام حدیث او که یکی از آنها مینا است، مولای عبدالرحمن بن عوف و سعید بن جبیر مولای بنی اسد و خبر داد مرا سعید بن مسیب مخزومی به بعضی از آن حدیث از

۱. کلال: مانده شدن، رنجور و ناتوان گردیدن، خستگی؛ رک: لغتنامه دهخدا.

امّ سلیم؛ گفت: سپس آمدم نزد علی بن الحسین علیه السلام و آن جناب در منزل خود ایستاده بود، نماز می کرد در شب و روز هزار رکعت. اندکی نشستم و خواستم مراجعت نمایم و اراده نمودم که برخیزم؛ چون آن قصد را کردم، متوجه من شدند به انگشتی که در انگشت بود و بر آن نگین حبشی بود، پس دیدم که در آن مکتوب بود:

«مکانک یا امّ سلیم! انبئک بما جئتنی له.»

به جای خود نشین، ای امّ سلیم! که خبر خواهم داد تو را به آن چه برای آن آمدی. گفت: پس نماز خود به تعجیل کرد.

چون سلام داد، فرمود: «ای امّ سلیم! سنگریزه بیاور برای من!»

بدون آن که سؤال کنم از جنابش از مقصدی که برای آن آمدم. پس سنگریزه از زمین گرفتم، به او دادم. پس آن را گرفت و میان دو کف خود گذاشت، پس آن را مانند آرد، نرم کرد. آن گاه آن را خمیر نمود و آن را یاقوت سرخی کرد؛ آن گاه آن را مهر کرد، پس نقشی در آن ثابت شد.

پس نظر کردم، والله به اعیان آن قوم، یعنی همان اسامی شریفه؛ چنان چه دیده بودم در روز حسین علیه السلام. پس گفتم به آن جناب که کیست وصی تو، فدای تو شوم؟! فرمود: «هر کسی که بکند آن چه را که من کردم و درک نخواهی کرد پس از من، مثل مرا.»

امّ سلیم گفت: پس فراموش کردم که سؤال کنم از او که بکند آن کاری را که پیش از او کردند از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و علی و حسن و حسین علیهم السلام چون از خانه بیرون رفتم و گامی برداشتم، آواز داد مرا: «ای امّ سلیم!» گفتم: لبیک! فرمود: «برگرد!»

پس برگشتم و دیدم آن جناب را که در وسط صحن خانه ایستاده، آن گاه رفت و داخل خانه شد و او تبسم می کرد و فرمود: «بنشین ای امّ سلیم!»

پس من نشستم. پس دست راست خود را کشاند، پس شکافت خانه ها و دیوارها و کوچه های مدینه را و از چشم پنهان شد؛ آن گاه فرمود: «بگیر، ای امّ سلیم!»

پس به من عطا فرمود، والله کیسه‌ای که در آن چند اشرفی بود و دو گوشواره از طلا و چند نگین که مال من از جزع^۱ که در حقه از من در منزل بود.

گفتم: ای سید من! اما حقه را می‌شناسم و اما آن چه در آن است. نمی‌دانم چیست در آن؟ مگر آن که آن را سنگین می‌بینم. فرمود: «بگیر این را و پی کار خود برو.»

گفت: از نزد آن جناب بیرون رفتم و به منزل خود رفتم، حقه را در جایش ندیدم. پس دیدم حقه، حقه من است.

گفت: من شناختم ایشان را به حق معرفت از روی بصیرت و هدایت در امر ایشان از آن روز. والحمد لله رب العالمین.

ابو عبدالله یعنی ابن عیاش، مصنف کتاب، گفت: سؤال کردم از ابوبکر محمد بن عمر جعابی از این امّ سلیم و خواندم بر او اسناد حدیث عامّه را و طریق او را. مستحسن شمرد، یعنی راوی‌های او را مدح و توثیق کرد و طریق اصحاب ما را و شناساند ابوصالح قاضی طرطوسی را و گفت: او، ثقة عدل حافظ بود.

امّ امّ سلیم، پس او زنی بود از نمر بن قاسط، معروف است از زن‌هایی است که روایت کردند از رسول خدا ﷺ؛ گفت: او امّ سلیم انصاریّه نیست، مادر انس بن مالک و نه امّ سلیم دوسیه که برای او صحبتی و روایتی بود. یعنی حضرت را دیده بود و از او روایت کرده بود و نه امّ سلیم خافضه مکه یعنی ختنه‌کننده که دخترها را ختنه می‌کرد در عهد رسول خدا ﷺ و نه امّ سلیم ثقفیه که او دختر مسعود ثقفی خواهر عروه بن مسعود ثقفی است و او اسلام آورده بود و اسلامش نیکو شده بود و حدیث روایت می‌کرد؛ انتهى.^۲

اگر چه تمام حدیث مناسب مقام نبود اما به جهت شرافت و قلت وجود و اتقان سند به نقل تمام متبرک شدیم.

۱. شبه پیه یمانی که چشم را در سپیدی و سیاهی به وی تشبیه کنند. منتهی الارب. منه [مرحوم مؤلف].

۲. مقتضب الاثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر، ص ۱۸ - ۲۲.

[خبر داود رقی از امام صادق علیه السلام درباره زید بن علی علیه السلام]

دوازدهم: در آن جا از طریق اهل سنت روایت کرده از داود رقی، گفت: داخل شدم بر جعفر بن محمد علیه السلام، پس فرمود: «چه سبب طول کشیدن آمدن تو شد نزد ما، ای داود!؟»

گفتم: حاجتی مرا عارض شد در کوفه که سبب شد که شرفیابیم به خدمت تو طول کشید، فدای تو شوم!

فرمود: «چه دیدی در آن جا؟»

گفتم: دیدم عمّ تو زید را بر اسب دراز دمی که قرآنی به هیکل انداخته و فقهای کوفه دورش را گرفته، در حالتی که می گفت: ای اهل کوفه! منم علم میان شما و خدای تعالی، به تحقیق که شناخته ام آن چه در کتاب خداست از ناسخ او و منسوخ او.

حضرت ابو عبدالله علیه السلام فرمود: «ای سماعة بن مهران! بیاور آن صحیفه را.»

آن گاه صحیفه سفیدی آورد و به من داد و فرمود به من: «بخوان! این از آن چیزهایی است که در نزد ما اهل بیت است که به میراث می برد بزرگی از ما از بزرگی از زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم».

پس خواندم آن را، پس دیدم در آن دو سطر:

سطر اول: «لا اله الا الله، محمد رسول الله»

سطر دوم: «انّ عدة الشهور عند الله اثني عشر شهراً في كتاب الله يوم خلق السموات منها اربعة حرم ذلك الدين القيم، علي بن ابي طالب و الحسن بن علي و الحسين بن علي و علي بن الحسين و محمد بن علي و جعفر بن محمد و موسى بن جعفر و علي بن موسى و محمد بن علي و علي بن محمد و الحسن بن علي و الخلف منهم الحجّة الله صلی الله علیه و آله و سلم»

آن گاه فرمود به من: «ای داود! آیا می دانی که در کجا و چه زمان نوشته شده؟»

گفتم: ای فرزند رسول خدا! خداوند داناتر است و رسول او و شما.

فرمود: «پیش از آن که خلق شود آدم به دو هزار سال، پس کجا زید را تسباه می‌کنند و می‌برند.»^۱

[روایت امیرالمؤمنین علیه السلام در تعظیم حسنین علیهم السلام]

سیزدهم: روایت کرده از شیخ ثقه ابوالحسین، عبدالصمد بن علی و بیرون آورد تمام خبر را از اصل کتاب خود و تاریخ آن سنه دو بیست و پنجاه و هشت بود که آن را از عبید بن کثیر ابی سعد عامری شنیده بود.

گفت: خبر داد مرا نوح بن جراح از یحیی بن اعمش از زید بن وهب از ابن جحیفه سوائی که از سواة بن عامر است و حارث بن عبدالله حارنی همدانی و حارث بن شرب، هر یک خبر دادند که ایشان در نزد علی بن ابی طالب علیه السلام بودند، پس هرگاه حسن علیه السلام پیش می‌آمد، می‌فرمود: «مرحبا ای پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله!»

هرگاه حسین علیه السلام پیش می‌آمد، می‌فرمود: «پدرم فدای تو! ای پدر پسر بهترین کنیزان!» پس کسی عرض کرد به آن جناب: «یا امیرالمؤمنین! چه شد شما را که آن را به حسن علیه السلام می‌گویید و این را به حسین علیه السلام می‌گویید و کیست بهترین کنیزان؟»

فرمود: «این مفقود رانده شده آواره، م ح م د بن الحسن بن علی، از پسران حسین است» و دست مبارک را بر سر حسین علیه السلام گذاشت.^۲

[خبر جارود بن منذر از حالات قس بن ساعده در حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله]

چهاردهم: نیز در آن جا گفته که از اتقن اخبار مأثور و غریب آن و عجیب آن و از مصون مکنون در اعداد ائمه و اسامی ایشان از طریق عامه، خبر جارود بن منذر است و اخبار او از قس بن ساعده که خبر داد ما را به آن ابوجعفر محمد بن لاحق بن سابق بن

۱. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۳۰-۳۱؛ بحار الانوار، ج ۴۶، صص ۱۷۳-۱۷۴.

۲. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۳۱.

قرین انباری، گفت: خبر داد مرا جدم، ابوالنصر سابق بن قرین در سنهٔ دویست و هفتاد و هشت در انبار در خانهٔ ما گفت: خبر داد مرا ابوالمنذر هشام بن محمد بن سایب کلبی گفت: خبر داد مرا پدرم از شرقی بن قطامی از تمیم بن وهله مری. گفت: خبر داد مرا جارود بن منذر عبدی و او نصرانی بود و در عام حدیبیه اسلام آورد و اسلامش نیکو شده بود و او قاری کتب و عالم به تأویل و بصیر در فلسفه و در طب و با رأی اصیل و وجه جمیل؛ خبر داد ما را در امارت عمر بن خطاب و نقل کرد تفصیل ورود خود با قبیله‌اش از عبدالقیس بر رسول خدا ﷺ و کیفیت ملاقات آنها با آن جناب و سؤال حضرت از ایشان از حال قس بن ساعدهٔ ایادی و شرح دادن جارود، حال او را و این که پانصد سال عمر کرد و رییس حواریین، لوقا و یوحنا را درک کرد و ذکر جمله‌ای از مواعظ و نصایح و اشعار او تا آن که در آخر رو کرد به اصحاب آن حضرت و گفت: «از روی علم، ایمان آوردید پیش از بعثت آن جناب، چنان چه من ایمان آوردم.»

آن گاه اشاره به کسی کردند و گفتند: «در ما بهتر و افضل از او نیست.»

پس نظر کردم به مرد شریف نورانی که از رخسارش هویدا بود که حکمت او را فرو گرفته و او سلمان فارسی رضی الله عنه بود.

آن گاه سلمان از او پرسید: «چگونه شناختی آن جناب را، پیش از حضور در خدمتش؟»

گفت: رو کردم به رسول خدا ﷺ و او متلاً بود و نور و سرور از روی مبارکش می درخشید.

گفتم: یا رسول الله! به درستی که قس منتظر بود زمان تو را و متوقع بود اوقات تو را و ندا می کرد اسم تو را و پدر و مادر جناب تو را و نام‌هایی که نمی دانم آنها را با تو و نمی بینم در پیروان تو.

سلمان گفت: ما را خبر ده!

پس شروع کردم به خبر دادن ایشان و رسول خدا ﷺ گوش می کرد و قوم گوش می دادند.

گفتم: یا رسول الله ﷺ! به تحقیق که حاضر بودم که بیرون رفت قس از مجلسی از مجالس ایاد به سوی صحرائی که درختان خاردار داشت و درختان سمره و سدر و او شمشیری حمایل کرده بود؛ پس ایستاد در شبی نورانی چون آفتاب و بلند نمود به سوی آسمان روی و انگشتان خود را. پس نزدیک رفتم و شنیدم او را که می‌گفت چیزی که حاصل ترجمه‌اش چنین است:

بار خدایا! ای پروردگار هفت آسمان رفیع و هفت زمین فراخ و به محمد و سه محمد که با اوست و چهار علی و دو سبط بزرگوار^۱ و نهر درخشان - یعنی جعفر^۲ - و هم نام کلیم؛ اینانند نقبای شفا و راه‌های روشن و ورثه انجیل و حفظة تنزیل، بر عدد نقبا از بنی اسرائیل؛ محو کنندگان گمراهی‌ها و نابود کنندگان باطل‌ها، راست‌گویان که بر ایشان برخواهد خاست قیامت و به ایشان می‌رسد شفاعت و برای ایشان است از جانب خداوند، فرض طاعت.

آن‌گاه گفتم: بار خدایا! کاشکی من درک می‌کردم ایشان را، هر چند پس از سختی عمر و زندگانی من باشد.

آن‌گاه ابیاتی خواند و به شدت گریست و ناله کرد، باز ابیاتی خواند.

آن‌گاه جارود از آن جناب سؤال از آن اسامی کرد. پس حضرت حکایت کرد شب معراج و دیدن اشباح نورانیة ائمه^۳ را و ذکر کردن خداوند، اسامی یک یک را تا حضرت مهدی^۴ چنان چه گذشت در باب القاب، در لقب منتقم.

جارود عرض کرد: ایشان مذکورند در تورات و انجیل و زبور.^۳

و این خبر طولانی و با کلمات فصیح و اشعار ملیحه است، به جهت خوف تطویل،

مختصر کردم.

۱. و به روایت کراچکی؛ بعد از دو سبط: و حسن صاحب رفعت. منه. [مرحوم مؤلف]

۲. چون یکی از معانی جعفر نهر است. منه. [مرحوم مؤلف]

۳. مقتضب الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، ص ۳۸-۳۱ و نیز ر. ک: کنز الفوائد، ص ۲۵۶ به

[نقل دولت آبادی از رسول خدا ﷺ]

پانزدهم: ملک العلماء، شهاب الدین بن عمر دولت آبادی در هدایة السعداء روایت کرده که رسول خدا ﷺ فرمود: «بعد از حسین بن علی علیه السلام از پسران او، نه امام است که آخر ایشان قائم علیه السلام است.»

[نقل دولت آبادی از جابر]

شانزدهم: در آن جا روایت کرده از جابر بن عبدالله انصاری که گفت: داخل شدم بر فاطمه، دختر رسول خدا ﷺ و در پیش روی او الواحی بود و در آن، نام‌های امامان از فرزندان او بود. پس شمردم یازده اسم را که آخر ایشان قائم علیه السلام بود.

[نقل عبدالرحمن جامی از امام حسن عسکری علیه السلام]

هفدهم: عالم عارف مشهور نزد اهل سنت، ملا عبدالرحمن جامی در کتاب شواهد النبوة^۱ روایت کرده از بعضی که گفته: بر ابو محمد زکی رضی الله عنه در آمدم و گفتم: یا بن رسول الله! خلیفه و امام بعد از تو که خواهد بود؟
به خانه در آمد، پس بیرون آمد کودکی بر دوش گرفته، گویا که ماه شب چهاردهم بود، در سن سه سالگی. پس فرمود: «ای فلان! اگر نه پیش خدای تعالی گرامی بودی، این فرزند خود را به تو نمی‌نمایاندمی. نام این، نام رسول است و کنیة او، کنیة وی است، هو الذی یملاء الارض قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و جوراً.»

[نقل دیگری از عبدالرحمن جامی]

هیجدهم: در آن جا روایت کرده از دیگری که گفته است: روزی بر ابو محمد در آمدم، بر دست راست وی خانه‌ای دیدم، پرده به آن فرو گذاشته.

گفتم: یا سیدی! صاحب این امر بعد از این که خواهد بود؟
 [امر] فرمود: آن پرده را برداشتم، کودکی بیرون آمد در کمال طهارت و پاکیزگی. بر
 رخساره راست وی خالی و گیسوان گذاشته، آمد و بر کنار ابو محمد نشست.
 ابو محمد فرمود: «این است صاحب شما» بعد از این از زانوی وی برخاست.
 ابو محمد - رضی الله عنه - گفت وی را: «یابنی! ادخل الی الوقت المعلوم»؛ به آن خانه
 در آمد و من به وی نظر می کردم. سپس ابو محمد - رضی الله عنه - مرا گفت: برخیز! و بین
 که در این خانه کیست؟^۱
 به خانه در آمدم، هیچ کس را ندیدم.

[روایت امام رضا علیه السلام در خلف صالح]

نوزدهم: ابو محمد، عبدالله ابن احمد معروف به ابن خشاب بغدادی در کتاب موالید
 ائمه علیهم السلام روایت کرده به سند خود از جناب رضا علیه السلام که فرمود: «خلف صالح و مهدی و
 صاحب الزمان فرزندان ابی محمد، حسن بن علی علیه السلام است.»^۲

[روایت امام صادق علیه السلام در خلف صالح]

بیستم: قریب به این را از جناب صادق علیه السلام روایت کرده و هر دو خبر در باب سابق در
 ضمن احوال او مذکور شد.

[روایت ابن صباغ از امام عسکری علیه السلام]

بیست و یکم: نورالدین علی بن محمد مکی مالکی شهیر به ابن صباغ در فصول
 المهمه^۳ روایت کرده از محمد بن علی بن بلال که گفت: «بیرون آمد ابی محمد حسن

۱. شواهد النبوة، ص ۴۰۶.

۲. ر.ک: الفصول المهمة، ص ۲۷۴.

۳. همان.

بن علی عسکری علیه السلام پیش از وفاتش به دو سال و خبر داد ما را به خلف بعد از خود. آن گاه امر بیرون آمدن به سوی من پیش از وفاتش به سه روز، و خبر کرد مرا به خلف به این که او، پسر اوست بعد از او.»

[روایت ابوهشام از امام حسن عسکری علیه السلام]

بیست و دوم: از ابی هشام جعفری روایت کرده که گفت، گفتم به ابی محمد، حسن بن علی علیه السلام: جلالت تو مانع است مرا از این که از تو سؤال کنم. آیا رخصت می دهی که از تو سؤال کنم؟

فرمود: «سؤال کن!»

گفتم: ای سید من! آیا برای تو فرزندی است؟

فرمود: «آری.»

گفتم: اگر حادثه ای روی داد در کجا از او سؤال کنم؟

فرمود: «در مدینه.»^۱

[روایت جابر بن عبدالله انصاری درباره امام مهدی علیه السلام]

بیست و سوم: سید جمال الدین عطاء الله بن سید غیاث الدین، فضل الله بن سید عبدالرحمن محدث معروف در کتاب روضة الاحباب^۲ که در باب گذشته اعتبار خود و کتابش معلوم شد، بعد از ذکر اختلاف در آن جناب و تطبیق اخبار صحاح و مسانید کتب اهل سنت در حق مهدی علیه السلام بر آن که امامیه گویند، روایت کرده از جابر بن یزید جعفری که گفت: شنیدم از جابر بن عبدالله انصاری - رضی الله عنه - که می گفت: چون ایزد تعالی نازل

۱. الفصول المهمة، ص ۲۷۴.

۲. ر.ک: کمال الدین و تمام النعمة، ص ۲۵۳؛ کفایة الاثر، ص ۵۳ - ۵۵؛ اعلام الوری باعلام الهدی، ج ۲، ص ۱۸۱ - ۱۸۳؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۴۹۹، تفسیر کنز الدقائق، ج ۲، ص ۵۰۶.

گردانید بر پیغمبر خود این آیه را: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»^۱

گفتم: یا رسول الله! می شناسیم ما خدا و رسول او را، پس کیستند اصحاب امر که خدای تعالی اطاعت ایشان را قرین ساخته است به طاعت تو؟

پس گفت رسول ﷺ: «ایشان خلفای منند بعد از من؛ اول ایشان علی بن ابی طالب است، آن گاه حسن، آن گاه حسین، آن گاه علی بن الحسین، آن گاه محمد بن علی، معروف به باقر و زود است که درک می کنی او را، ای جابر! هرگاه ملاقات کردی او را، از من سلام برسان.

آن گاه صادق جعفر بن محمد، آن گاه موسی بن جعفر، آن گاه علی بن موسی الرضا، آن گاه محمد بن علی و آن گاه علی بن محمد، آن گاه حسن بن علی، آن گاه حجة الله در زمین او و بقية الله در میان بندگانش، محمد بن حسن بن علی علیه السلام.

این کسی است که فتح می کند خداوند عزوجل بر دست او مشارق زمین و مغارب آن را و این کسی است که غیبت می کند از شیعه و اولیای خود، غیبتی که ثابت نمی ماند در آن در قول به امامت او، مگر آن که آزموده خدای تعالی دل او را برای ایمان.»

جابر می گوید، گفتم: یا رسول الله! آیا در غیبت امام، شیعه انتفاع یابند؟ فرمود: «آری، قسم به آن که مبعوث فرموده مرا به پیغمبری که ایشان استضاء کنند به نور او و منتفع شوند به ولایت او، مثل انتفاع مردم به آفتاب هر چند که ابر او را بالا گیرد. ای جابر! این از اسرار مکنونه الهی است. پس پنهان دار آن را، مگر از کسی که اهل آن باشد.»

[نقل محمد پارسا از حکیمه خاتون]

بیست و چهارم: حافظ بخاری حنفی، محمد بن محمد معروف به خواجه پارسا در

کتاب فصل الخطاب^۱ بعد از ذکر روایت ولادت حضرت مهدی علیه السلام مختصراً از حکیمه خاتون گفته که حکیمه گفت: پس من آمدم نزد ابی محمد الحسن العسکری - رضی الله عنه - پس دیدم مولود را در پیش روی او در جامه زردی و بر او بود از بها و نور، آن قدر که قلبم را گرفت. پس گفتم: ای سید من! آیا در نزد تو علمی هست در این مولود، پس القا فرمایی آن را به ما؟

فرمود: «ای عمه! این منتظر است. این کسی است که بشارت دادند ما را به او.»
حکیمه گفت: پس به زمین افتادم برای خداوند که سجده کنم برای شکر این نعمت.
گفت: آن گاه من تردد می کردم نزد ابی محمد حسن العسکری - رضی الله عنه - و آن مولود را نمی دیدم. پس روزی به آن جناب گفتم: ای مولای من! چه کردی با سید ما و منتظر ما؟
فرمود: «سپر دم او را به آن کسی که سپرد به او، مادر موسی پسر خود را.»

[سؤال جابر از ائمه بعد از امیرالمؤمنین علیه السلام]

بیست و پنجم: ابوالحسن، محمد بن احمد بن شاذان، در ایضاح دفاین النواصب از طریق اهل سنت روایت کرده از حضرت صادق علیه السلام جعفر بن محمد از پدرش از پدرانش علیهم السلام از حضرت رسول صلی الله علیه و آله که فرمود: خبر داد مرا جبریل از رب العزة جل جلاله که فرمود:

«کسی که عالم باشد که نیست خدایی جز ذات یگانه من و این که محمد صلی الله علیه و آله بنده و رسول من است و این که علی بن ابی طالب خلیفه من است و این که ائمه از فرزندان او، حجت های منند، داخل می کنم ایشان را در جنت خود به رحمت خود و نجات می دهم او را از آتش به عفو خود و مباح کنم بر او همسایگی قرب خود را و واجب گردانم برای او کرامت خود را و تمام کنم بر او نعمت خود را و بگردانم او را از خاصه و برگزیده خود.
اگر مراندا کند، لیبیکش گویم و اگر مرا بخواند، اجابتش فرمایم. و اگر مرا سؤال کند، عطایش کنم و اگر ساکت شود، در عطا ابتدا نمایم. اگر بد کند، رحمتش کنم و اگر فرار کند از

من، بخوانمش و اگر مراجعت کند، قبولش فرمایم و اگر در جود مرا بگوید، برایش باز کنم.»

تا این که فرمود: پس جابر بن عبدالله انصاری بر خاست و گفت: یا رسول الله! کیستند ائمه از فرزندان علی بن ابی طالب؟

فرمود: «حسن و حسین سید جوانان اهل جنت، آن گاه سید العابدین در زمان خود علی بن الحسین؛ آن گاه باقر محمد بن علی و زود است که درک کنی او را، پس چون او را درک کنی از منش سلام برسان؛ آن گاه صادق، جعفر بن محمد؛ آن گاه کاظم، موسی بن جعفر؛ آن گاه رضا، علی بن موسی؛ آن گاه تقی، محمد بن علی؛ آن گاه نقی، علی بن محمد؛ آن گاه زکی، حسن بن علی؛ آن گاه پسر او قائم به حق امت من علیه السلام، که پر کند زمین را از قسط و عدل، چنان که پر شده از جور و ظلم.

ای جابر! این ها خلفا و اوصیا و اولاد و عترت منند؛ کسی که اطاعت کند ایشان را، پس به تحقیق که مرا اطاعت کرده و کسی که عصیان کند ایشان را، مرا عصیان کرده و کسی که انکار کند ایشان را یا یکی از ایشان را مرا انکار کرده و به سبب ایشان نگاه دارد خداوند آسمان را که به زمین نیفتد، مگر به اذن او و به ایشان حفظ فرماید خداوند زمین را که مضطرب نکند اهلش را.»^۱

[روایت امام رضا علیه السلام در مورد حضرت قائم علیه السلام]

بیست و ششم: شیخ الاسلام ابراهیم بن محمد حموی در فراید السمطین^۲ روایت کرده که کسی از جناب رضا علیه السلام پرسید: کیست قائم از شما اهل بیت؟ فرمود: «چهارم از فرزندان من، پسر خاتون کنیزان که پاک می کند به آن خداوند زمین را از هر جوری و

۱. ر. ک: کمال الدین و تمام النعمة، صص ۲۵۸ - ۲۵۹؛ کفایة الاثر، صص ۱۴۴ - ۱۴۵. مائة منقبة من مناقب امیر المؤمنین علیه السلام، صص ۱۶۷ - ۱۶۸؛ الاحتجاج، ج ۱، صص ۸۷ - ۸۸؛ بحار الانوار، ج ۲۷، صص ۱۱۹ - ۱۲۰.

۲. فرائد السمطین فی فضائل المرتضی و البتول و السبطین، ج ۲، صص ۳۳۶ - ۳۳۷.

پاکیزه می فرماید او را از هر ظلمی و اوست که شک می کنند مردم در ولادت او و اوست صاحب غیبت پیش از خروجش.»

[خطاب امام رضا علیه السلام به دعبل]

بیست و هفتم: در آن جا از آن جناب روایت کرده که به دعبل فرمود: «امام بعد از من، محمد پسر من است و بعد از محمد، پسر او، علی و بعد از علی، پسر او، حسن بعد از حسن، پسر او، حجة قائم منتظر در غیبت خود و مطاع در ایام ظهورش.»^۱

[نقل خوارزمی از سلمان فارسی رضی الله عنه]

بیست و هشتم: موفق ابن احمد خوارزمی در مناقب خود روایت کرده از سلمان محمدی که گفت: داخل شدم بر رسول خدا صلی الله علیه و آله که دیدم حسین علیه السلام بر زانوی آن جناب بود و او دو چشمانش را می بوسید و دهنش را می بویید و می فرمود: «تو سیدی! پسر سیدی! پدر ساداتی! تو امامی! پسر امامی! برادر امامی! پدر ائمه ای! تو حجتی! پسر حجتی! برادر حجتی! پدر نه حجتی که از صلب تواند که نهم ایشان قائم ایشان است.»

[روایت عبدالله بن مسعود از رسول خدا صلی الله علیه و آله]

بیست و نهم: ابن شهر آشوب، در مناقب^۲ از طریق اهل سنت روایت کرده از عبدالله بن مسعود که گفت: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمود: «ائمه بعد از من دوازده تن اند، نه تن ایشان از صلب حسین علیه السلام است که نهم ایشان مهدی است.»

[خطاب رسول اکرم صلی الله علیه و آله به امیرالمؤمنین علیه السلام]

سی ام: روایت کرده از عبدالله بن محمد بغوی از علی بن جعد از احمد بن وهب

۱. فرائد السمطين فی فضائل المرتضى و البتول و السبطین، ج ۲، صص ۳۳۷ - ۳۳۸.

۲. مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ج ۱، ص ۲۵۴.

بن منصور از ابی قبیصه، شریح بن محمد عنبری از نافع از عبدالله بن عمر که نبی ﷺ فرمود: «یا علی! من نذیر امت خویشم و تو هادی ایشان و حسن قائد ایشان است و حسین سائق ایشان است و علی بن الحسین جامع ایشان است و محمد بن علی عارف ایشان است و جعفر بن محمد کاتب ایشان است و موسی بن جعفر محصی ایشان است و علی بن موسی عبور دهنده و نجات دهنده و دور کننده دشمنان ایشان و نزدیک کننده مؤمنان ایشان است و محمد بن علی قائد و سائق ایشان است و علی بن محمد عالم ایشان است و حسن بن علی معطی ایشان است و قائم خلف ساقی و شناسنده و شاهد ایشان است. ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ﴾^۱.

[خطاب رسول خدا ﷺ به امیرالمؤمنین ﷺ در وجوب موالات با ذریه آن جناب]

سی و یکم: شیخ اسعد بن ابراهیم بن حسن بن علی اربلی حنبلی در اربعین خود به اسناد خود از محمد نوفلی روایت می کند که گفت: خبر داد مرا پدرم و او خادم امام علی بن موسی الرضا ﷺ بود از آن جناب، گفت: خبر داد مرا پدرم، کاظم، گفت: خبر داد مرا پدرم، صادق، گفت: خبر داد مرا پدرم، باقر، گفت: خبر داد مرا پدرم، زین العابدین، گفت: خبر داد مرا پدرم، سیدالشهدا، گفت: خبر داد مرا پدرم، سید اوصیا، فرمود: خبر داد مرا برادرم و حبیبم، رسول خدا و سید انبیا - صلوات الله علیه و علیهم - و فرمود: «یا علی! کسی که خوشنودش می کند که ملاقات کند خدا را در حالی که اقبال فرموده بر او و راضی است از او، پس موالات کند با تو و ذریه تو، تا کسی که اسم او اسم من است و کنیه او کنیه من است و ختم می شود به او ائمه ﷺ.»

مؤلف گوید: ظاهر این است که در این خبر، اسم هریک از امامان را داشته و مؤلف به جهت اختصار یا خوف تشنیع شیعه حذف کرده و از تأمل معلوم می شود که همان خبر اولی است که ما از اربعین محمد بن ابی الفوارس نقل کردیم و این خبر در هر دو، چهارم

۱. سوره حجر، آیه ۷۵.

۲. مناقب آل ابی طالب ﷺ، ج ۱، ص ۲۵۱.

اخبار اربعین است و به همین ترتیب، مطابق است تا اکثر آن و باقی هم غالباً مطابق است و لکن در غالب آن اخبار اختصار کرده و در بعضی اکثر متن را ساقط کرده و با قلت اسباب و ضیق مجال به این مقدار قناعت کرده و بر چند امر تنبیه کنیم.

اول:

آن که بعضی از این اخبار، اگر چه صراحت ندارد در مدعا و لکن مضمون آن مطابق نمی شود مگر با مذهب امامیه اثنا عشریه. پس ضرری ندارد در داخل نمودن آنها در سلک اخبار منصوصه و لا محاله مؤید و مقوی باقی خواهد بود؛ اگر چه ما را کافی است در این مقام کمتر از آن چه خصم را چاره‌ای نیست از قبول کردن خبر معتبر در نزد خودشان، که معارضی ندارد، بلکه مؤید است به اخبار متواتره در طرق امامیه، بلکه در صورت معارضه نیز مقدم باشد. چه مضمون آن متفق علیه شود که در مخاصمه مرجع خواهد بود و خبری که خصم به آن منفرد باشد، نتواند در این مقام آن را بیرون آورد، چه در نزد خصمش حجّت نیست با آن که معارض بحمدالله مفقود است.

دوم:

بسا هست توهم رود که این جماعت با نقل این اخبار صریحه در مذهب امامیه، چگونه اختیار مذهب دیگر کرده در اصول، اشعری یا معتزلی و در فروع، مالکی یا حنفی یا شافعی یا حنبلی شدند و اصول و فروع خود را از آنها اخذ کردند و از این جماعت، هر که ایشان را امام می دانند چیزی نگیرند و به ایشان اقتدا نکنند؟

جواب این شبهه آن است که اکابر علمای ایشان در این مقام و نظایر آن چند مسلک پیش گرفتند که راه خیال استدلال به آنها و دلالت کردن آن اخبار را بر مذهب امامیه بر دیگران مسدود کردند:

اول: تضعیف اسانید آن اخبار و نسبت بعضی روایات خود را به وضع و کذب و تدلیس و

تشیع حتی مشهورین از محدثین خود را که مملو است کتب ایشان از اخبار آنها، گاهی این نسبت را به او می دهند.

مثل ابومطیع حکم بن عبدالله بلخی فقیه صاحب ابوحنیفه که ذهبی او را در میزان،^۱ علامه کبیر گفته و ابوحاتم او را مرجئی کذاب دانسته^۲ و جوزقانی می گوید حدیث وضع می کرد^۳ و ابن جوزی نیز او را وضاع می داند^۴ و احمد حنبل گفته: سزاوار نیست کسی از او چیزی روایت کند.^۵

ذوالنون مصری که از اکابر صوفیه ایشان است، ابن جوزی او را به وضع حدیث متهم کرده است.

جوزقانی او را وضاع دانسته؛ چنان چه در مختصر تنزیه الشریعه گفته: احمد بن صالح که ذهبی در میزان^۶ گفته او حافظ ثبت و یکی از اعلام بوده و دیگران نیز مدح کردند، ابوداود می گوید: نه ثقه بود و نه مأمون.^۷

یحیی بن معین می گوید: کذاب بود.^۸

محمد بن عمر واقدی که او را عالم دهر و امین مردم بر اسلام می دانند و بعضی او را امیر المؤمنین در حدیث می دانند!^۹ با این حال خوارزمی در مسند ابوحنیفه از یحیی بن معین نقل کرده که گفته: واقدی بیست هزار حدیث بر پیغمبر خدا ﷺ وضع کرد و از احمد

۱. میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۵۷۴.

۲. الموضوعات (ابن الجوزی)، ج ۱، ص ۱۳۱؛ لسان المیزان (ابن حجر)، ج ۲، ص ۳۳۵.

۳. لسان المیزان، ج ۲، ص ۳۳۵.

۴. الكشف الحثیث عن رمی بوضع الحدیث، ص ۳۹.

۵. الجرح والتعديل، ج ۳، ص ۱۲۱ و ج ۹، ص ۲۰۱؛ الموضوعات، ج ۳، ص ۴۳.

۶. میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۱۰۳.

۷. همان، ص ۱۰۴، در متن چنین است قال ابوداود: کان یقوم کل لعن فی الحدیث و قال النسائی: لیس بثقة ولا مأمون. که چنان چه مشخص است این جمله مربوط به نسائی است نه ابوداود و گویا در قلم مؤلف خطایی رخ داده است.

۸. میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۱۰۴.

۹. میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۶۶۵.

حنبل نقل کرده که گفت: واقدی اسانید را ترکیب می‌کند و ابن مدینی گفته: حدیث او را نباید نوشت و شافعی گفته: کتب او دروغ است.

محمد بن اسحاق، صاحب سیر و مغازی که شافعی گفته: هر متبحری در سیر محتاج او است و سعید بن حسّاج او را امیرالمؤمنین در حدیث گفته، مالک معروف او را دروغگویی از دروغگویان می‌دانست، چنان چه در میزان الاعتدال ذهبی^۱ است.

نعیم بن حمّاد، صاحب کتاب فتن و غیره؛ در میزان از ازدی نقل کرده که او در تقویت سنت، حدیث وضع می‌کرد و حکایاتی از علما در عیب ابی حنیفه که، همه آنها دروغ است.^۲

حافظ محمد بن عثمان بن ابی شیبه که از اکابر علماست و سمعانی در انساب،^۳ او را مدح بلیغی کرده و ذهبی نیز در میزان^۴ او را، حافظ عالم بصیر به حدیث و رجال دانسته، با این حال عبدالله بن احمد بن حنبل او را کذاب می‌گفت و ابن خراش او را واضح حدیث می‌دانست.^۵

ذهبی از عبدالله بن اسامه کلبی و ابراهیم بن اسحاق صرّاف و داود بن یحیی نقل کرده که ایشان او را کذاب می‌دانستند و داود می‌گفت: او چیزها بر قومی وضع کرده بود که هرگز خبر به آن نداده بودند.^۶

زبیر بن بکّار معروف که از اکابر علما و استاد در فن تاریخ و نسب و قاضی مکه بود و او را به مناقب جلیله مدح کرده‌اند؛ شیخ حافظ ابوالفضل احمد بن علی بن عنبر سلیمانی چنان چه در میزان است او را در عداد واضعین حدیث شمرده و

۱. میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۴۷۴ - ۴۶۸.

۲. همان، ج ۴، ص ۲۶۹.

۳. الانساب، ج ۴، ص ۱۴۱.

۴. میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۶۴۲.

۵. همان

۶. همان، ص ۶۴۳.

گفته: حدیث او منکر است.^۱

عبدالله بن مسلم بن قتیبه دینوری لغوی نحوی، صاحب کتاب معارف که ابن خلکان و غیره او را مدح بلیغ نمودند؛ و در میزان از حاکم نقل کرده که اجماع کردند بر این که او کذاب بوده.^۲

اسد بن عمرو^۳ که از اعظام علما و تلمیذ رشید ابوحنیفه بود و در بغداد و واسط قضاوت داشت؛ در میزان^۴ بعد از نقل توثیق او از خطیب و غیره از یحیی بن معین نقل کرده که او کذاب بود و چیزی نبود، و ابن حبان^۵ گفته که او حدیث درست می‌کرد بر مذهب ابوحنیفه و برای مثال به این عشره مندره باید قناعت کرد.

دوم: نسبت دادن صاحب کتاب به تشیع و رفض چنان چه بعضی در حق ابن طلحه گفتند.

سوم: انکار بودن کتابی که خبر از آن اخذ شده از مؤلف آن و نسبت دادن شیعه را به این تدلیس که ایشان، خود کتابی نویسند و به علمای ما نسبت دهند و کتاب موضوع از برای شرح این مطالب نیست که تا آشکار شود که مدلس مفتری غریق متشبث به هر حشیش کیست؟

چهارم: حمل امامت را بر مطالب باطنیه و ریاست قلبیه، نه خلافت ظاهره و ریاست در سیاست و بیان احکام ظاهریه، پس منافاتی ندارد امامت هر یک از ایشان در هر عصری و بروز کرامت از ایشان با خلافت ظاهره، مثل یزید و مروان.

مثلاً در آن زمان، شاه ولی الله هندی که از اکابر علمای اهل سنت است، در مقاله وضعه گفته: این حقیر را معلوم شده است که ائمه اثنا عشر - رضی الله عنهم - اقطاب نسبتی بودند از نسبت‌ها و رواج تصوّف، مقارن انقراض ایشان پیدا شد؛ اما عقیده و شرع را

۱. میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۶۶.

۲. همان، ص ۵۰۲.

۳. اصل: عمر و در میزان در پاورقی «عامر» ذکر کرده است.

۴. میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۲۰۶.

۵. اصل: ابن حبان

به جز از حدیث پیغمبر ﷺ نتوان گرفت. قطبیت ایشان امری است باطنی، به تکلیف شرعی کار ندارد و نص و اشاره هریک بر متأخر، به اعتبار همان قطبیت است و امور امامت که می‌گفتند راجع به همان است که بعضی خلص یاران خود را بر آن مطلع می‌ساختند، پس از زمانی قومی تعمق کردند و قول ایشان را بر محمل دیگر فرود آوردند،
انتهی.

غرض با این شبهات و احتمالات، هیچ بعدی ندارد که با دیدن بیشتر از این اخبار و اوضحة صحیحه در کتب خود، احتمال صحت مذهب امامیه ندهند!
چنان چه دیدی که محیی الدین در فتوحات با آن که هر یک از ائمه علیهم السلام را امام گفته و به همه دوازده تصریح کرده، امامیه را اصل در ضلالت می‌دانند که گمراهی هر فرقه از فرق مسلمین از طرف ایشان است و این نیست مگر آن که امامت را از سنخ قطبیت می‌داند و لهذا همه اقطاب ایشان در احکام ظاهره، تا آن وقت که بنای کردن آن را دارند، به یکی از ائمه اربعه خود رجوع می‌کردند، از مالک و ابوحنیفه و شافعی و ابن حنبل.

سوم:

آن که بعضی از اخبار گذشته که به توسط بعضی از علمای اعلام نقل کردیم، شبهه‌ای نیست در صحت نقل آن از ایشان؛ چه علاوه بر علو مقام و تقوا و صدق و دیانت که داشتند، غالباً در ازمنه سابقه، مقهور آن جماعت بودند به ملاحظه سلاطین وقت، عادتاً ممکن نیست که خبری از کتب معروف ایشان یا عالم معتبری نقل کند در کتاب خود و به آن احتجاج نماید و کتاب خود را نشر دهد، با آن که در آن کتاب نباشد و آن عالم نگفته باشد و جمله‌ای از علمای ما را به علم و صدق و تقوا در کتب خود ذکر کردند، مانند شیخ مفید و سید مرتضی و کراچکی و ابن شهر آشوب و نظایر ایشان، چنان چه در محل خود مذکور است.

فصل

[نصوص امامیه از رسول خدا و ائمه اطهار بر امامت حجة بن الحسن علیه السلام]

اما نصوص امامیه از رسول خدا و ائمه - صلوات الله عليهم - بر این که مهدی موعود، امام دوازدهم، حجة بن الحسن عسکری علیه السلام است زیاده از آن است که بتوان احصا کرد و ذکر تمام موجود، موجب تطویل است و بحمدالله در بسیاری از کتب احادیث عربیه و فارسیه موجود است، خصوص مجلد نهم از بحار و ترجمه آن از فاضل آقا رضی بن ملا محمد نصیر بن ملا عبدالله بن العالم الجلیل ملا محمد تقی مجلسی و سیزدهم بحار و ترجمه آن و لکن ما در این جا به ذکر چند خبر از کتاب سلیم و بعضی اخبار از کتبی که نزد علامه مجلسی علیه السلام نبوده، قناعت کنیم:

[روایات سلیم بن قیس درباره امام عصر علیه السلام]

اول: سلیم بن قیس هلالی از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام در کتاب خود - که شیخ نعمانی در غیبت^۱ خود می گوید: خلاقی نیست در میان حمله علم شیعه که آن کتاب، اصلی است از اصول که روایت کرده آن را اهل علم و حمله حدیث اهل بیت علیهم السلام و اقدم آنها و از اصولی است که شیعه به آن رجوع می کنند و بر او اعتماد می کنند - که از خود آن جناب شنید که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود در بیان ذکر اولی الامر: «تویا علی! اول ایشانی! ...».

آن گاه شمردند تا امام حسن عسکری علیه السلام پس فرمود: «آن گاه پسر او، حجت قائم خاتم اوصیای من و خلفای من و منتقم از اعدای من که پر می کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از جور و ظلم.»^۲

۱. الغیبة، ص ۱۰۱-۱۰۲.

۲. کتاب سلیم بن قیس هلالی، ص و نیز رک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۷، ذیل حدیث اول.

دوم: نیز در آن جا روایت کرده از آن جناب که رسول خدا ﷺ فرمود: «من اولی هستم به مؤمنین از نفوس خودشان، نیست برایشان با وجود من امری و علی ﷺ بعد از من، اولی است به مؤمنین از نفس های خودشان، نیست برای ایشان با وجود او، امری.»

آن گاه ذکر فرمود تا حضرت باقر ﷺ، به همین قسم، و فرمود: «در عقب محمد، مردانی هستند یکی پس از دیگری، نیست هیچ کدام از ایشان مگر اولی به مؤمنین از انفس خودشان، نیست برای ایشان با وجود آنها امری، همه هُداَتند، هادیند، مهدیند...»^۱

تا آن که ذکر فرمود جنت عدن را و فرمود: «بامن در آن جا از اهل بیت من دوازده تن اند، اول ایشان علی بن ابی طالب و حسن و حسین و نه تن از فرزندان حسین ﷺ.»

آن گاه جمله ای از اوصاف ایشان را از عصمت و تبلیغ و هدایت و غیر آن بیان فرمود.

سوم: نیز در آن جا روایت کرده از آن جناب که فرمود: «ای سلیم! من و اوصیای من که یازده مردند از فرزندان من، ائمه هدایت کنندگان هدایت شدگان محدثیم؛ یعنی آن که ملک با او سخن گوید.»

گفتم: یا امیر المؤمنین! کیستند ایشان؟

فرمود: «دو پسر من حسن و حسین ﷺ، آن گاه این پسر من - و گرفت دست علی بن الحسین ﷺ را و آن جناب شیر می خورد - آن گاه هشت نفر از فرزندان او، هر یک بعد از دیگری تا این که این دوازده تن اوصیایند.»^۲

چهارم: نیز گفته که با امیر المؤمنین ﷺ از صفین مراجعت می کردیم، پس فرود آمد عسکر نزدیک دیر نصارایی؛ پس ذکر کرد بیرون آمدن راهبی از آن دیر را که نام او شمعون بن حمون بود، از فرزندان شمعون، وصی عیسی ﷺ و با او کتابی بود به خط شمعون و املائی عیسی ﷺ و در آن جا مذکور بود بعد از اوصاف رسول خدا ﷺ وزارت و خلافت امیر المؤمنین ﷺ و این که او، ولی هر مؤمن است بعد از او که آن گاه یازده نفر از فرزندان او و فرزند فرزند او، اول آنها شبر، دوم شبیر و نه تن از فرزند شبیر، یکی بعد از دیگری.

۱. کتاب سلیم بن قیس هلالی، صص ۳۶۳-۳۶۴.

۲. همان، ص ۳۵۲.

آخر ایشان کسی است که نماز می‌کند عیسی علیه السلام خلف او و نام برده بعد از ایشان کسی را که سلطنت می‌کند و کسی که دین خود را مخفی می‌کند و کسی که ظاهر می‌شود و اول کسی که از ایشان ظاهر می‌شود و پر می‌کند جمیع بلاد خداوند را از عدل و داد و مالک می‌شود ما بین مشرق و مغرب را تا این که غالب می‌کند او را خداوند بر همهٔ ادیان.

آن گاه شرح داده حال جمله‌ای از ائمهٔ ظلال را و در آخر خبر، سلیم می‌گوید: حضرت به یکی از اصحاب خود فرمود: «برخیز و کتاب او را از عبرانی ترجمه کن به عربی.»

چون نسخه کرد و آورد، حضرت به امام حسن علیه السلام فرمود: «به نزد من بیاور آن کتاب را که به تو دادم و بخوان آن را ای پسر من! و تو ای فلان! نظر کن در نسخهٔ این کتاب که او خط من است و املائی رسول خدا صلی الله علیه و آله.»

چون خواند یک حرف با هم خلاف نداشت. گویا املائی یک نفر بود.^۱

[روایات فضل بن شاذان درباره حجة بن الحسن علیه السلام]

پنجم: شیخ ثقة جلیل‌القدر عظیم‌الشان ابو محمد فضل بن شاذان نیشابوری که صد و هشتاد جلد کتاب تألیف فرموده و از حضرت رضا و جواد علیه السلام روایت کرده و در آخر زمان عسکری علیه السلام وفات کرده و حضرت بر او رحمت فرستاده در کتاب غیبت خود، مسمی به اثبات الرجعة روایت کرده از حسن بن محبوب از علی بن ریاب که گفت: حدیث کرد مرا ابو عبدالله علیه السلام حدیث طولانی از امیرالمؤمنین علیه السلام و در آخر آن، حضرت جمله‌ای از فتن آخرالزمان را بیان فرمود تا خروج دجال، پس فرمود: «آن گاه ظاهر می‌شود امیر امره و قاتل کفره، سلطان مأمول که متحیر است در غیبت او عقول و او نهم از فرزندان تو است ای حسین! ظاهر می‌شود بین رکنین و غالب می‌شود بر ثقلین و او نمی‌گذارد در زمین ادنین، یعنی پست رتبه و فطرت‌ها را.

خوشا به حال مؤمنی که درک می‌کند زمان او را و می‌رسند هنگام او را و حاضر می‌شوند در ایام او و ملاقات می‌کنند با اقوام او.»

۱. کتاب سلیم بن قیس الهلالی، ص ۲۵۵.

ششم: نیز روایت کرده از ابن ابی عمیر از حماد بن عیسی از ابی شعبه حلبی از ابی عبدالله علیه السلام از پدرش محمد بن علی از پدرش علی بن الحسین از عمش حسن بن علی ابن ابی طالب علیه السلام، که گفت: پرسیدم از جدّ خود، رسول خدا صلی الله علیه و آله از امامانی که بعد از آن جناب خواهند بود.

فرمود: «امامان بعد از من به عدد نقبای بنی اسرائیل، دوازده تن هستند که عطا نموده است خداوند به ایشان دانش و فهم مرا و تو از ایشان، ای حسن!»

گفتم: «یا رسول الله صلی الله علیه و آله! کی خروج خواهد کرد قائم ما اهل بیت؟»

فرمود: «جز این نیست ای حسن که مثل او مثل روز قیامت است که پنهان داشته خداوند علم آن را بر اهل آسمانها و زمین، نمی آید روز قیامت مگر ناگاه و بی خبر.»^۱

هفتم: نیز روایت کرده از عبدالرحمن بن ابی نجران از عاصم بن حمید از ابی حمزه از ابی جعفر علیه السلام که فرمود پیغمبر به امیرالمؤمنین - صلوات الله علیهما - : «یا علی! زود باشد که قریش ظاهر سازند بر تو، آن چه پنهان داشته اند آن را و مجتمع شود کلمه ایشان برستم نمودن و غلبه کردن بر تو؛ پس اگر اعوان و انصاری بیابی، جهاد کن با ایشان و اگر نیابی، باز دار دست خود را و نگاهدار خون خود را، پس به درستی که شهید شدن از پی است تو را و بدان که فرزندان من انتقام خواهد کشید در دنیا از آنها که بر تو و اولاد و شیعه تو ظلم کنند و خدای تعالی در آن جهان ایشان را به عذاب شدید گرفتار خواهد گردانید.»

سلمان فارسی گفت: ای رسول خدا! کیست آن که این کار را خواهد کرد؟

فرمود: «نهمین از اولاد پسر من؛ حسین، آن گاه ظاهر گردد بعد از پنهان بودن طولانی، سپس اعلان نماید امر خدا را و ظاهر سازد دین خدا را و انتقام کشد از دشمنان خدا و پر کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از جور و ظلم.»

سلمان گفت: کی ظاهر خواهد شد یا رسول الله؟

فرمود: «آن را کسی نمی داند مگر خدای تعالی؛ لکن آن را نشانها است که از جمله آنهاست ندایی از آسمان و فرو رفتن جمعی به زمین در مشرق و فرو رفتن در مغرب و فرو

رفتنی در بیداء.»^۱

هشتم: نیز روایت کرده از صفوان بن یحیی از ابی ایوب ابراهیم بن ابی زیاد خزاز از ابی حمزه ثمالی از ابی خالد کابلی که او گفت: داخل شدم به منزل مولای خود، حضرت علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام و در دست آن حضرت صحیفه‌ای دیدم که بر آن می‌نگریست و سخت می‌گریست.

گفتم: پدر و مادرم فدای تو باد! ای فرزند رسول خدا! چیست این صحیفه؟ حضرت فرمود: «این نسخه، لوحی است که خدای تعالی به رسول خود به هدیه فرستاد؛ آن لوحی که در آن بود نام خداوند و نام رسول او و نام امیرالمؤمنین علیه السلام و نام عمّ حسن بن علی علیه السلام، نام پدرم و نام من و نام فرزندانم محمد باقر و نام فرزندان او جعفر صادق و نام فرزندان او موسی کاظم و نام فرزندان او علی رضا و نام فرزندان او محمد تقی و فرزندان او علی نقی و فرزندان او حسن زکی و فرزندان او حجّة الله و قائم بامر الله و منتقم از اعداء الله. آن که غایب شود غایب شدنی دراز، بعد از آن ظاهر شود و پر کند زمین را از عدل و داد هم چنان که پر شده باشد از ستم و بیداد.»^۲

نهم: نیز روایت کرده از محمد بن سنان از مفضل بن عمر از جابر بن یزید جعفی از سعید بن مسیب از عبدالرحمن بن سمره که او گفت که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چون آفرید حضرت ملک جلیل، حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام را، حجاب از پیش نظر آن جناب برداشت؛ در جنب عرش مجید، نوری دید.

پرسید: «بار خدایا! این نور چیست؟»

خداوند فرمود: «این نور برگزیده من است از خلق من.»

سپس دید نوری در جنب او.

گفت: «بار خدایا! چیست این نور؟»

حق تعالی فرمود: «آن ناصر دین من، علی است.»

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۳۲-۳۳، ذیل حدیث دوم.

۲. همان، ص ۴۳، حدیث چهارم.

در جنب آن دو نور، سه نور به نظر مبارک در آورد.

پرسید: «این نورها چیست؟»

خطاب رسید: «آن نور فاطمه، دختر محمد و حسن و حسین است که دو فرزند او و دو

فرزند علی بن ابی طالب هستند.»

گفت: ای خداوند من! نه نور می بینم که دور آن پنج نور در آمدند.

ندار رسید: «آن نور علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی

بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و حجة

بن الحسن است. آن که ظاهر شود بعد از غایب شدن از شیعه و دوستانش.»

ابراهیم علیه السلام گفت: ای خداوند من! نورهای بسیار می بینم که دور ایشان را فرو گرفته اند

که نمی شمارد آن انوار را مگر تو، - یعنی به غیر از تو که خداوند عالمیانی، کسی قادر بر

شمردن آن نورهای بسیار نیست - آن نورها چیست؟

حق تعالی فرمود: «آن نورهای شیعیان ایشان است و شیعیان علی بن ابی طالب علیه السلام که

امیرالمؤمنین است.»

ابراهیم گفت: به چه چیز شناخته می شود شیعة امیرالمؤمنین علیه السلام.

حق تعالی فرمود: «به پنجاه و یک رکعت نماز، یعنی در شبانه روزی گزاردن و به جهر

بسم الله الرحمن الرحيم گفتن، یعنی در نماز و دعا خواندن در نماز پیش از رکوع و جبین بر

خاک گذاشتن بعد از نماز و انگشتر در دست راست کردن.»

ابراهیم گفت: خدایا! مرا از شیعة امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام قرار ده!

خطاب رسید: «یا ابراهیم! ما تو را از شیعیان علی گردانیدیم.»

از این جهت حضرت عزت، فرو فرستاد در قرآن عظیم در شأن ابراهیم، این آیه را:

«وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ»^۱ یعنی به درستی و راستی، هر آینه از شیعة اوست ابراهیم.»

مفضل گفت: روایت کرده اند از برای ما که در وقتی که حضرت ابراهیم علیه السلام احساس

نمود که وقت رحلت است، روایت کرد این حدیث شریف را به جهت اصحاب خود و به

سجود رفت؛ پس قبض کرده شد روح مقدّس آن حضرت، در آن هنگام که در سجود بود.^۱
 ۵۵۵م: نیز روایت کرد از عبدالرحمن بن ابی نجران از عاصم بن حمید از ابی حمزه
 ثمالی و نیز روایت کرد از حسن بن محبوب از ابو حمزه ثمالی از سعید بن جبیر از عبدالله
 بن عباس که او گفت، پیغمبر ﷺ فرمود: «چون مرا عروج به آسمانها فرمودند، به
 سدرۃ المنتهی رسیدم؛ خطاب از حضرت ربّ الارباب رسید: «یا محمّد!»

گفتم: «لَبَّيْكَ! لَبَّيْكَ! ای پروردگار من!»

خداوند تعالی فرمود: «ما هیچ پیغمبری به دنیا نفرستادیم که منقضی شود روزگار
 نبوت او، الا آن که به پای داشت به امر دعوت و به جای خود گذاشت برای هدایت امت،
 بعد از خود، وصی خود را به جهت نگاهبانی شریعت، حجّتی را. پس ما گردانیدیم علی بن
 ابی طالب را خلیفه تو و امام امت تو، پس حسن را - یعنی مقرر گردانیدیم که بعد از علی،
 خلیفه تو و امام امت تو، حسن باشد - و بعد از او حسین و بعد از او علی بن الحسین و بعد از
 او جعفر بن محمّد و بعد از او موسی بن جعفر و بعد از او علی بن موسی و بعد از او محمّد
 بن علی و بعد از او علی بن محمّد و بعد از او حسن بن علی و بعد از او حجّت پسر
 حسن ﷺ.»

یا محمّد! سر بالا کن.

چون سر بر آوردم، انوار علی و حسن و حسین و نه تن از اولاد حسین را دیدم و حجّت
 یعنی حضرت صاحب الزمان ﷺ در میان ایشان می درخشید که گویا کوكب درخشنده
 بود.»

آن گاه خداوند فرمود: «اینها خلیفه‌ها و حجّت‌های منند در زمین و خلیفه‌ها و
 اوصیای تواند بعد از تو. پس خوشا به حال کسی که دوست دارد ایشان را و وای بر آن کسی
 که دشمن دارد ایشان را.»^۲

۱۴۵۵م: نیز روایت کرد از محمّد بن ابی عمیر و احمد بن محمّد بن ابی نصر از ابان بن

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۴۹ - ۵۰، حدیث ششم.

۲. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۵۷ - ۵۸، حدیث هشتم.

عثمان الاحمر از ابان بن تغلب از عکرمه از عبدالله بن عباس گفت: یهودیی که او را نعل می گفتند به نزد حضرت رسول ﷺ آمد و گفت: یا محمد! من چند چیز از تو می پرسم که بسیار وقتی است که آن در سینه من می گردد؛ اگر جواب ادا نمایی، اسلام می آورم بر دست تو. آن حضرت فرمود: «ای ابا عماره! بپرس!»

گفت: یا محمد! پروردگار خود را از برای من وصف کن.

آن حضرت فرمود: وصف نمی توانند کرد حضرت خالق را مگر به آن چیزی که خود وصف کرده است به آن خود را. چگونه وصف نمایند خالق واحد و آفریننده یگانه را که عاجز است حواس از آن که او را دریابد و ادراک ذات مقدس او نماید و فرومانده است او هام، از آن که او را بیابد و به کنه ذات او برسد و درمانده است خطرات، از آن که برای او حدی پیدا کند و ناتوان است بصایر، از آن که احاطه قدرت او کند.

بزرگ تر است از آن که وصف او کنند و صف کنندگان. دور است در نزدیکی، نزدیک است در دوری - یعنی نزدیک و دور نزد علم او یکسان است - چگونگی را او چگونگی داده است، پس، نمی توان گفت که چگونه است و کجایی را او کجایی بخشیده پس نمی توان گفت که کجاست.

منقطع می شود فکرها از شناختن او، یعنی باید بدانید که کیفیت و امنیت از او پیدا شده و به قدرت او وجود یافته، پس او احد است یعنی تکثر در وحدانیت ذاتش متصور نیست و از ابعاض و اجزا معزاً و بری است و صمد است یعنی جسم نیست که میان تهی است و خداوندی است که کلّ خلاق در حوایج و رغایب روی به درگاه او می آورند و از او حاجت ها می طلبند و از او مرادها می یابند.»

بالجمله آن حضرت فرمود: «خدای تعالی احد و صمد است؛ هم چنان که خود، خود را وصف کرده است و وصف کنندگان نمی رسند به حدّ وصف کردن و نشان دادن او و چنان چه خود، وصف خود فرموده ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ و ﴿لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ است.

نعل گفت: راست گفتی یا محمد! پس خبر ده مرا از آن که گفتی خدا یکی است و او را

شبيه نیست. آيا نه چنين است که خدا یکی است و انسان نیز یکی است و یگانگی و وحدانیت خدا مانند شده است و وحدانیت و یگانگی انسان را.

آن حضرت فرمود: «خداوند واحد است، واحد المعنی؛ یعنی همیشه واحد و یگانه بود و چیزی با او نبوده و بی حدّ و بی اعراض است و همیشه هم چنين بوده و هم چنين خواهد بود و انسان، واحد ثنوی است یعنی غیر واحد حقیقی است، جسم است و عرض است و روح است و جز این نیست که تشبیه در معانی است نه در غیر معانی است، یعنی هیچ کس در معنی و وحدانیت با او شرکت ندارد.»

نعثل گفت: راست گفتی یا محمّد! پس خبر ده مرا که وصی تو کیست؟ زیرا که هیچ پیغمبر نبوده، الا آن که او را وصی بوده و پیغمبر ما موسی، وصیت کرد به یوشع بن نون. آن حضرت فرمود: «بلی! خبر دهم تو را به درستی که وصی و خلیفه من بعد از من، علی بن ابی طالب علیه السلام است و بعد از او دو سبط من، حسن و حسین علیهم السلام و به وصایت از پی حسین علیه السلام در می آیند نه تن از صلب حسین که ائمه علیهم السلام ابرار و امامان نیکوکارند.»

نعثل گفت: «نام کن ایشان را. یعنی به نام، ایشان را ذکر کن از برای من. یا محمّد!» حضرت فرمود: «بلی! چون حسین در گذرد پسر او علی، وصی و خلیفه باشد و چون مدّت خلافت و وصایت علی به نهایت رسد، پسر او محمّد و چون مدّت وصایت محمّد تمام شود، پسر او جعفر و چون مدّت وصایت جعفر گذرد، پسر او موسی و بعد از او، پسر او علی و بعد از او، پسر او محمّد و بعد از او، پسر او علی و بعد از او، پسر او حسن و بعد از او، پسر او، حجّة بن الحسن؛ ایشان دوازده امامند به شماره نقبای بنی اسرائیل.»

نعثل گفت: پس جای ایشان در بهشت کجاست؟

فرمود: «با منند در درجه من.»

گفت: شهادت می دهم که نیست الهی، الا حضرت الله تعالی و شهادت می دهم که تو رسول و فرستاده خدایی و شهادت می دهم که ایشانند اوصیای بعد از تو و به تحقیق که یافته ام این معنی را در کتب متقدمه. پس خبر ده مرا ای رسول خدا! از وصی دوازدهم از جمله اوصیای تو.

آن حضرت فرمود: «او غایب خواهد شد تا نبینند او را و زمانی پیش آید امت مرا که نماند از اسلام مگر اسم اسلام و از قرآن الا رسم قرآن! و در آن هنگام رخصت دهد خداوند تعالی او را به خروج نمودن.»

سپس بلرزید نعثل و برخاست از پیش پیغمبر و در آن حال می گفت: صلوات خدا بر تو باد، ای بهترین پیغمبران! و صلوات خدا باد بر اوصیای تو که پاک و منزّه اند از عیب‌ها و گناهان و سپاس و حمد مر خدایی را که پروردگار عالمیان است.^۱

در بعضی از روایات در اواخر این حدیث زیادتى هست با شعری که نعثل انشا نمود در مدح پیغمبر و ائمة اثنا عشر - صلوات الله عليهم اجمعین و رضوانه ...

دوازدهم: نیز روایت کرده از فضالة بن ایوب از ابان بن عثمان از محمد بن مسلم از ابو جعفر علیه السلام که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله با امیر المؤمنین علیه السلام: «من اولایم به مؤمنین از نفس‌های ایشان، بعد از آن، تو یا علی! اولایی به مؤمنین از نفس‌های ایشان، بعد از آن، امام حسن اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان. بعد از آن، امام حسین اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان، بعد از آن، علی بن الحسین اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، محمد بن علی اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان، بعد از آن، جعفر بن محمد اولی است از نفس‌هایشان، و بعد از آن، محمد بن علی اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان، بعد از آن، جعفر بن محمد اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، موسی بن جعفر اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، علی بن موسی اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، محمد بن علی اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، علی بن محمد اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، حسن بن علی اولی است به مؤمنین از نفس‌هایشان و بعد از آن، حجة بن الحسن اولی است به مؤمنین از نفس‌های ایشان، آن که منتهی می شود به او خلافت و وصایت و غایب خواهد شد مدتی دراز، بعد از آن ظاهر خواهد شد و زمین را پر از عدل و داد خواهد کرد

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۶۱-۶۳، حدیث نهم.

آن چنان که پر شده باشد از ظلم و جور. والحمد لله.»^۱

سیزدهم: نیز روایت کرده از محمد بن حسن واسطی از زفر بن هذیل از سلیمان بن مهران الاعمش از مورق از جابر بن عبدالله انصاری که او گفت: داخل شد مردی از یهود به مجلس پیغمبر ﷺ که جندل نام او بود و پدرش جناحه نام داشت و از یهود خیر بود. پس گفت: یا محمد! خبر ده ما را از آن که خدای را نیست و از آن چه نزد خدا نیست و از آن چه آن را نمی داند خدا!

حضرت فرمود: «آن که نیست خدای را، شریک است و آن چه نیست نزد خدا، ظلم است و آن چه نمی داند آن را خداوند، آن قول شما گروه یهودیان است که می گویند: عزیز پسر خداست! والله که خدا کسی را فرزند خود نمی داند.»

جندل گفت: «اشهد ان لا اله الا الله و انك رسول الله حقاً»

بعد از آن گفت: ای رسول خدا! من در خواب، موسی بن عمران را دیدم که به من گفت: ای جندل! به دست محمد مسلمان شو و به اوصیای بعد از او بگرای و تمسک نمای به ایشان و بیزاری جوی از بدکیشان! چون خداوند عالمیان مرا توفیق داد و به خدمت رسانید و شرف اسلام روزیم گردانید، مرا بر حال اوصیای خود آگاه گردان تا متمسک شوم به ایشان.

آن حضرت فرمود: «ای جندل! اوصیای من به عدد نقبای بنی اسرائیل اند.»

جندل گفت: چنان چه در تورات یافتم نقبای بنی اسرائیل دوازده تن بودند.

آن حضرت فرمود: «بلی، امامان که اوصیای منند بعد از من، منحصرند در دوازده تن.» جندل گفت: ایشان همه در یک زمان خواهند بود؟

آن جناب فرمود: «همه در یک زمان نخواهند بود، بلکه یکی بعد از یکی به امر امامت

و وصایت، قیام خواهند نمود؛ تو درک نخواهی کرد مگر به خدمت سه تن از ایشان.»

جندل گفت: پس اسامی ایشان را برای من ذکر فرما!

فرمود: «تو درخواهی یافت سید اوصیا و وارث علم انبیا و پدر ائمة اتقیا علی

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۶۱-۶۳، حدیث نهم، ص ۶۷، حدیث دهم.

بن ابی طالب علیه السلام را بعد از من، پس از آن، دو فرزند او حسن و حسین علیهما السلام؛ پس تمسک نمای به ایشان و فریفته نکند تو را جهل جاهلان و چون هنگام ولادت فرزند من علی بن الحسین علیهما السلام باشد که سید و سرور عابدان است که حکم خدا بر تو وارد گردد، یعنی اجل تو در رسد و آخرین زاد تو از دنیا یک جرعه شیر باشد که خواهی نوشید آن را!»

جندل گفت: ای رسول خدا! چیست نام‌های اوصیای تو که بعد از علی بن الحسین علیهما السلام امامانند برای مسلمین؟

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چون منقضی شود مدت امامت و وصایت علی بن الحسین علیهما السلام قائم گردد به امر امامت پسر او، محمد، که او را باقر لقب باشد و بعد از او پسر او جعفر، که ملقب به صادق است و بعد از او پسر او موسی، ملقب به کاظم و بعد از او پسر او علی که او را رضا گویند و بعد از او پسر او محمد، که او را تقی خوانند و بعد از او پسر او، علی، که او را نقی گویند و بعد از او پسر او حسن، ملقب به زکی؛ بعد از آن غایب گردد از مردمان امامی از ایشان.»

جندل گفت: ای رسول خدا! حسن از ایشان غایب گردد؟

فرمود: «نه! و لیکن پسر او حجّت، غایب گردد غیبتی طولانی.»

جندل گفت: نام او چه باشد؟

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «نام برده نشود تا زمانی که خداوند او را ظاهر سازد.»

جندل گفت: به تحقیق که بشارت داد ما را موسی به تو و اوصیای تو که از ذریه تو اند. بعد از آن، تلاوت فرمود رسول خدا این آیه را: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا»^۱

جندل گفت: ای رسول خدا! خوف ایشان از چه باشد؟

حضرت فرمود: «در زمان هر یک از ایشان، شیطانی باشد که ایشان را آزار کند و بر ایشان جفا نماید. چون رخصت دهد خداوند حجّت را، بیرون آید و پاک سازد زمین را از

ظالمان و پر کند زمین را از عدل و داد آن چنان که پر شده باشد از ظلم و جور. خوشا حال آنان که در زمان غایب شدن او صابر باشند و خوشا حال آنها که سالک به حجت و طریقه او باشند و در محبت و مودت او ثابت باشند؛ ایشان آنانند که خداوند در کتاب خود وصف ایشان فرموده: ﴿الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ﴾^۱

جای دیگر در کتاب خود در صفت ایشان فرموده: ﴿أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾^۲

جابر گفت: بعد از آن، جندل بن جناده زیست تا ایام امام حسین علیه السلام بعد از آن رفت به طرف طایف و در آن جا بیمار شد و در آن بیماری شیر طلبید و جرعه‌ای از آن نوشید و گفت: این عهدی است که رسول خدا فرموده بود، که آخرین زاد من از دنیا جرعه‌ای از شیر باشد. بعد از آن رحلت کرد و در طایف در موضعی که معروف است به کوراء، مدفون گردید.^۳

چهاردهم: نیز روایت کرده از حسن بن علی بن سالم از پدر خود از ابی حمزه ثمالی از سعید بن جبیر از عبدالله بن عباس که فرمود پیغمبر صلی الله علیه و آله: «چون خداوند تعالی دنیا را آفرید، دیده‌ور شد بر اهل زمین، یعنی به نظر علمی؛ پس برگزید مرا از همه عالمیان و مرا پیغمبری داد و به رسالت به عالمیان فرستاد؛ پس مرتبه دوم یا در رتبه دوم به نظر قدرت به عالمیان نگریست و علی را اختیار نمود و امامت به او کرامت فرمود که مرا به برادری و وصایت و خلافت و وزارت فراگیرم.

پس، علی از من است و من از علی ام و او شوهر دختر من و پدر دو سبط من، حسن و حسین است.

سپس فرمود: آگاه باشید که خداوند مرا و ایشان را حجت‌ها گردانید بر بندگان خود و مقرر فرمود از صلب حسین، امامان که به پای بدارند امر مرا و حفظ کنند وصیت مرا.»

۱. سوره بقره، آیه ۳.

۲. سوره مجادله، آیه ۲۲.

۳. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۶۹-۷۱، حدیث یازدهم.

و فرمود: «نهم از امامان که از صلب حسین هستند، قائم اهل بیت من و مهدی امت من است و شبیه‌ترین مردمان است به من در شمایل و افعال و اقوال خود. ظاهر خواهد شد بعد از غایب بودن دراز و حیرت مضلّه.»

ظاهراً مراد از حیرت مضلّه آن است که در زمان غیبت آن حضرت، مردمان را حیرت دست دهد از بس آن که غایب بودن آن حضرت به طول کشد به مرتبه‌ای که آنهایی که قلوب ایشان ممتحن نباشد به ایمان، کارایشان به ضلالت کشد.

پس فرمود: «مهدی آشکار سازد امر خدا را و ظاهر گرداند دین خدا را و مؤید گردد به یاری کردن خدا، و ملائکه نصرت نمایند او را و پر کنند زمین را از عدل و داد، هم چنان که پر شده باشد از ظلم و جور.»^۱

پانزدهم: نیز روایت کرده از علی بن الحکم از جعفر بن سلیمان الضبعی از سعید بن طریف از اصبع بن نباته از سلمان فارسی که گفت: خطبه‌ای خواند رسول خدا بر ما و فرمود: «ای گروه مردمان! من رحلت کننده‌ام عن قریب و روانه شونده‌ام به مغیب. وصیّت می‌کنم شما را درباره عترت خود که نیکو کنید با عترت من و پرهیزید از بدعت، پس به درستی که هر بدعتی ضلالت است و لا محاله اهل ضلالت در جهنم‌اند.

ای گروه مردمان! هر کس نبیند آفتاب را، پس می‌باید چنگ در زند و متمسک شود به ماه. هر کس گم کند و نیابد ماه را، می‌باید متمسک شود به فرقدین و هرگاه نیابد فرقدین را متمسک شوید به ستاره‌های روشن. بعد از من می‌گویم مر شما را، پس بدانید که قول من قول خداست. پس مخالفت نورزید خدا را در آن چیز را که امر کرد شما را به آن. خدا می‌داند که من ، سانیدم به شما هر چه را که امر کرد مرا به آن و شاهد می‌گیرم خدای را بر خود و بر شما.»

سلمان گفت که چون پیغمبر ﷺ از منبر به زیر آمد، از پی او رفتم تا داخل خانه عایشه شد. پس من در آمدم و گفتم: «پدر و مادرم فدای تو باد ای رسول خدا! شنیدم که فرمودید هرگاه نیابید آفتاب را، متمسک به ماه شوید و چون گم کردید ماه را، متمسک

شوید به فرقدین و چون فرقدین نباشد، متمسک شوید به ستاره‌های روشن؛ گمان بردم که در این آشکار گفتن، رمزی و اشاره‌ای باشد.»

آن حضرت فرمود: «نیکو یافته‌ای، ای سلمان!»

آن گاه گفتم: «روشن گردان از برای من، ای رسول خدا! و بیان فرما که چیست آفتاب و ماه و فرقدان و ستاره‌های روشن؟»

آن حضرت فرمود: «منم آفتاب و علی است ماه و چون مرا نیابید، متمسک شوید به علی بعد از من، اما فرقدان حسن و حسین اند؛ هرگاه ماه را نیابید، متمسک به ایشان شوید و اما ستاره‌های روشن، ایشان نه امامند از صلب حسین و نهم ایشان، مهدی ایشان است.»
بعد از آن، حضرت فرمود: «ایشانند اوصیا و خلفای بعد از من، ائمة ابرارند به شماره اسباط یعقوب و حواریین عیسی.»

گفتم: «نام ایشان را از برای من بیان فرما! ای رسول خدا!»

فرمود: «اول ایشان و سید ایشان علی بن ابی طالب است و بعد از او دو سبط من، حسن و حسین و بعد از او علی بن الحسین، زین العابدین و بعد از او محمد بن علی، باقر علوم نبیین و بعد از او صادق، جعفر بن محمد و بعد از او کاظم، موسی بن جعفر و بعد از او رضا، علی بن موسی، آن که کشته خواهد شد در زمین غربت؛ بعد از او فرزند او، محمد و بعد از او فرزند او، علی و بعد از او فرزند او، حسن و بعد از او فرزند او، حجت قائم که منتظر است در غایب بودنش و مطاع است در ظهورش.

پس، به درستی که ایشانند عترت من، از گوشت و خون من. علم ایشان علم من است و حکم ایشان حکم من است. هر کس برنجاند مرا درباره ایشان، نرساند خدای تعالی به او شفاعت مرا.»^۱

شانزدهم: نیز روایت کرده از عثمان بن عیسی از ابی حمزه ثمالی از اسلم از ابی الطفیل از عمّار بن یاسر که گفت: چون وقت وفات پیغمبر ﷺ رسید، امیرالمؤمنین علیه السلام را طلبید و در سرّ، با آن حضرت سخن بسیار گفت. چنان که آن راز گفتن به طول کشید؛ بعد از آن آواز

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۸۱-۸۲، حدیث سیزدهم.

مبارک بلند نمود و فرمود: «یا علی! تو وصی و وارث منی و عطا کرد خدای تعالی به تو علم و فهم مرا. پس چون در گذرم، ظاهر شود نسبت به تو کینه‌هایی که در سینه‌های قومی است و حق تو را غصب خواهند کرد.»

پس حضرت فاطمه علیها السلام گریست و امام حسن و امام حسین علیهم السلام هم به گریه درآمدند.

پس رسول خدا صلی الله علیه و آله به فاطمه علیها السلام فرمود: «ای بهترین زنان! چرا گریانی؟»

فرمود: «ای پدر از هلاک شدن بعد از تو می‌ترسم.»

فرمود: «بشارت باد تو را که اول کسی که از اهل بیت من به من خواهد رسید، تو خواهی بود. گریه مکن و محزون مباش که تو بهترین زنان اهل بهشتی و پدرت بهترین پیغمبران است و پسر عمت بهترین اوصیاست و دو پسر ت بهترین جوانان اهل بهشتند و از صلب حسین بیرون خواهد آورد خدای تعالی، نه امام مطهر معصوم را و از ما است مهدی این امت.»^۱

هفدهم: نیز روایت کرده از حسن بن علی بن فضال از عبدالله بن بکیر از عبدالملک بن اسماعیل اسدی از پدرش از سعید بن جبیر که گفت: به عمار بن یاسر گفتند: تو را چه واداشت بر دوستی علی بن ابی طالب علیه السلام؟

گفت: خدا و رسول او مرا به آن واداشته‌اند و به تحقیق خدای تعالی آیات جلیله در شأن او فرو فرستاد و رسول خدا صلی الله علیه و آله، احادیث بسیار در صفتش بیان فرمود. گفتند: آیا خبر نمی‌دهی به چیزی از آن چه پیغمبر صلی الله علیه و آله در شأن او گفته؟ عمار گفت: «چرا خبر ندهم و حال آن که من بیزارم از آنهایی که حق را پنهان می‌دارند و باطل را ظاهر می‌سازند.»

بعد از آن گفت که با رسول خدا صلی الله علیه و آله بودم که علی علیه السلام را دیدم در بعضی از غزوات که چندین تن از صاحبان علم‌های قریش را به قتل رسانید. پس به رسول خدا صلی الله علیه و آله گفتم: به درستی که علی علیه السلام حق جهاد در راه خدای را به عمل آورد.

حضرت فرمود: «چه چیز او را از این امر باز تواند داشت؟ به درستی که او از من است و

۱. ر.ک: کفایة المهدی [گزیده]، ص ۸۵، حدیث چهاردهم.

من از اویم و او وارث من است و قاضی و حکم کننده دین من است و وفا کننده به وعده من است و خلیفه من است بعد از من و اگر او نمی بود، مؤمن محض شناخته نمی شد در زمان حیات من و بعد از وفات من.

جنگ او، جنگ من است و جنگ من، جنگ خداست و آشتی او، آشتی من است و آشتی من، آشتی خداست.

بیرون خواهد آورد خدای تعالی از صلب او، ائمه راشدین را.

بدان ای عمار! که خدای تعالی عهد کرده با من که عطا کند به من دوازده خلیفه؛ از جمله ایشان علی است و او اول آن خلیفه هاست و بهترین ایشان است.»

گفتم: دیگران کیستند؟ ای رسول خدا!

فرمود: «دوم ایشان حسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام، سوم از ایشان حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام، و چهارم از ایشان علی بن الحسین علیه السلام است که زینت عابدان است و پنجم ایشان محمد بن علی و بعد از او پسر او، جعفر و بعد از او، پسر او موسی و بعد از او، پسر او علی و بعد از او، پسر او محمد و بعد از او، پسر او علی و بعد از او، پسر او حسن و بعد از او، پسر او آن که پنهان شود از مردمان پنهان شدن دراز و این است معنی قول خدای تعالی که می فرماید: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ»^۱ بعد از آن بیرون آید و پر کند دنیا را از عدل و داد، آن چنان که پر شده باشد از جور و ظلم.

ای عمار! زود باشد که بعد از من فتنه و آشوبی ظاهر گردد و چون چنین شد، پیروی کن علی و حزب علی علیه السلام را که علی با حق است و حق با علی است و زود باشد که تو به اتفاق او مقاتله کنی با ناکثین و قاسطین، بعد از آن بکشند تو را، فئه باغیه و گروه ستم پیشه و باشد آخرین زاد تو از دنیا، یک جرعه شیر که بیاشامی آن را.»

سعید بن جبیر گفت: آن چنان شد که پیغمبر صلی الله علیه و آله خبر داده بود.^۲

۱. سوره ملک، آیه ۳۰.

۲. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۸۷-۸۸، حدیث پانزدهم.

هیجدهم: نیز روایت کرده از محمد بن ابی عمیر - رضی الله عنه - از غیاث بن ابراهیم از ابی عبدالله علیه السلام از پدرش محمد بن علی علیه السلام، از پدرش، علی بن الحسین علیه السلام، از پدرش، حسین بن علی علیه السلام که فرمود: از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند از معنی قول رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم: اَنّی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی، کیستند عترت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم؟

فرمود: «منم و حسن و حسین و نه امام از فرزندان حسین علیه السلام که نهم ایشان مهدی ایشان است. جدا نمی شوند از کتاب خدای عزوجل و کتاب خدا از ایشان جدا نمی شود تا وارد شوند بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حوض او یعنی حوض کوثر.»^۱

نوزدهم: نیز روایت کرده از عبدالله بن جبلة از عبدالله بن مستنیر از مفضل بن عمر از جابر بن یزید الجعفی از عبدالله بن عباس گفت که داخل شدم به مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حالتی که امام حسن علیه السلام بر دوش شریف آن حضرت بود و امام حسین علیه السلام بر ران مبارکش. می بوسید ایشان را مکرر و می گفت: «بار خدایا! دوست دار آن کسی را که دوست دارد ایشان را و دشمن دار آن کسی را که دشمن دارد ایشان را!»

فرمود: «ای پسر عباس! گویا نظر می کنم به سیاه و سفید درهم آمیخته این فرزندم حسین یعنی موی ریش مبارکش که رنگین شود از خونس و دعوت کند و کسی اجابتش نکند و یاری طلبد و کسی یاریش ننماید.»

گفتم: که مرتکب این فعل شود؟

فرمود: «اشرار امت من که نرساند و عطا ننماید خدای تعالی به آنان شفاعت مرا.» بعد از آن فرمود: «ای پسر عباس! هر کس زیارت کند حسین علیه السلام را، در حالتی که عارف باشد به حق او یعنی او را امام مفترض الطاعة بداند، بنویسد خدای تعالی از برای او ثواب هزار حج و هزار عمره.

بدان و آگاه باش که هر کس زیارت کند حسین علیه السلام را، حکم آن دارد که مرا زیارت کرده و هر کس مرا زیارت کند گویا خدا را زیارت کرده و حق زیارت کننده بر خدا، آن است که عذاب نکند او را به آتش دوزخ.

۱. ر. ک: کفایة المهدی [گزیده]، ص ۹۱، حدیث شانزدهم.

آگاه باش که اجابت دعا در زیر گنبد اوست و شفای امراض مندرج در تربت اوست و امامان از اولاد اویند.»

ابن عباس گفت، گفتم: ای رسول خدا! چند امامند بعد از تو؟
 آن حضرت فرمود: «به عدد اسباط یعقوب و نقبای بنی اسرائیل و حواریین عیسی علیه السلام».
 گفت، گفتم: چند عدد بودند اسباط و نقبا و حواریین؟
 آن حضرت فرمود: «دوازده بودند و امامان بعد از من دوازده اند؛ اول ایشان علی بن ابی طالب علیه السلام است و بعد از او دو سبط من حسن و حسین و چون منقضی شود مدّت امامت حسین، پسر او علی و چون بگذرد مدّت او، پسر او محمد و چون بگذرد مدّت او، پسر او جعفر و چون منقضی شود ایّام او، پسر او موسی و چون منقضی شود ایّام او، پسر او علی و چون منقضی شود مدّت او، پسر او محمد و چون منقضی شود مدّت او، پسر او علی و چون بگذرد ایّام علی، پسر او حسن و چون منقضی شود ایّام حسن، پسر او حجت علیه السلام».»

گفت، گفتم: ای رسول خدا! نام‌ها شنیدم که هرگز نشنیده بودم.
 پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «ایشان امامانند بعد از من، اگر چه مقهور شوند و امینان علم خدا و معصومانند و نجیبانند و برگزیدگان.»

ای پسر عباس! هر کس بیاید در روز قیامت در حالتی که عارف باشد به حقّ ایشان، من او را دست گرفته به بهشت در آورم.

ای پسر عباس! هر کس انکار کند ایشان را یا ردّ کند یکی از ایشان را، چنان باشد که مرا انکار کرده و ردّ نموده و هر کس مرا انکار نماید یا ردّ بکند، چنان باشد که خدا را انکار نموده و ردّ کرده.

ای پسر عباس! زود باشد که مردمان به چپ و راست میل نمایند و هرگاه چنان باشد، تو متابعت نمای علی و حزب او را؛ به درستی که علی با حقّ است و حقّ با علی است و از هم جدا نشوند، تا در کنار حوض کوثر به من وارد گردند.

ای پسر عباس! دوستی ایشان، دوستی من است و دوستی من، دوستی خداست و جنگ

کردن با ایشان، جنگ کردن با من است و جنگ کردن با من، جنگ کردن با خداست و آشتی کردن با ایشان، آشتی کردن با من است و آشتی کردن با من، آشتی کردن با خداست.» بعد از آن پیغمبر ﷺ تلاوت فرمود این آیه را: «يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»^۱.

بیستم: نیز روایت کرده از حسن بن محبوب از مالک بن عطیه از ثابت بن دینار از ابی جعفر ﷺ که فرمود: حسین بن علی ﷺ یک شب پیش از آن که شهید شود به اصحاب خود فرمود: روزی رسول خدا ﷺ با من گفت: «ای فرزند من! زود باشد که برسانند تو را به سوی عراق و فرود آورند تو را به زمینی که او را عمورا و کربلا گویند و تو در آن زمین شهید شوی و جماعتی با تو شهید شوند.

به تحقیق که نزدیک شده است آن عهدی که رسول خدا ﷺ با من کرده بود و من فردا روانه‌ام به سوی آن حضرت؛ پس هر کس از شما که برگشتن را دوست دارد، باید که در همین شب برگردد که من او را اذن برگشتن دادم و از من بحل^۲ است.»

و آن جناب در این باب تأکید و مبالغه تمام نمود و ایشان راضی به برگشتن نشدند و گفتند: به خدا قسم! که تو را وانمی‌گذاریم و از تو هرگز جدا نمی‌شویم تا آن که به جایی که وارد می‌شوی ما نیز وارد شویم.

آن حضرت چون این عزیمت را از ایشان دید، فرمود: «بشارت باد شما را به بهشت! به خدا قسم که بعد از آن چه بر ما وارد شود، درنگ خواهیم نمود؛ آن قدر که خدای تعالی خواسته باشد؛ پس بیرون خواهد آورد خدای تعالی ما را و شما را در آن هنگام که قائم ما ظاهر شود؛ پس انتقام خواهد کشید از ظالمان و ما و شما مشاهده خواهیم کرد ایشان را در زنجیرها و غل‌ها، گرفتار انواع عذاب و نکال.»

گفتند به آن حضرت: کیست قائم شما ای فرزند رسول خدا؟!

۱. سوره توبه، آیه ۳۲.

۲. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۱۰۰-۱۰۱، حدیث هیجدهم.

۳. بدون مانع، بی اشکال، ترکیبی از کلمه ب + حل = به حلال.

فرمود: «فرزند هفتمین است از اولاد فرزند من، محمد بن علی باقر و او حجّة بن حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی است، فرزند من و اوست آن کسی که غایب خواهد شد مدّتی دراز و بعد از آن ظاهر خواهد شد و پر خواهد کرد زمین را از عدل و داد، چنان که پر شده باشد از ظلم و جور.»^۱

بیست و یکم: نیز روایت کرده از صفوان بن یحیی - رضی الله عنه - از ابراهیم بن ابی زیاد از ابی حمزه ثمالی از ابی خالد کابلی که گفت: داخل شدم بر سید خود، علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام و گفتم: ای فرزند رسول خدا! خبر ده مرا از آن کسانی که خدای تعالی فرض کرده، اطاعت و موّدت ایشان را و واجب کرده بر بندگان خود اقتدا کردن به ایشان را بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله؟

حضرت فرمود: «ای کابلی! به درستی که اولوالامری که خدای تعالی ایشان را امامان مردم قرار داده و واجب فرموده بر مردم فرمانبرداری ایشان را، امیرالمؤمنین علیه السلام است؛ آن گاه عمّ من حسن، پس از آن پدرم حسین علیه السلام آن گاه بعد از آن منتهی شده امر امامت به ما» و آن جناب ساکت شد.

پس گفتم: ای سید من! روایت کرده اند برای ما از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام که زمین خالی نمی ماند از حجّتی که خدای را باشد بر بندگان. پس کیست حجّت و امام بعد از تو؟ فرمود: «پسر محمد که نامش در صحف اولی، باقر است. خواهد شکافت علم را شکافتنی. او حجّت و امام است بعد از من و بعد از محمد پسر او، جعفر که نامش نزد اهل آسمان، صادق است.»

گفتم: ای سید من! چگونه است که نام او صادق شده است و حال آن که همه شماها صادقانید؟

فرمود که حدیث کرد برای من پدرم از پدرش که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چون فرزندم جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام متولد گردد او را صادق نام کنید که پنجمین از فرزندان او که نامش جعفر باشد، دعوی امامت خواهد کرد از روی

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۰۵ - ۱۰۶، حدیث نوزدهم.

تجرّی و دلیری بر خداوند و دروغ بستن بر او؛ پس او در نزد خدای تعالی جعفر کذاب است که افترا زننده است بر خدای تعالی و دعوی کننده چیزی که اهل آن نیست و مخالف پدر خود و حسد دارنده بر برادر خود و او کسی است که قصد خواهد کرد کشف سرّ خداوند عزّوجلّ را در نزد غیبت ولیّ خداوند.»

آن گاه آن حضرت سخت گریست. آن گاه فرمود: «گویا می بینم جعفر کذاب را که واداشته طاغی زمان خود را به تفتیش امر ولی الله و پنهان شده در حفظ خدا و موکل گردانید به حرم پدر آن حضرت از روی جهلی که به رتبه ولیّ خداوند دارد و حرص به قتل او، اگر ظفر بیابد بر او و طمعی که دارد به میراث برادر خود که بگیرد آن میراث را به غیر حق.»

ابو خالد گفت، گفتم: ای فرزند رسول خدا! این امور واقع شدنی است؟
فرمود: «بلی! به پروردگارم سوگند! به درستی که این امور نوشته شده است نزد ما در کتابی که در آن کتاب ذکر محنت‌هایی است که جاری می‌شود بر ما بعد از رسول خدا ﷺ.»

ابو خالد گفت، گفتم: ای فرزند رسول خدا! بعد از آن چه واقع خواهد شد؟
فرمود: «بعد از آن، پنهان بودن امتداد خواهد یافت به ولیّ خدا که دوازدهمین از اوصیای رسول خدا ﷺ و دوازدهمین است از امامانی که بعد از رسول خدایند.
ای ابو خالد! به درستی که اهل زمان غیبت او که قایلند به امامت او و منتظرند ظهور او را، افضل اند از اهل هر زمانی. زیرا که خدای تعالی عطا کرده به ایشان از عقول و افهام و معرفت به چیزی که غیبت گردیده در نزد ایشان به منزله مشاهده و گردانیده خدای تعالی ایشان را در آن زمان به منزله جهاد کنندگان به شمشیر در پیش روی رسول خدا ﷺ.
ایشانند مخلصان از روی حقّ و شیعیان از روی صدق و داعیانند به سوی دین خداوند عزّوجلّ در نهانی و آشکار.»

و فرمود: «انتظار فرج، از بهترین فرج‌هاست.»^۱

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۰۹ - ۱۱۰، حدیث بیستم.

بیست و دوم: نیز روایت کرده از علی بن الحکم - رضی الله عنه - از سیف بن عمیره از علقمة بن محمد حصرمی از حضرت صادق علیه السلام که فرمود: «ائمه دوازده اند.»
گفتم: ای فرزند رسول خدا! پس نام‌های ایشان را برای من ذکر کن که پدر و مادرم فدای تو باد!

فرمود: «از گذشتگان، علی بن ابی طالب و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی - صلوات الله علیهم اجمعین - و بعد از او، من.»
گفتم: بعد از تو ای فرزند رسول خدا!

فرمود: «من وصیت کردم به فرزندانم موسی و او امام است بعد از من.»
گفتم: کیست امام بعد از موسی؟

فرمود: «پسرش علی که او را رضا گویند و دفن می‌شود در زمین غربت از خراسان. بعد از او، پسر او محمد؛ پس از او، پسر او علی و بعد از او، پسر او حسن و بعد از او، پسر او مهدی - صلوات الله علیهم - و او چون خروج نماید، جمع شوند نزد او سی صد و سیزده تن به عدد مردان بدر و چون زمان خروجش رسد، او را شمشیری است در غلاف، از غلاف بیرون آید. پس ندا کند او را که ای ولی خدا! برخیز و بکش دشمنان خدا را!»^۱

بیست و سوم: نیز روایت کرده از سهل بن زیاد آدمی از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی که گفت: داخل شدم بر سید خود، علی بن محمد یعنی امام علی نقی علیه السلام. چون نظر حضرت بر من افتاد، فرمود: «مرحبا به تو ای ابوالقاسم! حقا که تو دوست مایی!»
گفتم: یا بن رسول الله! اراده دارم که به تو عرض کنم معالم دین خود را، اگر مرضی و پسندیده تو باشد بر آن ثابت باشم تا آن که ملاقات کنم به خدای خود.
آن حضرت فرمود: «بیار آن چه داری یا ابوالقاسم!»

گفتم: می‌گویم خدای تبارک و تعالی یکی است و او را مثل و مانند نیست و خارج از دو حد است که آن حد ابطال است و دیگری حد تشبیه و او سبحانه تعالی جسم نیست و صورت نیست و عرض نیست و جوهر نیست، بلکه او جل جلاله، جسم دهنده جسم‌ها و

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۱۹، حدیث بیست و سوم.

صورت بخشنده صورت‌ها و آفریننده اعراض و جواهر است و پروردگار هر چیزی و مالک و جاعل و محدث آن چیز است.

می‌گویم: محمد، بنده و رسول اوست و خاتم پیغمبران است و نیست پیغمبری بعد از او، تا روز قیامت.

می‌گویم که شریعت او ختم‌کننده شریعت‌ها است و شریعتی نیست بعد از آن شریعت تا روز قیامت.

می‌گویم که امام و خلیفه و ولی امر بعد از او، امیر المؤمنین علی بن ابی طالب است و بعد از او فرزندان او حسن و بعد از او حسین، پس علی بن الحسین، پس محمد بن علی، پس جعفر بن محمد، پس موسی بن جعفر، پس علی بن موسی، پس محمد بن علی، پس توای مولای من!

امام علیه السلام فرمود: «بعد از من، امام و خلیفه و ولی امر فرزندان من حسن است. پس، مردمان را چگونه است عقیده درباره خلف بعد از او؟»
گفتم: بر چه وجه است آن ای مولای من؟!

فرمود: «از آن جهت که نبینند شخص او را و حلال نباشد بر زبان آوردن نام او تا آن که خروج کند و برگرداند زمین را از عدل و داد، آن چنان که پر شده باشد از جور و ظلم.»
عبدالعظیم - سلام الله علیه - گفت: پس گفتم که اقرار کردم - یعنی به امامت حضرت امام حسن و خلف نیز قایل شدم - و می‌گویم که دوست این امامان، دوست خداست و دشمن ایشان، دشمن خداست و طاعت ایشان - یعنی فرمان برداری نمودن ایشان را - طاعت و فرمان برداری خداست و معصیت ایشان - یعنی نافرمانی نمودن ایشان را - معصیت و نافرمانی خداست.

می‌گویم که معراج حق است و پرسش در قبر حق است و بهشت حق است و دوزخ حق است و صراط حق است و میزان حق است و قیامت حق است و آینده است و شکی در آن نیست و خدای تعالی خواهد برانگیخت هر کسی را که در قبرهاست.

می‌گویم که فرایض واجبه بعد از ولایت و دوستی خدا و رسول و ائمه، نماز است و

زکات و روزه و حج و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر.

امام علیه السلام فرمود: «ای ابوالقاسم! به خدا قسم که این اعتقاد که تو داری و عرض کردی، دین خداست. آن دینی که پسندیده است آن را از برای بندگان خود. پس ثابت باش بر آن که خدای تعالی ثابت بدارد تو را به قول ثابت در حیات دنیا و در آخرت.»^۱

بیست و چهارم: نیز روایت کرده از محمد بن عبدالجبار که گفت، گفتم به خواجه و مولای خود، حسن بن علی علیه السلام: ای فرزند رسول خدا! فدای تو گرداند مرا خداوند! دوست می دارم که بدانم امام و حجّت خدا بر بندگان خدا بعد از تو کیست؟

آن حضرت فرمود: «امام و حجّت بعد از من، پسر من است که هم نام و هم کنیه رسول خداست آن که او خاتم حجت‌های خداست و آخرین خلفای اوست.»

گفتم: از کیست او؟ یعنی آن امام که پسر تو است از که به وجود خواهد آمد؟ فرمود: «از دختر پسر قیصر، پادشاه روم. بدان و آگاه باش که زود باشد که او متولد گردد، پس غایب شود از مردمان، غایب شدنی دراز، بعد از آن ظاهر شود و بکشد دجال را، پس پر کند زمین را از عدل و داد، هم چنان که پر شده باشد از جور و ظلم و حلال نیست احدی را که پیش از خروج او، او را به نام و به کنیه ذکر کند.»
فرمود: «صلوات خدا بر او باد!»^۲

بیست و پنجم: نیز روایت کرده از احمد بن اسحاق بن عبدالله الاشعری که گفت: شنیدم از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که می گفت: «حمد و سپاس آن خداوندی را که مرا از دنیا بیرون نبرد تا به من نمود خلف را که بعد از من است و شبیه ترین مردمان است به حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله از روی خلق و خُلق.»

محافظت خواهد نمود خداوند تعالی او را در زمان غایب بودنش و بعد از آن، او را ظاهر خواهد گردانید؛ پس پر خواهد کرد زمین را از عدل و داد، هم چنان که پر شده باشد

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۲۹ - ۱۳۰، حدیث بیست و هفتم.

۲. همان، ص ۱۳۳، حدیث بیست و هشتم.

از ظلم و جور.^۱

بیست و ششم: نیز روایت کرده از محمد بن علی بن حمزة بن الحسین بن عبیدالله بن العباس بن علی بن ابی طالب علیه السلام که گفت: شنیدم از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که می گفت: «متولد شد ولی خدا و حجت خدا بر بندگان خدا و خلیفه من بعد از من، ختنه شده، در شب نیمه شعبان سال دویست و پنجاه و پنج نزد طلوع فجر. اول کسی که او را شست، رضوان خازن بهشت بود با جمعی از ملایکه مقربین که او را به آب کوثر و سلسبیل شستند. بعد از آن، شست او را عمه من حکیمه خاتون دختر امام محمد بن علی رضا علیه السلام».

از محمد بن علی که راوی این حدیث است پرسیدند از مادر صاحب الامر علیه السلام.

گفت: مادرش ملیکه بود که در بعضی از روزها او را سوسن و در بعضی از ایام ریحانه می گفتند و صقیل و نرجس نیز از نام های او بود.^۲

بیست و هفتم: نیز روایت کرده از ابراهیم بن محمد بن فارس النیشابوری که گفت: چون عمرو بن عوف والی، همت کرد به کشتن من و او مردی بود که میل تمام داشت به قتل شیعیان، پس من خبر یافتم. خوفی عظیم بر من غالب شد و اهل و عیال و دوستان خود را وداع کردم و روی به خانه حضرت امام حسن عسکری علیه السلام آوردم که آن حضرت را نیز وداع کنم و اراده گریختن داشتم. چون به خانه در آمدم، پسری دیدم در پهلوی آن حضرت نشسته بود که رویش چون ماه شب چهارده بود، از نور و ضیای او حیران شدم به مرتبه ای که نزدیک شد که آن چه در خاطر داشتم فراموش کنم.

به من گفت: «ای ابراهیم! حاجت گریختن نیست. زود باشد که خدای تعالی شر او را از تو کفایت کند!»

حیرتم زیاده شد. به امام حسن علیه السلام گفتم: فدای تو گردم! کیست این پسر که از ما فی الضمیر من، مرا خبر داد؟

۱. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۴۳، حدیث بیست و نهم.

۲. ر.ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۴۷، حدیث سی ام.

آن حضرت فرمود: «او فرزند من و خلیفه من است بعد از من و او است آن که غایب شود غایب شدنی دراز و بعد از پر شدن زمین از جور و ظلم ظاهر شود و پر کند زمین را از عدل و داد.»

از آن از حضرت نام آن سرور را پرسیدم. فرمودند: «هم نام و هم کنیه پیغمبر است و حلال نیست کسی را که به نام و یا به کنیه او را ذکر کند تا زمانی که ظاهر سازد خداوند تعالی دولت و سلطنت او را. پس، پنهان دار ای ابراهیم! آن چه دیدی و آن چه شنیدی از ما، امروز الا از اهلش.»

پس بر ایشان و آبای گرام ایشان صلوات فرستادم و بیرون آمدم در حالی که مستظهر به فضل خدای تعالی بودم و وثوق و اعتماد بود مرا بر آن چه شنیدم از حضرت صاحب الزمان - صلوات الله علیه - .

پس بشارت داد مرا عم من، علی بن فارس که معتمد، خلیفه عباسی، برادر خود ابواحمد را فرستاد و امر کرد او را به قتل عمرو بن عوف پس ابواحمد او را گرفت و بند از بند جدا کرد.^۱

بیست و هشتم: نیز روایت کرده از ابو محمد عبدالله بن حسین بن سعد کاتب که گفت: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: «بنی امیه و بنی عباس شمشیرهای خود را بر ما گذاشتند به دو سبب:

یکی آن که می دانستند که ایشان را در خلافت حقی نیست و می ترسیدند که ما دعوی خلافت کنیم و خلافت در جای خود قرار گیرد.

دوم آن که از اخبار متواتره واقف شده بودند که زوال ملک جبّاران و ظالمان در دست قائم ما خواهد بود و شک نداشتند در آن که ایشان از ظالمان و جابرانند.

پس کوشش کردند در کشتن اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و نیست و نابود کردن نسل آن حضرت، از روی طمعی که بود ایشان را به وصول به منع تولّد حضرت قائم علیه السلام یا کشتن آن حضرت، یعنی مبالغه در کشتن اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله می نمودند، به امید آن که شاید

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، صص ۱۶۰ - ۱۶۱، حدیث سی و دوم.

آن حضرت به وجود نیاید یا اگر به وجود آمده باشد، کشته شود تا ملک و پادشاهی از دست ایشان به در نرود.

پس، ابا نمود خداوند متعال که کشف امر آن حضرت نماید از برای یکی از ظالمان، الا آن که تمام می گرداند نور خود را و اگر چه خوش نمی دارند مشرکان.»^۱

بیست و نهم: نیز روایت کرده از فضالة بن ایوب از عبدالله بن سنان که گفت: پدرم سؤال کرد از حضرت ابي عبدالله، جعفر صادق علیه السلام از سلطان عادل.

آن حضرت فرمود: «او آن کسی است که خدای تعالی فرض گردانیده است اطاعت و فرمانبرداری او را بعد از انبیا و مرسلین، بر جمیع آدمیان و جتیان و او سلطانی است بعد از سلطانی تا آن که منتهی شود به سلطان دوازدهم.»

مردی از اصحاب گفت: وصف کن از برای ما که ایشان کیستند، ای فرزند رسول خدا؟! آن سرور فرمود: «ایشان آن کسانی که خدای دربارۀ ایشان فرموده است: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» و آن کسانی اند که خاتم ایشان، آن کسی است که عیسی علیه السلام در زمان دولت او فرود خواهد آمد از آسمان و نماز خواهد گزارد در خلف او و اوست آن کسی که خواهد کشت دجال را و مفتوح خواهد ساخت خدای تعالی به دست او مشارق و مغارب زمین را و طول خواهد کشید پادشاهی و سلطنت او تا به روز قیامت.»^۲

مناسب است که ذکر شود در این جا حدیثی که شیخ مذکور روایت کرده از محمد بن ا. عمیر و صفوان بن یحیی، هر دو از جمیل بن درّاج از حضرت صادق علیه السلام از پدران خود از امیرالمؤمنین علیه السلام که آن حضرت فرمود: «اسلام و سلطان عادل دو برادر توأم اند، شایسته نیست یکی از آن دو مگر با رفیق و صاحبش. اسلام، اساس است و سلطان عادل، پاسبان و نگاه دارنده آن اساس، آن چه آن را اساس نیست، منهدم است و آن چه آن را پاسبان نیست، نابود و ناچیز است.

از این جهت چون رحلت خواهد کرد قائم ما، باقی نخواهد ماند اثری از اسلام و چون

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۱۷۹، حدیث سی و چهارم.

۲. همان، ص ۲۹۲، حدیث سی و نهم.

نماند اثری از اسلام، باقی نخواهد ماند اثری از دنیا.»^۱

سی ام: نیز روایت کرده از محمد بن ابی عمیر - رضی الله عنه - از عمر بن اذنیه از زراره از ابی جعفر علیه السلام که فرمود: «به درستی که خدای تعالی آفرید چهارده نور، پیش از آن که چیزهای دیگر را بیافریند، به چهارده هزار سال و آن چهارده نور از ارواح ما است.»

شخصی به آن حضرت عرض کرد: ای فرزند رسول خدا! کیستند آن چهارده نور؟ فرمود: «محمد است و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان از فرزندان حسین - صلوات الله علیهم - که آخر ایشان، حضرت قائم علیه السلام است. آن که قیام خواهد نمود بعد از غایب شدنی طولانی؛ پس خواهد کشت دجال را و پاک خواهد کرد زمین را از هر جور و ظلمی.»^۲

سی و یکم: نیز روایت کرده از حسن بن علی بن فضال و ابن ابی نجران از حماد بن عیسی از عبدالله بن مسکان از ابان بن تغلب از سلیم بن قیس هلالی از سلمان فارسی که گفت: فرمود پیغمبر صلی الله علیه و آله: «آیا بشارت ندهم شما را ای مردمان به مهدی؟» گفتند: بشارت بده!

آن حضرت فرمود: «پس بدانید که خواهد برانگیخت خدای تعالی در میان امت من پادشاهی عادل و امامی قاسط را که پر کند زمین را از عدل و داد. آن چنان که پر شده باشد از جور و ظلم و او نهمین است از اولاد فرزند من، حسین. اسم او، اسم من است و کنیه او، کنیه من است.»

بدانید و آگاه باشید که نیست خیر و خوشی در زندگانی بعد از او و نخواهد بود انتهای دولت او، الا پیش از قیامت به چهل روز.»^۳

۱. ر. ک: کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۲۹۳، حدیث سی و نهم.

۲. همان، ص ۲۹۷، حدیث سی و نهم.

۳. همان، ص ۳۰۷، حدیث چهلم.

[روایت ابن زیارت از امام حسن علیه السلام]

سی و دوم: در کفایة المهتدی^۱ در احوال مهدی علیه السلام نقل کرده از کتاب غیبت حسن بن حمزه علوی طبری که فرمود: شیخ ابو علی محمد بن همام - رضی الله عنه - در کتاب نوادر الانوار خود گفته: خبر داد ما را محمد بن عثمان بن سعید زیّات - رضی الله عنه - گفت: شنیدم پدرم می گفت که از حضرت ابو محمد یعنی امام حسن عسکری علیه السلام پرسیدند از معنی حدیثی که روایت کردند از آبای گرام آن حضرت که ایشان فرمودند: «خالی نمی ماند زمین از حجّتی که خدای را باشد بر خلق تا روز قیامت، به درستی که هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناخته باشد، مرده است، مردن جاهلیّت».

آن حضرت فرمود: «این حقّ است هم چنان که روز، حقّ است؛ یعنی چنان که روز واضح و روشن است، این حدیث نیز مبین و مبرهن است.»

گفتند: ای فرزند رسول خدا! کیست حجّت و امام بعد از تو؟

فرمود: «فرزند من، امام و حجّت است بعد از من، هر کس بمیرد و او را نشناخته باشد، مرده است مردن جاهلیّت؛ یعنی حکم آنها را دارد که زمان اسلام را در نیافته و کافر مرده! آگاه باش که او را غایب شدنی خواهد بود که حیران خواهند شد در آن جاهلان و هلاک خواهند شد در آن مبطلان و دروغ خواهند گفت در آن زمان، وقت قرار دهندگان. بعد از آن خروج خواهد نمود. گویا نظر می کنم به علم هایی که می درخشد و حرکت می کند در بالای سر او در نجف کوفه.»^۲

شیخ ابوعلی مذکور از اعیان علمای ماست و این کتاب، معروف به کتاب انوار است و از آن غالب محدّثین نقل می کنند و شیخ شهید اول مکرر از آن در مجامیع خود نقل می کند و محمد بن عثمان و پدرش از وکلای معروفین اند.

۱. کفایة المهتدی [گزیده]، ص ۳۶، ذیل حدیث دوم.

۲. همان.

[روایت مسعودی درباره امام زمان علیه السلام]

سی و سوم: علی بن حسین مسعودی در اثبات الوصیة^۱ روایت کرده از سعد بن عبدالله از هارون بن مسلم از مسعده، به اسناد خود از حضرت کاظم علیه السلام که فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله: «به درستی که خداوند عزوجل برگزید از روزها، جمعه را و از شب ها، شب قدر را و از ماه ها، ماه رمضان را و برگزید مرا از رسولان و برگزید از من، علی و برگزید از علی، حسن و حسین را و برگزید از ایشان نه تن را که نهمین ایشان، قائم ایشان است علیه السلام و او ظاهر ایشان است و او باطن ایشان است.»

سی و چهارم: نیز روایت کرده از حمیری به اسناد خود از ابن ابی عمیر از سعید بن غزوان از ابی بصیر از ابی جعفر باقر علیه السلام که فرمود: «از ما بعد از حسین علیه السلام نه تن هستند که نهم ایشان قائم ایشان است و او افضل ایشان است.»^۲

سی و پنجم: نیز روایت کرده از حمیری از امیة بن قیسی از هیثم تمیمی که گفت: فرمود ابو عبدالله علیه السلام: «هرگاه پی در پی شد سه اسم محمد و علی و حسن، چهارم ایشان قائم علیه السلام ایشان است.»^۳

سی و ششم: نیز روایت کرده به سند مذکور از ابی السفایح از جابر جعفی از ابی جعفر باقر علیه السلام از جابر بن عبدالله انصاری که گفت: داخل شدم بر حضرت فاطمه علیها السلام، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله روزی؛ در حالتی که در پیش روی او لوحی بود که نزدیک بود روشنایی او خیره کند دیده ها را؛ در آن سه اسم بود در ظاهر آن و در باطن آن سه اسم و در یک طرف آن سه اسم و در طرف دیگر سه اسم که دیده می شد از ظاهر او، آن چه در باطن او بود و دیده می شد از باطن او آن چه در ظاهر او بود. پس شمردم نام ها را، دیدم دوازده اسم است. گفتم: کیستند این ها؟

۱. اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶۸.

۲. همان.

۳. همان.

فرمود: «این‌ها نام‌های اوصیا است از فرزندان من که آخر ایشان قائم علیه السلام است.»
 جابر گفت: پس دیدم در آن محمد را در سه موضع و علی را در سه موضع.^۱
 سی و هفتم: نیز روایت کرده از حمیری از احمد بن هلال از محمد بن ابی عمیر از سعید بن غزوان از ابی بصیر از ابی عبدالله علیه السلام که گفت: فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله: «خداوند اختیار کرد از روزها، جمعه را و از شب‌ها، شب قدر را و از ماه‌ها، ماه رمضان را و از مردم، پیغمبران را و از پیغمبران، رسولان را و اختیار فرمود مرا از رسولان و اختیار فرمود از من، علی علیه السلام را و اختیار فرمود از علی، حسن و حسین علیهما السلام را و اختیار فرمود از حسین، اوصیا را که نابود می‌کنند از تنزیل، تحریف غالین را و انتحال مبطلین را و اقاویل جاهلین را؛ نهم ایشان، باطن ایشان است و او ظاهر ایشان است و او قائم ایشان است.»^۲
 سی و هشتم: نیز گفته که خبر داد مرا حمیری از محمد بن عیسی از نصر بن سوید از یحیی حلبی از علی بن ابی حمزه که گفت: بودم با ابوبصیر و با ما بود آزاد کرده‌ای از حضرت ابی جعفر، حدیث کرد ما را که او شنید از آن جناب که فرمود: «از ما دوازده محدث است و قائم، هفتم بعد از من است.»
 پس ابوبصیر برخاست و آمد به نزد او و گفت: شهادت می‌دهم که شنیدم از ابوجعفر علیه السلام که ذکر می‌کرد این سخن را از چهل سال پیش.^۳
 سی و نهم: نیز از حمیری روایت کرده از محمد بن خالد کوفی از منذر بن محمد بن قابوس از نصر^۴ بن سندی از ابی داود از ثعلبه از ابی مالک جهنی از حارث بن مغیره از اصبع بن نباته که گفت: رفتم نزد امیرالمؤمنین علیه السلام و یافتم آن جناب را که در زمین نشان می‌گذارد، یعنی چون انسان متفکر که با چوب یا دست بر روی زمین خطی می‌کشد، گفتم: یا امیرالمؤمنین علیه السلام! چه شده که شما را متفکر می‌بینم، در زمین نشان می‌گذاری، آیا میل به

۱. اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۶۸.

۲. همان.

۳. همان، صص ۲۶۹ - ۲۷۰.

۴. اصل: نظر.

دنیا کردی؟

فرمود: «نه والله! هرگز رغبتی به آن نکردم و لکن فکر می کردم در مولودی که می شود از پشت یازدهم، از فرزندان من؛ اوست مهدی که پر می کند زمین را از عدل و داد، چنان چه پر شده از جور و ظلم. از برای اوست غیبتی و در امر اوست حیرتی که گمراه می شوند در آن گروهی و هدایت می یابند در آن دیگران.»^۱

چهارم: نیز روایت کرده از سعید بن عبدالله از حسن بن عیسی از محمد بن علی از علی بن جعفر از حضرت کاظم علیه السلام که فرمود: «چون مفقود شود پنجمین از فرزندان هفتمین، پس حذر کنید خدای را در دین های خود که شما را زایل نکند از آن احدی، به درستی که لابد است از برای صاحب این امر از غیبتی، تا آن که برگردد از او کسی که قایل به او است، - یعنی به امامت او - جز این نیست که او محنتی است از جانب خدای تعالی که امتحان کرده به او، خلق خود را.»

گفتم: ای سید من! کیست پنجمین از فرزندان هفتمین؟

فرمود: «عقل های شما صغیرتر است از این، - یعنی از شناختن او - و لکن اگر زنده بمانید، زود است که او را درک کنید.»

و به این عدد میمون ختم کنیم کلام را.^۲

۱. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب علیه السلام، ص ۲۷۰.

۲. همان.

باب ششم:

اثبات امامت آن حضرت از روی معجزات

در اثبات امامت آن حضرت از روی معجزات باهرات و خوارق عادات که از آن جناب صادر شده در ایام غیبت صغری و زمان تردّد خواص و نواب نزد آن حضرت و به آن ثابت شود حیات و مهدویت آن جناب؛ چه در مسلمین کسی نباشد که آن جناب را در زمانی، موجود و امام داند و غیر او را مهدی موعود داند چه هر کس که او را امام مفترض الطاعة دانسته، از جانب خداوند به نصوص و معجزات، امامت را به او ختم کند و او را مهدی موعود داند و معجزات آن حضرت بسیار است و اکابر علمای اتقیای معروفین به صلاح و صدق و فضل در نزد خاصّه و عامّه، آنها را نقل کردند و چون بنا بر اختصار است؛ لهذا به ذکر چهل معجزه از کتبی که نزد علامه مجلسی رحمته الله علیه نبوده یا بوده و از نقل آن غفلت نمودند، نقل کنیم که مؤید شود سند و مضمون آن چه را که ایشان نقل کردند.

شیخ جلیل، فضل بن شاذان در غیبت خود روایت کرده از احمد بن محمد بن ابی نصر از حماد بن عیسی از عبدالله بن ابی یعفر که گفت: حضرت ابو عبدالله جعفر بن محمد علیه السلام فرمود:

«هیچ معجزه‌ای از معجزات پیغمبران و اوصیای ایشان نیست، مگر آن که ظاهر خواهد گردانید خدای تعالی مانند آن را به دست قائم ما به جهت تمام گردانیدن حجّت بر اعدا»^۱.

۱. ر.ک: کفایة المتهدی [گزیده]، حدیث سی و هفتم، ص ۱۸۷.

حدیث اول

در کفایة المهتدی^۱ نقل کرده از شیخ ابو عبدالله، محمد بن هبة الله طرابلسی در کتاب فرج کبیرش که روایت نمود به سند خود از ابی الادیان که یکی از چاکران حضرت عسکری علیه السلام بود که او گفت: به خدمت آن حضرت شتافتیم، آن جناب را ناتوان و بیمار یافتیم.

آن جناب نامه‌ای چند نوشته به من داد و فرمود: «این نامه‌ها را به مداین رسان و به فلان و فلان از دوستان ما بسپار و بدان که بعد از پانزده روز دیگر به این بلده خواهی رسید و آواز نوحه از خانه من خواهی شنید و مرا در غسل گاه خواهی دید.»
ابوالادیان می‌گوید که گفتم: ای خواجه و مولای من! چون این واقعه عظمی روی دهد حجّت خدا و راهنمای ما چه کس خواهد بود؟

فرمود: «آن کسی که جواب‌های نامه‌های مرا از تو طلب نماید.»
گفتم: زیاده از این هم اگر نشانی مقرر فرمایی، چه شود؟
فرمود: «آن کسی که بر من نماز گزارد، او حجّت خدا و امام و راهنما و قائم به امر است بعد از من.»

نشانی زیاده، از آن سرور، طلب نمودم.
فرمود: «آن کسی که خبر دهد به آن چه در همیان است.»
و هیبت آن حضرت مرا مانع آمد که بپرسم: چه همیان و کدام همیان و چه چیز است در همیان؟

پس از سامره بیرون آمده و نامه‌ها را به مداین رسانیدم و جواب آن مکاتیب را گرفته و بازگشتم و در روز پانزدهم بود که داخل سرّ من رأی شدم بر وجهی که آن حضرت، به معجزه از آن خبر داده بود.

آواز نوحه از خانه آن سرور شنیدم و نعش او را در غسل گاه دیدم و برادرش جعفر را بر

۱. کفایة المهتدی [گزیده]، ذیل حدیث سی و دوم، ص ۱۶۳ - ۱۶۶.

در خانه آن حضرت، به نظرم درآمد که مردمان بر دورش درآمده بودند و او را تعزیت می نمودند.

با خود گفتم: اگر امام بعد از امام حسن، او باشد، پس امر امامت باطل خواهد شد؛ زیرا که می دانستم که نبیذ می آشامد و طنبور می زند و قمار می بازد. پس، او را تعزیت نمودم و هیچ چیز از من نپرسید و جواب نامه ها نطلبید.

بعد از آن، عقید خادم بیرون آمد و گفت: ای خواجه من! برادر تو را کفن کردند. برخیز و بر او نماز بگذار!

برخاست و به آن خانه در آمد و شیعیان، گریان به آن منزل در آمدند. در آن حال امام علیه السلام را کفن کرده بودند و بر روی نعش گذاشته بودند. جعفر پیش رفت که نماز بگذارد. چون قصد آن کرد که تکبیر بگوید، دیدم که کودکی پیدا شد، گندم گون و مجعد موی؛ ردای او را گرفته، کشید و فرمود: «ای عم! که من به نماز کردن بر پدر خود، از تو سزاوارترم!»

جعفر، متغیر اللون به کنار رفت و آن برگزیده، بر پدر بزرگوار نماز گزارد و او را در پهلوی مرقد پدر بزرگوارش، امام علی نقی علیه السلام دفن نمود.

بعد از آن با من خطاب فرمود: «ای بصری! جواب های نامه ها را بیاور!» جواب های مکاتیب را دادم به او و با خود گفتم: «این دو نشانه! و نشان همیان ماند.»

بعد از آن نزدیک جعفر رفتم و او می نالید و زاری می کرد. در آن وقت یکی از حضار که او را حاجز و شاء می گفتند با او گفت: ای سید من! این کودک که بود؟ و این سؤال از برای این بود که اقامه حجّت نماید بر جعفر.

جعفر در جواب گفت: واللّه! او را هرگز ندیده بودم و او را نمی شناسم.

نشسته بودیم که چند تن از جانب قم رسیدند و از حال امام پرسیدند و دانستند که آن حضرت رحلت نموده.

گفتند: جانشین او کیست؟

جعفر را نشان دادند. پس بر او سلام کردند و او را تعزیت نمودند و گفتند: نامه ها

داریم و مالی است با ما که گفته‌اند به آن حضرت برسانیم، ما را چه باید کرد؟

جعفر گفت: به خادمان من، بسپارید!

گفتند: به ما بگوی که نامه‌ها را چه کسان نوشته‌اند و مال، چند است؟

جعفر خشمناک برخاست و جامه‌های خود را تکانید و گفت: می‌خواهند که از غیب

خبر دهم!

آن جماعت حیران شده بودند که خادمی بیرون آمده، گفت: ای اهل قم! و یک یک را

نام برد که با شما نامه فلان و فلان است و همیانی است که در آن هزار دینار است و از آن

جمله، ده دینار طلاست.

پس نامه‌ها را با همیان به آن خادم دادند و گفتند: «بی شبهه آن کسی که او را فرستاده،

او امام است.»

اما جعفر به نزد معتمد بالله عباسی که یکی از خلفای بنی عباس است، رفت؛ سعایت

آغاز کرد!

معتمد جمعی را فرستاد که در آن خانه در آمدند، هیچ کودکی نیافتند و نرجس بانو در

آن وقت در حیات نبود.

ماریه نام کنیزکی را بردند که کودک را نشان دهد، ماریه انکار نمود که هیچ کودکی در

این خانه نیست و در آن وقت، خبر مرگ عبیدالله بن خاقان رسید و دیگر خبر آمد که

صاحب زنج از بصره خروج کرد، مشغول به آن اخبار شده و از فکر ماریه افتادند و آن

مستوره، خلاصی یافت و دیگر کسی به فکر او نیفتاد.

خبر غریبی در احوال جعفر کذاب

حدیث دوم

حسین بن حمدان در هدایسه^۱ و در کتاب دیگر خود روایت کرده از محمد بن

عبدالحمید بزّاز و ابی الحسن محمد بن یحیی و محمد بن میمون خراسانی و حسن بن

مسعود فزاری که جمیعاً نقل کردند و من از ایشان سؤال کرده بودم در مشهد سید ما، ابو عبدالله الحسین علیه السلام در کربلا از حال جعفر کذاب و آن چه گذشت از امر او پیش از غیبت سید ما، ابوالحسن و ابو محمد، صاحب عسکر علیه السلام و بعد از غیبت سید ما، ابو محمد علیه السلام و آن چه ادعا نمود و آن چه در حق او ادعا کردند.

پس همه آنها را خبر دادند که از جمله اخبار او آن که سید ما، ابوالحسن علی بن محمد هادی علیه السلام می فرمود به ایشان: «اجتناب کنید از پسر من جعفر، زیرا که او از من، به منزله نمرود است از نوح که خداوند عزوجل فرمود در حق او: ﴿وَتَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي﴾^۱

خدای تعالی فرمود:

﴿يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾^۲

به درستی که ابو محمد علیه السلام می فرمود بعد از ابوالحسن علیه السلام: «حذر کنید خدای را، حذر کنید خدای را که مطلع شود بر سر شما برادر من، جعفر. پس قسم به خدا که نیست مثل من و او، مگر مثل قابیل و هابیل، دو پسر آدم که حسد ورزید قابیل، هابیل را بر آن چه خداوند عطا فرمود به او از فضل خود؛ پس کشت او را و اگر جعفر را، ممکن شود قتل من، هر آینه خواهد کشت و لکن خداوند غالب است بر امر خود.»

و آن چه معهود داریم از حال جعفر از اهل بلد عسکر و حواشی مردان و زنان که هر وقت وارد خانه آن حضرت می شدیم، شکایت می کردند به ما از جعفر و می گفتند: او جامه های رنگین زنانه می پوشد و برای او تار و طنبور می زنند و شرب خمر می کند و درهم و دینار و خلعت به اهل خانه بذل می کند که این اعمال را بر او کتمان کنند، پس آنها را از او می گیرند و کتمان نمی کنند.

شیعه بعد از ابی محمد علیه السلام بیشتر از او کناره کردند و سلام بر او را ترک کردند و گفتند: تقیه نیست میان ما و او که متحمل آن شویم و اگر ما او را ملاقات کنیم و سلام کنیم بر او و

۱. سوره هود، آیه ۴۵.

۲. همان، آیه ۴۶.

داخل خانه او شویم و او را ذکر کنیم، مردم در حق او گمراه می‌شوند و آن چه ما کردیم، می‌کنند و ما از اهل نار خواهیم شد.

جعفر در شب وفات حضرت ابی محمد علیه السلام، مهر کرد خزینه‌ها را و رفت به منزل خود؛ چون صبح شد، آمد به خانه آن جناب که حمل کند آن چه را که بر آن مهر زده بود. پس، چون مهرها را باز کرد و داخل شد و نظر کرد، باقی نمانده بود در خزاین و نه در خانه مگر چیز اندکی. پس جماعتی از خدمتکاران و کنیزان را زد. گفتند: ما را مزین! سوگند به خداوند که دیدیم این متاع‌ها و ذخیره‌ها را که برداشته می‌شد و بار می‌شد بر شترانی که در شارع بودند و ما قدرت حرکت و سخن گفتن نداشتیم تا آن که شتران به راه افتادند و رفتند و درها بسته شد به نحوی که بود.

پس جعفر به ولوله افتاد و سر خود را می‌کوفت از حسرت آن چه از خانه بیرون برده شد و او مشغول شد به خوردن آن چه داشت که می‌فروخت و می‌خورد تا آن که نماند از برای او به قدر قوت یک روز و او بیست و چهار پسر و دختر داشت و کنیزان مادرِ اولاد و حشم و خدم و غلامان چند. پس فقر او به جایی رسید که جده علیها السلام یعنی جدّه ابی محمد علیه السلام امر فرمود: مجرا دارند برای او از مال آن معظّمه، آرد و گوشت و جو و گاه برای دواب او و کسوت برای اولاد و مادران آنها و حشم و خدم و غلامان [و کنیزان] او و مخارج آنها.

حدیث سوم

علی بن حسین مسعودی در اثبات الوصیّة^۱ و حضینی در هدایة^۲ هر دو روایت کردند از جعفر بن محمد بن مالک بزّاز کوفی از محمد بن جعفر بن عبدالله از ابی نعیم محمد بن احمد انصاری که گفت: روانه نمودند قومی از مقوضه و مقصره، کامل بن ابراهیم بن مدنی، معروف به صنّاعه و ابی محمد علیه السلام در سرّ من رأی که مناظره کند با آن جناب در امر ایشان.

۱. اثبات الوصیة للإمام علی بن ابی طالب، صص ۲۶۱-۲۶۲.

۲. الهدایة الکبری، صص ۳۸۱-۳۸۲.

کامل گفتم: من در نفس خود گفتم: سؤال می‌کنم از آن جناب که داخل نمی‌شود در بهشت، مگر آن که معرفت او، مثل معرفت من باشد و قایل باشد به آن چه من می‌گویم. چون داخل شدم بر سید خود، ابی محمد علیه السلام و نظر کردم به جامه‌های سفید نرمی که در بر او بود، در نفس خود گفتم: «ولّیّ خدا و حجّت او، جامه‌های نرم می‌پوشد و ما را امر می‌فرماید به مواسات اخوان ما و ما را نهی می‌کند از پوشیدن مانند آن.» پس با تبسم فرمود: «ای کامل!» و ذراع خود را بالا برد، پس دیدم پلاس سیاه زبری که بر روی پوست بدن مبارکش بود.

سپس فرمود: «این برای خداست و این برای شما.»

خجل شدم و نشستم در نزد دری که بر آن پرده آویخته بود. باد وزید و طرفی از آن را بالا برد. دیدم جوانی را که گویا پاره‌ماه است، چهار ساله یا مثل آن. به من فرمود: «ای کامل بن ابراهیم!»

بدن من مرتعش شد و ملهم شد که گفتم: «لبّیک! ای سید من!»

فرمود: «آمدی نزد ولیّ الله و حجّت او و اراده کردی که سؤال کنی که داخل بهشت نمی‌شود، مگر آن که عارف باشد مانند معرفت تو و قایل باشد به مقاله تو؟» پس گفتم: آری، والله!

فرمود: «پس در این حال کم خواهد بود داخل شوندگان در بهشت. والله! به درستی که داخل بهشت می‌شوند خلق بسیاری، گروهی که ایشان را حقیقه می‌گویند.» گفتم: ای سید من! کیستند ایشان؟

فرمود: «قومی که از دوستی ایشان، امیرالمؤمنین علیه السلام را این است که قسم می‌خورند به حقّ او و نمی‌دانند که فضل او چیست.»

آن گاه ساعتی ساکت شد. پس فرمود: «و آمدی سؤال کنی از آن جناب از مقاله مفوضه؟ دروغ گفتند، بلکه قلوب ما محلّ است از برای مشیت خداوند. پس هرگاه خواست خداوند، ما می‌خواهیم و خدای تعالی می‌فرماید:

﴿وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾^۱

آن گاه پرده به حال خود برگشت. آن قدرت را نداشتم که آن را بالا کنم. پس حضرت ابو محمد علیه السلام به من نظر کرد و تبسم نمود و فرمود: «ای کامل بن ابراهیم! سبب نشستن تو چیست؟ و حال آن که خبر کرد تو را مهدی، حجت بعد از من، به آن چه در نفس تو بوده و آمدی که از آن سؤال کنی؟»

گفت: «پس برخاستم و جواب خود را که در نفسم مخفی کرده بودم، از امام مهدی علیه السلام گرفتم و بعد از آن، آن جناب را ملاقات نکردم.»
ابونعیم گفت: من کامل را ملاقات کردم و او را از این حدیث سؤال کردم. خبر داد به آن مراتب آخرش بدون زیاده و نقصان.

حدیث چهارم

حضینی در کتاب دیگر خود، غیر هدایه، روایت کرده از محمد بن جمهور از محمد بن ابراهیم بن مهزیار که گفت: شک کردم بعد از وفات حضرت ابی محمد علیه السلام و جمع شد در نزد پدرم مال فراوانی. پس آنها را برداشته و در کشتی نشست و من به جهت مشایعت او بیرون آمدم.

پس [پدرم] تب شدیدی کرد و به من گفت: «ای پسر! مرا برگردان که مرگ است که رسیده» و گفت: «از خداوند پرهیز در این مال» و به من اشاره کرد و مرد.

در نفس خود گفتم: «پدرم وصیت نمی کرد به چیز غیر صحیح. حمل می کنم این مال را به عراق و خانه در لب شط کرایه می کنم و کسی را خبر نمی کنم. اگر واضح شد چیزی برای من، مثل وضوح آن در ایام ابی محمد علیه السلام مال را می دهم و گرنه آن را برمی گردانم.»

وارد بغداد شدم و خانه در لب شط کرایه کردم و چند روز ماندم. ناگاه رسولی را دیدم که با او رقعهای بود که در آن نوشته بود: «ای محمد! با تو چنین است و چنین است در جوف فلان چیز...». تا آن که بیان نمود برای من، آن چه با من بود، از آن چه دانا بودم به آن و آن

۱. سوره انسان، آیه ۳۰.

چه را که نمی دانستم.

آنها را تسلیم رسول کردم و چند روز ماندم که سرم را بلند نمی کردم و اندوهگین بودم. پس بیرون آمد توفیقی که: «ما تو را نشانیدیم در مال خود، مقام پدرت! پس خدای را حمد کن.»^۱

حدیث پنجم

نیز روایت کرده از سعد بن ابی خلف، که حسن بن نصر و ابوصدام و جماعتی گفتگو کردند بعد از وفات ابی محمد علیه السلام تا آخر آن چه گذشت به روایت کلینی در باب دوم در لقب اول، با اختلاف جزئی که مقتضی تکرار نیست.^۲

حدیث ششم

نیز روایت کرده از جعفر بن محمد کوفی، از رجای مصری که اسم او عبدربه بود، گفت: بیرون آمدم از راه مکه بعد از وفات حضرت ابی محمد علیه السلام به سه سال و وارد مدینه شدم و آمدم به صاریا و نشستم در سایه بانی که از آن ابی محمد علیه السلام بود و سید من، ابو محمد علیه السلام می دانست که مقصود من در نزد اوست. پس من فکر می کردم در نفس خود که اگر چیزی بود، بعد از سه سال ظاهر می شد.

پس صدای هاتفی را شنیدم که مرا آواز داد و من، صدا را می شنیدم و شخص او را نمی دیدم که: «ای عبدربه پسر نصیر! بگو به اهل مصر که آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدید که به او ایمان آوردید؟»

گفت: من اسم پدر خود را نمی دانستم، زیرا که من بیرون آمدم از مصر و من طفل صغیر بودم. گفتم: تو صاحب الزمانی، بعد از ابی محمد علیه السلام؟
و دانستم که آن جناب حق است و این که غیبت او حق است و این که او بود که مرا صدا

۱. الهدایة الكبرى، ص ۳۶۷-۳۶۸.

۲. همان، ص ۳۶۸.

زد و شک از من زایل و ثابت شد یقین.^۱

قطب راوندی این معجزه را مختصراً در خرایج^۲ نقل کرده و لکن در آن جا ابورجای مصری است و در ندابه او فرمود: «ای نصر بن عبدالرّه!» و او گفت که من در مداین متولد شده‌ام، پس مرا ابو عبدالله نوفلی برداشت و به مصر برد و در آن جا بزرگ شدم.

حدیث هفتم

نیز روایت کرده از ابی احمد، حامد مراغی از قاسم بن علای همدانی که نوشت به آن جناب و شکایت کرد از قلت فرزند. پس از آن وقتی که نوشت تا آن زمان که فرزند ذکوری او را شد، نه ماه طول کشید. آن گاه نوشت و سؤال کرد از برای طول حیات آن ولد. پس وارد شد دعا از برای نفس او و جواب نداد در آن فرزند به چیزی، پس آن فرزند مرد و خداوند منت گذاشت بر او؛ پس او را دو فرزند بعد از آن روزی شد.^۳

حدیث هشتم

روایت کرده از محمد بن یحیی فارسی از فضل حران مدنی، آزاد کرده خدیجه، دختر ابی جعفر علیه السلام که گفت: قومی از طالبین از اهل مدینه قایل بودند به حق. پس می‌رسید به ایشان هدایای ابی محمد علیه السلام در وقت معینی. پس چون حضرت وفات کرد، برگشتند گروهی از ایشان از اعتقاد به خلف علیه السلام. پس وارد شد آن هدایا بر آن کسانی که ثابت مانده بودند بر اقرار به آن جناب بعد از پدر بزرگوارش علیه السلام و قطع شد از باقی و دیگر به ایشان برگشت.^۴

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۶۹.

۲. الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۶۹۹.

۳. الهدایة الکبری، صص ۳۶۹ - ۳۷۰.

۴. همان، ص ۳۷۰.

حدیث نهم

نیز روایت کرده از ابی الحسن، احمد بن عثمان عمری از برادرش، ابی جعفر محمد بن عثمان که گفت: مردی از اهل سواد که اطراف کوفه است مال بسیاری حمل کرد برای صاحب الزمان علیه السلام. پس رد نمود مال را بر او و به او گفتند: «حقّ پسر عموهای خود را از آن بیرون کن و آن چهار صد درهم است» و در دست او مزرعه‌ای بود از فرزندان عمویش، پس بعضی از منافع آن را به آنها داد و بعضی را نگاه داشت.^۱

پس مبهوت و متعجب ماند و نظر کرد در حساب مال، پس دید که آن چه از پسر عموهایش با اوست، چهار صد درهم است. چنان چه حضرت فرموده بود.

حدیث دهم

نیز روایت کرده از ابی الحسن عمری که گفت: حمل نمود مردی از قایلین به حق، مالی را به سوی صاحب الزمان علیه السلام مفضلاً با نامه‌های قومی از مؤمنین و میان هر دو اسم را فاصله گذاشته بود و از غیر ایشان، ده اشرفی برده بود به اسم زنی که مؤمنه نبود. پس جمیع مال را قبول فرمود و رقم نمود در هر فاصله‌ای به وصول مال آن شخص و آن ده اشرفی را برگرداند بر آن زن و در زیر اسم او مرقوم فرمود: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»^۲ ۳

حدیث یازدهم

نیز روایت کرده از عبدالله سفیانی که گفت: مالی از جانب مرزبانی رساندم که در آن بود دست بند طلایی. همه را قبول فرمود و دست بند را رد کرد و امر فرمود به شکستن آن. آن گاه آمدم به نزد مرزبانی و به او گفتم آن چه را به آن مأمور شدم. پس شکستیم آن را و یافتیم در آن یک مثقال برنج و آهن و مس. پس آن را از او بیرون

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۷۰.

۲. سورة مائده، آیه ۲۷.

۳. همان.

آوردیم و فرستادیم نزد آن حضرت. آن گاه قبول فرمود.^۱

حدیث دوازدهم

نیز روایت کرده از ابوالحسن حسنی گفت: مرا مالی بود بر ذمّه محمّد. پس بعضی از آن را در حیات خود به من داد و مرد. و من طمع کردم در تمام آن بعد از مردنش و این در سال هفتاد و یک بود، یعنی بعد از دویست^۲ و استیذان کردم از آن جناب در رفتن نزد ورثه آن مرد در واسط. مرا رخصت نداد. پس مهموم شدم. چون مدّتی بر این گذشت، مرقوم فرمود در اذن رفتن به نزد ورثه.

پس بیرون رفتم و من مأیوس بودم و به خود می‌گفتم: «در نزدیک مردن او، مرا اذن نداد و در این وقت، مرا اذن داد.»

چون به قدم رسیدم، حق مرا تا آخر به من دادند و گفت که رفتم به عسکر. پس مریض شدم، مرض سختی تا آن که از خود مأیوس شدم و گمان کردم موت است که رسیده. پس از ناحیه مقدّسه شیشه‌ای برایم فرستادند که در آن مربّای بنفشه بود، بدون آن که سؤال کنم آن را. و من آن را می‌خوردم بی اندازه و سرور من در وقت فراغ من، از آن بود و تمام شد آن چه در آن بود.^۳

حدیث سیزدهم

نیز روایت کرده از ابو عبدالله مرزبان از احمد بن خضیب از محمّد بن ابراهیم بن مهزیار که گفت: مالی به سوی ناحیه فرستادم، پس به من گفتند: «تو در حساب خود اشتباه کردی در کیسه‌های اشرفی، و در بیست و شش اشرفی.» به حساب مراجعه کردم و یافتم

۱. الهدایة الکبری، صص ۳۷۰ - ۳۷۱.

۲. یعنی: دویست و هفتاد و یک.

۳. الهدایة الکبری، ص ۳۷۱.

امر را به نحوی که توقیع صادر شده بود.^۱

حدیث چهاردهم

نیز روایت کرده از محمد بن الحسن بن عبدالحمید که او شک کرد در امر حاجز که یکی از وکلا بود؛ پس مالی جمع کرد و آن را به سامره برد. پس بیرون آمد فرمان در سنه شصت و پنج که «نیست در ماشکی و نه در کسی که متولی امور ماست. برگردان آن چه را که با تو است به سوی حاجز بن یزید.»^۲

حدیث پانزدهم

نیز روایت کرده از محمد بن محمد بن عباس قصری که گفت: نوشتم در سنه هفتاد و سه به سوی ناحیه مقدسه و سؤال کردم دعایی برای حج و در نزد من چیزی نبود که مرا به حج برساند و این که مرا سلامتی روزی فرماید و این که امر دختران مرا کفایت نماید. پس توقیع فرمودند در تحت سؤال به دعایی برای آن چه سؤال کردی: «و روزی خواهد شد تو را حج و سلامتی. و چهار دختر من مُرد و یک دختر برایم ماند.»^۳

حدیث شانزدهم

نیز روایت کرده از ابوالعباس خالدی که گفت: نوشتند دو مرد از برادران ما، در مصر به سوی ناحیه مقدسه که سؤال کردند از صاحب الزمان علیه السلام درباره دو حمل که برای ایشان بود.

جواب بیرون آمد برای آن دو، دعا از برای یکی از آنها به بقا و بیرون آمد برای دیگری که «و اما تو، ای حمران! پس خداوند تو را اجر کرامت فرماید.» پس مُرد

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۷۱.

۲. همان، ص ۳۶۹.

۳. همان، ص ۳۷۱.

آن حمل که او را بود.^۱

حدیث هفدهم

نیز روایت کرده از ابوالحسن علی بن حسن یمانی که گفت: در بغداد بودم، پس قافله مهیا شد از برای رفتن به یمن، و اراده کردم که با آنها بروم. پس نوشتم و استیذان کردم از صاحب الزمان علیه السلام.

بیرون آمد فرمان که: «با این قافله بیرون مرو که برای تو خیری نیست در بیرون رفتن با این قافله.»

گفت: اقامه کردم چنان چه امر فرمود و قافله بیرون رفت. پس حنظله بیرون آمد بر ایشان و مباح کرد آن قافله را.

گفت: نوشتم و رخصت خواستم در سوار شدن در کشتی از بصره. پس مرخص فرمود مرا و کشتی‌ها رفتند.

پس از حال آنها سؤال کردم، به من خبر دادند که قبیله‌ای از هند که ایشان را بوارح می‌گویند بیرون آمدند بر ایشان و یکی از اهل آن کشتی‌ها سالم نماند.

سپس رفتم به سامرا و وقت غروب آفتاب داخل شدم و با احدی تکلم نکردم و خود را به کسی شناسا نکردم تا آن که رسیدم به مسجدی که مقابل خانه آن حضرت بود.

گفتم: نماز می‌کنم، بعد از آن که از زیارت فارغ شدم که ناگاه دیدم خادمی را که می‌ایستد در بالای سر سیده نرجس علیها السلام که آمد به نزد من و به من گفت: «برخیز!»

به او گفتم: به کجا و من کیستم؟

گفت: «به منزل.»

گفتم: شاید تو را به سوی غیر من فرستادند.

گفت: «نه! مرا نفرستادند مگر به سوی تو.»

گفتم: من کیستم؟

گفت: «تو علی بن حسین یمانی! رسول جعفر بن ابراهیم بن حاطه به سوی من.»
مرا برد تا آن که منزل داد مرا در خانه حسین بن احمد بن ساره. پس ندانستم که چه
بگویم، تا آن که آورد برای من جمیع آن چه را محتاج بودم. سه روز نشستم. آن گاه اذن
زیارت خواستم از داخل، یعنی زیارت عسکرین علیهم السلام از داخل خانه. چون از بیرون از
شباک زیارت می کردند. پس رخصت دادند.

پس در شب، زیارت کردم و مکتوبی از احمد بن اسحاق رسید در آن سالی که او در
حلوان وفات کرد در دو حاجت. یکی از آن دو، برآورده شد و در حاجت دوم به او گفتند:
«چون به قم رسیدی، می نویسیم به سوی تو آن چه را که خواستی» و حاجت این بود که
استعفا کرده بود از عمل، زیرا که پیر شده، نمی تواند از عهده عمل برآید.

پس در حلوان وفات کرد^۱ و شیخ ابو جعفر محمد بن جریر طبری در دلایل^۲ خود
گفته: احمد بن اسحاق اشعری، شیخ صدوق، وکیل ابو محمد علیه السلام بود. چون ابو محمد علیه السلام به
کرامت خدای تعالی رسید، مقیم بود بر وکالت خود از جانب مولای ما، صاحب الزمان علیه السلام
و می رسید به او توقیعات آن جناب و حمل می شد به سوی او اموال، از جمیع نواحی که در
آن جا بود مال مولای ما. پس آنها را تسلیم می گرفت تا آن که رخصت خواست که به قم
برود. پس اذن رسید که برود و ذکر فرمود که او به قم نمی رسد و این که او مریض می شود و
وفات می کند در راه. پس مریض شد در حلوان و مرد و در آن جا دفن شد و اقامه فرمود
مولای ما بعد از فوت احمد بن اسحاق اشعری مدتی در سرّ من رأی، آن گاه غایب شد.

مؤلف گوید: احمد بن اسحاق از بزرگان اصحاب ائمه علیهم السلام و صاحب مراتب عالیّه در
نزد ایشان و از وکلای معروفین بود و کیفیت وفات او به نحو دیگر نیز ذکر شده که در
حیات عسکری علیه السلام بود و حضرت، کافور، خادم خود را با کفن برای او فرستاد در حلوان و
غسل و کفن او به دست کافور یا مانند او شد، بی اطلاع کسانی که با او بودند.

چنان چه در خبر طولانی سعد بن عبدالله قمی است که با او بود در آن سفر وفات و لکن

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۷۲.

۲. دلائل الامامة، ص ۵۰۳.

نجاشی از بعضی نقل کرده تضعیف آن خبر را و حلوان همین ذهاب معروف است که در راه کرمانشاهان است به بغداد و قبر آن معظّم در نزدیک رودخانه آن قریه است به فاصله هزار قدم تقریباً از طرف جنوب.

بر آن قبر، بنای محقری است خراب و از بی همتی و بی معرفتی اهل ثروت آن اهالی، بلکه اهل کرمانشاه و متردّین، چنین بی نام و نشان مانده و از هزار نفر زوّار، یکی به زیارت آن بزرگوار نمی رود، با آن که کسی را که امام علیه السلام خادم خود را به طی الارض با کفن برای تجهیز او بفرستد و مسجد معروف قم را به امر آن جناب بنا کند و سالها وکیل در آن نواحی باشد، بیشتر و بهتر از این باید با او رفتار کرد و قبرش را مزار معتبری باید قرار داد که از برکت صاحب قبر و به توسط او به فیض های الهیه برسند.

حدیث هیجدهم

نیز روایت کرده از ابی محمّد عیسی بن مهدی جوهری که گفت: بیرون رفتم سال دویست و شصت و هشت به طرف مکه معظمه برای حج و قصد من مدینه صاریا بود. چون به قطعیت رسید نزد ما که صاحب الزمان علیه السلام از عراق رحلت کرده، به مدینه رفتند و نشسته در قصری در صاریا در سایبانی که برای آن جناب است در جنب سایبان پدرش ابی محمّد علیه السلام و داخل می شود بر او قومی از خاصه شیعیانش.

پس بیرون رفتم بعد از آن که سی حج کرده بودم به قصد حج در این سال و به اشتیاق لقای آن حضرت در صاریا. و ناخوش شدم در حالتی که از فید^۱ بیرون آمدم. پس قلبم تعلق پیدا کرد و مایل شد به ماهی و شیر و خرما.

چون وارد مدینه شدم. ملاقات کردم برادران خود را در آن جا، پس بشارت دادند مرا به ظهور آن جناب، در صاریا. و چون مشرف شدم بر آن وادی، چند بز لاغر دیدم که داخل قصر شدند. پس ایستادم، منتظر امر بودم تا آن که نماز مغرب و عشا را کردم و من دعا و تضرع و مسألت می کردم که ناگاه دیدم بدر خادم، صیحه زد بر من:

۱. قلعه ای است در راه مکه [مرحوم مؤلف].

«ای عیسی بن مهدی جوهری جنبلانی!» پس تکبیر و تهلیلش گفتم و خدای تعالی را ستایش بسیار کردم و ثنا نمودم.

چون داخل شدم در صحن قصر، خوانی را دیدم در آن جا گذاشته. پس خادم مرا به آن جا برد و بر سر آن خوان نشانید و به من گفت: «مولای تو می فرماید: بخور آن چه را که در حالت مرض خود میل کرده بودی، چون از فید بیرون آمدی.»

در نفس خود گفتم: «مرا همین برهان بس است و من چگونه بخورم و حال آن که سید و مولای خود را ندیدم.»

پس مرا آواز داد: «بخور ای عیسی! مرا خواهی دید.»

پس نشستم بر مائده، دیدم بر آن ماهی گرمی که جوش می خورد و در جنب او خرما می بود شبیه ترین خرماها به خرمای ما که در جنبلا بود و در جنب تمر، شیر بود.

در نفس خود گفتم: من علیم و غذا ماهی و شیر و خرما.

پس به من صیحه زد: «ای عیسی! آیا شک کردی در امر ما؟ پس تو داناتری به آن چه تو را ضرر یا نفع می رساند؟»

گریستم و از خدای طلب آمرزش کردم و از جمیع آنها خوردم و چون دست خود را از آن خوان برمی داشتم، جای دستم مبین نبود. یافتم آن غذا را پاکیزه تر طعامی که در دنیا خورده بودم. پس زیاد از آن خوردم تا آن که شرم کردم.

مرا آواز داد: «حیا مکن ای عیسی! که او از طعام جنّت است، دست مخلوقی آن را نساخته.»

پس خوردم و دیدم نفس خود را که از خوردن آن باز نمی ایستد. پس گفتم: ای مولای من! مرا کافی است.

آواز کرد مرا: «بیا به نزد من!»

پس در نفس خود گفتم: مولای خود را ملاقات کنم و حال آن که دست خود را نشسته ام.

پس مرا آواز کرد: «ای عیسی! مگر در دست تو چرکی است؟»

پس دست را بوییدم پس دیدم که از مشک و کافور خوشبو تر است. نزدیک آن جناب رفتم. شخصی نمایان شد برای من که چشمم خیره شد از نور او و ترسیدم به نحوی که گمان کردم عقلم مختلط شده.

فرمود: «ای عیسی! نبود برای شماها که مرا ببیند، اگر نبودند مکذبان که می گویند کجاست او؟ کی بوده؟ کجا متولد شده؟ کی او را دیده؟ و چه بیرون آمده از جانب او به سوی شما؟ و به چه چیز خبر داده شما را؟ و چه معجزه شما را نمایانده؟

آگاه باش! قسم به خدا که دفع کردند امیرالمؤمنین علیه السلام را با آن چه دیدند از آن جناب و مقدم داشتند بر آن جناب و به او کید کردند و او را کشتند و چنین کردند با پدران من و تصدیق نکردند ایشان را و نسبت دادند ایشان را به سحر و کهنات و خدمت جنّ.

تا این که فرمود: «ای عیسی! خبر ده دوستان ما را به آن چه دیدی و حذر کن از این که خبر دهی دشمنان ما را، پس سلب شود از تو یعنی ایمان.»
گفتم: ای مولای من! دعا کن برای من به ثبات.

فرمود: «اگر خداوند تو را ثابت نکرده بود، مرا نمی دیدی. پس برو به حج خود، با رشد و هدایت.»

پس بیرون آمدم. و من از همه مردم بیشتر حمد و شکر می کردم.^۱

حدیث نوزدهم

شیخ محدّث فقیه عمادالدین ابو جعفر بن محمّد بن علی بن محمّد طوسی مشهدی، معاصر ابن شهر آشوب در کتاب ثاقب المناقب^۲ روایت کرده از جعفر بن احمد، گفت: مرا طلبید ابو جعفر، محمّد بن عثمان. و دو جامه نشانه دار به من داد با کیسه ای که در آن دراهمی بود. پس به من گفت: «محتاجیم که تو خود بروی به واسطه در این وقت و بدهی آن چه من به تو دادم به اول کسی که ملاقات می کنی او را، آن گاه که از کشتی

۱. الهدایة الکبری، صص ۳۷۳-۳۷۴.

۲. الثاقب فی المناقب، ص ۵۹۸.

در آمدی به واسطه.»

گفت: مرا از این، غم شدیدی پیدا شد و گفتم: مثل منی را برای چنین امری می فرستند و حمل می کند این چیز اندک را؛ پس رفتم به واسطه و از کشتی در آمدم. اول کسی را که ملاقات کردم، سؤال کردم از او از حال حسن بن قطاءه صیدلانی، و کیل وقت به واسطه.

گفت: «من همانم! تو کیستی؟»

گفتم: «ابو جعفر عمری تو را سلام می رساند و این دو جامه و این کیسه را داده که تسلیم کنم به تو.»

گفت: «الحمد لله! پس، به درستی که محمد بن عبدالله حایری وفات کرد و من بیرون آمدم به جهت اصلاح کفن او.»

جامه را گشود، دید که در آن است آن چه را به او احتیاج دارد از حبر و کافور، و در آن کیسه، کرایه حمل هاست و اجرت حمار. گفت: پس تشییع کردیم جنازه او را و برگشتم.

حدیث بیستم

نیز روایت کرده از محمد بن شاذان بن نعیم، گفت: مالی به هدیه فرستادم و شرح نکردم که از جانب کیست.

جواب آمد: «رسید چنین و چنین از مال فلان بن فلان و از مال فلان، فلان قدر.»^۱

حدیث بیست و یکم

نیز روایت کرده از ابوالعباس کوفی که گفت: مردی مالی حمل کرد که آن را برساند و دوست داشت که واقف شود بر دلالتی، یعنی بر معجزه ای. پس توقیع بیرون آمد: «اگر طلب کنی رشد را، ارشاد خواهی یافت و اگر جستجو کنی، می یابی. می گوید مولای تو که حمل

کن مال را.»

آن مرد گفت: بیرون آوردم از آن چه با من بود، شش اشرفی نکشیده و باقی را حمل کردم. توقیع صادر شد: «ای فلان! وزن کن آن شش اشرفی را که بیرون آوردی بی وزن و وزن آن شش مثقال و پنج دانگ و حبه و نصف حبه است.»
آن مرد گفت: وزن کردم اشرفی‌ها را و دیدم که چنان است که فرموده.^۱

حدیث بیست و دوم

نیز روایت کرده از اسحاق بن حامد کاتب، که گفت: در قم مرد بزاز مؤمنی بود و او شریک مرجئه داشت، یعنی از اهل سنت یا طائفه‌ای از ایشان. پس جامه نفیسی به دست ایشان افتاد.

آن مؤمن گفت: این جامه صلاحیت دارد برای مولای من.
آن شریک گفت: من مولای تو را نمی‌شناسم، لکن هر چه می‌خواهی در این جامه بکن. چون آن جامه به حضرت رسید، آن را از طرف طول نصف کردند و نصف آن را برداشتند و نصف دیگر را رد کردند و فرمود: «ما را احتیاجی نیست در مال مرجئی.»^۲

حدیث بیست و سوم

نیز روایت کرده از محمد بن الحسن صیرفی که گفت: اراده کردم که به حج بروم و با من مالی بود که بعضی از آن طلا و بعضی نقره بود. آن چه طلا داشتم و نقره، گداخته، سبیکه کردم و این مال‌ها را به او داده بودند که تسلیم شیخ ابو القاسم حسین بن روح کند. گفت: چون به سرخس رسیدم، خیمه خود را بر پا کردم در جایی که در آن رمل بود و مشغول شدم به جدا کردن طلا و نقره.
پس یکی از آن سبیکه‌ها افتاد و در رمل فرو رفت، من نمی‌دانستم. گفت: چون به

۱. الثاقب فی المناقب، ص ۶۰۰.

۲. همان.

همدان رسیدم، باز آن قطعه‌های طلا و نقره را جدا کردم به جهت اهتمام در حفظ آنها، نیافتم یکی از آنها را که وزنش صد و سه مثقال بود یا نود و سه مثقال. پس از مال خود به وزن آن سبیکه ساختم به جای آن و آن را در میان آن طلا و نقره گذاشتم.

چون وارد بغداد شدم، رفتم به نزد شیخ ابوالقاسم حسین بن روح و تسلیم کردم به او، آن چه با من بود از قطعات طلا و نقره. دست خود را دراز کرد در میان آن سبیکه‌ها به سوی آن سبیکه که من ریخته بودم آن را از مال خود، بدل آن چه از من مفقود شده بود، آن را به جانب من انداخت و گفت: «این سبیکه از آن ما نیست و سبیکه ما که گم کردی آن در سرخس است در آن مکان که خیمه خود را زدی در رمل. پس برگرد به مکان خود و فرود آی در همان جا که فرود آمده بودی و طلب کن سبیکه را در آن جا، در زیر رمل آن را خواهی یافت و به زودی مراجعت می‌کنی به سوی ما و مرا نخواهی دید.»

گفت: برگشتم به سرخس و فرود آمدم در همان جا که منزل کرده بودم و سبیکه را یافتم و برگشتم به بلد خود.

چون سال دیگر شد، متوجه بغداد شدم و با من بود آن سبیکه؛ پس داخل بغداد شدم در وقتی که شیخ ابوالقاسم حسین بن روح وفات کرده بود و ملاقات کردم ابوالحسن علی بن محمد سمري را و سبیکه را به او تسلیم کردم.^۱

حدیث بیست و چهارم

و نیز روایت کرده از حسین بن علی بن محمد قمی معروف به ابن علی بغدادی، گفت: در بخارا بودم، شخصی که معروف بود به ابن خارشیر، ده قطعه طلا داد و امر کرد مرا که تسلیم کنم آنها را در بغداد به شیخ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله سره - .

پس حمل کردم آنها را با خود. چون رسیدم به مفازه آمویه،^۲ یکی از آن سبیکه‌ها

۱. الثاقب فی المناقب، صص ۶۰۰-۶۰۱.

۲. شهری مشهور در غرب جیحون در راه مرو به بخارا و از جمله نام‌های دیگر آن أمل الشط و أمل المفازه.

مفقود شد از من و عالم نشدم به آن تا آن که داخل بغداد شدم و سبیکه‌ها را بیرون آوردم که تسلیم آن جناب کنم؛ دیدم که یکی از آنها از من مفقود شده؛ سبیکه‌ای به وزن آن خریدم و به آن نه اضافه نمودم. آن گاه داخل شدم و شیخ ابوالقاسم در بغداد و آن سبیکه‌ها را نزدش گذاردم. پس فرمود: «بگیر این سبیکه را و آن را که گم کردی، رسید به ما و او، این است.» آن گاه بیرون آورد آن سبیکه را که مفقود شد از من در مفازه آمویه، پس نظر کردم در آن شناختم آن را.^۱

حدیث بیست و پنجم

نیز روایت کرده از حسین بن علی مذکور که گفت: زنی از من سؤال کرد که وکیل! مولای ما کیست؟

پس بعضی از قمیین گفتند به او که او، ابوالقاسم بن روح است و او را به آن زن دلالت کردند. پس داخل شد در نزد شیخ و من در نزد آن جناب بودم. گفت: ای شیخ! چه با من است؟

فرمود: با تو هر چه هست آن را در دجله بینداز!

انداخت آن را و برگشت و آمد نزد ابوالقاسم بن روح و من بودم نزد او. ابوالقاسم به مملوک خود فرمود: بیرون بیاور حقه را برای ما. حقه را به نزد او آورد.

به آن زن فرمود: «این حقه‌ای است که با تو بود و انداختی در دجله؟» گفت: آری!

فرمود: «خبر دهم تو را به آن چه در آن است یا تو خبر می‌دهی مرا؟» گفت: بلکه تو خبر ده مرا.

فرمود: «در این حقه یک جفت دستینه است از طلا و حلقه بزرگی که در آن گوهری است و دو حلقه صغیر که در آن گوهری است و دو انگشتری، یکی فیروزه و دیگری عقیق.»

۱. الثاقب فی المناقب، صص ۶۰۱-۶۰۲.

و امر چنان بود که فرمود، چیزی را واگذار نکرد.
 پس، حقه را باز کرد و آن چه در آن بود بر من معروض داشت و زن نظر کرد به آن، و
 گفت: این، بعینه همان است که من برداشته بودم و در دجله انداختم.
 پس من و آن زن از شعف دیدن این معجزه، بی خود شدیم.
 ابن بغدادی، حسین مذکور، بعد از ذکر این حدیث و حدیث سابق گفت: شهادت
 می‌دهم در نزد خداوند، روز قیامت درباره آن چه خبر دادم به آن که به همان نحو است
 که ذکر کردم، نه زیاد کردم و نه کم کردم و سوگند خورد به ائمه اثنا عشر علیهم‌السلام که راست
 گفتم در آن، نه افزوده‌ام بر آن و نه کم نمودم از آن.^۱

حدیث بیست و ششم

و نیز روایت کرده از ابی محمد احمد بن حسن بن احمد کاتب، او گفت: در مدینه^۲
 بودم در آن سالی که وفات کرد در آن سال، شیخ علی بن محمد سمري.
 پس حاضر شدم نزد او قبل از وفات او به چند روز. پس بیرون آمد به سوی او از
 صاحب الامر علیه‌السلام توقیعی که نسخه آن این بود:

بسم الله الرحمن الرحيم

ای علی بن محمد سمري! خداوند، عظیم نماید اجر تو را و اجر برادران تو را در
 [دوری] تو؛ زیرا که تو وفات خواهی کرد تا شش روز دیگر و جمع کن امر خود را و وصیت
 مکن به احدی که بنشیند به جای تو بعد از وفات تو.
 به درستی که واقع شد غیبت عامه و ظهوری نیست مگر به اذن خدای تعالی. و این، بعد
 از طول مدت و قساوت دل‌ها و پر شدن زمین از ستم خواهد بود و زود است که می‌آیند
 هفتاد نفر از کسانی که دعوی مشاهده می‌کنند پیش از خروج سفیانی و صیحه و او کاذب و

۱. الثاقب فی المناقب، صص ۶۰۲-۶۰۳.

۲. ظاهراً مدینه السلام باشد، یعنی بغداد. [مرحوم مؤلف]

مفتری است. «ولاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم.»

گفت: نسخه کردیم این تویق را و بیرون رفتیم از نزد او. چون روز ششم شد، برگشتیم به نزد او و او در حال احتضار بود. به او گفتند: وصی تو کیست بعد از تو؟
گفت: از برای خداوند امری است که آن را به آخر می‌رساند و وفات کرد علیه السلام. و این آخر کلام او بود.^۱

حدیث بیست و هفتم

نیز روایت کرده از احمد بن فارس ادیب که گفت: شنیدم در بغداد، حکایتی که حکایت کردم آن را از برای بعضی از اخوان خود؛ چنان چه شنیده بودم. پس سؤال کرد از من که آن را به خط خود بنویسم و نتوانستم او را مخالفت کنم. و آن چنان است که در همدان طایفه‌ای هستند که ایشان را بنی‌راشد می‌گویند؛ همه ایشان شیعه‌اند و مذهب ایشان مذهب اهل امامت است. پس سؤال کردم از ایشان از سبب تشیع ایشان بین اهل همدان.

شیخی از ایشان که در او آثار صلاح بود و هیأت نیکویی داشت گفت: سبب آن، این است که جد ما که ما منسوبیم به او به حج رفت و چون از حج فارغ شد و چند منزل از بادیه را طی کرد گفت: میل کردم که فرود آیم و قدری پیاده راه روم. پس رفتم تا آن که خسته شدم. ایستادم و گفتم: اندکی می‌خوابم، چون قافله آمد، برمی‌خیزم.

پس، بیدار نشدم مگر به حرارت آفتاب و کسی راندیدم. وحشت کردم و نه راه را دیدم و نه اثر قافله را. پس توکل کردم بر خداوند تبارک و تعالی و گفتم: متوجه می‌شوم به سمت مقابل خود. و قدری راه رفتم، پس رسیدم به زمین سبزه‌زار با طراواتی که گویا قریب العهد بوده باران. پس دیدم خاک آن زمین را که پاکیزه‌ترین خاک‌هاست و نگاه کردم در وسط آن زمین به قصری که لمعان داشت، مانند شمشیر.

گفتم: کاش می‌دانستم این قصر را که هرگز ندیده و نشنیده بودم. پس به سمت آن رفتم،

چون به در قصر رسیدم دو خادم را دیدم که جامه‌های سفید داشتند، سلام کردم بر ایشان، نیکو جواب دادند و گفتند: «بنشین که به تو خیری رسیده.» و یکی از آنها برخاست و رفت.

قدری نگذشت که بیرون آمد و گفت: برخیز! داخل شو!

برخاستم و داخل قصری شدم که به خوبی آن ندیده بودم و نه به ضیای او.

خادم پیش افتاد و پرده‌ای را که بر در خانه آویخته بود بلند کرد. آن گاه به من گفت:

داخل شو! داخل خانه شدم. جوانی را دیدم که در وسط خانه نشسته و از بالای سر او از

سقف، شمشیری طولانی معلق است که نزدیک بود ته شمشیر به سر او برخورد و گویا آن

جوان، ماهی است که می‌درخشد در تاریکی.

سلام کردم و جواب سلام داد با لطف کلام و احسن، او آن گاه فرمود: «آیا می‌دانی من

کیستم؟»

گفتم: نه!

فرمود: «منم قائم از آل محمد علیهم‌السلام! منم آن که خروج می‌کنم در آخر الزمان به این

شمشیر! - و اشاره کرد به آن - پس پر می‌کنم زمین را از عدل، چنان چه پر شده از جور.»

پس به رو در افتادم و صورت به خاک مالیدم.

فرمود: «مکن! و سربلند کن! تو فلانی، از شهری که در جبل است که آن را همدان

می‌گویند.»

گفتم: راست فرمودی ای مولای من!

فرمود: «آیا می‌خواهی که برگردی به سوی بلد خود؟»

گفتم: «آری! ای مولای من! بشارت دهم ایشان را به آن چه خداوند لطف فرمود به

من.»

پس مرا به خادمی اشاره کرد؛ دست مرا گرفت و کیسه‌ای به من داد و مرا بیرون آورد و

برد و چند گامی رفت. پس نگاه کردم به سایه‌ها و درختان و مناره‌ها و مساجدی.

پس گفتم: این بلد را می‌شناسی؟

گفتم: در نزدیکی بلد ما، بلدی است که آن را اسدآباد می‌گویند و این شبیه به آن است.

گفت: این اسدآباد است! برو به سلامت.

پس ملتفت شدم، او را ندیدم و دیدم در کیسه چهل یا پنجاه اشرفی بود. وارد همدان شدم و اهل خود را جمع کردم و ایشان را بشارت دادم به آن چه خداوند، برای من میسر فرمود و پیوسته در خیر بودم تا از آن اشرفی‌ها چیزی باقی بود.^۱

حدیث بیست و هشتم

نیز روایت کرده از علی بن سنان موصل از پدرش که گفت: چون حضرت ابو محمد علیه السلام وفات کرد، وارد شد از قم و بلاد جبل جماعتی با اموالی که می‌آوردند حسب رسم. و ایشان را خبری نبود از آن حضرت. پس چون رسیدند به سرّ من رأی و سؤال کردند از آن جناب، به آنها گفتند: وفات کرده.

گفتند: پس از او، کیست؟

گفتند: جعفر، برادرش.

از او سؤال کردند. گفتند: برای سیر و تنزه بیرون رفته و در زورقی نشسته و در دجله شرب خمر می‌کند و با او است سرودها.

آن قوم با یکدیگر مشورت کردند و گفتند: این صفت امام نیست.

بعضی از ایشان گفتند: برویم و این اموال را برگردانیم به صاحبانش.

ابوالعباس محمد بن احمد بن جعفر حمیری قمی گفت: تأمل کنید تا این مرد برگردد و

در امر او درست تفحص کنیم.

گفت چون برگشت و داخل شدند بر او و سلام کردند و گفتند: ای سید ما! ما از اهل قم

هستیم، در ما است جماعتی از شیعه و غیر شیعه و ما حمل می‌کردیم برای سید خود،

ابو محمد علیه السلام اموالی.

پس گفت: «کجاست آن مال‌ها؟»

گفتیم: با ماست!

۱. الثاقب فی المناقب، صص ۶۰۵-۶۰۶.

گفت: «حمل نمایید آن را به نزد من.»

گفتند: برای این اموال جبری است که راه به آن است.

گفت: «آن چیست؟»

گفتند: این اموال جمع می‌شود و از عامه شیعه، در آن دینارها و دو دینار هست. آن‌گاه جمع می‌کنند آن را در کیسه‌ای و سر آن را مهر می‌کنند و ماهر وقت که مال‌ها را می‌آوریم، سید ما می‌فرمود که همه مال، فلان مقدار است، از فلان این مقدار و از فلان این مقدار و از نزد فلان، آن قدر تا آن که تمام نام‌های مردم را می‌برد و می‌فرمود که بر نقش مهر چیست.

جعفر گفت: دروغ می‌گویید و بر برادرم می‌بندید چیزی را که نمی‌کرد. این علم غیب است.

آن قوم چون سخن جعفر را شنیدند، بعضی به بعضی نگاه کردند.

سپس گفت: این مال را بردارید به نزد من آرید!

گفتند: ما قومی هستیم که ما را اجاره کردند. ما آن را دیده بودیم از سید خود حسن علیه السلام. اگر تو امامی، آن مال‌ها را برای ما وصف کن و گرنه به صاحبانش برمی‌گردانیم، هر چه می‌خواهند در آن مال‌ها بکنند.

گفت: پس از آن جعفر رفت نزد خلیفه و او در سرّ من رای بود، و از دست ایشان شکایت کرد. چون در نزد خلیفه حاضر شدند، خلیفه به ایشان گفت: این اموال را بدهید به جعفر.

گفتند: اصلح الله الخلیفه! ما جماعتی مزدوریم و وکیل ارباب این اموال و این‌ها از جماعتی است و ما را امر کردند که تسلیم نکنیم آنها را مگر به علامت و دلالتی و عادت بر همین جاری شده بود با ابی محمد علیه السلام.

خلیفه گفت: چه بود از دلالتی که با ابی محمد علیه السلام بود؟

قوم گفتند: وصف می‌کرد برای ما اشرفی‌ها را و صاحبان آن را و اموال را و مقدار آن را. چون چنین می‌کرد، مال‌ها را به او تسلیم می‌کردیم و چند مرتبه بر او وارد شدیم و این بود

علامت ما با او و حال وفات کرده؛ پس اگر این مرد، صاحب این امر است، به پا دارد از برای ما آن چه را به پا می داشت برای ما برادر او و آلا مال را برمی گردانیم به صاحبانش که آن را فرستاده اند به توسط ما.

جعفر گفت: یا امیرالمؤمنین! این ها قومی اند دروغ گو و بر برادرم دروغ می بندند و این علم غیب است.

خلیفه گفت: این قوم رسولانند و ما علی الرسول الا البلاغ.

پس جعفر مبهوت شد و جوابی نیافت. سپس آن جماعت گفتند امیرالمؤمنین بر ما احسان کند و فرمان دهد به کسی که ما را بدرقه کند تا از این بلد بیرون رویم.

پس به نقیبی امر کرد تا ایشان را بیرون کرد. چون از بلد بیرون رفتند، پسری به نزد ایشان آمد که نیکوترین مردم بود در صورت و گویا خادم است. ایشان را آواز داد: ای فلان پسر فلان! و ای فلان پسر فلان! اجابت کنید مولای خود را!

به او گفتند: تو مولای مایی؟

گفت: معاذ الله! من بنده مولای شمایم. بروید به نزد آن جناب.

گفت: با او رفتیم تا آن که داخل خانه مولای ما، امام حسن علیه السلام شد. پس دیدیم فرزند او، قائم علیه السلام را بر سریری نشسته که گویا پاره ماهی است و بر بدن مبارکش جامه سبزی بود. سلام کردیم بر آن جناب و سلام ما را رد کرد.

آن گاه فرمود: «همه مال، فلان قدر است و مال فلان، چنین است.» و پیوسته وصف می کرد تا آن که جمیع مال را وصف کرد و وصف کرد جامه های ما را و چهارپایان سواری ما را و آن چه با ما بود.

پس افتادیم به سجده برای خدای تعالی و زمین را در پیش روی او بوسیدیم. آن گاه سؤال کردیم از هر چه می خواستیم پس جواب داد و اموال را حمل کردیم به سوی آن جناب و ما را امر فرمود که دیگر چیزی به سر من رای حمل نکنیم، و این که برای ما شخصی را در بغداد منصب فرماید که اموال را به نزد او حمل کنیم و از نزد او توفیعات بیرون بیاید.

گفتند: از نزد آن جناب مراجعت کردیم و عطا فرمود به ابوالعباس محمد بن جعفر

حمیری قمی مقداری از حنوط و کفن و به او فرمود: «خداوند، بزرگ نماید اجر تو را در نفس تو.»

راوی گفت: چون ابوالعباس به عقبه همدان رسید، تب کرد و وفات نمود و بعد از آن، اموال حمل می شد به بغداد نزد منصوبین و بیرون می آمد از نزد ایشان توقیعات.^۱

حدیث بیست و نهم

نیز روایت کرده از محمد بن صالح که گفت: نوشتم و سؤال کردم از آن حضرت، دعا از برای باد شاله و او را عبدالعزیز حبس کرده بود و رخصت خواستم در کنیزکی که از او طلب فرزند بکنم. جواب رسید: «فرزند بخواه از آن جاریه و می کند خداوند آن چه را که می خواهد و محبوس را خداوند خلاص می کند.»

از کنیز، فرزند خواستم، پس فرزند آورد و مرد و محبوس خلاص شد، روزی که توقیع بیرون آمد.^۲

حدیث سی ام

نیز روایت کرده از محمد بن صالح و او از وکلاست، گفت: مرا خبر داد ابو جعفر و گفت: برای من فرزندی متولد شد. پس نوشتم و رخصت خواستم در ختنه کردن او در روز هفتم یا هشتم. پس چیزی ننوشت. پس نوشتم و خبر دادم به مردن او.

مرقوم فرمود: «هر آینه، به زودی به جای او می آید غیر او و غیر او، نام او را بگذار احمد و نام بعد از او جعفر.» پس آمد، چنان چه فرموده بود.^۳

۱. الثاقب فی المناقب، ص ۶۰۸-۶۱۱.

۲. همان، ص ۶۱۱.

۳. همان، صص ۶۱۱-۶۱۲.

حدیث سی و یکم

نیز روایت کرده از محمد بن صالح از ابی جعفر، گفت: زنی در نهانی تزویج کردم. چون با او مواجهه کردم، حامله شد و دختری آورد. پس دلتنگ شدم و نوشتم و شکایت کردم. جواب رسید: «زود است که از هم آسوده شوی.» چهار سال ماند و مرد. تویق رسید: «خدای تعالی صاحب تحمل و وقار است و شما طلب تعجیل می‌کنید.»^۱

حدیث سی و دوم

نیز روایت کرده از ابی محمد، حسن بن وجنا، گفت: من در سجده بودم در تحت ناودان - یعنی ناودان کعبه معظمه - در حج پنجاه و چهارم بعد از نماز عشا^۲. و من تضرع می‌کردم در دعا، که دیدم کسی مرا حرکت می‌دهد؛ فرمود: «ای حسن بن وجنا!»
گفت: برخاستم، دیدم کنیزک زرد چهره لاغر اندامی است که گمان کردم چهل ساله و فوق آن است. پس در پیش روی من به راه افتاد و من سؤال نکردم او را از چیزی تا آن که آمد در خانه خدیجه و در آن جا اطاقی بود که در وسط آن دیوار بود و در آن پله‌هایی بود که از آن جا بالا می‌رفتند.

آن کنیزک بالا رفت و آوازی آمد: «ای حسن! بالا بیا!» من بالا رفتم و ایستادم در نزد در. پس صاحب الزمان علیه السلام فرمود: «ای حسن! آیا پنداشتی که تو بر ما مخفی بودی؟ واللہ! هیچ وقتی در حج خود نبودی، مگر آن که من با تو بودم.»

پس سخت بیهوش شدم و به رو افتادم. سپس برخاستم. فرمود به من: «ای حسن! ملازم باش در مدینه، خانه جعفر بن محمد علیه السلام را و تو را مهموم نکند طعام تو و نه شراب تو و نه آن چه به آن عورت خود را بپوشانی.»

آن گاه دفتری به من عطا فرمود که در آن بود دعای فرج و صلواتی بر آن حضرت و فرمود: «به این دعا، دعا بخوان و چنین، صلوات بفرست بر من و نده آن را مگر به اولیای

۱. الثاقب فی المناقب، ص ۶۱۲.

۲. در نسخه موجود «الثاقب فی المناقب»، «عمرة» آمده است.

من. به درستی که خداوند عزوجل تو را توفیق عطا می فرماید.»

گفتم: ای مولای من! تو را بعد از این نخواهم دید؟

فرمود: «ای حسن! هرگاه خدای تعالی بخواهد.»

حسن گفت: از حج خود برگشتم و ملازم شدم خانه جعفر بن محمد علیه السلام را و من بیرون می رفتم از آن خانه و بر نمی گشتم به سوی آن مگر به جهت سه حاجت؛ از برای تجدید وضو یا از برای خوابیدن یا از برای افطار کردن.

هر زمانی که داخل می شدم به خانه خود وقت افطار، کوزه خود را پر از آب می دیدم و بر بالای آن گرده نانی بود و بر بالای آن نان، آن چه را که آن روز نفسم میل کرده بود به آن. آن را می خوردم و مرا کافی بود و لباس زمستانی در وقت زمستان و لباس تابستانی در تابستان و من آب به خانه می بردم در روز و در خانه می پاشیدم و کوزه را خالی می گذاشتم و طعام می آوردم و مرا حاجتی به آن نبود، می گرفتم و آن را تصدق می کردم به جهت آن که آگاه نشود بر آن مطلب، کسی که با من بود.^۱

حدیث سی و سوم

علم الهدی سید مرتضی علیه السلام چنان چه بعضی نسبت دادند با شیخ جلیل، حسین بن عبدالوهاب معاصر سید چنان چه فاضل خبیر میرزا عبدالله اصفهانی در ریاض تصریح کرده و شواهد برای آن ذکر نموده؛ در کتاب عیون المعجزات^۲ روایت کرده از حسن بن جعفر قزوینی که گفت: وفات کرد بعضی از برادران از اهل فانیم بدون وصیت و در نزد او مالی بود که دفن کرده بود و کسی از ورثه آن را نمی دانست. پس نوشت به ناحیه مقدسه و سؤال نمود از آن دفینه.

توقیع شریف رسید: «مال در خانه در طاق آن، در موضع فلانی و آن فلان مقدار است.» پس آن مکان را کردند و مال را بیرون آوردند.

۱. الثاقب فی المناقب، صص ۶۱۲-۶۱۳.

۲. عیون المعجزات، ص ۱۳۳.

حدیث سی و چهارم

نیز روایت کرده از محمد بن جعفر که گفت: بیرون رفت بعضی از برادران ما به عزم عسکری یعنی سرّ من رأی برای امری از امور، گفت: وارد عسکر شدم و من ایستاده بودم در حال نماز که دیدم مردی آمد و کیسه‌ای مهر کرده در پیش روی من گذاشت و من نماز می‌کردم. چون از نماز فارغ شدم و مهر آن کیسه را شکستم، دیدم در آن رقعهای است که شرح شده در آن، آن چه من برای آن بیرون آمده بودم. پس از عسکر مراجعت کردم.^۱

حدیث سی و پنجم

نیز روایت کرده از محمد بن احمد که گفت: شکایت کردم از بعضی از همسایگان خود که متأذی بودم از او و از شرّ او ایمن نبودم. پس توفیق مبارک صادر شد: «به زودی کفایت امر او، از تو خواهد شد.» پس خدای تعالی منت گذاشت به من به مردن او در روز دوم.^۲

حدیث سی و ششم

نیز روایت کرده از ابی محمد ثمالی، گفت: نوشتم برای دو مقصد و خواستم که بنویسم در مقصد سوم خود، پس در نفس خود گفتم: شاید آن جناب - صلوات الله علیه - این را کراهت داشته باشد.

پس توفیق شریف رسید در آن دو مقصد و در آن مقصد سوم که در نفس خود پنهان کردم و آن را نوشتم.^۳

۱. عیون المعجزات، ص ۱۳۴.

۲. همان، صص ۱۳۴ - ۱۳۵.

۳. همان، ص ۱۳۵.

حدیث سی و هفتم

نیز روایت کرده از حسن بن حنیف^۱ از پدرش که گفت: حمل کردیم حرم را از مدینه به سوی ناحیه مقدسه و با آن حرم دو خادم بود؛ چون به کوفه رسیدیم، یکی از آن دو خادم در نهانی مُسکر خورد و ما بر آن واقف نشدیم. تویق رسید به رد کردن آن خادم که مسکر نوشیده؛ پس آن خادم را از کوفه برگرداندیم و به او خدمتی رجوع نکردیم.^۲

حدیث سی و هشتم

نیز روایت کرده که تویقی رسید درباره احمد بن عبدالعزیز که او مرتد شده. پس متبیین شد ارتداد او، بعد از وصول تویق به یازده روز.^۳

حدیث سی و نهم

نیز روایت کرده از علی بن محمد صیمری که نوشت و سؤال کفنی کرد. پس آن حضرت - صلوات الله علیه - نوشت به او: «تو محتاج می شوی به آن در سنه هشتاد»^۴ و دو جامه برای او فرستاد. پس وفات کرد ﷺ در سنه هشتاد.

حدیث چهارم

حسین بن حمدان حضینی در کتاب خود روایت کرده از ابو علی و ابی عبدالله بن علی المهدی از محمد بن عبدالسّلم از محمد بن نیشابوری از ابوالحسن احمد بن الحسن از

۱. در الکافی، ج ۱، ص ۵۲۳، «حسن بن خفیف» و در نسخه خطی «حسن بن عفیف» آمده است.

۲. عیون المعجزات، ص ۱۳۵.

۳. همان.

۴. همان.

عبدالله از یزید، غلام احمد بن الحسن که گفت: وارد جبل شدم و من قایل به امامت نبودم و ایشان را جملتاً دوست می‌داشتم تا آن که یزید بن عبدالله مرد و او از موالی ابی محمد رضی الله عنه بود از جبل کوتکین.

پس وصیت کرد به من که بدهم اسب تاتاری که داشت با شمشیر و کمر بند او را به صاحب الزمان رضی الله عنه. پس ترسیدم که اگر این کار را بکنم، برسد اذیتی از طرف اتباع اذ کوتکین. پس آن اسب و شمشیر و کمر بند را قیمت کردم به هفت صد اشرفی بر ذمه خود که آنها را برداشته، تسلیم اذ کوتکین بکنم. پس تویح مبارک وارد شد بر من از عراق که «بفرست به سوی ما هفت صد اشرفی، قیمت اسب و شمشیر و کمر بند را.»

قسم به خداوند که من با احدی نگفته بودم، پس آن را فرستادم از مال خود.^۱ مؤلف گوید: این حکایت را کلینی^۲ و شیخ مفید در ارشاد^۳ و شیخ طوسی در غیبت^۴ به همین نحو نقل کرده‌اند و اسم غلام را بدر گفته‌اند و لکن در دلایل طبری^۵ و فرج المهموم^۶ سید علی بن طاوس در خبری طولانی و نیز در جاهای دیگر، مختصراً نقل کرده‌اند که صاحب این قضیه، احمد بن الحسن بن ابی الحسن مادرانی، آقای آن غلام است و او منشی اذ کوتکین بود که از امرای ترک بود از جانب بنی عباس در شهر ری و یزید بن عبدالله که از موالیان بود در شهر زور که از بلاد جبل است، استقلالی داشت.

پس اذ کوتکین بر سر ولایت او رفت و با او جنگ کرد و شهر او را و اموال او را به تصرف در آورد و ابن مادرانی متولی ثبت و ضبط آن اموال بود و چون نتوانست آن اسب و شمشیر را پنهان کند، بر ذمه گرفت به هزار اشرفی و در ری تویح مبارک به توسط ابوالحسن اسدی به او رسید.

۱. الهدایة الکبری، ص ۳۶۹.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۵۲۲.

۳. الارشاد، ج ۲، ص ۳۶۳.

۴. الغیبة، ص ۲۸۱.

۵. دلائل الامامة، ص ۵۱۹-۵۲۴.

۶. فرج المهموم فی تاریخ علماء النجوم، ص ۲۳۹-۲۴۴.

ابن مادرانی را حکایت لطیفه‌ای دیگر است که دلالت بر جلالت و عظمت دنیوی و اخروی او می‌کند و آیه‌الله علامه در کتاب منهاج الصّلاح آن را از احمد بن محمد بن خالد برقی نقل کرده و ماهر دو را در اواخر باب نهم کتاب کلمه طیبیه نقل کردیم. رجوع به آن خالی از فایده نیست.

مخفی نماند که غالب این معجزات مذکوره، در کتب دیگر به اسانید دیگر موجود است و در باب اول و دوم، بلکه چهارم و پنجم جمله‌ای از معجزات آن حضرت گذشت و در ابواب آینده بسیار از آن بیاید، بلکه بعد از اثبات وجود و بقای آن ذات مقدّس احتیاجی به ذکر معجزه نیست.

چه نفس بقا و طول عمر آن جناب، از اعظم آیات الهیت و براهین قطعیت است و آن را که آن معجزه باهره متواتره کافی نباشد و از سایر معجزات حظی نبرد و عدم کفایت از روی قلّت اطلاع و تتبع مطان اسباب ثبوت آن است که محتاج به اندک حرکت و رنجی است که راحت طلبان از آن فرار کنند.

فهرست اجمالی مندرجات جلد اول

باب اول

در مجملی از تاریخ ولادت و شمّه‌ای از حالات آن جناب..... ۴۹

باب دوم

در ذکر اسامی والقباب و کنیه‌های آن حضرت و وجه تسمیه آنها ۸۳

باب سوم

در شمّه‌ای از اوصاف شمایل و بعضی از خصایص آن جناب علیه السلام ۱۷۷

فصل اول؛ در شمایل آن جناب ۱۷۷

فصل دوم؛ در ذکر جمله‌ای از خصایص آن جناب ۱۸۴

باب چهارم

در ذکر اختلاف مسلمین در وجود مبارک آن حضرت..... ۲۴۷

فصل؛ اقوال اهل سنت در مهدی موعود..... ۳۰۴

باب پنجم

در ذکر اثبات بودن مهدی موعود همان حجة بن الحسن..... ۳۳۵

فصل؛ نصوص امامیه از رسول خدا و ائمه اطهار بر امامت حجة بن الحسن علیه السلام ۳۷۰

باب ششم

اثبات امامت آن حضرت از روی معجزات..... ۴۰۳

فهرست اجمالی مندرجات جلد اول..... ۴۳۹